

Ministerstwo
Funduszy
i Polityki Regionalnej

**PROJEKT UMOWY PARTNERSTWA
DLA REALIZACJI POLITYKI SPÓJNOŚCI 2021-2027
W POLSCE**

Warszawa, sierpień 2021 r.

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
1. WYBÓR CELÓW POLITYKI I CELU SZCZEGÓŁOWEGO FST	6
1.1. CEL „BARDZIEJ KONKURENCYJNA I INTELIGENTNA EUROPA DZIĘKI PROMOWANIU INNOWACYJNEJ I INTELIGENTNEJ TRANSFORMACJI GOSPODARCZEJ” (CP1).....	9
Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii.....	13
Obszar: wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki ...	15
Obszar: wzmacnianie łączności cyfrowej.....	16
1.2. CEL „BARDZIEJ PRZYJAZNA DLA ŚRODOWISKA NISKOEMISYJNA EUROPA” (CP2)	18
Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych	19
Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł	23
Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids)	24
Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego	26
Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody	28
Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów	30
Obszar: wzmacnianie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury.....	32
Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska.....	33
1.3. CEL „LEPIEJ POŁĄCZONA EUROPA” (CP3)	36
1.4. CEL „EUROPA O SILNIEJSZYM WYMIARZE SPOŁECZNYM” (CP4).....	41
Obszar: rynek pracy, zasoby ludzkie.....	41
Obszar: edukacja i kompetencje	46
Obszar: włączenie i integracja społeczna	53
Obszar: ochrona zdrowia, w tym opieka długoterminowa w obszarze zdrowia.....	57
Obszar: kultura i turystyka.....	63
1.5. CEL „EUROPA BLIŻSZA OBYWATELOM” (CP5)	65
1.6. CEL „UMOŻLIWIENIE REGIONOM I OBYWATELOM ŁAGODZENIA SPOŁECZNYCH, GOSPODARCZYCH I ŚRODOWISKOWYCH SKUTKÓW TRANSFORMACJI W KIERUNKU GOSPODARKI NEUTRALNEJ DLA KLIMATU” (CP6).....	68
Charakterystyka regionów górniczych.....	69
2. WYBRANE KIERUNKI POLITYKI, KOORDYNACJA I KOMPLEMENTARNOŚĆ	77
2.1. PODSUMOWANIE WYBRANYCH KIERUNKÓW POLITYKI I NAJWAŻNIEJSZYCH OCZEKIWANYCH REZULTATÓW W ODNIESIENIU DO POSZCZEGÓLNYCH FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA	77
2.1.1. Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej”.....	77

2.1.2.	Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”	84
2.1.3.	Cel „Lepiej połączona Europa”	95
	Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy)	98
	Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów i subregionów	99
	Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego	100
2.1.4.	Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”	103
2.1.5.	Cel „Europa bliższa obywatelom”	112
2.1.6.	Cel „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu”	116
2.2.	KOORDYNACJA I DEMARKACJA FUNDUSZY ORAZ KOMPLEMENTARNOŚĆ MIĘDZY NIMI I, W STOSOWNYCH PRZYPADKACH, KOORDYNACJA MIĘDZY PROGRAMAMI KRAJOWYMI I REGIONALNYMI	119
2.3.	KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA MIĘDZY FUNDUSZAMI OBJĘTYMI UMOWĄ PARTNERSTWA, FAMI, FBW, IZGW ORAZ INNYMI INSTRUMENTAMI UNII	133
3.	PLAN FINANSOWY UP	150
3.1.	WKŁAD DO GWARANCJI BUDŻETOWEJ W RAMACH INVESTEU Z UZASADNIENIEM*	151
3.2.	PRZESUNIĘCIA	153
3.2.1.	Przesunięcie między kategoriami regionu	154
3.2.2.	Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego	157
3.2.3.	Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy	159
3.2.4.	Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST, z uzasadnieniem	162
3.2.5.	Przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”	165
3.3.	FORMA WKŁADU UNII NA RZECZ POMOCY TECHNICZNEJ	167
3.4.	KONCENTRACJA TEMATYCZNA	168
3.5.	WSTĘPNA ALOKACJA FINANSOWA Z POSZCZEGÓLNYCH FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA WEDŁUG CELU POLITYKI, CELU SZCZEGÓŁOWEGO FST I POMOCY TECHNICZNEJ NA SZCZEBLE KRAJOWYM I, W STOSOWNYCH PRZYPADKACH, REGIONALNYM	171
3.6.	WYKAZ PROGRAMÓW PLANOWANYCH W RAMACH FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA WRAZ Z ODPOWIEDNIMI WSTĘPNYMI ALOKACJAMI FINANSOWYMI W PODZIALE NA FUNDUSZ I Z ODPOWIADAJĄCYM WKŁADEM KRAJOWYM WEDŁUG KATEGORII REGIONU	179
4.	ZESTAWIENIE PLANOWANYCH DZIAŁAŃ NA RZECZ ZWIĘKSZENIA ZDOLNOŚCI ADMINISTRACYJNYCH W ZAKRESIE WDRAŻANIA FUNDUSZY OBJĘTYCH UMOWĄ PARTNERSTWA	192
5.	ZINTEGROWANE PODEJŚCIE DO DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH W ODPOWIEDZI NA WYZWANIA DEMOGRAFICZNE LUB SZCZEGÓLNE POTRZEBY REGIONÓW I OBSZARÓW (W STOSOWNYCH PRZYPADKACH)	194
5.1.	WYZWANIA DEMOGRAFICZNE	194
5.2.	ZRÓŻNICOWANIA REGIONALNE	196
6.	PODSUMOWANIE OCENY SPEŁNIENIA ODPOWIEDNICH WARUNKÓW PODSTAWOWYCH, O KTÓRYCH MOWA W ART. 15 ORAZ W ZAŁĄCZNIKACH III I IV (OPCJONALNE)	197

7. WSTĘPNY CEL KOŃCOWY DOTYCZĄCY WKŁADU W DZIAŁANIA W DZIEDZINIE KLIMATU.....	222
ZAŁĄCZNIKI.....	223
8. INSTRUMENTY TERYTORIALNE	223
8.1. INSTRUMENTY TERYTORIALNE – ZAŁOŻENIA FUNKCJONOWANIA	223
8.2. ZINTEGROWANE INWESTYCJE TERYTORIALNE	223
8.3. INNE INSTRUMENTY TERYTORIALNE.....	228
8.4. ROZWÓJ LOKALNY KIEROWANY PRZEZ SPOŁECZNOŚĆ	230
9. ZASADY HORYZONTALNE.....	235
9.1. ZASADA NIEDYSKRIMINACJI	235
9.2. ZASADA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU I ZASADA „NIE CZYŃ POWAŻNYCH SZKÓD” (DNSH)	238
9.3. ZASADA PARTNERSTWA.....	240
10. FORMY WSPARCIA FINANSOWEGO	246
11. WYKORZYSTANIE FORMUŁY PARTNERSTWA PUBLICZNO-PRYWATNEGO.....	259
12. SYSTEM INSTYTUCJI ZAANGAŻOWANYCH W REALIZACJĘ UMOWY PARTNERSTWA.....	260
13. KOORDYNACJA	263
14. INFORMACJA I PROMOCJA	268
15. SYSTEM MONITOROWANIA I EWALUACJA	270
16. SPIS SKRÓTÓW	273

WPROWADZENIE

Umowa Partnerstwa (UP) została opracowywana na podstawie art. 10 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 159), zwanego dalej „rozporządzeniem ogólnym”). Zgodnie z tym przepisem każde państwo członkowskie przygotowuje umowę partnerstwa, w której określa strategiczne kierunki programowania i ustalenia dotyczące skutecznego i efektywnego korzystania z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), Funduszu Spójności (FS), Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury (EFMRA) na okres od dnia 1 stycznia 2021 r. do dnia 31 grudnia 2027 r.

Logika programowania funduszy europejskich na lata 2021-2027 łączy ze sobą oczekiwania Komisji Europejskiej (KE) odnośnie koncentracji na celach określonych w pakiecie regulacji dotyczących tej perspektywy z wyzwaniami wynikającymi z krajowych dokumentów strategicznych tj. ze „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)” (SOR) oraz z powiązanych z nią ośmiu zintegrowanych strategii sektorowych, a także z wizją rozwoju przedstawioną w „Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030” (KSRR).

Zakres interwencji w celach polityki wynika z opisu celów szczegółowych określonych w rozporządzeniach dotyczących EFRR, FS, EFS+, EFMRA oraz FST¹. Na treść poszczególnych celów wpływ mają także wytyczne KE dla Polski w zakresie finansowania polityki spójności na lata 2021-2027 przedstawione w załączniku D do Sprawozdania krajowego – Polska 2019 (Country Report – Poland 2019) oraz w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020. Zakres polityki spójności dla Polski kształtowany jest również poprzez zalecenie Rady w sprawie krajowego programu reform Polski na rok 2019, zawierające opinię Rady Unii Europejskiej na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r., w którym kluczowe są rekomendacje o charakterze inwestycyjnym. Jednocześnie w procesie programowania uwzględniono priorytety określone w Krajowym Programie Reform na rzecz realizacji strategii „Europa 2020”. Aktualizacja 2019/2020.

¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 60); rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013 (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 21); rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1139 z dnia 7 lipca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury oraz zmieniające rozporządzenie (UE) 2017/1004 (Dz. Urz. UE L 247 z 13.07.2021, str. 1); rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (Dz. Urz. UE L 231 z 30.06.2021, str. 1).

Opisany w UP zakres interwencji w poszczególnych celach polityki spójności oparty jest na schemacie „uzasadnienie – zakres wsparcia – rezultaty-demarkacja z funduszami i celami – komplementarność” poszerzonym o wymiar terytorialny i dopasowanie zakresu interwencji do potrzeb i możliwości rozwojowych terytoriów wskazanych w dokumentach krajowych (SOR i KSRR) i regionalnych (strategie rozwoju województw – SRW) jako obszary strategicznej interwencji (OSI). Uwzględnienie OSI na etapie programowania UP, a następnie programów ją realizujących prowadzi do osiągnięcia ważnego celu SOR dotyczącego zwiększenia spójności terytorialnej poprzez niwelowanie różnic w poziomie rozwoju wewnątrz i między województwami.

Instrumentami realizacji UP są krajowe i regionalne programy, które wraz z UP tworzą spójny system dokumentów programowych polityki spójności w perspektywie 2021-2027 w Polsce. UP określa kontekst strategiczny w wymiarze tematycznym i terytorialnym, wskazuje oczekiwane rezultaty oraz obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe. Dokument stanowi punkt odniesienia do określania szczegółowej zawartości programów. Programy precyzują specyficzne obszary wsparcia i instrumenty realizacji stanowiące uszczegółowienie zapisów UP. UP prezentuje również zarys systemu koordynacji pomiędzy programami i funduszami oraz zapisy dotyczące komplementarności polityki spójności i EFMRA ze Wspólną Polityką Rolną, Instrumentem na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności i innymi instrumentami UE, a także przedstawia ogólne założenia podziału interwencji między poziom krajowy i regionalny na poziomie poszczególnych celów polityki.

Niniejszy dokument zawiera więcej informacji niż wynika to z zakresu UP zgodnie z art. 11 rozporządzenia ogólnego. Dotyczy to przede wszystkim informacji o stosowaniu zasad horyzontalnych, informacji o formach wsparcia finansowego, informacji o instrumentach terytorialnych, a także systemie monitorowania i ewaluacji. Zdecydowano także o załączeniu podsumowania oceny spełnienia odpowiednich warunków podstawowych, o których mowa w art. 15 oraz w załącznikach III i IV do rozporządzenia ogólnego.

1. Wybór celów polityki i celu szczegółowego FST

W latach 2021-2027 Polska będzie realizować działania w ramach wszystkich pięciu celów polityki spójności oraz celu dodatkowego umożliwiającego obywatelom i regionom łagodzenie społecznych, gospodarczych i środowiskowo-przestrzennych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu.

Obecna kondycja polskiej gospodarki znacząco odbiega od założeń przyjmowanych zarówno przez instytucje w Polsce, jak i KE przed pandemią COVID-19. Kryzys gospodarczy będący następstwem pandemii stanowi nowe wyzwanie, które powoduje konieczność podjęcia działań zarówno krótko- jak i długookresowych niemal we wszystkich obszarach wsparcia europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (EFSI) mających na celu budowę odporności na zdarzenia kryzysowe w przyszłości. Pojawienie się nowych programów KE będących odpowiedzią na pandemię COVID-19 skutkuje koniecznością rewizji i dostosowania instrumentów i działań projektowanych w celach polityki spójności dla zapewnienia jak najlepszej koordynacji i komplementarności planowanych interwencji. Na podstawie ogłoszonego w maju 2020 r. Europejskiego Planu Odbudowy i jego filaru pn. Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności w Polsce został przygotowany Krajowy Plan Odbudowy (KPO), który będzie uzupełniał interwencje polityki spójności w okresie 2021-2027.

Nowa perspektywa polityki spójności posłuży realizacji wizji rozwoju Polski wyrażonej w SOR.

Dotychczasowe postępy we wdrażaniu Strategii, której głównym celem jest „tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym” tworzą silne fundamenty do formułowania celów w większym stopniu uwzględniających transformację polskiej gospodarki zgodnie ze wspólnymi dla UE celami Zielonego Ładu i Agendy Cyfrowej, jak i z uwzględnieniem trendów demograficznych, rozwoju technologii i funkcjonowania rynków dóbr i usług.

Możliwości wynikające z implementacji UP oraz KPO posłużą dogłębnej, wielotorowej, strategicznej transformacji gospodarki, której podmiotem będą zarówno polska rodzina (w tym nie tylko jej bezpieczeństwo bytowe, ale również kwalifikacje zawodowe i potencjał rozwojowy jej członków), jak i bazujące na nowoczesnych czynnikach konkurencyjności polskie przedsiębiorstwa.

Przewiduje się, że w ramach KPO będą finansowane – podobnie jak w ramach polityki spójności - m.in. inwestycje związane z zieloną gospodarką, cyfryzacją, innowacyjnością gospodarki, zatrudnieniem, działalnością badawczo-rozwojową, sektorem ochrony zdrowia oraz projekty w obszarze transportu i energetyki. O ile jednak celem interwencji w ramach KPO będzie przede wszystkim odbudowa potencjału rozwojowego gospodarki utraconego w wyniku pandemii, to realizacja działań w ramach pięciu celów polityki spójności oraz celu FST jest zorientowana na przełom rozwojowo-cywilizacyjny w dłuższej perspektywie. Konsekwentne wdrażanie modelu „zielonej gospodarki” zakłada odejście od prymatu ilościowego wzrostu gospodarczego, a w wymiarze praktycznym oznacza wprzęgnięcie dostępnych rozwiązań technologicznych w

zrównoważony rozwój. W tym kontekście kluczowym obszarem modernizacji gospodarki, który w kolejnych dekadach zdeterminuje możliwości dokonania przez Polskę cywilizacyjnego przełomu, jest wdrażanie rozwiązań utożsamianych z procesem „czwartej rewolucji przemysłowej” (określanych również mianem „Przemysłu 4.0”), przy jednoczesnym podnoszeniu jakości i potencjału kapitału ludzkiego do funkcjonowania w świecie nowoczesnych technologii. W ostatecznym rozrachunku to ludzie - a nie nawet najbardziej inteligentne maszyny – zdecydują o powodzeniu niezbędnej restrukturyzacji naszej gospodarki prowadzącej do zbudowania przewag konkurencyjnych opartych na efektywnym wdrażaniu innowacji produktowych i procesowych.

Jednym z kluczowych kierunków jest dokonanie przełomu w sferze innowacyjności gospodarki. Wdrażanie innowacyjnych rozwiązań we wszystkich wymiarach działalności gospodarczej przyczyni się do poszerzenia asortymentu nowoczesnych produktów i usług o wysokim potencjale na rynku krajowym i światowym. Modernizacja polskiej gospodarki zostanie zakorzeniona w wysiłkach na rzecz osiągnięcia neutralności klimatycznej europejskiej gospodarki. Ograniczanie skali zagrażających trwałości ekosystemów przejawów aktywności gospodarczej, nie tylko pozwoli na uniknięcie globalnej katastrofy ekologicznej, ale równocześnie będzie stymulować rozwój obszarów działalności gospodarczej przyczyniających się do budowy mniej inwazyjnej środowiskowo gospodarki światowej. W takiej sytuacji zdolność polskiej gospodarki do dostosowania się do rygorystycznych standardów środowiskowych stanie się istotnym – o ile wręcz nie determinującym w sposób kluczowy szanse rozwojowe kraju - czynnikiem międzynarodowej konkurencyjności. Dlatego też środki jakie pozyskamy z UE w najbliższych latach przyczynią się do nadania temu obszarowi priorytetowego charakteru.

Planowane działania na rzecz odbudowy krajowej gospodarki po pandemii oraz rozbudowa i modernizacja jej potencjału w oparciu o środki polityki spójności pozwolą – w perspektywie średniej i długookresowej - nadać wzrostowi gospodarczemu bardziej zrównoważony charakter, który zapewni - m.in. poprzez obniżenie emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń powietrza - poprawę kondycji zdrowotnej społeczeństwa. O konsekwencji w dążeniu do budowy bardziej „zielonej gospodarki” świadczą chociażby planowane inwestycje w ograniczenie emisji CO₂ oraz zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w zużyciu energii, które będą prowadzić do tworzenia nowych, tzw. zielonych miejsc pracy.

Istotną sferą działań na rzecz zbudowania w Polsce „zielonej gospodarki”, a także zapewnienia bezpieczeństwa działalności gospodarczej oraz obniżenia jej kosztów, będzie m.in. modernizacja krajowej energetyki pod kątem obniżenia jej emisyjności, a jednocześnie zapewnienia przedsiębiorstwom i gospodarstwom domowym dostępu do tańszej energii elektrycznej. Transformacja energetyczna polskiej gospodarki, inwestycje w OZE, gospodarka o obiegu zamkniętym stanowiąc będą kolejny wymiar procesu modernizacji kraju i budowania nowych przewag konkurencyjnych krajowych producentów.

W sektorze transportu działania zorientowane na poprawę kondycji środowiska naturalnego będą związane m.in. z rozwiązaniami opartymi o elektromobilność, wodór, wykorzystanie skroplonego gazu ziemnego (LNG) czy też sprężonego gazu naturalnego (CNG). Priorytetem jest poprawa dostępności transportowej na szczeblu

regionów i kraju, wzrost mobilności pasażerskiej oraz optymalizacji przewozów komponentów do produkcji dóbr finalnych.

Należy również podkreślić, że następstwa pandemii COVID-19 uwypukliły znaczenie – identyfikowanych już wcześniej - wyzwań w obszarze systemu ochrony zdrowia (w tym potrzebę jego cyfryzacji) oraz systemu edukacji (zwłaszcza szkolnictwa wyższego i zawodowego), kultury i nauki.

Działania w obszarze usług e-zdrowia i upowszechnienie nowoczesnych technologii w medycynie stanowić będą nie tylko odpowiedź na ograniczenia wynikające z sytuacji kryzysowych, ale także będą wynikać z dążenia do zapewnienia lepszego dostępu do opieki zdrowotnej zwłaszcza na obszarach peryferyjnych. Celem strategicznym prowadzonej interwencji będzie również stworzenie warunków do przemodelowania edukacji (w tym zawodowej), szkolnictwa wyższego i instytucji rynku pracy tak, aby lepiej wykorzystać kapitał ludzki, dostosować kompetencje zasobów pracy, a także tworzyć mechanizmy ułatwiające zmianę kwalifikacji i dopasowanie się do oczekiwań pracodawców. W tym kontekście niezwykle ważna będzie poprawa kompetencji cyfrowych społeczeństwa, umożliwiającą wielu grupom zarówno aktywne funkcjonowanie w wymiarze społecznym (m.in. na jego lokalnym poziomie), jak i na zdalne wypełnianie obowiązków obywatelskich i korzystanie z posiadanych praw.

U progu wdrażania kolejnej perspektywy finansowej UE kluczowe z punktu widzenia aktywnej polityki społeczno-gospodarczej państwa jest przezwyciężenie zapóźnienia kraju pod względem rozwoju przemysłów wysokiej techniki i kreatywnych, których znaczenie będzie w kolejnych dekadach decydować o szansach rozwojowych państw i regionów. Dokończenie budowy infrastruktury sieci szerokopasmowych, cyfryzacja gospodarki, administracji, usług jest warunkiem dalszego rozwoju.

Za kluczowe z punktu widzenia modernizacji gospodarki narodowej należy uznać nie tyle tworzenie „zwykłych” miejsc pracy, co generowanie wysokiej jakości miejsc pracy. Z jednej strony wymaga to rozwijania kwalifikacji uniwersalnych oraz zdolności do ciągłego uczenia się, z drugiej zaś prowadzić będzie do dynamicznego wzrostu produktywności. Wysokiej jakości miejsca pracy przełożą się na nowoczesną ofertę produktowo-usługową i na wzrost stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału, a tym samym rozbudowę potencjału produkcyjnego oraz jego realokację w kierunku najlepiej rozwijających się branż i przedsiębiorstw. Wzrost generowanych przez gospodarkę dochodów z pracy i kapitału prowadzi do rozszerzenia bazy podatkowej, a wyższe wpływy podatkowe do rozszerzenia oferty nowoczesnych, wysokiej jakości usług publicznych.

Planowane w nowej perspektywie większe zaangażowanie samorządów terytorialnych w realizację działań polityki spójności gwarantuje stymulowanie oddolnych procesów rozwojowych. Współpraca samorządów lokalnych z samorządem wojewódzkim i rządem, a także zawiązywanie partnerstw samorządów lokalnych warunkuje dostęp do części środków polityki spójności. W tym kontekście celem jest umożliwienie realizacji powstających na poziomie lokalnym i regionalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne w obszarze gospodarczym, społecznym, środowiskowym z wykorzystaniem zrównoważonego planowania przestrzennego.

Programując interwencje polityki rozwoju na kolejne lata należy doinwestować obszary słabsze gospodarczo – obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Należy wspierać wysiłki gospodarzy tych obszarów i ich mieszkańców na rzecz poprawy jakości codziennego życia oraz oferowania atrakcyjnych warunków prowadzenia działalności gospodarczej. Obok wspomnianej powyżej spójności terytorialnej priorytetem pozostaje spójność społeczna – oznacza to, że realizowane w perspektywie 2021-2027 inwestycje w przedsiębiorstwa, edukację, kulturę, ochronę zdrowia będą miały także na celu włączanie do społeczeństwa osób z niepełnosprawnościami, zagrożonych ubóstwem i ubogich, wykluczonych z innych powodów.

Powodzenie realizacji zarysowanej powyżej wizji wymaga przede wszystkim głębokich zmian w poszczególnych sektorach gospodarki, którym towarzyszyć powinny zmiany legislacyjne, w tym powiązane z mechanizmami finansowymi wspierającymi i animującymi transformację. Dodatkowo, ważne jest również dalsze angażowanie społeczeństwa w zmianę dotychczasowego modelu konsumpcji surowców, wody, żywności oraz gospodarowania przestrzenią. Dostępne środki finansowe z unijnego budżetu zwiększają szansę Polski na dynamizację procesu konwergencji i dołączenia do grona państw rozwiniętych, dysponujących nowoczesnym przemysłem i kapitałem wiedzy, odpornych na zagrożenia wynikające z globalizacji i zmian klimatycznych.

Działania realizowane w ramach polityki spójności przyczynią do rozwoju społeczno-gospodarczego Polski mierzonego poniższymi wskaźnikami rozwoju zawartymi w SOR:

- Produkt krajowy brutto na mieszkańca wg PPP szacuje się, że wzrośnie do 95% średniej dla UE-27 w 2030 r. (z 73% w 2019 r.)²;

- stopa inwestycji wzrośnie do roku 2030 do poziomu 25%, z poziomu bazowego 18,5% (w 2019 r.).

Inwestycje w ramach polityki spójności przyczynią się również do wzrostu inwestycji sektora rządowego i samorządowego, który szacuje się, że w 2030 r. powinien osiągnąć poziom powyżej średniej unijnej (z 4,3% w 2019 r.)³;

- poprawie ulegnie również wskaźnik rozwoju społecznego (HDI), który wg prognoz ma w 2030 r. osiągnąć wartość powyżej 0,9 (w 2019 r. wartość HDI dla Polski wynosiła 0,880)⁴;

- inwestycje z polityki spójności wpłyną również pozytywnie na poziom zróżnicowania w rozwoju społeczno-gospodarczym między regionami mierzone zróżnicowniem PKB na 1 mieszkańca na poziomie podregionów (NUTS3) – prognozuje się, że uda się utrzymać wartość tego wskaźnika na poziomie z 2018 r. tj. 35,4%⁵.

1.1. Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej” (CP1)

² Źródło danych: SOR na bazie danych Eurostat

³ Źródło danych: SOR na bazie danych GUS

⁴ Źródło danych: SOR na bazie danych UNDP

⁵ Źródło danych: SOR na bazie danych GUS

Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną stanowi jeden z celów szczegółowych SOR. W obliczu negatywnych zmian demograficznych oraz w dobie kryzysu wywołanego pandemią COVID-19, głównym sposobem na utrzymanie trwałego wzrostu gospodarczego, a tym samym zmniejszenie dystansu rozwojowego Polski do UE pod względem Produktu Krajowego Brutto per capita jest wzrost produktywności pracy (oraz akumulacja kapitału). Pomimo odnotowanego w ostatnich latach wzrostu produktywności pracy (która w 2018 r. wynosiła 63% średniej UE⁶), nadal widoczne są bariery związane z jej dalszym pobudzaniem.

Poza nakładami kapitałowymi wzrost wydajności można osiągnąć również poprzez uwolnienie potencjału wzrostu przedsiębiorstw. Obejmuje to – oprócz usunięcia barier związanych z otoczeniem regulacyjnym przedsiębiorstw – skuteczne upowszechnianie innowacji w całej gospodarce, zapewnienie wykwalifikowanej kadry i otoczenia przedsiębiorstw, które sprzyjać będzie zmianie modeli biznesowych w stronę opartych na innowacjach. Podjęcie powyższych działań, w szczególności nakierowanych na małe i średnie przedsiębiorstwa, stanowić będzie impuls do podniesienia ich produktywności.

W Polsce dokonano w ostatnich latach wielu zmian regulacyjnych mających na celu likwidację barier dla wzrostu innowacyjności gospodarki. Wprowadzone zmiany dotyczyły m.in.: systemu zachęt do prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej oraz wdrażania i komercjalizacji wyników badań (w tym ulgi podatkowej na B+R oraz ulgi IP Box dotyczącej dochodów z praw własności intelektualnej), ułatwień w finansowaniu start-upów, zwiększenia zakresu działania spółek celowych tworzonych przez organizacje badawcze. Poprzez zmiany w organizacji systemu szkolnictwa wyższego i nauki, w tym uruchomienie Sieci Badawczej Łukasiewicza dokonano konsolidacji potencjału organizacji badawczych.

W Europejskim Rankingu Innowacyjności Polska jest krajem określanym mianem *emerging innovator* (*wschodzący innowatorzy – najsłabsza grupa ze wskaźnikiem innowacyjności wynoszącym poniżej 70% średniej*) ze wskaźnikiem innowacyjności wynoszącym 65,90% średniej UE z roku 2014 (postęp poziomu 51,30% średniej UE)⁷. Kwestia modernizacji i zwiększenia innowacyjności gospodarki jest przedmiotem zaleceń Rady UE dla Polski w latach 2019-20. Zalecenie sformułowane w 2019 r. wskazuje na konieczność wzmocnienia innowacyjności gospodarki, w tym przez wspieranie instytucji badawczych i ich ściślejszej współpracy z przedsiębiorstwami oraz ukierunkowanie inwestycyjnej polityki gospodarczej, m.in. na innowacje⁸. Z kolei zalecenie z 2020 r.⁹ odwołuje się do wyzwań wynikających z kryzysu gospodarczego będącego następstwem pandemii COVID-19, wskazując w szczególności CP1 na potrzebę zapewnienia przedsiębiorstwom dostępu do finansowania i płynności, promowanie inwestycji prywatnych, promowanie

⁶ Labour productivity per hour worked, Eurostat

⁷ Komisja Europejska. European Innovation Scoreboard 2021.

⁸ Zalecenie Rady z dnia 9 lipca 2019 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2019 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r. (Dz. Urz. UE C 301 z 05.09.2019, str. 123).

⁹ Zalecenie Rady z dnia 20 lipca 2020 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2020 r., zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r. (Dz. Urz. UE C 282 z 26.08.2020, str. 135).

transformacji cyfrowej przedsiębiorstw i administracji publicznej, podnoszenie umiejętności cyfrowych oraz przyspieszenie wdrażania e-usług publicznych, w tym w obszarze zdrowia.

Biorąc pod uwagę powyższe wyzwania, głównym celem interwencji w obszarze CP1 będzie wzrost produktywności polskiej gospodarki. Proces ten wymaga podjęcia równoległego działania na czterech uzupełniających się płaszczyznach:

- wzrost podaży i wykorzystania nowoczesnych rozwiązań technologicznych we wszystkich sektorach gospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem opracowania i zastosowania rozwiązań cyfrowych i związanych z zieloną gospodarką;
- nowoczesna organizacja działalności przedsiębiorstw;
- rozwój kompetencji pracowników, kadry zarządzającej i użytkowników, dzięki którym kapitał rzeczowy będzie odpowiednio wykorzystywany;
- budowa i modernizacja infrastruktury szerokopasmowej, umożliwiającej transformację cyfrową gospodarki.

Postęp technologiczny, innowacyjność procesowa, organizacyjna i nowe modele biznesowe, wzrost i aktualizacja kompetencji oraz powszechny dostęp do szerokopasmowego Internetu powinny się wzajemnie uzupełniać.

Zwiększanie produktywności polskiej gospodarki wymaga całościowej interwencji zorientowanej na rozwój ekosystemu innowacji. Wsparcie z polityki spójności obejmie zatem zarówno stronę podażową, tzn. wytwarzanie innowacji w organizacjach badawczych i w przedsiębiorstwach, jak również transfer technologii oraz wsparcie popytu, tzn. dyfuzję i wykorzystanie innowacji w przedsiębiorstwach oraz społeczną akceptację zmiany technologicznej i szybką absorpcję innowacji przez klientów docelowych. Biorąc pod uwagę stosunkowo niewielką grupę firm innowacyjnych w Polsce, planowane jest skierowanie interwencji do grup o różnym poziomie doświadczenia w działaniach innowacyjnych, tzn.:

- firm z wysokimi kompetencjami w działalności badawczo-rozwojowej oraz wdrażaniu innowacji, gotowych do realizacji projektów B+R na większą skalę lub rozwijania własnej infrastruktury badawczo-rozwojowej;
- firm mających niewielkie doświadczenie w obszarze B+R+I, ale zainteresowanych możliwościami wynikającymi ze zorientowania modelu biznesowego na innowacje. Firmy te będą mogły uzyskać wsparcie doradcze, szkoleniowe oraz finansowe w realizacji projektów badawczo-rozwojowych lub we wdrażaniu innowacyjnych technologii;
- firm nieposiadających żadnego doświadczenia w działalności badawczo-rozwojowej i wprowadzaniu innowacji, wymagających przede wszystkim budowania świadomości i potencjału (capacity building).

Wzrostowi produktywności gospodarki służy także transformacja w kierunku GOZ. Wymaga ona innowacyjnego podejścia i rozwoju nowoczesnych technologii szczególnie w zakresie wykorzystania

surowców wtórnych, od etapu projektowania produktów i usług dla minimalizacji zużycia surowców i energii i wydłużenia ich życia, po zagospodarowanie odpadów tam, gdzie nie jest możliwe uniknięcie ich powstawania. Bardzo ważny w polskich uwarunkowaniach jest rozwój biogospodarki, nowych modeli biznesowych w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym, zmiana zachowań konsumenckich. Powyższe wyzwania wynikają bezpośrednio z Mapy Drogowej Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, a także wpisują się w realizację Europejskiego Zielonego Ładu, zakładającego inwestowanie w technologie przyjazne środowisku oraz wspieranie innowacji w przemyśle.

Osiągnięcie głównego celu dotyczącego wzrostu produktywności polskiej gospodarki umożliwią działania skoncentrowane na następujących obszarach:

- wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii;
- wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki;
- wzmacnianie łączności cyfrowej.

Co do zasady obszar pierwszy obejmie wsparcie dla przedsiębiorstw, które już dysponują pewnym potencjałem do prowadzenia działalności innowacyjnej, zaś obszar drugi – poprzez wspieranie inwestycji produkcyjnych, ale także rozwój kompetencji oraz wspieranie usług otoczenia biznesu - dotyczy przede wszystkim budowy potencjału innowacyjnego przedsiębiorstw, w szczególności tych które dotychczas nie prowadziły działalności innowacyjnej (bądź prowadziły ją w bardzo ograniczonym zakresie).

W związku z niższą produktywnością małych i średnich firm w porównaniu do dużych, wsparcie (zwłaszcza w drugim obszarze) będzie skoncentrowane przede wszystkim na MŚP. Wspieranie finansowania prac B+R, wdrażania innowacji oraz ucyfrowienia MŚP, jak również wzmacnianie kompetencji w zakresie nowoczesnej gospodarki to działania, które w największym stopniu powinny przyczynić się do zwiększenia produktywności w szczególności MŚP.

Działania realizowane w ramach CP1w UPdocelowo przyczynią się do zaangażowania w działalność innowacyjną większej liczby przedsiębiorstw (w szczególności małych i średnich). Dzięki stymulacji podaży prac B+R prowadzonych przy udziale przedsiębiorstw zwiększy się zarówno ogólny poziom nakładów na badania i rozwój, jak i udział sektora przedsiębiorstw w strukturze tych nakładów. Rozwój kompetencji pracowników umożliwi zarówno przedsiębiorstwom, jak i organizacjom badawczym czerpanie większych korzyści z komercjalizacji i wykorzystania nowych technologii, w tym cyfrowych i zielonych. Wzmocniony zostanie ekosystem innowacji, m.in. poprzez utworzenie wyspecjalizowanych instytucji wspierających przedsiębiorstwa w zakresie transformacji cyfrowej (DIH) i zielonej (GIH), oraz akredytację ośrodków innowacji. Zapewnione zostanie wsparcie transformacji cyfrowej gospodarki (m.in. wzmocnienie e-usług, cyberbezpieczeństwa, cyfryzacja przedsiębiorstw i rozwój kompetencji cyfrowych). W tym aspekcie szczególnie istotny będzie dalszy rozwój infrastruktury szerokopasmowej, którego celem będzie zapewnienie dostępu do sieci jak największej liczbie gospodarstw domowych, przedsiębiorstw oraz w budynkach użyteczności publicznej w szczególności na terenach, na których nie są przewidziane inwestycje

komercyjne ze względu na ich niedochodowość¹⁰. Poprzez uwzględnienie we wsparciu aspektów ekoinnowacyjności i gospodarki obiegu zamkniętego, wsparcie przyczyniać się będzie również do zielonej transformacji polskiej gospodarki. Wszystkie powyżej opisane czynniki przyczynią się do wzrostu produktywności polskiej gospodarki, w szczególności zaś MŚP.

Obszar: wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii

Nakłady krajowe brutto na działalność B+R w Polsce wprawdzie rosną, ale wciąż utrzymują się na niskim poziomie – 1,32 % PKB w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 2,2% w 2019 r. – przy czym wciąż istnieją różnice regionalne (wynikające ze zróżnicowanego potencjału poszczególnych województw), jak również zróżnicowania wewnątrzregionalne. Również nakłady przedsiębiorstw na badania i rozwój pozostają na poziomie poniżej średniej UE, przy czym w ciągu ostatnich dziesięciu lat, przy znacznym udziale wsparcia z polityki spójności, wzrosły one ponad sześciokrotnie. Jednocześnie badania GUS wskazują, że liczba firm wprowadzających innowacje nie zmieniła się istotnie w ostatnich latach (w latach 2017-2019 tylko 21,7 % firm przemysłowych i 13,7 % firm usługowych w Polsce było aktywnych innowacyjnie)¹¹.

Wzrost innowacyjności przedsiębiorstw utrudniają wciąż słabe powiązania między przedsiębiorstwami a organizacjami badawczymi. Wpływ na niską innowacyjność gospodarki nadal mają także bariery systemowe, m.in. niewystarczająca koordynacja działań i instrumentów wsparcia (na szczeblu krajowym i regionalnym), niewystarczające rozpowszechnienie wiedzy o mechanizmach wsparcia (w tym programach zarządzanych centralnie przez KE), a także niedostatek wykwalifikowanych pracowników o wysokich kompetencjach.

Dane statystyczne wskazują na wysoki, przekraczający 80%, stopień zużycia aparatury naukowej¹², co uzasadnia dalszą potrzebę inwestycji w infrastrukturę B+R, w szczególności w kontekście potrzeby zwiększania udziału polskich organizacji badawczych i przedsiębiorstw w programach zarządzanych centralnie. Posiadanie nowoczesnej infrastruktury oraz wysoko wykwalifikowanego personelu może podnieść atrakcyjność polskich podmiotów jako potencjalnych partnerów w projektach.

Wyzwaniem pozostaje wsparcie całego procesu inicjowania, tworzenia, rozwoju i wdrażania innowacji, w szczególności prac B+R+I przedsiębiorstw. Struktura polskich przedsiębiorstw nie sprzyja wzrostowi ich

¹⁰ Zgodnie z art. 2 pkt. 2 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1972 z dnia 11 grudnia 2018 r. (Dz. Urz. UE L 321 z 17.12.2021, str. 36), ustanawiającej Europejski kodeks łączności elektronicznej, sieć o bardzo dużej przepustowości oznacza albo sieć łączności elektronicznej, która w całości składa się z elementów światłowodowych co najmniej na odcinku do punktu dystrybucji w miejscu świadczenia usługi, albo sieć łączności elektronicznej, która jest w stanie zapewnić w typowych warunkach panujących w czasie największego natężenia ruchu podobną wydajność sieci pod względem dostępnego pasma „w górę” i „w dół” łączy, odporności, parametrów związanych z błędami oraz opóźnienia i jego zmienności; wydajność sieci można uznać za podobną bez względu na to, czy doświadczenia użytkownika końcowego różnią się w zależności od z natury różnych cech charakterystycznych nośnika danych, za pomocą którego sieć ostatecznie łączy się z punktem zakończenia sieci.

¹¹ Por. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2017-2019, GUS, Warszawa 2021r.

¹² Działalność badawcza i rozwojowa w Polsce w 2019 r., GUS 2020.

innowacyjności. Od 2010 r. najszybciej rośnie sektor mikro i małych przedsiębiorstw (pod względem liczby firm, zatrudnienia, wartości dodanej), które jednocześnie pozostają najmniej innowacyjne (zgodnie z badaniem realizowanym w I połowie 2020 r. przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, udział firm innowacyjnych (tzn. takich, które wprowadziły choć jedną innowację w swojej działalności) w podziale na wielkość firm wynosi: 29,2% wśród mikroprzedsiębiorstw, 38,7% – małych firm, 43,3% – średnich oraz 56,7% – dużych przedsiębiorstw¹³. Pomimo wyższego udziału firm średnich i dużych w strukturze polskich innowacyjnych firm, ich poziom innowacyjności znajduje się poniżej średniej unijnej. Szczególnie wobec skutków pandemii COVID-19 dla całej gospodarki i związanego z nią spadku skłonności do inwestycji, konieczne jest dalsze wsparcie dużych przedsiębiorstw (w tym działających wspólnie z podmiotami sektora MŚP) oraz przedsiębiorstw należących do grup tzw. „mid-caps” oraz „small mid-caps”, których aktywność w istotnym stopniu przyczynia się do wzrostu nakładów prywatnych na B+R.

Kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego ma nie samo wprowadzanie innowacji, lecz zdolność do wykorzystania ich w procesach gospodarczych dla zwiększenia produktywności i generowania większej wartości dodanej. Dlatego też istotnym wyznacznikiem konkurencyjności gospodarki, a także jej usytuowania w globalnych łańcuchach wartości jest zdolność do eksportowania produktów zaawansowanych technologicznie oraz o wysokiej wartości dodanej. Udział eksportu wyrobów wysokiej techniki w eksporcie ogółem, po wyraźnym wzroście w latach 2007-2014 (z 3,0% do 7,9%), od roku 2015 kształtuje się na stabilnym poziomie ok. 8,5% (wobec średniej unijnej wynoszącej 17,9%)¹⁴. Wskazuje to na konieczność zwiększania zdolności przedsiębiorstw do tworzenia wyrobów o potencjale eksportowym, a także budowania zdolności do konkurowania na rynkach międzynarodowych.

Ponadto, polskie firmy w niewystarczającym stopniu inwestują w ochronę wytworzonych wartości niematerialnych i prawnych. Liczba polskich wniosków do Europejskiego Urzędu Patentowego nadal utrzymuje się na poziomie wielokrotnie niższym niż średnia UE-27 (w 2019 r. średnia dla Polski wyniosła 12,20/milion mieszkańców przy średniej unijnej na poziomie 148,83/milion mieszkańców¹⁵). Niezbędne jest wzmacnianie podaży innowacji w sektorach nauki i przedsiębiorstw, a także budowanie wśród przedsiębiorstw świadomości i wiedzy na temat możliwości i korzyści płynących z ochrony własności intelektualnej.

W obszarze organizacji badawczych wyzwaniem jest zwiększenie zarówno interdyscyplinarności badań, jak i znaczenia inteligentnych specjalizacji w procesie koncentracji wsparcia publicznego na wybranych obszarach. Istotne jest także zwiększanie umiędzynarodowienia nauki, w tym angażowania polskich naukowców w realizację badań w zespołach międzynarodowych (również w ramach programów

¹³ *Monitoring innowacyjności polskich przedsiębiorstw – wyniki III edycji badania, 2020*, PARP 2020

<https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/monitoring-innowacyjnosci-polskich-przedsiębiorstw-wyniki-iii-edycji-badania-2020>

¹⁴ Por. Eksport zaawansowanych technologii - Eksport produktów zaawansowanych technologii jako udział w eksporcie ogółem, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/htec_si_exp4/default/table?lang=en, dostęp: 23 lipca 2021r.

¹⁵ Zgłoszenia patentowe do Europejskiego Urzędu Patentowego, Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_09_40/default/table?lang=en, dostęp: 23 lipca 2021r.

zarządzanych centralnie), a także współpracy z najlepszymi zagranicznymi podmiotami w celu podnoszenia jakości zarządzania badaniami i komercjalizacją wyników prac B+R w Polsce.

Obszar: wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki

Nowoczesna gospodarka wiąże się z wprowadzeniem przez przedsiębiorców nowych modeli biznesowych odpowiadających wyzwaniom cyfrowej i zielonej transformacji. Będzie ona w coraz większym stopniu funkcjonować w oparciu o technologie cyfrowe oraz nowe modele biznesowe zgodne z trendami opisywanymi jako 4. rewolucja przemysłowa, istotne jest także przyspieszenie procesów automatyzacji i robotyzacji. Globalne trendy, związane z cyfryzacją oraz nowym podejściem do danych, w tym kwestii cyberbezpieczeństwa, wymagają zmiany modelu funkcjonowania zarówno po stronie przedsiębiorstw, jak i w sektorze publicznym. Kierunek ten w szczególnym stopniu został wzmocniony kryzysem wywołanym pandemią COVID-19, która uwidoczniła istotne wady modelu gospodarki opartego na globalnych łańcuchach dostaw. Czasowe zamknięcie granic oraz ograniczenia prowadzenia działalności gospodarczej w innych, często odległych krajach spowodowały zaburzenia dostaw. W konsekwencji prowadziły do braku dostępności towarów i usług oraz utraty płynności finansowej wielu firm. Konieczne jest zatem promowanie opracowywania i wdrażania modeli biznesowych redukujących zależność polskich firm od globalnych łańcuchów dostaw (w szczególności uzależnienia od jednego dostawcy spoza UE), poprzez zwiększanie zdolności do wytwarzania kluczowych produktów i usług w kraju.

Należy uwzględnić w szczególności ewolucję sektora przemysłowego w kierunku określanym jako Przemysł 4.0¹⁶ oraz globalny trend coraz większego oparcia na danych, stających się zasobem produkcyjnym. Aktualny poziom cyfryzacji polskich przedsiębiorstw jest niewystarczający. Ograniczone wykorzystanie technologii cyfrowych może wynikać w pewnym stopniu z trudności przedsiębiorstw w zatrudnianiu specjalistów, pomimo wysokiego odsetka absolwentów w dziedzinie nauk przyrodniczych, inżynierii i informatyki. W zakresie integracji technologii cyfrowych w przedsiębiorstwach wg indeksu DESI¹⁷ Polska zajmuje 25. miejsce w UE ze wskaźnikiem na poziomie 63% średniej unijnej.

Krajowe podmioty nie są w pełni przygotowane na wzrastające zagrożenia w obszarze cyberbezpieczeństwa. Coraz większa liczba zgłaszanych incydentów komputerowych związanych z cyberbezpieczeństwem¹⁸ wskazuje, że zapewnienie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego oraz wymiany informacji pomiędzy obywatelami i instytucjami publicznymi wymaga rozwoju Krajowego Systemu Cyberbezpieczeństwa oraz Narodowych Standardów Cyberbezpieczeństwa.

¹⁶ Termin używany dla określenia zmiany w gospodarce, mającej miejsce w wyniku tzw. 4. rewolucji przemysłowej. Zmiany te polegają przede wszystkim na automatyzacji, robotyzacji i cyfryzacji przedsiębiorstw, zwiększeniu wykorzystania systemów procesowych, przestawieniu firm na cyfrowy łańcuch dostaw i wprowadzeniu technologii do codziennej działalności.

¹⁷ DESI - Digital Economy and Society Index.

¹⁸ Tylko w I połowie 2020 roku do zespołu reagowania na incydenty komputerowe CSIRT NASK wpłynęło 16 689 zgłoszeń, z czego 5 205 zostało uznanych jako incydenty cyberbezpieczeństwa (dla porównania – w całym 2019 r. incydentów było 6484).

Choć przeprowadzone badania wskazują, że dotychczasowa interwencja polityki spójności przyczyniła się do zwiększenia dostępności i rozszerzenia oferty usług otoczenia biznesu, to nie była ona w pełni dopasowana do potrzeb przedsiębiorstw. Oznacza to konieczność dalszego wzmacniania i rozwoju potencjału podmiotów świadczących usługi (w szczególności proinnowacyjne) dla biznesu, aby stanowiły one stabilny i istotny element ekosystemu innowacji, dostarczający na rynek wysokojakościową, wystandaryzowaną ofertę ułatwiającą transformację polskim przedsiębiorstwom.

Kluczowa dla transformacji w nowoczesną, cyfrową oraz zrównoważoną pod względem wpływu środowiskowego gospodarkę będzie informacja, promocja i edukacja na temat dostępnych rozwiązań technicznych i organizacyjnych oraz potencjalnych korzyści płynących z ich zastosowania. Priorytetem będzie też kształtowanie kompetencji proinnowacyjnych i menadżerskich. Konieczne jest zatem wsparcie rozwoju niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki kompetencji i umiejętności przedsiębiorców, menadżerów i pracowników również sektora publicznego, w szczególności w zakresie nowych technologii, umiejętności cyfrowych czy zielonych oraz zarządzania innowacjami i nowymi modelami biznesowymi. Wsparcie to będzie elementem uzupełniającym w ramach kompleksowych projektów wspierania innowacyjnych przedsiębiorstw i organizacji badawczych.

Wyzwaniem jest również transformacja modeli biznesowych krajowych przedsiębiorstw w kierunku zielonej gospodarki, w tym GOZ, co znacznie zmniejszyłoby presję antropogeniczną gospodarki na środowisko naturalne. Zmiany modeli muszą uwzględniać ograniczenie zużycia zasobów pierwotnych, minimalizację produkcji odpadów, koszty społeczne i środowiskowe wytwarzania produktów, a także promować ekoprojektowanie, wydłużanie życia produktów, współdzielenie, czy model sprzedaży funkcji danego produktu (product as a service).

Tym samym podejście do projektów powinno cechować się kompleksowością i budować u potencjalnych beneficjentów kompetencje do tworzenia oraz wdrażania rozwiązań Przemysłu 4.0 oraz GOZ. Kluczowa powinna być możliwość realizacji „projektów łączonych” (obejmujących w zależności od indywidualnych potrzeb beneficjentów zarówno projekt badawczy, inwestycje, doradztwo jak i rozwój kompetencji). Istotne będzie także zwiększanie świadomości MŚP w zakresie korzyści płynących z transformacji cyfrowej i zielonej.

Obszar: wzmacnianie łączności cyfrowej

Mimo rozbudowy i zwiększenia dostępu obywateli do sieci szerokopasmowej w latach 2006-2019, jakość cyfrowej infrastruktury jest niewystarczająca¹⁹ dla potrzeb nowoczesnej gospodarki (ponad 30 p.p. poniżej średniej UE-28). Według danych na rok 2020, ok. 76% gospodarstw domowych posiada dostęp do łączności o przepustowości co najmniej 30 Mb/s, w tym jedynie ok. 37% gospodarstw na obszarach wiejskich²⁰.

¹⁹ Digital Agenda Scoreboard 2020 (https://digital-agenda-data.eu/datasets/digital_agenda_scoreboard_key_indicators/visualizations)

²⁰ Tamże.

Główne przeszkody utrudniające realizację tych zobowiązań są związane z uwarunkowaniami geograficznymi wpływającymi na wzrost kosztów uruchomienia sieci.

W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020”, KE zwróciła uwagę na fakt, że „w 2019 r. Polska przyjęła zestaw środków stymulujących popyt i podaż w zakresie szybkich i ultraszybkich sieci, głównie w drodze nowelizacji prawodawstwa dotyczącego sieci szerokopasmowych (ustawa z dnia 7 maja 2010 r. o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych²¹), obejmującej między innymi powołanie nowego Funduszu Szerokopasmowego”. Środki te są odpowiedzią na Zalecenie Rady dla Polski na 2019 r oraz uzupełnieniem wsparcia przewidzianego w ramach Polityki Spójności.

Ponadto, zgodnie z diagnozą przedstawioną w Narodowym Planie Szerokopasmowym (NPS)²², inwestycje w obszarze sieci szerokopasmowych realizowane są w pierwszej kolejności na gęsto zaludnionych obszarach miejskich, gdzie są opłacalne pod kątem ekonomicznym.²³ Przedstawiony w NPS stopień pokrycia siecią szerokopasmową wskazuje na wciąż bardzo duże potrzeby inwestycyjne szczególnie na obszarach wiejskich. Duże potrzeby związane z podnoszeniem przepustowości sieci lub jej modernizacji identyfikowane są również w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców oraz miastach średnich (20-100 tys. mieszkańców). Równolegle Polska staje przed wyzwaniem wdrożenia nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających przepływ wielkich wolumenów danych z bardzo małymi opóźnieniami. Będzie to stanowić w najbliższej przyszłości podstawę powszechnej implementacji rozwiązań z zakresu Internetu rzeczy czy inteligentnych miast, wsi oraz rolnictwa. Wykorzystanie technologii telekomunikacyjnych najnowszych generacji stoi także u podstaw koncepcji tzw. Przemysłu 4.0. Jednocześnie należy podkreślić, że doświadczenia z czasu pandemii COVID-19 pokazały, jak istotny jest rozwój infrastruktury cyfrowej dla funkcjonowania gospodarki i społeczeństw w czasie tego typu zagrożeń w zakresie usług zdrowotnych, edukacji oraz administracji publicznej.

Podejmowane działania pro-cyfrowe będą realizować założenia *Europejskiej Strategii Cyfrowej* przedstawionej w unijnym komunikacie *Shaping Europe's digital future*²⁴.

Cel polityki	Program	Fundusz
Cel polityki 1	<ul style="list-style-type: none">Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej GospodarkiFundusze Europejskie na Rozwój CyfrowyFundusze Europejskie dla Polski Wschodniej16 Programów Regionalnych	<ul style="list-style-type: none">Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

²¹ Dz. U. z 2021 r. poz. 777, z późn. zm.

²² Narodowy Plan Szerokopasmowy jest rządowym programem rozwoju infrastruktury szerokopasmowej oraz stanowi projekt strategiczny w obszarze cyfryzacji w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do 2020 (z perspektywą do 2030 r.).

²³ Ministerstwo Cyfryzacji, Narodowy Plan Szerokopasmowy.

²⁴ COM(2020)67.

1.2. Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa” (CP2)

Celem strategicznym Polski jest budowa niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym. Cel ten będzie realizowany z uwzględnieniem celów klimatycznych i priorytetów uzgodnionych na szczelnie unijnym oraz międzynarodowym.

Głównymi wyzwaniami są działania związane z wdrażaniem porozumienia paryskiego²⁵ oraz celów unijnych w zakresie klimatu i energii. Działania będą zmierzały do pobudzenia inwestycji związanych z transformacją sektora energetycznego, w tym inwestycji w odnawialne źródła energii oraz efektywności energetycznej, a także sprawiedliwego wymiaru transformacji. Rezultatem tych działań będzie również poprawa jakości powietrza, w tym zwłaszcza w zakresie ograniczenia pyłów zawieszonych PM10 i PM2,5 oraz przyczynienie się do ograniczenia zjawiska ubóstwa energetycznego.

Podejmowane działania będą się ściśle wpisywały w cele Europejskiego Zielonego Ładu²⁶. Kraje członkowskie UE poparły zwiększenie unijnego celu redukcji emisji gazów cieplarnianych na 2030 r., tj. do obniżenia emisji o co najmniej 55% w stosunku do poziomu w 1990 r. oraz dążenie do osiągnięcia przez UE neutralności klimatycznej do 2050 r. W 2018 r. Polska wyemitowała do atmosfery 338 Mt CO₂ i zajęła 18. miejsce w zakresie emisji CO₂ na świecie. W 2019 r. emisja CO₂ była nieco niższa, wyniosła 323 Mt i w ten sposób Polska przesunęła się na 20. miejsce wśród największych emitentów CO₂ na świecie²⁷. Sytuacja wymaga podjęcia kompleksowych działań.

Celem interwencji w obszarze energetyki jest dekarbonizacja sektora, w szczególności zmniejszenie udziału węgla w miksie energetycznym, który na koniec 2020 r. stanowił blisko 70% udziału (węgiel kamienny – 48,3%, węgiel brunatny – 16,8%²⁸ w całości miksu energetycznego²⁹. Odnawialne źródła energii stanowią już jednak ponad 24% mocy zainstalowanej.

Dla określenia niezbędnych działań istotne są rekomendacje przekazane Polsce w *Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020*, w szczególności w załączniku D tego dokumentu, dedykowanemu priorytetowym obszarom pogórnictwa, podlegającym transformacji w kierunku zielonej gospodarki. Działania będą też zgodne z *Polityką Energetyczną Polski do 2040 r. (PEP2040)*, ale również z *Krajowym planem na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030 (KPEiK)*, który wyznacza cele klimatyczno-energetyczne na 2030 r. dla Polski. Ww. dokumenty stanowią strategię obniżenia emisyjności sektora energetycznego i transformacji energetycznej w Polsce.

²⁵ Porozumienie paryskie przyjęte podczas konferencji klimatycznej w Paryżu (COP21) w grudniu 2015r.

²⁶ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

²⁷ Dane za: www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions

²⁸ Dane na podstawie ARE, stan na 31.12.2020, Transformacja energetyczna w Polsce, Edycja 2020, www.forum-energii.eu, s. 8.

²⁹ Miks energetyczny - struktura produkcji i konsumpcji energii według kryterium nośników energii

Rada Unii Europejskiej zaleca wspieranie polskiej gospodarki po pandemii COVID-19 m.in. poprzez ukierunkowanie inwestycji na transformację ekologiczną i cyfrową, wydajne wytwarzanie i wykorzystanie energii oraz zrównoważony transport, co będzie przyczyniać się do stopniowej dekarbonizacji gospodarki³⁰. Wiąże się to z redukcją udziału węgla w produkcji energii, zwiększeniem udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto, większą efektywnością energetyczną gospodarki, a przez to mniejszą emisją gazów cieplarnianych. Filarami PEP2040 są sprawiedliwa transformacja, zeroemisyjny system energetyczny oraz dobra jakość powietrza. Osiem celów szczegółowych PEP2040 obejmuje cały łańcuch dostaw energii – od pozyskania surowców, przez wytwarzanie i dostawy energii (przesył i rozdział), po sposób jej wykorzystania i sprzedaży. Każdy z ośmiu celów szczegółowych PEP2040 przyczynia się do realizacji trzech elementów celu polityki energetycznej państwa i służy transformacji energetycznej Polski³¹.

Obszar **środowiska** to przede wszystkim przedsięwzięcia związane ze zmianami klimatu, spowodowanymi m.in. emisją gazów cieplarnianych i podniesieniem średniej temperatury na Ziemi w stosunku do epoki przedprzemysłowej o 1°C. Problem anomalii pogodowych w Polsce jest szeroko opisany w Polityce Ekologicznej Państwa 2030³². Negatywne skutki zmian klimatycznych, w tym powódzie, susze, upały oraz intensywne opady nierównomiernie rozłożone w ciągu roku stanowią duże zagrożenie dla bezpieczeństwa ludzi i przyrody oraz mają istotny wpływ na gospodarkę kraju.

Działania przewidziane w obszarze środowiska to mitygowanie skutków zmian klimatycznych, zapobieganie im, właściwe gospodarowanie zasobami przyrody, w tym wody oraz dążenie do minimalizowania ilości produkowanych i deponowanych odpadów. Dążąc do osiągnięcia neutralności klimatycznej należy mieć na uwadze rozwój GOZ, oraz biogospodarki, co przyczyni się m.in. do zmniejszania presji na środowisko przyrodnicze poprzez redukcję zapotrzebowania na surowce nieodnawialne, ograniczanie degradacji gleb oraz zanieczyszczenia wód, a także zmniejszanie emisji gazów cieplarnianych³³ poprzez tworzenie zamkniętej pętli procesów. Działania te będą realizowane przez różnego rodzaju podmioty, w tym organizacje badawcze oraz przedsiębiorstwa.

Stan środowiska i klimatu wywiera coraz większy wpływ na konkurencyjność i produktywność przedsiębiorstw. Wpływa także na warunki i jakość życia, co przekłada się na stan zdrowia ludzi.

Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych

Polska gospodarka jest jedną z najmniej efektywnych pod względem ograniczeń emisji dwutlenku węgla. Nieodpowiednia izolacja budynków publicznych i prywatnych przyczynia się do większego zużycia energii i zjawiska ubóstwa energetycznego. W Polsce znajdują się też miasta o największym zanieczyszczeniu

³⁰ Zalecenie Rady z dnia 20 lipca 2020 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2020 r., zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2020 r. 2020/C 282/21, 141.

³¹ PEP 2040, Streszczenie, s. 7

³² Przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 16 lipca 2019 r.

³³ MAPA DROGOWA Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym

powietrza w UE, zwłaszcza w regionach południowych i centralnych³⁴. Również w Zaleceniach Rady z 2019 r. został podkreślone, że mamy jeden z najgorszych wskaźników niskoemisyjności w Unii³⁵.

Największy potencjał redukcji tej emisji to inwestycje w zakresie efektywności energetycznej, prowadzące do zmniejszenia zapotrzebowania na energię, zmniejszenia emisji z transportu, przemysłu, zwiększenia udziału ciepła systemowego, inwestycje w infrastrukturę przesyłową i dystrybucyjną w celu podniesienia jej sprawności, oraz przejście na produkcję energii z OZE.

Najważniejszymi działaniami będą inwestycje mające na celu zwiększenie efektywności energetycznej budynków, w tym budynków mieszkalnych, użyteczności publicznej jak i należących do przedsiębiorstw. Oszczędność zużycia energii oraz zmniejszenie tzw. niskiej emisji można osiągnąć poprzez równoczesne działania termomodernizacyjne, połączone z eliminacją przestarzałych indywidualnych źródeł ogrzewania. Wspierane będzie również wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła z odnawialnych źródeł energii, w tym w kierunku energetyki rozproszonej, jako element projektów w obszarze efektywności energetycznej budynków. Równie istotne są inwestycje przedsiębiorstw w nowe lub ulepszone produkty i usługi służące zmniejszeniu zużycia energii elektrycznej oraz dotyczące zmiany procesów wewnątrz firm na mniej energochłonne.

Należy podkreślić rolę ciepłownictwa w procesie dekarbonizacji. Sektor ciepłowniczy w Polsce wymaga głębokiej przebudowy i modernizacji w kierunku systemów efektywnych w rozumieniu dyrektywy o efektywności energetycznej. Redukcje emisji w sektorze ciepłowniczym są znacznie trudniejsze do osiągnięcia niż w sektorze elektroenergetycznym, a wyższe cele redukcyjne wymuszają zmiany struktury wytwórczej w stronę źródeł o niższej emisyjności i zachęcają firmy do substytucji paliw kopalnych energią elektryczną. Zgodnie z analizami Centrum Analiz Klimatyczno-Energetycznych (CAKE/KOBiZE), elektryfikacja dotyczyć będzie w szczególności takich sektorów jak ciepłownictwo, transport oraz przemysł³⁶. Ważną rolę w transformacji ciepłownictwa odgrywać będzie gaz ziemny, biomasa i elektryfikacja (pompy ciepła w systemach indywidualnych, a w przyszłości w systemach scentralizowanych). Transformacja ciepłownictwa systemowego powinna postępować równolegle z procesami termomodernizacji budynków, ponieważ w ten sposób będą mogły zostać złagodzone skutki wzrostu cen dla odbiorców końcowych. W raporcie „Czas na ciepłownictwo” Polski Instytut Ekonomiczny wskazał, że do 2030 r. na: wymianę źródeł ciepła w ciepłowniach i elektrociepłowniach – należy przeznaczyć 57 mld zł, a na rozbudowę sieci ciepłowniczych –14 mld zł. Zmniejszenie zanieczyszczeń powietrza z ciepłownictwa może doprowadzić do redukcji od 7% do 10% krajowej emisji CO₂ do 2030 r.

³⁴ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 68

³⁵ Zalecenie Rady z dnia 9 lipca 2019 r. w sprawie krajowego programu reform Polski na 2019 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na 2019 r., 127.

³⁶ Polska net-zero 2050: mapa drogowa osiągnięcia wspólnotowych celów polityki klimatycznej dla Polski do 2050 r., Centrum Analiz Klimatyczno-Energetycznych (CAKE/KOBiZE), IOS-PIB, Warszawa czerwiec 2021 r.; https://climatecake.ios.edu.pl/wp-content/uploads/2021/07/CAKE_Mapa-drogowa-net-zero-dla-PL.pdf

Działania polityki spójności w zakresie budownictwa mieszkalnego uzupełnią działania planowane w tym zakresie w ramach KPO, w szczególności środki polityki spójności zasilą krajowy program Czyste Powietrze w zakresie budynków jednorodzinnych. Będzie to służyć uzupełnieniu brakującego finansowania po wygaśnięciu środków płynących z KPO, co pozwoli na zwiększenie tempa wymiany nieefektywnych kotłów węglowych oraz termomodernizację budynków i zarazem jest konieczne do spełnienia wymogów wojewódzkich programów ochrony powietrza i uchwał antysmogowych.

Dla osiągnięcia jak najwyższej redukcji emisji szkodliwych substancji z tzw. niskiej emisji oraz zapotrzebowania na energię końcową, konieczne jest wsparcie najbardziej efektywnych przedsięwzięć. Należy mieć na względzie konieczność wyboru do dofinansowania przedsięwzięć o najwyższej efektywności kosztowej i oszczędności energii, np. poprzez ustalenie minimalnych progów oszczędności energii. Należy przyjąć minimalny próg oszczędności, zależny od formy wsparcia i typu beneficjenta, jednak na poziomie nie niższym niż 25% (z wyjątkiem zabytków). Zakres działań, w odniesieniu do budynków, urządzeń technicznych lub instalacji i procesów technologicznych, powinien wynikać z audytów energetycznych lub dokumentów równoważnych.

W przypadku projektów kompleksowych wspierane mogą być także uzasadnione elementy niewynikające z audytów energetycznych, , jeżeli realizują szersze cele Europejskiego Zielonego Ładu, w tym strategii na rzecz Fali renowacji³⁷ jak np. rozwiązania przyczyniające się do zwiększenia powierzchni zielonych (zielone dachy, ściany) rozwój elektomobilności, rozwiązania narzecz gospodarki o obiegu zamkniętym oraz inne elementy, które uwzględniają aspekt społeczny i estetyczny. Dodatkowe elementy wykraczające poza koszty wynikające z rekomendacji audytu energetycznego nie mogą stanowić dominującej części projektu (na poziomie dokumentów programowych może być dalej dookreślony katalog rodzajowy i/lub udział takich kosztów). Przy respektowaniu zasad pomocy publicznej wskazane jest wsparcie przedsiębiorstw w realizacji inwestycji rekomendowanych w audycie energetycznym..

Wykorzystanie gazu w obszarze efektywności energetycznej musi odpowiadać celom Europejskiego Zielonego Ładu oraz warunkom określonym w rozporządzeniu w sprawie EFRR/Funduszu Spójności. Wykorzystanie gazu ziemnego do celów gospodarczych oraz komunalno-bytowych umożliwi eliminację najbardziej emisyjnych paliw węglowych oraz wpłynie na zmniejszenie poziomu emisji CO₂ oraz zanieczyszczeń pyłowych. Wsparcie przewidziano w zakresie:

- działania w zakresie zwiększenia efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej, budynków mieszkalnych oraz przedsiębiorstw;
- wymiany systemów grzewczych zasilanych stałymi paliwami kopalnymi, tj. węglem kamiennym, torfem, węglem brunatnym, łupkami bitumicznymi, na systemy grzewcze zasilane gazem ziemnym w celu:
 - modernizacji systemów ciepłowniczych i chłodniczych do stanu „efektywnego systemu ciepłowniczego i chłodniczego”,

³⁷ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/IP_20_1835

- modernizacji elektrociepłowni do stanu wysokosprawnej kogeneracji,
- inwestycji w wymianę instalacji zasilanych węglem kamiennym, torfem, węglem brunatnym, łupkami bitumicznymi, na kotły i systemy grzewcze zasilane gazem ziemnym w mieszkalnictwie i budynkach, przy równoczesnej termomodernizacji budynków. To rozwiązanie powinno być stosowane w przypadku braku możliwości technicznej lub opłacalność ekonomicznej przyłączenia do sieci ciepłowniczej lub braku możliwości instalacji zasilanej z odnawialnych źródeł energii oraz inwestycji w wymianę ww. instalacji w przedsiębiorstwach.

We wszystkich projektach, w których będzie to zasadne i możliwe, zastosowane zostaną rozwiązania w zakresie obiegu cyrkularnego (w tym efektywności energetycznej i użycia energii ze źródeł odnawialnych, wykorzystanie materiałów pochodzących z odzysku materiałów i recyklingu), jak również elementy sprzyjające adaptacji do zmiany klimatu i łagodzeniu jej skutków (w szczególności zielona i niebieska infrastruktura, efektywne wykorzystanie zasobów wodnych).

Zasadne jest też wsparcie ekspertów z zakresu efektywności energetycznej oraz szkoleń dla audytorów energetycznych.

Uzupełnieniem działań w zakresie efektywności energetycznej w budynkach będą także inwestycje w wymianę systemów ogrzewania o niskiej sprawności. Ciepło systemowe powinno być wytwarzane przede wszystkim w oparciu o źródła odnawialne, a w przypadku braku takiej możliwości w oparciu o niskoemisyjne, kogeneracyjne, z wykorzystaniem technologii odzysku ciepła odpadowego z procesów przemysłowych lub kombinacji wyżej wymienionych.

Inwestycje w sieci ciepłownicze są zasadniczym elementem dekarbonizacji, ale też nadrobienia zapóźnienia technologicznego w przypadku sieci ciepłowniczych niespełniających definicji systemów efektywnych, których jest w Polsce jeszcze 80%³⁸. Wspierane będą inwestycje w obrębie systemów efektywnych lub w obrębie systemów będących w fazie transformacji do efektywnego energetycznie systemu ciepłowniczego lub chłodniczego.

W przypadku braku uzasadnienia technicznego lub ekonomicznego dla projektów sieci ciepłowniczych racjonalna jest realizacja inwestycji w indywidualne źródła ciepła rozproszonych, w tym parasolowych. Działania proefektywnościowe wymagają często istotnych nakładów finansowych. Ważne jest zatem optymalne finansowanie projektów w zakresie efektywności energetycznej i zapewnienie uzyskania najwyższego efektu energetycznego, np. poprzez zastosowanie modelu finansowania ESCO³⁹ lub innych modeli z wykorzystaniem kapitału prywatnego, w oparciu o tzw. umowę o poprawę efektywności energetycznej lub realizacji przedsięwzięć w formule PPP.

³⁸ Za Forum Energii Ciepłownictwo w Polsce 2019, <https://forum-energii.eu/pl/analizy/cieplownictwo-2019>

³⁹ ESCO - Energy Service Company - firma oferująca usługi energetyczne. Przedsiębiorstwo usług energetycznych dostarcza usługę poprawiającą efektywność energetyczną u beneficjenta, a wynagrodzenie (zwrot kosztów) za usługę otrzymuje z oszczędności uzyskanych ze zmniejszenia kosztów zużywanej energii wynikających z wdrożonych rozwiązań.

Mając na względzie różnorodność i wielość instrumentów finansujących przedsięwzięcia w zakresie efektywności energetycznej, warto też podnosić ogólną wiedzę mieszkańców, przedsiębiorców i władz w zakresie rozwiązań zmniejszających zapotrzebowanie na energię, prowadzących do jej oszczędności, jak i skonsolidować strumień informacji w zakresie możliwości wsparcia, np. poprzez doradztwo lub platformy typu one-stop-shop. Platforma taka mogłaby być jednym spójnym, jednolitym kanałem komunikacyjnym zawierającym różne instrumenty wsparcia od ogólnopolskich, regionalnych po dedykowane poszczególnym grupom docelowym, tworząc transparentną ścieżkę dla beneficjenta od edukacji po inwestycję, uwzględniając informacje nt. audytorów, monitorowania projektów, formuły ESCO, etc.

Uzupełnieniem inwestycji będą działania w zakresie podnoszenia świadomości w zakresie gospodarki niskoemisyjnej i promowania oszczędności energii. W tej kwestii zasadne jest wykorzystanie potencjału projektu „Ogólnopolskiego system wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE”. Inicjatywa wdrażana była przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej przy udziale Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł

Celem interwencji w obszarze energetyki, jest dekarbonizacja sektora energetycznego. Wyzwaniem pozostaje zwiększenie udziału energii z OZE w miksie energetycznym. Wg PEP 2040 udział OZE w końcowym zużyciu energii brutto w 2030 r. wyniesie co najmniej 23%, w tym

- nie mniej niż 32% w elektroenergetyce (głównie energia wiatrowa i słoneczna)
- 28% w ciepłownictwie (wzrost 1,1 pp. r/r)
- 14% w transporcie (z dużym wkładem elektromobilności⁴⁰).

Przejsie na czystą energię wymaga dodatkowego wsparcia. Dlatego też wspierana będzie budowa i rozbudowa instalacji, a także magazynowanie energii ze wszystkich rodzajów OZE (w tym gazów odnawialnych), instalacje hybrydowe infrastruktura towarzysząca oraz sieci do odbioru energii oraz paliw z OZE, jak również opracowanie nowych technologii w tych obszarach. W sprawozdaniu krajowym niniejsze potrzeby inwestycyjne określono jako wysoce priorytetowe w celu zwiększenia udziału niskoemisyjnej i bardziej ekologicznej produkcji energii⁴¹. KE podkreśla wagę zwiększenia generacji rozproszonej z odnawialnych źródeł energii wraz z powiązaną infrastrukturą⁴².

Jak wspomniano na wstępie opisu CP2, energia z OZE stanowi obecnie ponad 24% mocy zainstalowanej. W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020” wskazano, że ostatnie zmiany regulacyjne i systemy wsparcia nie tylko nadały nowy impuls inwestycjom w lądowe farmy wiatrowe oraz instalacje fotowoltaiczne, ale

⁴⁰ PEP 2040, s. 7.

⁴¹ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 68.

⁴² Tamże.

też zapewniły większą niż dotychczas rolę prosumentów w procesie rozwoju fotowoltaiki⁴³. Nowe unijne przepisy zawarte w pakiecie Czysta Energia dla Wszystkich Europejczyków również zakładają znaczny wzrost roli i znaczenia aktywnych konsumentów energii, np. klastrów, spółdzielni energetycznych oraz rozproszonych źródeł energii. Najwyższy przyrost mocy energii z OZE spodziewany jest w technologii wiatrowej i fotowoltaicznej, ale żadna technologia nie jest wyeliminowana ze wsparcia.

Dofinansowanie obszaru OZE przyczyni się do rozwoju inicjatyw takich, jak klastry energii, czy spółdzielnie energetyczne. Stabilność produkcji energii z OZE pomogą zapewnić instalacje hybrydowe łączące w sobie więcej niż jedno źródło OZE.

Wobec tego wspierana będzie przede wszystkim:

- budowa instalacji do produkcji energii z zielonych źródeł niezależnie od rodzaju źródła, ale również
- magazyny energii z OZE i niezbędna infrastruktura odbioru i dystrybucji wyprodukowanej energii.

Zalecenia Rady UE dla Polski w roku 2019 wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycji na czystsza energię, z uwzględnieniem różnic regionalnych.

Wytwarzanie energii z OZE (w tym rozwiązań będących efektem prac B+R oraz wdrażania innowacji) będzie istotnym elementem obniżenia emisyjności gospodarki oraz dywersyfikacji źródeł wytwarzania energii w krajowym miksie energetycznym. Ze względu na pozytywny wpływ na środowisko związany z redukcją emisji będzie stanowił odpowiedź na zrównoważoną transformację energetyczną w kierunku gospodarki bezemisyjnej, zgodnie z polityką zrównoważonego rozwoju. Promowana będzie efektywność kosztowa przedsięwzięć.

Podobnie jak w przypadku efektywności energetycznej przedsięwzięcia w obszarze OZE mogą być realizowane w formie projektów parasolowych. Wytwarzanie biopaliw drugiej i trzeciej generacji będzie zgodne z kryteriami środowiskowymi określonymi w art. 29 dyrektywy RED II⁴⁴.

Inwestycje w elektrownie wodne ograniczone będą do działań dotyczących istniejących obiektów. Nie mogą one powodować nieosiągnięcia dobrego stanu lub potencjału jednolitych części wód, nie mogą pogarszać stanu lub potencjału jednolitych części wód oraz nie mogą mieć znaczącego wpływu na cele ochrony obszarów objętych siecią Natura 2000.

Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids)

Jak dostrzeżono w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020 - modernizacja sektora energetycznego w nadchodzącym dziesięcioleciu wymaga znaczących inwestycji.⁴⁵

⁴³ Sprawozdanie krajowe – Polska 2020, s. 53.

⁴⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady UE 2018/2001 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych.

⁴⁵ Sprawozdanie krajowe – Polska 2020, s. 53.

Dekarbonizacja produkcji energii elektrycznej i ciepła wiąże się z koniecznością rozbudowy i modernizacji sieci przesyłu i dystrybucji elektrycznej i gazu oraz magazynowania energii a także opracowania, przetestowania i wdrożenia w przedsiębiorstwach nowych technologii w tych obszarach. W dalszym ciągu niezbędne pozostają inwestycje związane ze zmniejszeniem strat przesyłowych energii zgodnie z zasadą energy efficiency first. Uzupełnieniem działań będzie cyfryzacja energetyki, w tym systemów i sieci energetycznych. Ponadto dostosowanie systemu dystrybucyjnego (i w ograniczonym zakresie przesyłowego) ma istotne znaczenie dla zwiększającego się udziału odnawialnych źródeł energii w miksie energetycznym, tworzenia zdolności przyłączania niskoemisyjnych źródeł, rozwoju elektromobilności, rozwoju źródeł stabilizujących pracę systemu energetycznego w warunkach rosnącego znaczenia generacji rozproszonej. Inwestycje w sieci dystrybucyjne elektroenergetyczne niskiego i średniego napięcia oraz gazowe, w szczególności w rozwiązania inteligentne, rozwój możliwości magazynowania energii odnawialnej i niskoemisyjnego wodoru, wzmocnią rozwój samobilansujących się obszarów sieci elektroenergetycznej czy spółdzielnie energetyczne. Koniecznym elementem działań będzie zapewnienie funkcjonalności inteligentnych sieci elektroenergetycznych przyczyniających się do zwiększenia udziału odnawianej energii w sieci.

Istotą budowania stabilnego i wydajnego systemu będzie równoległe rozwijanie elastycznych jednostek wytwórczych (obszar efektywność energetyczna), zarządzania zużyciem energii u odbiorców i technologii służących bilansowaniu niedyspozycyjnych źródeł OZE, np. magazyny energii oraz tworzenie zachęt mających na celu przesunięcie poboru energii przez odbiorców w czasie i oszczędzanie energii elektrycznej dzięki wyposażeniu odbiorców w inteligentne liczniki.

Inwestycje w infrastrukturę energetyczną z polityki spójności bezpośrednio przyczynią się do realizacji celów polityki klimatycznej UE, a pośrednio do realizacji wszystkich celów energetycznych. Inwestycje w infrastrukturę gazową przyczynią się do redukcji emisji gazów cieplarnianych, poprawy jakości powietrza, promocji paliw alternatywnych i wsparcia dalszego rozwoju odnawialnych źródeł energii. Wsparcie to dopuszczone będzie w zakresie wynikającym z przepisów.

W przedmiotowym obszarze wspierane będą w szczególności:

- działania związane z budową i modernizacją sieci elektroenergetycznych i w ograniczonym zakresie gazowych,
- infrastruktura magazynowania energii,
- infrastruktura wodorowa,
- infrastruktura wspierająca rozwój elektromobilności.

Mając na względzie spodziewany dynamiczny rozwój mocy energii z odnawialnych źródeł, w tym z morskich elektrowni wiatrowych, konieczne jest przygotowanie systemu energetycznego do odbioru tej energii, dlatego konieczne jest wsparcie infrastruktury energetycznej na wszystkich rodzajach mocy, której celem

jest przede wszystkim odbiór energii „zielonej”. Inwestycje objęte wsparciem CEF i KPO nie będą finansowane ze środków polityki spójności.

Nie przewiduje się wsparcia projektów polegających tylko na instalacji inteligentnych liczników.

Finansowanie infrastruktury związanej z gazem musi odpowiadać celom Europejskiego Zielonego Ładu oraz warunkom określonym w rozporządzeniu w sprawie EFRR i Funduszu Spójności. Przewiduje się zatem wsparcie inwestycji w rozbudowę, zmianę przeznaczenia, przekształcenie lub modernizację sieci przesyłowych i dystrybucyjnych gazu pod warunkiem, że inwestycje takie przygotowują te sieci na wprowadzenie do systemu gazów odnawialnych i niskoemisyjnych, takich jak wodór, biometan i gaz syntezowy, oraz umożliwiają zastąpienie instalacji zasilanych stałymi paliwami kopalnymi.

Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego

Zgodnie z diagnozą zawartą w załączniku D do dokumentu Sprawozdanie Krajowe Polska 2019, w Polsce coraz bardziej odczuwalne są negatywne skutki zmiany klimatu, w tym powodzie, fale upałów i gwałtowne burze, zwłaszcza na obszarach miejskich⁴⁶. Dlatego też niezbędne jest przeprowadzenie kompleksowych inwestycji, które będą wspierać przystosowanie się do zmiany klimatu, zapobiegać ryzyku i zwiększać odporność na klęski żywiołowe a także opracowanie nowych technologii które mogłyby być wykorzystane w tym celu.

Negatywne efekty zjawisk takich jak susza są potęgowane zbyt szybkim odpływem wód opadowych. To jednocześnie wpływa na pogłębianie problemu jakim są ograniczone zasoby wody słodkiej w Polsce – wynoszące 1 600 m³/rok/mieszkańca zagregowane średnie zasoby wody słodkiej są niskie w porównaniu z UE w ujęciu łącznym⁴⁷. Coraz większe straty przynoszą tzw. szybkie powodzie, związane z nawałnymi deszczami i słabnącym potencjałem retencji krajobrazowej powodowanym działalnością człowieka, w tym zabudową i wylesianiem. Obszary miast, w wyniku intensywnej zabudowy i zasklepiania gleb, są silnie narażone na ekstremalne zjawiska atmosferyczne.

Susza, obok powodzi jest jednym z najbardziej dotkliwych, ekstremalnych zjawisk naturalnych oddziałujących na społeczeństwo, środowisko i gospodarkę Polski⁴⁸. Coraz częstsze i pogłębiające się susze prowadzą do obniżania zwierciadła wód podziemnych, z których zasilane są rzeki i inne akweny, ekosystemy lądowe i ujęcia wody. W ostatnich latach częstość występowania ekstremalnych zjawisk meteorologicznych i hydrologicznych uległa wyraźnemu nasileniu. Na przestrzeni ostatniej dekady, tj. lat 2010 – 2019, susze występowały dwukrotnie częściej niż w ubiegłych dekadach⁴⁹. Z powodu susz następują straty w produkcji

⁴⁶ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 69

⁴⁷ Założenia do Programu przeciwdziałania niedoborowi wody na lata 2021-2027 z perspektywą do roku 2030

⁴⁸ Projekt planu przeciwdziałania skutkom suszy, s. 4 Dokument podlega procedurze legislacyjnej

<https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12342551/katalog/12757857#12757857>

⁴⁹ Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy, s. 5

rolnej i leśnej⁵⁰, ograniczenia w dostępie do wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, a także zwiększone ryzyko pożarów lasów, zniszczeń infrastruktury oraz obniżanie się poziomu wód podziemnych.

Z tego względu istotne jest wsparcie różnorodnych działań mających na celu retencjonowanie wody, zwłaszcza poprzez rozwiązania oparte na ekosystemach. Kluczem powodzenia wysiłków adaptacyjnych do zmian klimatu, w tym odporności na gwałtowne deszcze nawalne i głębokie susze, są rozwiązania zatrzymujące wodę w krajobrazie, możliwe do zrealizowania nawet na obszarach silnie zurbanizowanych. Można to osiągnąć na wiele sposobów, m.in. poprzez zamianę powierzchni nieprzepuszczalnych na przepuszczalne, wprowadzania terenów zielonych, renaturyzację obszarów wodno-błotnych, zadrzewienia, wprowadzanie trwałych użytków zielonych (o zdolnościach retencyjnych porównywalnych do średnio gęstego lasu). Celem wspieranych działań będzie także podniesienie świadomości o zmianach klimatu i wpływu każdej osoby na powstrzymanie negatywnych skutków tych zmian. Działania te są zgodne z projektem Planu Przeciwdziałania Skutkom Suszy (PPSS)).

Ekstremalnymi zjawiskami pogodowymi są też huragany i trąby powietrzne, których częstotliwość występowania i intensywność wzrasta w ostatnich latach, a także fale upałów szczególnie mocno dotykające ludność miejską z uwagi na zjawisko tzw. miejskich wysp ciepła. Uciążliwość tę mogą zmniejszyć inwestycje w zieloną i błękitną infrastrukturę w mieście. Skutkiem fal upałów i suszy są już teraz przestoje w elektrowniach z otwartym obiegiem wody w okresach letnich (aż do przestojów w dostawach prądu z powodu braków wody w systemach chłodzenia w połączeniu ze zwiększonym zużyciem energii do celów klimatyzacji).

Do najważniejszych obszarów rekomendowanych do wsparcia w obszarze adaptacji do zmian klimatu należą:

- wspieranie retencjonowania wody, zwłaszcza w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe,
- dostosowanie infrastruktury do ekstremalnych stanów pogodowych,
- rozwój zielonej oraz zielono – niebieskiej infrastruktury w miastach,
- rozwój potencjału służb publicznych,
- opracowanie i wdrażanie dokumentów strategicznych w zakresie gospodarowania wodami.

Przedmiotowy obszar musi być realizowany m.in. w zgodzie z dyrektywą siedliskową (dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory⁵¹), dyrektywą w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (dyrektywa Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa⁵²), a także z ramową dyrektywą wodną (dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego

⁵⁰ Zmiany te stanowią duże obciążenie dla rolnictwa, które może mieć problemy z utrzymaniem produkcji na dotychczasowym poziomie pomimo wydłużenia okresów wegetacji roślin.

⁵¹ Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, str. 7; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 2, str. 102.

⁵² Dz. Urz. UE L 20 z 26.01.2010, str. 7.

działania w dziedzinie polityki wodnej⁵³). Dotyczy to w szczególności infrastruktury hydrotechnicznej, w celu zachowania dobrego stanu wód. Punktem wyjścia realizacji działań jest także efektywne zarządzanie ryzykiem związanym ze zmianami klimatu i ich skutkami oraz dokumenty w zakresie zarządzania kryzysowego na poziomie krajowym i regionalnym.

Wspierane inwestycje, z wyjątkiem odstępstw przewidzianych w ramowej dyrektywie wodnej, nie mogą co do zasady powodować nieosiągnięcia dobrego stanu lub potencjału jednolitych części wód, nie mogą też pogarszać stanu lub potencjału jednolitych części wód oraz nie mogą mieć znaczącego wpływu na cele ochrony obszarów objętych siecią Natura 2000. Realizacja projektów powinna być zgodna z horyzontalną zasadą DNSH⁵⁴.

W ramach celu szczegółowego nie będą wspierane prace utrzymaniowe na rzekach ani regulacje rzek. Przedsięwzięcia powinny być nastawione przede wszystkim na chronienie życia ludzkiego przed skutkami klęsk żywiołowych. Realizowane działania powinny wynikać z planów adaptacji do zmian klimatu. Ponadto miasta, które nie posiadają planów adaptacji, będą mogły uzyskać wsparcie w ich przygotowaniu.

W kwestii podnoszenia świadomości co do zmian klimatu zasadne jest wykorzystanie potencjału i kontynuacja projektu „Ogólnopolskiego system wsparcia doradczego dla sektora publicznego, mieszkaniowego oraz przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej oraz OZE” w rozszerzonym o kwestie adaptacji do zmian klimatu i skutków klęsk żywiołowych zakresie lub wdrożenie podobnego projektu w obszarze ochrony środowiska.

Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody

Zasoby wody w Polsce, przypadające na jednego mieszkańca, stanowią tylko 1/3 tego, co ma do dyspozycji przeciętny mieszkaniec Europy. Dlatego też wyzwaniem jest zarówno zapobieganie zbyt szybkiemu odpływowi wód opadowych, poprzez ich retencjonowanie, jak również troska o stan wód i dostęp do wody, co ma kluczowe znaczenie dla jakości życia ludzi i prawidłowego funkcjonowania ekosystemów zarówno wodnych, jak i lądowych. Równocześnie na niskie zasoby wody nakłada się problem ich słabej jakości, na co wpływ ma nieodpowiednie oczyszczanie ścieków komunalnych i przemysłowych. W Polsce problemem są niedobory wody do spożycia. Konieczne są działania, które zapewnią usprawnienie systemu gospodarowania wodą, zapobiegą stratom wody i poprawią efektywność jej wykorzystania oraz ułatwią dostęp do wody dobrej jakości, w tym przez opracowanie nowych technologii sprzyjających poprawie gospodarki wodnej i dostępu do wody.

Mimo poczynionych postępów ścieki komunalne nadal nie są odprowadzane i oczyszczane w odpowiednim stopniu. Zgodnie z rekomendacją KE, zawartą w załączniku D do dokumentu Sprawozdanie Krajowe Polska 2019⁵⁵ za priorytetową potrzebę w obszarze wodno-ściekowym wskazuje się dalszy rozwój systemów

⁵³ Dz. Urz. WE L 327 z 22.12.2000, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 5, str. 275.

⁵⁴ DNSH- (ang. do no significant harm), zasada nieczynienia szkody środowisku, więcej w cz. Zasady horyzontalne

⁵⁵ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 68.

odprowadzania i oczyszczania ścieków komunalnych w aglomeracjach powyżej 10 000 RLM, ponieważ te aglomeracje generują około 88% ładunku ścieków komunalnych w Polsce. Jednakże mniejsze aglomeracje, tak jak w perspektywie 2014-2020, również są w obszarze zainteresowania polityki spójności. W Polsce⁵⁶ funkcjonuje 1020 aglomeracji o wielkości poniżej 10 tys. RLM. Szacuje się, że 80% z nich nadal wymaga dostosowania do wymagań dyrektywy Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG)⁵⁷. Spośród aglomeracji powyżej 100 tys. RLM, które stanowią połowę całkowitego RLM w Polsce, aż 71% aglomeracji równych lub powyżej 100 tys. RLM nie spełnia wymogów dyrektywy. Łącznie w Polsce wszystkie warunki dyrektywy spełnia zaledwie 21% aglomeracji.

W przedmiotowym obszarze ważne będzie nie tylko zapewnienie dostaw wody dobrej jakości, oszczędzanie wody, ale przede wszystkim właściwe oczyszczanie ścieków. Wyzwaniem dla osiągnięcia i utrzymania dobrego stanu wód jest ograniczenie wpływu różnych gałęzi gospodarki i człowieka na jakość zasobów wodnych. Jednym z kluczowych problemów jest nadmierny ładunek substancji biogenych – azotu i fosforu w wodach, który powoduje eutrofizację wód⁵⁸. Dlatego też należy zadbać o efektywne wykorzystanie zasobów bez dodatkowego obciążania środowiska, w tym nieakceptowalnego poziomu zanieczyszczenia wód powierzchniowych, podziemnych i morskich.

Najważniejszymi działaniami, koniecznymi do realizacji są:

- wsparcie infrastruktury kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych,
- inwestycje w ograniczenie strat wody do spożycia na sieciach wodociągowych,
- zwiększenie efektywności dostaw wody, rozwój systemów ujęć, uzdatniania, zaopatrzenia, dostawy i magazynowania wody,
- wspieranie inteligentnych systemów zarządzania sieciami wodno-kanalizacyjnymi.

Obszar inwestycji ściekowych, związany jest z wypełnieniem dyrektywy Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG), dlatego przedsięwzięcia w tym zakresie muszą odpowiadać wymogom dyrektywy. Dokumentem, który na poziomie kraju będzie regulował ten obszar jest KPOŚK. Projekty dot. zaopatrzenia w wodę będą mogły być realizowane w projektach kompleksowych razem z gospodarką ściekową (wydatki na część wodną będą limitowane) bądź jako samodzielne projekty.

W obszarze zaopatrzenia w wodę, priorytetem jest efektywne gospodarowanie wodą do spożycia i poprawa jej jakości (np. modernizacja/naprawa sieci, inteligentne systemy monitorowania i zarządzania siecią wodociągową, modernizacja SUW, promowanie oszczędności wody do spożycia przez mieszkańców i przedsiębiorstwa, itp.). Te inwestycje mogą być realizowane niezależnie od projektów ściekowych.

⁵⁶ Informacja z realizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych w 2019 r.

⁵⁷ Dz. Urz. WE L 135 z 30.05.1991, str. 40; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne rozdz. 15, t. 2, str. 26.

⁵⁸ PEP2030, s. 43.

Priorytetem pozostają inwestycje wynikające z KPOŚK, którego aktualizacja dokumentu stanowi wypełnienie warunku podstawowego dla celu szczegółowego 2.5. Dodatkowym wymogiem spełnienia tego warunku jest przygotowanie „Programu Inwestycyjnego w zakresie poprawy jakości i ograniczenia strat wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi”.

Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów

Podstawą koncepcji GOZ jest założenie, że wszystkie elementy łańcucha produkcyjnego produkty, materiały oraz surowce pozostają w obiegu tak długo, jak to jest możliwe. Natomiast wytwarzanie odpadów powinno być ograniczone do minimum. Istotnym jest również ograniczenie zastosowania podwójnych opakowań dla wytwarzanych produktów oraz upowszechnianie wprowadzania przez wytwórców produktów również w opakowaniach typu „refill pack”. Wspieranie transformacji w kierunku GOZ jest niezbędnym elementem tworzenia niskoemisyjnej, zasobooszczędnej, innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki Polski⁵⁹. GOZ będzie wspierana w CP2 głównie w zakresie gospodarki odpadami i racjonalizacji wykorzystania zasobów, natomiast w innych sferach GOZ będzie wspierana w CP1, w tym w obszarze B+R czy produkcji przemysłowej. Szczegółowe informacje w tym względzie zostały zawarte w rozdziale 2.2 UP. Intensywność produkcji, poziom oraz wzorce konsumpcji indywidualnej są głównymi czynnikami determinującymi ilość wytwarzanych odpadów. Diagnoza sytuacji w Polsce prowadzi do wniosku, że konieczne jest systemowe ograniczenie masy wytwarzanych i składowanych na składowiskach odpadów (w tym opakowaniowych) i ich wtórne, surowcowe wykorzystanie. Na przestrzeni ostatnich lat, wg. GUS odpady zebrane selektywnie w stosunku do ogółu odpadów stanowią coraz większy udział, ale do roku 2019 nie przekraczały 32%. Zgodnie z załącznikiem D do dokumentu Sprawozdanie Krajowe Polska⁶⁰ potrzeby inwestycyjne w tym obszarze związane są z przejściem na GOZ. Należy kontynuować działania związane z zapobieganiem powstawaniu odpadów (w tym niemarnowaniem żywności), segregacją odpadów „u źródła” i właściwym zagospodarowaniem odpadów, zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami. Zgodnie z art. 11 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE w sprawie odpadów oraz uchylającej niektóre dyrektywy⁶¹ działania w gospodarce odpadami mają prowadzić do osiągnięcia następujących celów:

- 1) do 2025 r. przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów komunalnych zostanie zwiększone wagowo do minimum 55 %;
- 2) do 2030 r. przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów komunalnych zostanie zwiększone wagowo do minimum 60 %;
- 3) do 2035 r. przygotowanie do ponownego użycia i recykling odpadów komunalnych zostanie zwiększone wagowo do minimum 65 %.

⁵⁹ Mapa Drogowa Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, s. 7.

⁶⁰ Sprawozdanie krajowe – Polska 2019, s. 69.

⁶¹ Dz. Urz. UE L 312 z 22.11.2008, str. 3.

Istotne jest zwiększenie stopnia odzysku surowców dobrej jakości ze strumienia odpadów, począwszy od etapu segregacji, poprzez sortowanie, po recykling odpadów. Do zadań priorytetowych należeć będzie także promocja i wspieranie wdrażania innowacyjnych technologii przyjaznych środowisku. Działania wspierające transformację w kierunku GOZ będą dodatkowo realizowane jako zasada horyzontalna, dotycząca całej gospodarki.

Pomimo podjętych dotychczas działań, wspierających ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowiskach oraz zwiększenie recyklingu odpadów, w tym wprowadzenia jednolitych zasad selektywnego zbierania odpadów komunalnych w całym kraju, w dalszym ciągu znaczne ilości odpadów są kierowane do składowania. Z danych GUS wynika, że z roku na rok coraz większa jest masa zebranych odpadów komunalnych przeznaczonych do składowania (ostatnie dane: 2018 r. - 5,19 mln ton, 2019 r.: - 5,48 mln ton). Także ilość odpadów zebranych zwiększa się (2018 r.: - 12,48 mln ton, 2019 r. – 12,75 mln ton). W tym celu szczegółowym planuje się inwestycje w kierunku wzmocnienia gospodarki opartej na obiegu zamkniętym, zapobiegania powstawaniu odpadów i ograniczania ich ilości, efektywnego gospodarowania zasobami, ponownego wykorzystywania odpadów jako surowców, naprawy oraz recyklingu.

Priorytetem będą działania w zakresie:

- tworzenia strategii związanych z GOZ i zapobieganie powstawaniu odpadów,
- rozwój systemów selektywnego zbierania odpadów i wspieranie recyklingu odpadów,
- wspieranie zmiany procesów produkcyjnych w celu przejścia z modelu liniowego na cyrkularny,
- edukacja ekologiczna,
- opracowanie nowych technologii sprzyjających przejściu na GOZ.

Podstawowym instrumentem wdrażania PEP 2030 w obszarze gospodarki odpadami jest Krajowy plan gospodarki odpadami. Dokument wytycza cele gospodarki odpadami, wskazuje hierarchię sposobów postępowania z odpadami, zgodnie z zasadą samowystarczalności i bliskości oraz przewiduje utworzenie i utrzymanie zintegrowanej i wystarczającej sieci instalacji gospodarowania odpadami. Krajowy plan określa kierunki działań w zakresie zapobiegania powstawania odpadów oraz kształtowania systemu gospodarki odpadami. Kierunki te znajdują odzwierciedlenie w opracowywanych na poziomie regionalnym wojewódzkich planach gospodarki odpadami. Dokumenty te mają znaczenie strategiczne dla regionów i zawierają najbardziej aktualne dane, diagnozy, cele i potrzeby oraz tzw. Plany inwestycyjne.

Działania w tym obszarze powinny wynikać z Mapy drogowej GOZ - dokumentu zawierającego zestaw narzędzi, nie tylko legislacyjnych, które mają na celu stworzenie warunków do wdrożenia w Polsce nowego modelu gospodarczego. Wdrożenie tych narzędzi przyniesie wartość dodaną w postaci maksymalizacji wykorzystania surowców/zasobów, materiałów i produktów lub minimalizacji ilości wytwarzanych

odpadów, a powstające odpady będą zagospodarowywane zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami⁶².

Pandemia COVID-19 w 2020 r. spowodowała dodatkowe ilości wytwarzanych odpadów, w szczególności odpadów medycznych i odpadów powstałych ze środków ochrony osobistej (maseczek, rękawiczek).

Ponieważ składowanie tego typu odpadów jest niebezpieczne lub niemożliwe, a w skali kraju nie występują wystarczające moce przerobowe dla ich unieszkodliwiania, w uzasadnionych przypadkach przewidziano finansowanie instalacji termicznego przekształcania odpadów niebezpiecznych i medycznych. Jest to szczególnie istotne w kontekście zapewnienia właściwego stanu środowiska naturalnego oraz bezpieczeństwa sanitarnego i epidemiologicznego.

Obszar: wzmacnianie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury

Punktem wyjścia dla interwencji w obszarze różnorodności biologicznej są *Priorytetowe ramy działań (PAF) dla sieci Natura 2000 w Polsce dla Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027*, które przewidują realizację działań mających na celu ochronę siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, zgodnie z dyrektywą siedliskową (dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory) oraz dyrektywą w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (dyrektywa Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa).

Sieć obszarów Natura 2000 na terenie Polski składa się z:

- 145 obszarów specjalnej ochrony ptaków o powierzchni 55 591 km², co stanowi około 16% powierzchni lądowej Polski,
- 849 obszarów siedliskowych, w tym zarówno obszarów mających znaczenie dla Wspólnoty, jak i specjalnych obszarów ochrony siedlisk, wyznaczonych w obrębie regionów: alpejskiego, kontynentalnego o łącznej powierzchni 34 144 km², co stanowi około 11% powierzchni lądowej Polski oraz na Morzu Bałtyckim, o powierzchni 4 361 km⁶³.

Stan ochrony większości gatunków i siedlisk przyrodniczych zagrożonych w skali europejskiej jest jednak określany jako niezadowalający. Źródłem zagrożenia jest zaniechanie ekstensywnego użytkowania rolniczego cennych obszarów nieleśnych na rzecz rolnictwa intensywnego, niewłaściwie funkcjonujące systemy melioracji mające negatywny wpływ na zachowanie siedlisk otwartych, w tym obszarów wodno-błotnych oraz łąk wilgotnych i podmokłych, eksploatacja torfu, zachodzących zmian klimatycznych, emisje szkodliwych substancji, składowanie i porzucanie odpadów, rozwoju infrastruktury transportowej, turystycznej, przemysłowej oraz dynamiczny proces suburbanizacji.⁶⁴

⁶² Mapa Drogowa Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, s. 7.

⁶³ Za PAF, str. 21.

⁶⁴ PEP2030, s. 23.

Celem zaplanowanych działań na obszarach sieci Natura 2000 będzie poprawa lub zachowanie właściwego poziomu ochrony i stanu siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w tym ptaków.

Ważne jest także podejmowanie działań dotyczących remediacji (w tym dekontaminacji) i rekultywacji terenów zanieczyszczonych, a także rekultywacji terenów zdegradowanych, w tym nielegalnych składowisk odpadów. Takie projekty powinny prowadzić m.in. do rozwoju nowych terenów zielonych i zielonej infrastruktury, terenów publicznych czy społecznych a także nadania nowego charakteru zrehabilitowanych terenów np. przeznaczenia terenu na cele przyrodnicze lub gospodarcze. Wsparcie może być udzielone w przypadkach, gdy podmiot odpowiedzialny za degradację terenu czy też nielegalne składowanie odpadów nie może być zidentyfikowany lub nie może zostać obciążony odpowiedzialnością za sfinansowanie remediacji lub rekultywacji zgodnie z zasadą „zanieczyszczający płaci”.

Priorytetowe w tym obszarze będą:

- działania służące zachowaniu i odtworzeniu siedlisk przyrodniczych i populacji gatunków,
- działania w zakresie planowania i zarządzania systemem obszarów chronionych.

Działania mogą być uzupełnione wsparciem dla opracowania nowych technologii sprzyjających zachowaniu i zwiększeniu bioróżnorodności.

Podejmowane działania w polityce spójności powinny przyczyniać się do uwzględnienia działań na rzecz różnorodności biologicznej. Działania adresowane będą przede wszystkim do obszarów Natura 2000, a także na obszary objęte innymi formami ochrony przyrody. Należy zauważyć, że inwestycje na rzecz różnorodności biologicznej to nie tylko inwestycje powiązane z celem szczegółowym 2.7, ale inwestycje realizowane w ramach kompleksowych projektów w zakresie adaptacji do zmian klimatu czy działaniach kompensacyjnych przy projektach infrastrukturalnych.

Działania w powyższym zakresie powinny wykazywać zgodność z unijną strategią na rzecz różnorodności biologicznej z perspektywą do 2030 r. Mogą przewidywać też przedsięwzięcia podnoszące świadomość mieszkańców i turystów w zakresie dziedzictwa przyrodniczego, ale nie mogą prowadzić do wspierania infrastruktury turystycznej jako takiej oraz do zwiększenia presji człowieka na przyrodę.

Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska

W ramach wizji konkurencyjnego i zrównoważonego systemu transportu przedstawionej w Białej Księdze⁶⁵ jako jeden z kierunków wskazano ekologiczny transport miejski i dojazdy do pracy. Koresponduje to z kierunkami opisanymi w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju i Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku dotyczącymi zmian w indywidualnej i zbiorowej mobilności. 9 grudnia 2020 r. Komisja Europejska opublikowała Strategię na rzecz Zrównoważonej i Inteligentnej Mobilności – europejski transport ku przyszłości, która określa Plan Działania UE z propozycjami konkretnych inicjatyw i dróg działania na najbliższe lata. Ich realizacja ma przyczynić się do stworzenia bardziej neutralnego

⁶⁵ COM(2011) 144.

klimatycznie, cyfrowego i odporniejszego europejskiego systemu transportu. Jest to o tyle istotne, że według UN Habitat miasta zużywają 78% światowej energii i wytwarzają ponad 60 procent emisji gazów cieplarnianych, natomiast zgodnie z informacjami Europejskiej Agencji Środowiska w 2018 r. transport emitował 25% gazów cieplarnianych w UE⁶⁶. Wśród wskazanych w ww. strategii wyzwań w dziedzinie zrównoważonej mobilności miejskiej znalazły się między innymi takie jak: podwojenie liczby bezpiecznych ścieżek rowerowych do 5000 km oraz wezwanie miast węzłowych w sieci TEN-T do wdrożenia Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej (SUMP) do 2030 r., wdrażanie rozwiązań cyfrowych i ich integracja wokół zrównoważonych środowiskowo usług transportowych. W Europie powinniśmy opierać się m.in. na czystszej i bardziej aktywnej mobilności w bardziej zielonych miastach, która będzie przyczyniać się do dobrego zdrowia i dobrostanu ich mieszkańców.

Sprawozdanie krajowe – Polska 2020 wskazuje na występujące słabości polskiego transportu publicznego w miastach w zakresie m. in. dostępności i poziomu emisji. Pomimo znacznych inwestycji w mobilność miejską, na podstawie badań Obserwatorium Polityki Miejskiej Instytutu Rozwoju Miast i Regionów można stwierdzić, że niemal połowa mieszkańców obszarów zurbanizowanych nie ma bezpośredniego dostępu do transportu publicznego. Szybki rozwój miast i obszarów otaczających miasta, w tym brak planów miejscowych i chaotyczna urbanizacja w ostatnich latach doprowadziły do zwiększenia zapotrzebowania na dojazdy w takim stopniu, że istniejący transport publiczny nie może go zaspokoić, a samorządów nie stać na sfinansowanie efektywnego transportu publicznego, ponieważ rozproszenie zabudowy potęguje nakłady potrzebne na dostarczenie usług publicznych⁶⁷. Duża zależność od transportu indywidualnego zwiększa emisję, m.in. dwutlenku węgla oraz substancji zanieczyszczających powietrze⁶⁸, pogarsza stan bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz prowadzi do zagęszczenia ruchu, co – wraz z niedostatecznie rozwiniętą infrastrukturą dla rowerzystów i pieszych – obniża jakość życia w miastach i podwyższa koszty społeczne wynikające z chaotycznej urbanizacji oraz przyczynia się do wzrostu ryzyka zaistnienia zdarzeń drogowych z udziałem niechronionych uczestników ruchu drogowego. Miasta w Polsce, pomimo istniejących dotychczas dokumentów planistycznych w zakresie transportu, podjęły prace nad przygotowaniem i przyjęciem planów zrównoważonej mobilności miejskiej. Jednak nadal zdarza się, że przyjęte rozwiązania planistyczne nie są w pełni wdrażane. Skutkuje to m.in. tym, że projekty inwestycyjne w obszarach miejskich nie wykazują oczekiwanej komplementarności. Inwestycje w transport miejski realizowane są często równolegle z inwestycjami w rozwój transportu drogowego. W takich przypadkach rozbudowa infrastruktury drogowej poprawia warunki ruchu dla indywidualnego transportu samochodowego i jednocześnie zwiększa jego konkurencyjność względem komunikacji zbiorowej⁶⁹.

⁶⁶ <https://www.eea.europa.eu/pl/highlights/transport-zmotoryzowany-pociag-samolot-samochod>

⁶⁷ Kowalewski A., Markowski T., Śleszyński P. (red.), 2018, Studia nad chaosem przestrzennym, Studia KPZK PAN.

⁶⁸ Krajowy Ośrodek Bilansowania i Zarządzania Emisjami (KOBiZE) prowadzi krajową inwentaryzację emisji dostępną na stronie <https://www.kobize.pl/pl/article/krajowa-inwentaryzacja-emisji/id/382/informacja-ogolna>

⁶⁹ Raport Ocena poprawy płynności i bezpieczeństwa ruchu, integracji systemów transportowych w miastach oraz wykorzystania transportu miejskiego w wyniku działań podejmowanych w ramach VI osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko – etap I, dostępny pod adresem <https://www.cupt.gov.pl/cupt/badania-i-ewaluacja/raporty-ewaluacyjne#ocena->

Mając na uwadze trendy europejskie w obszarze zielonej, zrównoważonej gospodarki i mobilności oraz prognozowany niewielki, ale stabilny wzrost liczby pasażerów komunikacji miejskiej do roku 2030⁷⁰ najważniejszym działaniem w obszarze transportu niskoemisyjnego będzie dalsze wsparcie zbiorowej mobilności o niskiej lub zerowej emisyjności poprzez rozwój infrastruktury i unowocześnianie taboru transportu zbiorowego zachęcające do korzystania z komunikacji zbiorowej. Działania te powinny być realizowane pomimo spodziewanych okresowych spadków przewozów związanych z ograniczeniami ze względu na pandemię COVID-19. Priorytetem będzie również wsparcie wszystkich form aktywnej mobilności indywidualnej, w tym ruchu pieszego i rowerowego z zachowaniem wysokich standardów bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów w ruchu drogowym. Wynika to na równi z kierunków wskazanych w ww. dokumentach unijnych jak i przede wszystkim obserwowanego wzrostu ruchu rowerowego w miastach⁷¹ na wytyczonych trasach rowerowych. Ponadto zwiększone będzie wykorzystanie dróg dla rowerów w wyniku zmian w prawie o ruchu drogowym dokonanych w 2021 roku, gdyż do ich użytkowania zobligowane zostały osoby korzystające z hulajnóg elektrycznych. Zgodnie z preferowanym w unijnych strategiach modelem rozwoju transportu miejskiego, z czasem większego znaczenia powinna nabierać koncepcja traktowania mobilności jako usługi, łączącej w sobie wiele możliwych sposobów podróżowania. Wszystkie działania podejmowane w obszarze transportu miejskiego zarówno w zakresie infrastruktury jak i taboru powinny uwzględniać dostępność dla osób o ograniczonej mobilności oraz z niepełnosprawnościami. Działania te będą mogły zostać uzupełnione wsparciem dla opracowania nowych technologii służących zwiększeniu mobilności miejskiej i udziału transportu niskoemisyjnego.

Cel polityki	Program	Fundusz
Cel polityki 2	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko ▪ Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej ▪ Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki ▪ Fundusze Europejskie dla Rybactwa ▪ 16 regionalnych programów 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusz Spójności ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ▪ Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury

poprawy-plynnosci-i-bezpieczenstwa-ruchu-integracji-systemow-transportowych-w-miastach-oraz-wykorzystania-transportu-miejskiego-w-wyniku-dzialan-podejmowanych-w-ramach-vi-osi-priorytetowej-programu-operacyjnego-infrastruktura-i-srodowisko-etap-i

⁷⁰ Patrz Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu, Tabela 10. Prognozowany wolumen przejazdów transportem miejskim, str. 60.

⁷¹ Poszczególne miasta prowadzą własne badania ruchu rowerowego i publikują je na swoich stronach internetowych oraz przyjmują strategie w zakresie transportu rowerowego. Przykładowe dane i informacje o działaniach miast w zakresie ruchu rowerowego do wglądu na stronach: <http://mobilnykrakow.pl/liczniki/>, <https://transport.um.warszawa.pl/ruch-rowerowy/raporty-rowerowe>, <https://www.poznan.pl/mim/rowery/>, <https://www.wroclaw.pl/rowerowy-wroclaw>, <https://www.mobilnagdunia.pl/rower>.

1.3. Cel „Lepiej połączona Europa” (CP3)

Zakres przedmiotowy interwencji w ramach niniejszego celu polityki ma swoje podstawy w szeregu dokumentów strategicznych i ewaluacyjnych opublikowanych zarówno na poziomie krajowym jak i unijnym. Zalecenie Rady UE z 2019 r. wskazuje na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na transport, w szczególności jego zrównoważony charakter. W „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020” podkreśla się również kwestie takie jak: przeniesienie ruchu towarowego z transportu drogowego na szynowy; zwiększenie konkurencyjności transportu kolejowego w stosunku do transportu drogowego w ruchu pasażerskim; przywrócenie usług transportu publicznego na obszarach wiejskich; przeniesienie ruchu pasażerskiego na obszarach miejskich ze zmotoryzowanego transportu indywidualnego na publiczny i na mobilność zgodną z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Polska od lat dąży do osiągnięcia efektywnego i odpornego systemu transportowego o jak najniższym możliwym negatywnym wpływie na środowisko naturalne.

Jak zaznaczono na wstępie obecnie programowane działania wynikają z dokumentów przyjętych na szczeblu unijnym jak i krajowym. Odpowiadają kierunkom do roku 2050 wskazanym w *Wizji konkurencyjnego i zrównoważonego systemu transportu* przedstawionej w *Białej Księdze Plan utworzenia jednolitego europejskiego obszaru transportu – dążenie do osiągnięcia konkurencyjnego i zasobooszczędnego systemu transportu*⁷², jak również założeniom *Europejskiego Zielonego Ładu* (dążenie do redukcji gazów cieplarnianych pochodzących z transportu o 90% oraz wprowadzanie czystszych, tańszych i zdrowszych form transportu prywatnego i publicznego). W grudniu 2020 r. KE opublikowała Strategię na rzecz Zrównoważonej i Inteligentnej Mobilności – europejski transport ku przyszłości⁷³, która określa Plan Działania UE zawierający kilkadziesiąt inicjatyw i działań na najbliższe lata. Ich realizacja ma przyczynić się w zamierzeniu Komisji do stworzenia bardziej neutralnego klimatycznie, cyfrowego i odpornego europejskiego systemu transportu. Najnowsza unijna strategia wskazuje m.in. na konieczność przyspieszenia wykorzystania połączeń kolejowych na długich dystansach i w połączeniach międzynarodowych i przeniesienia większości wewnętrznego transportu towarowego wykonywanego obecnie transportem drogowym na kolej zgodnie z założeniami Europejskiego Zielonego Ładu. Równie istotne z punktu widzenia strategii będzie dążenie do stworzenia neutralnego klimatycznie systemu transportu publicznego w przewozach pasażerskich do 500 km. Ponadto podkreśla rolę cyfryzacji jako czynnika modernizacyjnego dla całego systemu transportowego UE oraz zielonej mobilności będącej nową szansą na dalszy wzrost całego sektora. Należy tutaj przytoczyć informacje Europejskiej Agencji Środowiska, która podała, że w 2018 r. transport emitował 25% gazów cieplarnianych w UE. Emisje w tym sektorze pochodzą przede wszystkim z transportu drogowego (72%), natomiast transport morski i lotnictwo

⁷² (1) Zapewnienie wzrostu sektora transportu i wspieranie mobilności przy jednoczesnym osiągnięciu celu obniżenia emisji o 60 %; (2) Efektywna sieć multimodalnego podróżowania i transportu między miastami; (3) Równe szanse na całym świecie dla podróżowania na dalekie odległości i międzykontynentalnego transportu towarów; (4) Ekologiczny transport miejski i dojazdy do pracy.

⁷³ COM(2020) 789.

stanowią odpowiednio 14% i 13%, a udział kolei to 0,4% (wyłącznie emisje z pociągów z silnikami spalinowymi).

Głównym krajowym dokumentem strategicznym dla sektora transportu jest *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku* (SRT 2030). SRT 2030 jest zgodna z celem SOR dla sektora transportu.⁷⁴

Na szczeblu regionalnym dokumentami strategicznymi odpowiadającymi za kierunek rozwoju transportu są regionalne plany transportowe o horyzoncie czasowym do roku 2030. Wszystkie inwestycje w sektorze transportu planowane do objęcia wsparciem z ramach celu polityki 3 powinny wynikać z odpowiednich transportowych dokumentów planistycznych na właściwym dla nich poziomie.

Pomimo wieloletnich działań inwestycyjnych polski system transportowy nadal ma deficyty w obszarze infrastruktury. Luki występują m.in. w zakresie całej sieci kolejowej oraz drogowej, w tym wchodzącej w skład Transeuropejskiej Sieci Transportowej (TEN-T), jak również na poziomie lokalnym, przede wszystkim na obszarach zmarginalizowanych i peryferyjnych oraz terenach, na których występuje niekontrolowana suburbanizacja. W przypadku łączenia obszarów podmiejskich z miastami stanowiącymi lokalne/regionalne centra wzrostu z perspektywy celów wskazywanych w „Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020”, szczególnie istotne będzie wzmacnianie lub przywracanie efektywnego, atrakcyjnego dla pasażerów systemu transportu kolejowego. Będzie to niwelować niekorzystne efekty suburbanizacji, nawet jeśli nie będzie wpływać na samo tempo tego procesu.

Dane gromadzone przez Urząd Transportu Kolejowego⁷⁵ pokazują wzrost przewozów towarów koleją w ostatnich latach, a przede wszystkim bardzo duży wzrost przewozów pasażerskich w latach 2015-2019 (wzrost z 280,3 mln do 335,9 mln pasażerów rocznie). Trend wzrostowy został zaburzony dopiero w 2020 r. przez ograniczenia w przemieszczaniu się spowodowane pandemią COVID-19. Trudności związane z pandemią nie powinny prowadzić do zmiany priorytetów inwestycyjnych, ale prowadzić do lepszej efektywności prowadzenia procesu inwestycyjnego i organizacji podmiotów zarządzających infrastrukturą, zwłaszcza na kolei. Na takie potrzeby w zakresie projektów kolejowych wskazywały również wcześniejsze zalecenia Rady UE z 2018 r.

Z uwagi na specyfikę realizacji projektów kolejowych i mniejszy potencjał polskiego rynku wykonawczego w sektorze budownictwa kolejowego niż budownictwa drogowego, modernizacja linii kolejowych postępuje w wolniejszym tempie niż rozwój dróg szybkiego ruchu. Biorąc pod uwagę, że w przypadku inwestycji kolejowych prawie wszystkie prace prowadzone są na istniejącej i jednocześnie wykorzystywanej bieżąco sieci kolejowej, spodziewane efekty prac na całej sieci w postaci przeniesienia na kolej znacznych potoków podróży i ładunków są spowolnione. Ograniczenia przepustowości wynikające z niezadowalającego stanu technicznego infrastruktury kolejowej, a także spowodowane modernizacjami i remontami szlaków

⁷⁴ Tj. zwiększenie dostępności transportowej oraz poprawa warunków świadczenia usług związanych z przewozem towarów i pasażerów oraz uwzględnienie kierunki interwencji określone w SOR: (1) doskonalenie i rozwijanie zintegrowanej, wzajemnie powiązanej sieci transportowej służącej konkurencyjnej gospodarce; (2) zmiany w indywidualnej i zbiorowej mobilności; (3) poprawa efektywności wykorzystania publicznych środków na przedsięwzięcia transportowe.

⁷⁵ <https://www.utk.gov.pl/pl/raporty-i-analizy/analizy-i-monitoring>

kolejowych prowadzą do częstych zakłóceń ruchu i ograniczeń operacyjnych pod względem szybkości, długości pociągu i maksymalnego nacisku osi. Wpływa to negatywnie na konkurencyjność kolejowych przewozów pasażerskich, jak i towarowych. W efekcie w latach 2005–2018 kolejowy transport towarowy w Polsce wzrósł jedynie o 19%, podczas gdy transport drogowy aż o 215%. Negatywnego wpływu na istniejącą sieć kolejową nie mają natomiast inwestycje polegające na budowie nowych linii kolejowych (lub wpływ ten jest bardzo ograniczony). W roku 2017 średnia handlowa prędkość pociągów towarowych w Polsce według statystyk UTK wynosiła 25,1 km/h, jednak już w 2018 r. spadła do 21,5 km/h. Trochę wyższą średnią prędkość odnotowano w przewozach intermodalnych, gdyż wynosiła ona 28,6 km/h i była nieznacznie niższa niż w 2017 roku (29,9 km/h)⁷⁶. Na przestrzeni lat 2014–2019 zwiększyła się natomiast długość czynnych linii kolejowych (bez podziału na rodzaj linii) z 19 294 km na 19 503 km.

Jednocześnie nadal w przypadku wielu połączeń kolejowe przewozy pasażerskie nie są atrakcyjną alternatywą dla transportu indywidualnego ze względu na niedostateczną częstotliwość przejazdów i punktualność, niewystarczające zintegrowanie z innymi środkami transportu⁷⁷ oraz trudności w pokonaniu tzw. „ostatniej mili” i dotarciu do celu.

W kontekście przewozów towarowych i intermodalnych należy zauważyć, że rozbudowa dostępu kolejowego do portów morskich w Gdańsku, Gdyni, Szczecinie i Świnoujściu oraz Policach⁷⁸ ma zasadnicze znaczenie dla zwiększenia ilości towarów transportowanych z i do portów morskich drogą kolejową, gdyż obecna infrastruktura w portach bałtyckich nie jest już w stanie sprostać rosnącym potokom ładunków⁷⁹. Istniejące połączenia drogowe z głównymi portamiorskimi w sieci TEN-T również wymagają dalszych inwestycji w celu poprawy parametrów technicznych. Mając na uwadze bezpieczeństwo operacji portowych przy rosnących wolumenach ładunków nie można zaprzestać rozbudowy infrastruktury dostępowej od strony morza. Ze względu na dotychczasowy brak zintegrowanego planowania transportu intermodalnego i transportu morskiego wydajność inwestycji w tych sektorach nie jest w pełni wykorzystana. Zdolność przeładunkowa i liczba terminali intermodalnych do przeładunku towarów jest ograniczona, a cyfryzacja usług intermodalnych nie postępuje w zadowalającym tempie.

Rozwój transportu intermodalnego wymaga natomiast nie tylko modernizacji i rozbudowy istniejących terminali transportu intermodalnego (wraz z wyposażeniem) oraz budowy nowych terminali (wraz z wyposażeniem) mogących również pełnić rolę regionalnych intermodalnych centrów logistycznych. Równie istotne jest zwiększenie ilości oraz poprawy jakości taboru przystosowanego do tego typu przewozów oraz budowy i modernizacji bocznic kolejowych i drogowych odcinków tzw. ostatniej mili prowadzących do

⁷⁶ <https://utk.gov.pl/pl/dokumenty-i-formularze/opracowania-urzedu-tran/15276,Sprawozdanie-z-funkcjonowania-ryнку-transportu-kolejowego-w-2018-r.html>

⁷⁷ Rosa, 2018; Moskwik i Krupa, 2019; Komornicki, 2019; Gadziński i Goras, 2019.

⁷⁸ W wyniku negocjacji kontraktu programowego zarząd województwa warmińsko-mazurskiego planuje również wsparcie infrastruktury kolejowej w dostępie do portu w Elblągu, co ma związek z prognozowanym natężeniem ruchu towarowego po zakończeniu budowy drogi wodnej przez Mierzęję Wiślaną.

⁷⁹ Zgodnie z „Rocznikiem statystycznym gospodarki morskiej 2020” obroty ładunkowe w portach w latach 2016 – 2019 wzrosły z 79,2 mln ton do 93,9 mln ton. Natomiast wg informacji sygnalnej GUS „Gospodarka morska w Polsce w 2020 r.” obroty ładunkowe w portach morskich w 2020 r. wyniosły 88,5 mln ton i były mniejsze o 5,7% niż w 2019 r.

terminali. Umożliwienie szerokiego wykorzystania systemów prowadzenia ruchu na kolei uzasadnia doposażenie starszych lokomotyw w odpowiednie do tego celu urządzenia.

Transport śródlądowy, m.in. ze względu na niejednorodną sieć dróg wodnych stanowiącą zbiór różnych jakościowo szlaków żeglownych (niespełnia 5,6% długości dróg wodnych spełniało w 2018 r. wymagania stawiane drogom o znaczeniu międzynarodowym, tj. klasy IV i V) stanowi obecnie ok. 0,3 % udziału w przewozie ładunków. Należy podkreślić, że rozwój tego rodzaju transportu musi być prowadzony ze szczególnym poszanowaniem środowiska naturalnego bazując na zasadzie horyzontalnej zrównoważonego rozwoju oraz DNSH. W związku z tym na poziomie programów wskazywane będą takie projekty, które nie budzą wątpliwości środowiskowych ani ekonomicznych.

Jakość/dostępność infrastruktury drogowej w Polsce znacznie się poprawiła od przystąpienia Polski do UE. Dzięki funduszom unijnym nastąpiła poprawa powiązań wielu obszarów z ośrodkami działalności gospodarczej, ułatwiając tym samym ich rozwój. Jednocześnie obszary zmarginalizowane i peryferyjne nadal są niewystarczająco dostępne. Dotyczy to w szczególności obszarów na granicach poszczególnych województw, względnie w sąsiedztwie granicy państwowej (lądowej i morskiej). Wynika to częściowo z faktu, że inwestycje w infrastrukturę drogową niekoniecznie są realizowane w pierwszej kolejności na terytoriach, do których dostęp jest utrudniony. Ponadto połączenia nowo wybudowanych autostrad i dróg ekspresowych z siecią dróg drugorzędnych nie zawsze są wystarczające, aby zlikwidować izolację tych obszarów.

Pomimo podjętych działań, rozkład przestrzenny inwestycji drogowych nadal jest nierównomierny, co przekłada się na niższy postęp w zakresie podnoszenia dostępności części obszarów Polski, szczególnie w północnej i wschodniej części kraju. Zapewnienie podobnego standardu dostępu do usług transportowych dla mieszkańców różnych regionów stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla polityki rozwoju kraju oraz dla polskich regionów.

Jeśli chodzi o dostępność transportową obszaru Polski, jej sumaryczny obraz można przedstawić za pomocą wskaźnika dostępności potencjałowej WMDT. W SRT 2030 wartość bazowa tego strategicznego wskaźnika (dla 2017 roku) została określona na 36,65 natomiast wartość dla roku 2030 została oszacowana na poziomie 45. Zgodnie z najnowszymi badaniami ewaluacyjnymi⁸⁰, wartość syntetycznego WMDT dla całego kraju oszacowano na 38,66 dla roku 2020, a prognoza dla roku 2030 wynosi 48,26. Biorąc pod uwagę priorytetyzację działań na transporcie kolejowym należy również przytoczyć oszacowanie syntetycznego Wskaźnika Kolejowej Dostępności Transportowej WKDT wynoszące 52,38 dla roku 2030 (wartość dla roku 2020 to 36,79). Niewątpliwie wsparcie ze środków polityki spójności będzie istotną składową na drodze do założonych celów.

⁸⁰ Raport końcowy dot. wykonania badania ewaluacyjnego pt. „Oszacowanie oczekiwanych rezultatów interwencji za pomocą miar dostępności transportowej dostosowanych do potrzeb dokumentów strategicznych i operacyjnych perspektywy finansowej 2014-2020 (aktualizacja 2020/2021)” (oprac. dr hab. Piotr Rosik, prof. dr hab. Tomasz Komornicki, mgr Sławomir Goliszek, mgr Patryk Duma), <https://www.ewaluacja.gov.pl>

Jak wskazano w „Sprawozdaniu krajowym - Polska 2020” zgodnie z danymi GUS w latach 2008–2018 długość regionalnych i podmiejskich linii autobusowych w Polsce skróciła się o ponad 50%. Ponadto częstotliwość przejazdów autobusowych jest często niedostosowana do potrzeb pasażerów, opłaty za bilety postrzegane są jako wysokie, a koordynacja między władzami odpowiedzialnymi za organizację transportu publicznego nie jest optymalna. Również niewystarczająca integracja taryfowa pomiędzy różnymi przewoźnikami zarówno drogowymi jak i kolejowymi, a także wczesny etap cyfryzacji transportu, nie przyczyniają się do poprawy odbioru transportu publicznego wśród podróżnych.

Wzrost popularności transportu lotniczego w Polsce w ostatnich latach, objawiający się także zwiększeniem udziału innych portów lotniczych niż lotnisko im. Chopina w Warszawie, stawia wyzwanie nie tylko dalszej poprawy przepustowości prowadzenia operacji lotniczych, ale także poprawy skomunikowania lotnisk z regionalnymi ośrodkami miejskimi. Zgodnie z danymi GUS przewozy pasażerów w transporcie lotniczym wzrosły w 2019 r. o 58% względem roku 2018 (z 13,85 mln do 21,88 mln pasażerów)⁸¹. Jednocześnie ten sektor transportu najbardziej ucierpiał w wyniku pandemii COVID-19 w 2020 r. Według szacunków Urzędu Lotnictwa Cywilnego w pierwszej połowie 2020 r. ruch pasażerski, w porównaniu z pierwszą połową 2019 r., zmalał o 64% i wyniósł ponad 8 mln pasażerów, a liczba operacji zmniejszyła się o 59%. Jednakże, ze względu na brak realnej konkurencji w szybkim transporcie na duże odległości w komunikacji międzynarodowej, po ustaniu pandemii COVID-19 można spodziewać się powrotu trendu wzrostowego w przewozach lotniczych. W celu zapewnienia bezpiecznego ruchu lotniczego niezbędne będą dalsze inwestycje w bezpieczeństwo w portach lotniczych jak i w przestrzeni powietrznej.

W ostatnich latach bezpieczeństwo na drogach w Polsce poprawiło się. Ogółem w latach 2009-2019 liczba ofiar śmiertelnych wypadków drogowych została zredukowana o ponad 36% (z 4572 do 2909), a liczba ciężko rannych o ponad 22% (z 13689 do 10633), choć niestety trend spadkowy został wyhamowany w 2016 roku i od tego czasu utrzymuje się poziom ok. 2,9 tys. ofiar rocznie. W 2019 roku odnotowano wzrost liczby ofiar śmiertelnych o 1,6% względem roku 2018. W 2020 roku, w którym ze względu na ograniczenia pandemiczne ograniczona została mobilność, w wypadkach drogowych poszkodowane zostały 28 954 osoby, w tym śmierć poniosło 2 491 osób (w tym 631 pieszych i 249 rowerzystów), a 26 463 zostały ranne (w tym 8 805 ciężko)⁸². Do ogólnej poprawy bezpieczeństwa, poza poprawą infrastruktury, niewątpliwie przyczyniły się również działania edukacyjne i kampanie społeczne skierowane zarówno do kierowców, jak i niechronionych uczestników ruchu drogowego czyli pieszych i rowerzystów. Kontynuacja tych działań to także jeden z priorytetów w ramach perspektywy finansowej 2021-2027. Główne przyczyny niskiego w porównaniu do średniej unijnej poziomu bezpieczeństwa na drogach to nadal przekraczanie dopuszczalnej prędkości, niedostateczna dbałość o niechronionych użytkowników drogi oraz niedociągnięcia infrastrukturalne. Zatem szczególnie istotne i wrażliwe społecznie jest zwiększanie bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez dalsze inwestycje w nowoczesną i bezpieczną infrastrukturę drogową oraz

⁸¹ Informacja sygnalna GUS „Przewozy ładunków i pasażerów w 2019 r.”.

⁸² <https://statystyka.policja.pl/st/ruch-drogowy/76562,wypadki-drogowe-raporty-roczne.html>

prorowadzenie kampanii społecznych i działań edukacyjnych mających na celu zwiększenie świadomości wszystkich uczestników ruchu drogowego.

W ostatniej dekadzie nie były prowadzone regularne ogólnopolskie badania ruchu rowerowego, wobec czego ocenę rozwoju systemu połączeń rowerowych można oprzeć na zauważalnym i systematycznym rozwoju tras rowerowych zarówno na obszarach miejskich jak i w rodzaju Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo, który wiedzie przez pięć województw wschodniej Polski (warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie). W analizach Polskiej Organizacji Turystycznej w roku 2019 r. na terenie Polski istniały 44 szlaki rowerowe, a także zaplanowano 6 międzynarodowych szlaków Eurovelo⁸³.

Cel polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 3	<ul style="list-style-type: none">Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, ŚrodowiskoFundusze Europejskie dla Polski Wschodniej16 Programów Regionalnych	<ul style="list-style-type: none">Fundusz SpójnościEuropejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

1.4. Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym” (CP4)

W ramach celu polityki 4, wykorzystując doświadczenia poprzednich perspektyw finansowych w tym obszarze, Polska będzie realizowała działania mające na celu lepsze wykorzystanie kapitału ludzkiego na rynku pracy, poprawę jego jakości oraz zwiększenie poziomu spójności społecznej i dostępności świadczonych usług społecznych i zdrowotnych. Przedsięwzięcia planowane w ramach CP4 będą przyczyniać się do wdrożenia zasad zawartych w Europejskim Filarze Praw Socjalnych, przyjętym 17 listopada 2017 r., jak również do realizacji celów określonych w Planie działania na rzecz Europejskiego Filaru Praw Socjalnych.

Obszar: rynek pracy, zasoby ludzkie

Najważniejszymi wyzwaniami w tym obszarze w perspektywie krótkoterminowej będzie kontynuacja działań stabilizujących sytuację na rynku pracy z wykorzystaniem środków EFS+, które przyczynią się do redukcji skutków spowolnienia gospodarczego spowodowanego pandemią COVID-19 oraz ogólnej poprawy sytuacji na rynku pracy, a także takie, które zwiększą odporność systemów na zdarzenia kryzysowe w długim okresie. W perspektywie długoterminowej istotna będzie odpowiedź na wyzwania identyfikowane także przed wystąpieniem pandemii COVID-19. Wiążą się one ze (1) zmieniającą się sytuacją

⁸³ Analiza podaży turystyki rowerowej w Polsce 2019, Polska Organizacja Turystyczna, oprac. M. Kozioł.

demograficzną i kurczeniem się zasobów pracy, (2) nowymi technologiami, robotyzacją i automatyzacją, (3) przechodzeniem na nowe modele gospodarki (tj. gospodarki obiegu zamkniętego i gospodarki niskoemisyjnej), (4) niedoborami kadrowymi w części sektorów oraz wynikającą z nich potrzebą zarządzania procesami migracyjnymi, (5) potrzebą podnoszenia jakości pracy, stwarzania warunków do godzenia życia zawodowego z rodzinnym oraz ułatwienia kobietom powrotu na rynek pracy po przerwie związanej z urodzeniem i wychowaniem dziecka lub innymi obowiązkami opiekuńczymi.

Działania z zakresu rynku pracy odpowiadają zapisom „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do priorytetowych obszarów inwestycyjnych dotyczących poprawy dostępu do zatrudnienia, w szczególności w przypadku osób długotrwale bezrobotnych, a także biernych zawodowo, zwiększenia udziału kobiet w rynku pracy oraz modernizacji instytucji rynku pracy. Działania w obszarze rynku pracy są zgodne z założeniami *Europejskiego Zielonego Ładu* i będą komplementarne z interwencją *Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji*. Dokumentem strategicznym wiodącym w obszarze rynku pracy na poziomie krajowym jest *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*.

Znaczący wpływ na rynek pracy ma zmieniająca się sytuacja demograficzna. Spadek liczby ludności bądź stagnacja demograficzna dotyczy niemal wszystkich województw w Polsce. Kluczową rolę w kontekście starzenia się społeczeństwa i zmniejszania liczby ludności w wieku produkcyjnym odgrywać będzie aktywizacja zawodowa niewykorzystanych zasobów pracy, w tym osób długotrwale bezrobotnych. Istotne staje się włączenie w rynek pracy osób wykluczonych. Skala tego wyzwania jest szczególnie poważna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Wymaga to równoczesnych działań integracyjnych i aktywizacji zawodowej. Do grup najbardziej narażonych na wykluczenie społeczne i bezrobocie długoterminowe zaliczyć można m.in.: kobiety, osoby młode do 29 roku życia, osoby starsze, osoby długotrwale bezrobotne i osoby z niepełnosprawnościami.

Pandemia COVID-19 sprawiła, że na rynku pracy jedną z najbardziej poszkodowanych grup są osoby młode, dopiero wchodzące na rynek pracy. W Polsce na koniec 2020 r. osoby młode do 30 roku życia stanowiły prawie 26% ogółu osób zarejestrowanych jako bezrobotne. Dlatego niezwykle ważna będzie realizacja działań mających na celu zwiększenie możliwości trwałego zatrudnienia osób młodych do 29 roku życia oraz priorytetowe traktowanie tej grupy wiekowej w projektach realizowanych w obszarze rynku pracy. Wsparcie to będzie realizowane z uwzględnieniem zasad określonych w Zaleceniach Rady z dnia 30 października 2020 r. w sprawie pomostu do zatrudnienia - wzmocnienia *Gwarancji dla młodzieży*.

Jeśli chodzi o sytuację kobiet na rynku pracy, to pomimo że w 2018 r. bardziej wzrósł wskaźnik zatrudnienia kobiet niż wskaźnik zatrudnienia mężczyzn, nadal utrzymuje się wysoka różnica w poziomie zatrudnienia kobiet i mężczyzn, która w 2019 r. wynosiła 16,6 pp.⁸⁴. Niższy wskaźnik zatrudnienia kobiet jest związany z napotykaniami barier w postaci nieelastycznego czasu pracy, obciążeniem obowiązkami domowymi i w zakresie opieki nad dziećmi, osobami z niepełnosprawnościami i innymi członkami rodziny w kontekście

⁸⁴ KE, Sprawozdanie krajowe – Polska 2020.

niewystarczająco rozwiniętych usług społecznych. W związku z tym, w dalszym ciągu należy zwiększać udział kobiet w rynku pracy, w szczególności na obszarach wiejskich. W tym kontekście istotne jest zwiększenie dostępu do opieki nad dziećmi do lat 3 oraz dostosowanie istniejących miejsc opieki nad dziećmi w tym wieku do potrzeb dzieci z niepełnosprawnościami⁸⁵, jak również zwiększenie dostępności do usług społecznych, w tym m.in. usług opiekuńczych i asystenckich, jak też wsparcia wytchnieniowego dla osób opiekujących się np. osobami z niepełnosprawnościami czy starszymi członkami rodziny (działania w tym zakresie zostały szerzej opisane w części dotyczącej obszaru: włączenie i integracja społeczna). Pomimo działań finansowanych zarówno ze środków krajowych, jak też unijnych, dotyczących poprawy dostępu do miejsc opieki nad najmłodszymi dziećmi, Polska w dalszym ciągu jest jednym z krajów europejskich, w których uczestnictwo dzieci poniżej 3 roku życia w opiece instytucjonalnej jest szczególnie niskie, z uwagi na niewystarczającą liczbę miejsc opieki. Z tego powodu, konieczne jest zapewnienie struktury wdrażania zapewniającej bardziej efektywne wsparcie w zakresie tworzenia nowych miejsc opieki, a także eliminowanie tzw. białych plam, czyli miejsc, gdzie opieka nad najmłodszymi dziećmi nie funkcjonuje.

Niezwykle ważne są również działania wspierające równość szans kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu, m.in. takie jak wspieranie pracodawców w tworzeniu miejsc pracy wolnych od dyskryminacji, transparentnych pod względem płac i wspierających awanse kobiet, wsparcie dla pracy w niepełnym wymiarze czasu pracy, praca na odległość oraz działania zapewniające większą równowagę między życiem zawodowym, a prywatnym. Ponadto należy dążyć do wyrównywania poziomu zatrudnienia kobiet i mężczyzn oraz wyrównywania poziomu wynagrodzeń (w tym wzmocnienia pozycji kobiet na rynku pracy).

Według danych GUS wskaźnik zatrudnienia osób starszych (w wieku 55 – 64 lata) od wielu lat systematycznie rośnie (z 31,6% w 2008 r. do 49% w 2019 r.) jednak jest ciągle jednym z niższych wśród krajów UE. W odniesieniu do tej grupy wyzwaniem pozostaje utrzymanie osób starszych w zatrudnieniu i lepsze wykorzystanie ich doświadczenia. Istnieje potrzeba wsparcia pracodawców w obszarze zarządzania wiekiem i kompetencjami pracowników (np. mentoring), jak również dostosowanie miejsc pracy do potrzeb osób starszych. Niezbędne będą także działania mające na celu zatrzymanie starszych pracowników na rynku pracy i podnoszenie ich kompetencji, w szczególności cyfrowych.

Poprawy wymaga sytuacja osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy. Wskaźnik zatrudnienia osób z niepełnosprawnościami w Polsce pozostaje od lat jednym z najniższych w Europie. Natomiast w ostatnich latach wzrasta współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych z 26,8% pod koniec 2016 r. do 30,0% w 2020 r. według danych GUS⁸⁶. Wiele osób z niepełnosprawnościami potrzebuje wsparcia w postaci typowych instrumentów rynku pracy. Równocześnie osoby te rzadziej korzystają z działań

⁸⁵ Bazując na doświadczeniach realizacji wsparcia w tym zakresie ze środków europejskich, a także rządowego programu „Maluch” - niezbędne jest wdrażanie tego wsparcia z poziomu krajowego, co umożliwi zapewnienie stosowania jednolitych zasad interwencji we wszystkich regionach oraz zwiększy synergię działań finansowanych z różnych źródeł.

⁸⁶ Aktywność Ekonomiczna Ludności Polski – aktywność ekonomiczna ludności w wieku produkcyjnym.

aktywizujących urzędów pracy. Dla osób z niepełnosprawnością, praca zawodowa jest nie tylko źródłem dochodów, ale również formą terapii, rehabilitacji zawodowej, a tym samym włączenia społecznego oraz pierwszym krokiem do samodzielności oraz podejmowania ról społecznych i rodzinnych. Z tego powodu niezbędne będą działania wspierające zatrudnienie osób z niepełnosprawnościami oraz umożliwienie im uczestniczenia w kształceniu, rozwijaniu kompetencji oraz uczeniu się przez całe życie. Ważnym krokiem jest także wybór zawodu, co ma ułatwić system doradztwa zawodowego dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów.

Kolejnym wyzwaniem jest segmentacja rynku pracy i wciąż wysoki odsetek osób pracujących na czas określony w stosunku do wszystkich zatrudnionych, a także zjawisko wymuszonego samozatrudnienia. W 2018 r. umowę na czas nieokreślony miało 60,3% ogółu pracujących, a 75,6% ogółu pracowników najemnych. W związku z tym, wsparcie w ramach EFS+ powinno obejmować także osoby zatrudnione na umowach krótkoterminowych, pracujących w ramach umów cywilno-prawnych, ubogich pracujących⁸⁷, z niepełnosprawnościami lub o ograniczonej mobilności, jak również odchodzących z rolnictwa, tak by umożliwić pełne wykorzystanie potencjału kapitału ludzkiego.

Istotne jest także tworzenie warunków dla powstawania nowych miejsc pracy, między innymi poprzez wspieranie rozwoju przedsiębiorczości i samozatrudnienia. W perspektywie finansowej 2021-2027 dostępne będą nowe narzędzia wspierania przedsiębiorczości skierowane nie tylko do osób pozostających bez pracy, ale również osób aktualnie pracujących. Wsparcie samozatrudnienia w formie bezzwrotnej zostanie ograniczone wyłącznie do osób pozostających bez pracy, zarejestrowanych w urzędzie pracy, a na dużo większą skalę i dla szerszej grupy docelowej będzie realizowane na poziomie krajowym wsparcie w postaci instrumentów zwrotnych.

Istotną tendencją długoterminową jest rewolucja technologiczna. Postępująca cyfryzacja i automatyzacja pracy w wielu branżach będzie miała duży wpływ na to, jak zmieni się rynek pracy. Zmiany technologiczne skutkujące automatyzacją i cyfryzacją wielu czynności umysłowych i fizycznych przyczynią się do zniknięcia z rynku pracy wielu zawodów i pojawienia się nowych. Coraz większy odsetek miejsc pracy będzie wiązał się z zadaniami wymagającymi kreatywnego myślenia i wysokich umiejętności, co prowadzi zarówno obecnie, jak i w przyszłości, do pewnego niedopasowania na rynku pracy. Dynamiczne zmiany kształtujące współczesny rynek pracy będą wymuszać na pracownikach elastyczność, czyli umiejętność szybkiego dostosowywania się do zmian i akceptowania ich jako naturalnego procesu w rozwoju zawodowym, jak również otwartość na ciągłe podnoszenie kompetencji i nieszablonowe działania. W tym kontekście, istotne jest wzmacnianie adaptacyjności pracowników, przede wszystkim przez ułatwienie dostępu do usług rozwojowych i rozwijanie mechanizmów popytowych dostarczania tych usług.

⁸⁷ Warto tutaj dodać, że wskaźnik ubóstwa dochodowego jest większy wśród osób gorzej wykształconych i znajdujących się w sytuacji niepewnego zatrudnienia.

Doświadczenia z perspektywy finansowej 2014-2020 wskazują, że zastosowanie podejścia popytowego w zakresie usług rozwojowych okazało się dobrym rozwiązaniem⁸⁸. W związku z tym kontynuowany będzie rozwój Bazy Usług Rozwojowych, w tym wprowadzanie nowych funkcjonalności bazy m.in. w związku z otwarciem oferty również dla uczestników indywidualnych, którzy z własnej inicjatywy będą chcieli podnieść kompetencje. Na podstawie doświadczeń z realizacji usług rozwojowych w czasie pandemii COVID-19, przewiduje się dalszy rozwój zdalnego świadczenia usług. Przedsiębiorcy i przedsiębiorstwa będą wspierani m.in. w zakresie dostosowywania się do zmian i radzenia sobie w trudnościach, co jest szczególnie ważne w kontekście negatywnego wpływu pandemii na kondycję przedsiębiorstw w wielu branżach⁸⁹.

W związku z utrzymującym się niedoborem siły roboczej w Polsce, atrakcyjność polskiego rynku pracy dla migrantów zarobkowych będzie mieć bardzo duże znaczenie. Obecnie udział cudzoziemców w polskim rynku pracy szacuje się na ponad 5%. Ważnym elementem w tworzeniu warunków pracy dla migrantów jest uznawanie ich umiejętności i umożliwianie im pracy w zawodach odpowiadających ich umiejętnościom i doświadczeniu. Ponadto istotna jest również możliwość nauki języka, wsparcie edukacji dzieci, wsparcie w rozwiązywaniu problemów bytowych czy prawnych. Z drugiej strony konieczne jest zwiększenie zdolności administracji do obsługi procedur związanych z zatrudnianiem cudzoziemców oraz procesem integracji społecznej. Organy rządowe i samorządowe powinny być odpowiednio przygotowane do zarządzania procesami migracyjnymi. Konieczne jest zmodyfikowanie dotychczas funkcjonujących w Polsce instrumentów ukierunkowanych na pozyskiwanie obcokrajowców oraz zaprojektowanie nowych, które będą dostosowane do specyfiki naszego kraju. Można tu wskazać m.in. na: możliwość szybkiego i elastycznego uzupełniania niedoborów w zakresie pracowników sezonowych oraz warunków podejmowania przez nich pracy, doskonalenie systemów monitorowania procesów migracyjnych. Warunkiem niezbędnym dla poprawy szans osób pozostających bez zatrudnienia jest doskonalenie potencjału instytucjonalnego i kadrowego instytucji rynku pracy na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Pandemia COVID-19 pokazała, że niezbędne jest wypracowanie mechanizmów pozwalających instytucjom rynku pracy na szybkie reagowanie w sytuacjach kryzysowych oraz silniejszą współpracę z pracodawcami. W perspektywie długofalowej niezbędne jest skoncentrowanie się na skutecznym docieraniu do osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy, a także dalsze doskonalenie mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowanie w ten proces partnerów społecznych.

⁸⁸ Konsorcjum EVALU, ECORYS, *Ewaluacja mid-term programów operacyjnych realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014-2020 dla potrzeb przeglądu śródkresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania*, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019 oraz Danae, *Wpływ Bazy Usług Rozwojowych na jakość i dostępność usług rozwojowych*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2020.

⁸⁹ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS na podstawie Devire, *Wpływ koronawirusa na polskie przedsiębiorstwa*, Warszawa 2020, strona internetowa: [Wpływ koronawirusa na polskie przedsiębiorstwa](#).

Wsparcia wymaga dalszy rozwój dialogu społecznego w obszarze rynku pracy, w tym wzmocnienie potencjału partnerów do udziału w procesie stanowienia prawa. Doświadczenie tzw. lockdownu w czasie pandemii COVID-19 pokazało, jak ważne jest antycypowanie potencjalnych ryzyk dla stabilności rynku pracy, a także wprowadzanie rozwiązań systemowych, które mogłyby być uruchamiane w sytuacjach nagłych zdarzeń społeczno-gospodarczych, przy porozumieniu wszystkich interesariuszy. Innym obszarem, w którym istotną rolę do odegrania ma efektywnie funkcjonujący dialog społeczny jest poprawa norm bezpieczeństwa i higieny środowiska pracy.

Obszar: edukacja i kompetencje

Najważniejszymi wyzwaniami dla Polski w tym obszarze pozostają: podnoszenie poziomu kompetencji i kwalifikacji, zwiększenie uczestnictwa w formach uczenia się przez całe życie oraz lepsze dopasowanie systemów kształcenia i szkolenia, w tym zawodowego, do potrzeb rynku pracy oraz wsparcie infrastruktury edukacyjnej. Transformacja cyfrowa i transformacja w kierunku zielonej gospodarki wymaga wprowadzenia na większą skalę kształcenia odpowiadającego na potrzeby nowoczesnej gospodarki.

Działania z zakresu edukacji i kompetencji odpowiadają wytycznym KE wynikającym z Załącznika D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019”, odnoszącym się do równego dostępu do kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach, podniesienia jakości edukacji oraz jej większego powiązania z rynkiem pracy oraz Zaleceniu Rady UE z 2019 r., które dotyczy m.in. wysokiej jakości wczesnej edukacji⁹⁰. Wpisują się również w kierunki działań wskazane w Europejskim programie na rzecz umiejętności służących zrównoważonej konkurencyjności, sprawiedliwości społecznej i odporności oraz *Zalecenie w sprawie ścieżek poprawy umiejętności: nowe możliwości dla dorosłych*⁹¹, a poprzez wdrażanie nowych kwalifikacji w zakresie cyfryzacji i ochrony środowiska są zgodne z założeniami *Europejskiej Agendy Cyfrowej* oraz założeniami *Europejskiego Zielonego Ładu*. Poprzez rozwiązania na rzecz podnoszenia jakości edukacji włączającej odpowiadają Zasadzie 1 Europejskiego Filaru Praw Socjalnych⁹². W wymiarze krajowym, dokumentem strategicznym w zakresie proponowanych działań jest *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego* oraz *Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030* (ZSU 2030). Zapisy ZSU 2030 będą stanowić podstawę do planowania optymalnego wykorzystania EFS+ na rzecz rozwoju umiejętności na poziomie krajowym i regionalnym.

Rozwijająca się dynamicznie gospodarka wymaga od osób wchodzących na rynek pracy nie tylko odpowiednich umiejętności praktycznych, na miarę potrzeb przyszłych pracodawców, ale również gotowości do zmian, elastyczności czy kreatywności. Dlatego też środki EFS+ zostaną ukierunkowane na wsparcie procesów edukacyjnych sprzyjających kształtowaniu u uczniów kompetencji i umiejętności,

⁹⁰ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(01)&from=EN)

⁹¹ European Skills Agenda for sustainable competitiveness, social fairness and resilience

⁹² https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_pl

istotnych dla rozwoju gospodarczego: zarówno umiejętności podstawowych, jak i umiejętności przekrojowych i zawodowych.

Wsparcie ze środków EFRR w obszarze edukacji i rynku pracy koncentrować się będzie na rozwoju infrastruktury edukacyjnej. W odpowiedzi na potrzeby związane z nowymi wyzwaniami w aspekcie edukacji i kształcenia oraz zapewnienia równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie, wsparcia wymaga infrastruktura placówek edukacyjnych, w tym w zakresie jej dostępności. W tym zakresie zasadne jest umożliwienie działań nacełowanych na wspieranie infrastruktury edukacyjnej w szerokim rozumieniu (wychowanie przedszkolne, kształcenie ogólne, zawodowe i ustawiczne a także uzupełnienie przyszkolnej infrastruktury sportowej) a także infrastruktura szkolnictwa wyższego, wyższego szkolnictwa zawodowego oraz infrastruktura szkół przysposabiających do pracy.

Ponadto, aby edukacja formalna przynosiła zamierzone efekty, powinna reagować na wymagania otoczenia, w tym związane z dynamicznie rozwijającym się społeczeństwem wiedzy oraz powinna uwzględniać nowe trendy i adaptować je do praktyki szkolnej. Przewiduje się, że charakter wykonywanej pracy w wielu zawodach zmieni się. Pojawią się również zawody i specjalności, które dzisiaj mogą jeszcze nie istnieć. Wiele zawodów ulegnie też automatyzacji. Konieczna jest zatem zmiana tradycyjnych modeli nauczania i wykorzystanie nowoczesnych technologii, zwłaszcza narzędzi cyfrowych, które mogą stanowić wspomaganie procesu dydaktycznego dostosowane do wymagań i predyspozycji młodych ludzi. Wagę tego wyzwania uwypukliła w sposób szczególny pandemia COVID-19. Wykorzystanie nowych technologii pozwoli na uzupełnianie tradycyjnych metod nauczania oraz prowadzenie kształcenia w systemie *on-line*.

Sytuacja, w jakiej znalazł się polski system oświaty oraz szkolnictwo wyższe w związku z pandemią COVID-19 pokazała, że kolejnym wyzwaniem w tym zakresie jest konieczność podnoszenia kompetencji cyfrowych kadr systemu oświaty (przedszkola, szkoły podstawowe, szkoły ponadpodstawowe, szkoły branżowe, uczelnie), w tym do wykorzystania metod i narzędzi cyfrowych w czasie lekcji oraz do prowadzenia kształcenia w systemie *on-line*, a także podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej systemem oświaty na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Konieczne są z jednej strony działania zwiększające kompetencje cyfrowe i informacyjne, z drugiej zaś dalszy rozwój narzędzi informatycznych i materiałów cyfrowych wspierających cyfryzację procesów edukacyjnych, w tym egzaminów zewnętrznych, dostęp do danych oraz wsparcie pedagogiczno-psychologiczne.

Ponadto, z uwagi na niedobór nauczycieli - w szczególności takich dziedzin, jak języki obce, matematyka, TIK i nauki przyrodnicze, wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem, nauka przedmiotów zawodowych - konieczne jest podjęcie działań w celu poprawy jakości kształcenia nauczycieli, ułatwienie możliwości doskonalenia zawodowego oraz podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela. Największe problemy kadrowe w polskim szkolnictwie dotyczą szkolnictwa branżowego, przede wszystkim – nauczycieli zawodu. Działania podejmowane w latach 2014-2020 na rzecz kadr szkół zawodowych i branżowych, a przede wszystkim

nauczycieli zawodu, oceniane są jako niewystarczające.⁹³ Konieczne są zatem działania przeciwdziałające kryzysowi kadrowemu w szkolnictwie branżowym.

Pandemia COVID-19 podkreśliła również konieczność zwiększenia i zintensyfikowania działań w zakresie systemowego rozwijania kompetencji cyfrowych i informacyjnych wszystkich grup społecznych, w tym w szczególności przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu osób starszych oraz osób z

niepełnosprawnościami. Podniesienie poziomu kompetencji cyfrowych i informacyjnych wymaga oddziaływania na trzech poziomach – w ramach edukacji, w miejscu pracy oraz w życiu codziennym. Interwencja z funduszy europejskich w latach 2021-2027 będzie nakierowana na te trzy obszary.

Wyzwanie dla wszystkich segmentów i etapów edukacji stanowi zapewnienie wysokiej jakości kształcenia odpowiadającego na zróżnicowane potrzeby edukacyjne i rozwojowe osób uczących się, w tym wynikające ze szczególnych uzdolnień czy z niepełnosprawności. Istotnym wyzwaniem jest przede wszystkim poprawa warunków kształcenia uczniów i studentów z niepełnosprawnościami. Tempo zmian w tej sferze jest niewystarczające. Skala tego wyzwania jest szczególnie istotna w mniejszych miastach i na obszarach wiejskich. Potrzebna jest zmiana postrzegania edukacji tej grupy społecznej oraz dostosowanie procesu dydaktycznego do jej potrzeb i możliwości. Na znaczeniu ma zyskać także doradztwo zawodowe dla tej grupy, której aktywność na rynku pracy jest pożądana w celu wspierania integracji społecznej, samodzielności i podejmowania ról społecznych i zawodowych.

Konieczne jest podjęcie działań, dzięki którym, pomimo wzrostu liczby dzieci z orzeczeniami, ich edukacja będzie prowadzona w placówkach ogólnodostępnych, a nie specjalnych. Wyzwaniem dla skutecznej edukacji włączającej jest zatem wykorzystanie potencjału i doświadczeń szkół specjalnych w kształceniu i wspieraniu kadry pedagogicznej. Obszarem wymagającym interwencji są także działania rehabilitacyjno-kompensacyjne na rzecz dzieci i uczniów z niepełnosprawnościami oraz ich rodzin w środowisku szkolnym i pozaszkolnym, modernizacja i wsparcie działalności poradni psychologiczno-pedagogicznych, a także działania szkoleniowe i świadomościowe kierowane do rodziców i opiekunów dzieci z niepełnosprawnościami, pozwalające dobrać optymalną dla rozwoju dziecka ścieżkę edukacyjną.

Planowana jest realizacja działań związanych z wdrażaniem międzysektorowego systemu wczesnego wspomagania dzieci i wsparcia rodziny z wykorzystaniem oceny funkcjonalnej (m.in. poprzez szkolenia i doradztwo dla kadr systemu oświaty) oraz wsparcie systemu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego m.in. w zakresie wczesnej diagnostyki i interwencji oraz rozwoju szkoły jako przestrzeni kształtowania postaw społecznych i wiedzy na temat zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych i rozwojowych, w tym także tych związanych z niepełnosprawnością. Planowane jest wykorzystanie, upowszechnianie lub dalsze rozwijanie narzędzi i rozwiązań wypracowywanych w perspektywie 2014-2020.

Kształcenie odpowiadające na zróżnicowane potrzeby edukacyjne i rozwojowe osób uczących się to także wsparcie edukacji uczniów zdolnych. W dobie szybkiego rozwoju technologii, gospodarki opartej na wiedzy i

⁹³ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS, s. 75.

kapitale intelektualnym, kształcenie uczniów i młodzieży zdolnych wymaga szczególnego zainteresowania. Wczesne rozpoznanie szczególnych uzdolnień oraz zastosowanie odpowiednich narzędzi wspierających potencjał uczniów zdolnych pozwoli na ich skuteczne rozwijanie, w konsekwencji wpływając na rozwój kapitału ludzkiego całego społeczeństwa.

Kolejne wyzwanie to wzmocnienie społecznej i wychowawczej funkcji placówek oświatowych, także w kontekście problemów wychowawczych czy trudności w nauce powstałych w wyniku pandemii COVID-19. Prace w tym zakresie koncentrować się będą na opracowaniu systemu doskonalenia i wsparcia kadr, budowaniu kompetencji wychowawczych i psychologicznych, jak również na tworzeniu zasobów metodycznych wspierających pracę podmiotów oświatowych w działaniach społecznych i wychowawczych. Zaangażowanie szkoły w pomoc psychologiczną staje się zadaniem priorytetowym, nie tylko ze względu na długotrwałą edukację zdalną, która nie sprzyja kontaktom z grupami rówieśniczymi, ale także z uwagi na stres i napięcie, jaki towarzyszy dzieciom i młodzieży, choćby z powodu szybkości zmian zachodzących w świecie, systemie edukacji itd. Placówki szkolne i wspomagające szkołę powinny być kluczowym miejscem pomocy, także dla rodziców i opiekunów, np. w zakresie problemów związanych z cyberprzemocą w szkole czy uzależnieniem od Internetu i technologii cyfrowych.

Uczestnictwo dzieci w wieku czterech lat i starszych w edukacji przedszkolnej w Polsce jest bliskie średniej UE, jednak wskaźnik tego uczestnictwa jest nadal niski w przypadku młodszych dzieci, zwłaszcza 3-latków. Problem dotyczy głównie obszarów wiejskich, na których w 2018 r. oferowano jedynie 67 % potrzebnych miejsc w tej grupie wiekowej⁹⁴. Równie istotne jest wspieranie wysokiej jakości edukacji przedszkolnej, oferującej usługi prowadzące do wszechstronnego rozwoju dzieci, przygotowującej do kolejnych etapów edukacyjnych i zwiększającej późniejsze szanse na rynku pracy. Ważne jest wychwytywanie na wczesnym etapie edukacyjnym ewentualnych deficytów rozwojowych i reagowanie odpowiednimi zajęciami o charakterze kompensacyjnym i wyrównującym szanse dzieci w wieku przedszkolnym, co przyczyni się do wczesnego wspomagania ich rozwoju. Wczesny dostęp do wysokiej jakości zajęć w przedszkolu pozwoli wyrównywać szanse edukacyjne dzieci, zwłaszcza wywodzących się z rodzin o niższym potencjale do samodzielnego przygotowania dzieci do szkoły. Badania ewaluacyjne podkreślają dotychczasowy pozytywny wpływ finansowania EFS na upowszechnianie edukacji przedszkolnej.⁹⁵ Z uwagi na skalę potrzeb, należy kontynuować wsparcie, w szczególności uwzględniające zróżnicowanie potrzeb edukacyjnych i rozwojowych i na obszarach wiejskich.

Jak pokazują statystyki publiczne, wzrasta liczba dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi.

W związku z tym, wyzwaniem jest stworzenie przyjaznych uczniom warunków rozwojowych w szkołach. Konieczne jest doinwestowanie szkoły w obszary związanych z bardzo ważną funkcją wychowawczą i

⁹⁴ Najniższe wskaźniki uczestnictwa na obszarach wiejskich odnotowano w województwie zachodniopomorskim (46%), warmińsko-mazurskim (49%), podlaskim (51%) i lubuskim (52%) (GUS, 2018b). W tych samych regionach odnotowano stosunkowo wysoki odsetek osób wcześniej kończących naukę (Eurostat) - w 2018 r. średni odsetek dla Polski wynosił 4,8 % i był jednym z najniższych w UE, a w województwach zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i lubuskim był bliski unijnej średniej wynoszącej 10,6%.

⁹⁵ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS, s. 100

wspierającą, w tym zwłaszcza w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Istotne jest także kształtowanie i wspieranie zdrowego stylu życia uczniów opartego na aktywności fizycznej, tak aby umożliwić uczniom rozwój na różnych płaszczyznach. Działania w ramach EFS+ powinny wspierać wypracowywanie rozwiązań wzmacniających relacje na linii szkoła-nauczyciele-rodzice-uczniowie oraz tworzyć warunki do współpracy, a także zapewnienia uczniom wsparcia psychologicznego w szkole⁹⁶. Istotne znaczenie ma wspieranie szkolnictwa branżowego i powiązanie go z regionalnymi specjalizacjami i lokalnymi przedsiębiorcami w celu dopasowania umiejętności absolwentów do zapotrzebowania zgłaszanego przez pracodawców na rynku pracy. Konieczne jest zwiększenie potencjału szkół prowadzących kształcenie zawodowe oraz rozwój nowoczesnego szkolnictwa branżowego poprzez podnoszenie jego jakości i konkurencyjności (w tym przede wszystkim poprzez zapewnienie uczniom możliwości rozwijania kompetencji uniwersalnych, jak i zdobycia kwalifikacji zawodowych, zgodnych z aktualnym i prognozowanym zapotrzebowaniem rynku pracy, w tym zwłaszcza w zakresie zawodów przyszłości czy Przemysłu 4.0), włączenie pracodawców w proces kształcenia zawodowego oraz upowszechnienie kształcenia w miejscu pracy i praktycznego kształcenia zawodowego, uwzględniającego najnowsze trendy technologiczne. Planowane jest również stworzenie rozwiązań wspierających kształcenie zawodowe dostosowane do zróżnicowania potrzeb edukacyjnych i rozwojowych osób uczących się, w tym wynikających z niepełnosprawności. Istotna staje się także praca na rzecz zmiany wizerunku szkół prowadzących kształcenie zawodowe, która powinna znacząco wpłynąć na ich postrzeganie. Badania funkcjonowania systemu kształcenia zawodowego w Polsce wskazują m.in. na niską jakość bazy techniczno-dydaktycznej szkolnictwa branżowego w Polsce, w tym przestarzałe zaplecze i wyposażenie pracowni do praktycznej nauki zawodu. Braki w nowoczesnym wyposażeniu przekładają się na ofertę edukacyjną, proces dydaktyczny oraz jakość kształcenia w tych placówkach. Odpowiedzią na oczekiwania potencjalnych pracodawców jak i uczniów, którzy wybierają naukę w szkołach prowadzących kształcenie zawodowe, jest stworzenie warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej pod kątem wyposażenia, doposażenia warsztatów, pracowni, itp. Interwencja w ramach EFRR w zakresie wsparcia kształcenia szkolnictwa zawodowego będzie bazować na wykorzystaniu obecnej infrastruktury (kompleksy budynków, hale warsztatowe), którą należy dostosować do warunków zbliżonych do rzeczywistego środowiska pracy zawodowej. Niewystarczający jest dostęp do doradztwa zawodowego, dlatego należy rozwijać i doskonalić system doradztwa zawodowego, w tym szczególnie poprzez podnoszenie kompetencji doradców zawodowych. W obszarze szkolnictwa wyższego najbardziej istotne jest zwiększanie jakości oferowanych usług edukacyjnych, w tym skoncentrowanie działań na zapewnieniu ich innowacyjności i elastyczności w dostosowaniu do potrzeb. Konieczny jest rozwój kompetencji i umiejętności studentów, doktorantów oraz kadry akademickiej i naukowej, zarówno zawodowych, jak i przekrojowych, w szczególności w tych

⁹⁶ Wyniki polskich edycji badań międzynarodowych PISA i TIMSS wskazują, że pomimo relatywnie dobrych wyników uzyskiwanych przez uczniów w testach kompetencyjnych, ocena szkoły jako środowiska uczenia się wypada znacznie gorzej

obszarach, które są kluczowe z punktu widzenia rozwoju nowoczesnej gospodarki. Duże znaczenie ma także kontynuowanie działań w zakresie kreowania wzajemnych relacji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym oraz lepsze dostosowanie kształcenia na poziomie wyższym do potrzeb rynku pracy i wyzwań rozwojowych, w tym poprzez współpracę z pracodawcami. Jedną z kluczowych kwestii jest również wsparcie uczelni w funkcjonowaniu na dynamicznie zmieniającym się rynku, w tym wsparcie zmian w procesach dydaktycznych, procesach zarządzania oraz konsolidacji. Konieczne jest uzupełnienie i pogłębienie działań związanych z internacjonalizacją polskiego sektora szkolnictwa wyższego i nauki poprzez zwiększenie mobilności zagranicznej studentów i naukowców oraz wzmocnienie działań związanych z umiędzynarodowieniem studiów. Przeprowadzone badania ewaluacyjne⁹⁷ podkreślają konieczność dalszego rozwoju współpracy szkół wyższych z otoczeniem społeczno-gospodarczym, realizacji innowacyjnych i kompleksowych projektów ukierunkowanych na kształtowanie kompetencji w obszarze szkolnictwa wyższego oraz dalszego wsparcia umiędzynarodowienia dostosowanego do aktualnego stopnia rozwoju polskich uczelni.

Istotnym długoterminowym wyzwaniem jest poprawa sytuacji w obszarze uczenia się przez całe życie. W 2019 r. jedynie 4,8% dorosłych w wieku 25–64 lat uczestniczyło w formalnym lub nieformalnym uczeniu się w ciągu ostatnich czterech tygodni przed badaniem (średnia UE: 11,3%). Tylko 1% osób o niskim poziomie wykształcenia to dorośli słuchacze, w porównaniu ze średnią UE wynoszącą 4,3%. Potrzebne jest wspieranie idei uczenia się przez całe życie, w tym wśród osób starszych, osób o niskich kwalifikacjach oraz osób z niepełnosprawnościami.

Ważnym narzędziem polityki uczenia się przez całe życie jest Zintegrowany System Kwalifikacji (ZSK). Zaproponowana w ustawie z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. z 2020 r. poz. 226) koncepcja modernizacji systemu kwalifikacji ma na celu uporządkowanie systemu kwalifikacji w Polsce oraz dopasowanie do potrzeb nowoczesnej gospodarki. Ekspert⁹⁸ pozytywnie oceniają wspierany ze środków EFS w latach 2014–2020 proces włączania kwalifikacji rynkowych do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji. Powstały kapitał wiedzy i doświadczenia należy traktować jako niezbędny punkt wyjścia i fundament dla dalszego rozwoju ZSK. System jest nadal zbyt słabo upowszechniony i rozwija się powoli. Wykorzystanie ZSK wśród pracodawców, pracowników, osób uczących się w dalszym ciągu pozostaje ograniczone. Istotne jest zatem dalsze wzmocnienie koordynacji oraz wdrażanie systemowych rozwiązań wynikających z Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (ZSU 2030)⁹⁹. Równolegle właściwe ministerstwa

⁹⁷ Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS, s. 100.

⁹⁸ Konsorcjum EVALU, ECORYS, Ewaluacja mid-term programów operacyjnych realizowanych w ramach Umowy Partnerstwa 2014 – 2020 dla potrzeb przeglądu śródkokresowego, w tym realizacji zapisów ram i rezerwy wykonania, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Warszawa 2019.

⁹⁹ Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (ZSU 2030) składa się z dwóch części: części ogólnej przyjętej przez rząd w styczniu 2019 r. oraz części szczegółowej przyjętej przez rząd w grudniu 2020 r. Część szczegółowa ZSU 2030 uwzględnia także współpracę z OECD. ZSU 2030 stanowi ramy strategiczne polityki na rzecz rozwoju umiejętności niezbędnych do wzmocnienia kapitału społecznego, włączenia społecznego, wzrostu gospodarczego i osiągnięcia wysokiej jakości życia. Strategia obejmuje cały system edukacji i szkoleń, w tym edukację ogólną, edukację zawodową, szkolnictwo wyższe, edukację pozaformalną i uczenie się nieformalne. Uwzględnia zapotrzebowanie na określone umiejętności, ich dostępność, a także metody przewidywania

opracowują plany rozwoju dotyczące konkretnych umiejętności, takie jak Program Rozwoju Kompetencji Cyfrowych do 2030 roku przygotowany przez ministra właściwego do spraw informatyzacji.

Aby zwiększyć uczestnictwo osób dorosłych w uczeniu się przez całe życie, edukacja powinna wychodzić poza kształcenie w instytucjach systemu oświaty i szkolnictwa wyższego, obejmując również uczenie się inne niż formalne, ukierunkowane na dopasowanie podaży pracy do popytu na pracę. Jest to szczególnie istotne w kontekście zachodzących przemian demograficznych (postępujące starzenie się zasobów pracy) i konieczności powstrzymywania, poprzedzającej dezaktywację zawodową, dezaktywizacji edukacyjnej. Kierunki rozwoju uczenia się przez całe życie określa wspomniana wyżej ZSU 2030. Należy również wykorzystać potencjał Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji. W ramach zaplanowanych działań, ich praca ma zostać skoncentrowana na lepszym diagnozowaniu potrzeb szkoleniowych osób dorosłych, dostosowaniu form edukacji pod kątem ich adekwatności i elastyczności.

Wyzwaniem jest nadal duży odsetek osób dorosłych z niskim poziomem zarówno kompetencji zawodowych, jak i kompetencji podstawowych i przekrojowych, mogących znaleźć zastosowanie w wielu profesjach. Osoby te są wykluczone z działań innowacyjnej gospodarki, nie tworzą również stabilnej grupy odbiorców produktów i usług¹⁰⁰. W kontekście uczenia się przez całe życie należy wziąć pod uwagę zatem wyżej wymienione wsparcie lokalnych inicjatyw na rzecz kształcenia osób dorosłych, które poprzez dostępność i adekwatność do potrzeb, możliwości (także czasowych) oraz dialog z potencjalnymi pracodawcami mogą stopniowo odwrócić trend wciąż małego zainteresowania kształceniem wśród osób dorosłych, w tym osób z niepełnosprawnościami.

Możliwe będzie udzielanie wsparcia ze środków EFRR na rozwój infrastruktury edukacyjnej, jak również w zakresie szkolnictwa wyższego oraz wyższego szkolnictwa zawodowego. Działania finansowane w ramach EFRR będą miały charakter uzupełniający, ukierunkowany na tworzenie dostępnej infrastruktury zwiększającej dostępność, w szczególności na obszarach charakteryzujących się słabym dostępem do edukacji. Interwencja EFRR będzie uwzględniać specyfikę regionalną i odnosić się do zdiagnozowanych deficytów i potrzeb, uwzględniając osiągnięcia perspektywy finansowej 2014-2020 zarówno w odniesieniu do wytworzonych zasobów jak i wypracowanych rozwiązań - dla uzyskania efektu synergii i spójności interwencji oraz uwzględnienia długofalowych uwarunkowań, w tym demograficznych i ekonomicznych. W przypadku infrastruktury szkół i placówek szkolnych interwencja (zwłaszcza dotycząca budowy nowej infrastruktury) będzie uwzględniać trendy demograficzne zachodzące na danym obszarze, zatem konieczne jest określenie terytorialnych deficytów i przeprowadzenie stosownej diagnozy potrzeb.

W ramach poprawy dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie, ze środków EFRR wspierana będzie, zgodnie ze zdiagnozowanymi regionalnie potrzebami, edukacyjna infrastruktura towarzysząca, w tym infrastruktura

zapotrzebowania na umiejętności, ich kształtowanie i rozwój, dostosowywanie do potrzeb rynku pracy i gospodarki, skuteczne zastosowanie oraz system zarządzania i koordynacji.

¹⁰⁰ Badania OECD realizowane w Polsce pokazały, że problem zbyt niskich umiejętności ogólnych dotyczy około 20% dorosłych, a w zakresie umiejętności cyfrowych odsetek ten wynosi około 60% dorosłych.

sportowa. Działania te będą zintegrowane z działaniami animacyjnymi wspieranymi w ramach EFS+ skierowanymi do młodzieży szkolnej oraz uzupełniając do innych grup wymagających wsparcia.

Obszar: włączenie i integracja społeczna

Od momentu przystąpienia Polski do UE odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (wskaźnik AROPE - *At risk of poverty or social exclusion*) w Polsce stale się zmniejszał. W 2019 r. wskaźnik ten wynosił 18,2%, co jest wartością znacznie poniżej średniej UE. Istnieją jednak dość duże różnice między regionami¹⁰¹ oraz między miastem, a wsią. Problem ubóstwa i wykluczenia społecznego dotyczy pewnych rodzajów gospodarstw domowych i obszarów, zwłaszcza terytoriów peryferyjnych zagrożonych trwałą marginalizacją.. W szczególności zagrożone nim są rodziny wielodzietne, rodziny z osobami z niepełnosprawnościami, osoby bezrobotne, dzieci pozbawione opieki rodzicielskiej, osoby starsze, osoby opuszczające zakłady karne, osoby w kryzysie bezdomności i osoby z niepełnosprawnościami. Na problem osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym zwrócono uwagę również w Załączniku D do „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” poprzez wskazanie takich priorytetów jak: wspieranie zintegrowanych działań na rzecz aktywnego włączenia, wzmocnienie systemu wsparcia rodziny oraz przyspieszenie procesu deinstytucjonalizacji. Wiodącymi dokumentami strategicznymi na poziomie krajowym w obszarze wspierania włączenia społecznego i walki z ubóstwem są „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu. Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do roku 2030” oraz Strategia Rozwoju Usług Społecznych. Istotnym dokumentem kształtującym politykę wobec ekonomii społecznej jest *Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej*. Pozostałe dokumenty strategiczne w tym obszarze to *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*, a także *Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność* oraz – kluczowy dokument w zakresie działań skierowanych do osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin – *Strategia na rzecz osób z niepełnosprawnościami*.

Dane uzyskane w ramach badania budżetów gospodarstw domowych wskazują, że w 2019 r. spadła częstotliwość występowania ubóstwa materialnego. Jednakże, w związku z kryzysem wywołanym pandemią COVID-19 obserwowany jest wzrost bezrobocia, co może przełożyć się na wzrost ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz niedoboru żywności i deprywacji materialnej. W Polsce z pomocy w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa (PO PŻ) korzysta ponad 1 mln osób rocznie (w 2019 r. – 1,4 mln osób). Biorąc pod uwagę powyższe dane cały czas istnieje dość duże zapotrzebowanie na pomoc w tej formie. W ramach EFS+ planowana jest kontynuacja działań w ramach programu Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa, mających na celu dostarczanie żywności osobom, które nie mają możliwości zaspokojenia potrzeb żywnościowych.

¹⁰¹ W 2019 r. wskaźnik AROPE w Polsce był najwyższy w makroregionie wschodnim i wynosił 24,5%. Natomiast najniższy poziom wskaźnika zanotowano w makroregionie południowo- zachodnim – 15,1%.

Kolejnym wyzwaniem jest zjawisko ubóstwa dzieci. Ubóstwo dzieci w wymiarze skrajnym, relatywnym i ustawowym spada, jednak jest ono wciąż znaczące i wyższe niż w przypadku innych grup wiekowych. W 2019 r. w ubóstwie skrajnym żyło 4,5% osób nieletnich w gospodarstwach domowych. Odsetek ten dla ubóstwa ustawowego wyniósł 12,2%, a dla ubóstwa relatywnego 14,3%. Ubóstwo dzieci skutkuje m.in. niedożywieniem, problemami zdrowotnymi, edukacyjnymi, psychologicznymi wpływając na ich przyszłe życie jako osób dorosłych.

Dzięki wdrożonym w ostatnich latach programom socjalnym poprawiła się sytuacja dochodowa rodzin z dziećmi, natomiast od 2016 r. wzrasta poziom ubóstwa wśród osób najstarszych (65+). Zgodnie z danymi EUROSTAT, wskaźnik zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym wśród osób starszych (po 65 r.ż.) wzrósł z poziomu 16,1% w 2016 r. do 19,2% w 2019 r. Dodatkowo szybko zachodzące niekorzystne zmiany klimatu przyczyniają się do wzrostu zagrożenia ubóstwem. Istotne jest stworzenie mechanizmów elastycznego reagowania na skutki zjawisk złej jakości powietrza, kurczących się zasobów wody, rosnących cen energii elektrycznej. Skutki występowania powyższych zjawisk, w tym ubóstwa energetycznego mają i będą miały realny wpływ w najbliższych latach na ubożenie społeczeństwa, a co za tym idzie nasilenie się zagrożenia wykluczeniem społecznym dla rosnącej liczby rodzin i gospodarstw domowych. EFS+ może stanowić odpowiedź na część z tych problemów poprzez m.in. wzmacnianie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii. Głównym celem interwencji EFS w obszarze ekonomii społecznej pozostaje wsparcie bezpośrednie dla podmiotów ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstw społecznych, w tym przy wykorzystaniu instrumentów finansowych. Wsparcie ekonomii społecznej powinno być realizowane zgodnie z *Krajowym Programem Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej* oraz jego aktualizacją. System wsparcia w regionach, powinien być oparty o funkcjonowanie akredytowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES). Należy rozwijać ich funkcje, by lepiej reagowały na potrzeby rynku (szczególnie w zakresie usług społecznych), oferowały profesjonalne wsparcie ekonomiczne i biznesowe oraz wspierały powstawanie i działanie podmiotów ekonomii społecznej w szczególnie kluczowym obszarze – usług społecznych. Istotne w tym kontekście, jest rozwijanie popytu na usługi społeczne świadczone w społecznościach lokalnych poprzez wdrożenie mechanizmu zachęt dla JST, które zdecydują się powierzyć realizację usług społecznych podmiotom ekonomii społecznej. Ważną rolę w systemie wsparcia ekonomii społecznej pełnią także regionalni koordynatorzy ekonomii społecznej – Regionalne Ośrodki Polityki Społecznej. Tworzone będą miejsca pracy dla osób znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy w nowych i istniejących przedsiębiorstwach społecznych. Działania koordynacyjne w obszarze ekonomii społecznej będą realizowane wyłącznie w powiązaniu z zaplanowaną interwencją w zakresie wsparcia bezpośredniego oraz poprawy warunków funkcjonowania podmiotów. Istotne jest zapewnienie, iż udział alokacji przeznaczonej na wsparcie finansowe tworzenia miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych w ogólnej alokacji przeznaczonej na projekty OWES będzie wynosić przynajmniej 60%. Niezbędne jest również wsparcie

podmiotów, których osią działalności jest reintegracja społeczna i zawodowa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, takich jak podmioty zatrudnienia socjalnego.

Badanie aktywności ekonomicznej ludności (BAEL) w 2019 r. wskazuje, że wśród osób z niepełnosprawnościami w wieku produkcyjnym pracujących lub poszukujących pracy jest jedynie 28,8% (wśród osób sprawnych – 81%), natomiast zatrudnionych – 26,8% (wśród osób sprawnych – 78,4%). Z tego powodu, jednym z priorytetowych działań zaplanowanych do realizacji w ramach środków EFS+ będzie aktywizacja osób z niepełnosprawnościami. Wsparcie w tym zakresie było realizowane również w okresie programowania 2014-2020 na poziomie regionalnym, a w programie krajowym poświęcono tej grupie osobny konkurs, cieszący się bardzo dużym zainteresowaniem. Z uwagi na skalę potrzeb w zakresie wsparcia osób z niepełnosprawnościami na rynku pracy oraz niewykorzystany potencjał osób biernych zawodowo z powodu niepełnosprawności, istnieje potrzeba kontynuacji tego typu wsparcia. Tym bardziej, że wsparcie to przyniosło w okresie 2014-2020 zauważalne efekty – w części projektów w pół roku po zakończeniu uczestnictwa pracę podjęło ponad 20% zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym osób z niepełnosprawnością. Gospodarstwa domowe z min. 1 osobą z niepełnosprawnością są bardziej narażone na skrajne ubóstwo w porównaniu do gospodarstw, w których takich osób nie ma. Osobom z tych rodzin należy zatem zapewnić odpowiednie usługi i wsparcie umożliwiające nie tylko integrację społeczną, czy podejmowanie pracy, ale też uzyskanie wszelkiego potrzebnego wsparcia przez osoby współgospodarujące.

W grupie osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym znajdują się również więźniowie, których aktywizacja zawodowa, podwyższanie kwalifikacji i kompetencji niezbędnych do podjęcia na rynku pracy, okazało się skuteczną ścieżką wsparcia, w związku z czym w okresie 2021-2027 zaplanowano jego kontynuację.

Usługi społeczne świadczone w społeczności lokalnej są nadal niedostatecznie rozwinięte. Problemem jest także brak koordynacji oraz brak równego dostępu do wysokiej jakości, przystępnych cenowo usług¹⁰².

Jedno z obecnie istniejących rozwiązań w tym zakresie stanowi przyjęta w 2019 r. ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz. U. poz. 1818). Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług społecznych stanowi również narzędzie zapobiegania ubóstwu.

Oprócz koordynacji świadczonych usług należy kontynuować prace nad ich deinstytucjonalizacją (w tym m.in. poprzez wykorzystanie efektów i doświadczeń wsparcia realizowanego w ramach perspektywy finansowej 2014 -2020), przybliżenia ich do odbiorców oraz osadzenia w środowisku lokalnym. Ważne jest zwiększenie dostępności do różnego rodzaju usług świadczonych w społeczności lokalnej, ale także zapewnienie ich jak najwyższej jakości. Chodzi m.in. o usługi asystenckie i opiekuńcze, wsparcie tworzenia i

¹⁰² Potrzeby w zakresie rozwoju środowiskowych usług społecznych ukazuje analiza danych statystycznych dotyczących stacjonarnych zakładów pomocy społecznej. W 2019 procentowy wskaźnik zaspokojenia potrzeb DPS wynosił 55,73%. Wartość na tym poziomie pokazuje, iż obecny system nie zaspokaja potrzeb, a grono osób, które nie zostały przyjęte do DPS jest znaczne.

funkcjonowania mieszkań chronionych i wspomaganych, upowszechnienie transportu indywidualnego dla osób z potrzebami w zakresie mobilności, szkolenie kadr na potrzeby świadczenia usług w społeczności lokalnej, wsparcie z zakresu opieki wychowawczej, która ułatwia funkcjonowanie sprawującym opiekę rodzinom. Dodatkowo, powierzanie realizacji usług społecznych organizacjom pozarządowym i innym podmiotom ekonomii społecznej stanowić będzie szansę na rozwój ekonomii społecznej i solidarnej. W kontekście deinstytucjonalizacji, istotną kwestią jest również zapewnienie dzieciom jak najlepszych warunków do życia i rozwoju. W 2019 roku spośród wszystkich małoletnich umieszczonych w pieczy zastępczej (72,5 tys. osób) nadal około 23% przebywało w instytucjach. Z tego powodu konieczne jest kontynuowanie podejmowanych już wcześniej działań mających na celu wsparcie procesu przejścia od opieki instytucjonalnej, do opieki rodzinnej. Aby umożliwić wszystkim dzieciom wychowywanie się w warunkach zapewniających ich prawidłowy rozwój, bardzo istotne jest także zapewnienie usług dla rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, usługi wsparcia dla młodzieży przebywającej w różnego rodzaju ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych, wsparcie osób usamodzielnianych, opuszczających pieczę zastępczą oraz różnego rodzaju działania wzmacniające proces deinstytucjonalizacji instytucji całodobowych, w których przebywają dzieci.

Istotną kwestię w zakresie włączenia społecznego stanowi integracja społeczno-gospodarcza obywateli państw trzecich (w szczególności migrantów zarobkowych) i społeczności marginalizowanych. W Polsce dotyczy to głównie społeczności białoruskiej, ukraińskiej i romskiej. Według danych ze spisu powszechnego z 2011 r. społeczność romska w Polsce liczy 16,7 tys. osób, z czego 72% stanowią osoby w wieku od 15 do 64 lat. Wśród polskich Romów aż 62,8% to osoby biernie zawodowo, a 15,3% - bezrobotne. Dodatkowo, aż 82% Romów posiada wykształcenie niższe niż średnie, a jedynie 7% - średnie, natomiast wyższe – tylko 2%. Dotychczas oferowane wsparcie w PO WER 2014-2020 dało możliwość aktywizacji społeczno-zawodowej ponad 10% Romów, a 1/3 uczestników wykonywała pracę po zakończeniu udziału w projekcie, przy czym częściej miało to miejsce w przypadku mężczyzn niż kobiet. W EFS+ wsparcie Romów powinno zatem mieć swoją kontynuację, jednak należy dodać do niego działania służące przeciwdziałaniu bierności zawodowej wśród romskich kobiet.

Do wykluczenia społecznego prowadzą również utrudnienia w dostępie do obiektów i przestrzeni publicznej, na które narażone są w szczególności osoby z niepełnosprawnościami oraz osoby starsze. Brak równych szans w dostępie do usług publicznych przejawia się w wielu sferach życia społecznego, które są niezbędne dla funkcjonowania każdej jednostki w społeczeństwie. Obok tych najbardziej powszechnych - architektonicznych, komunikacyjnych występują takie, które nie są bezpośrednio widoczne, ale które w istotny sposób wpływają na niezależność jednostek i ich równoprawny udział w życiu społecznym. Wykluczające mogą też być regulacje prawne, które często nie służą obywatelowi, a wręcz utrudniają załatwienie podstawowych spraw w urzędach, sądach, podmiotach leczniczych. Brak alternatywnej ścieżki proceduralnej, która uwzględniłaby osoby z niepełnosprawnościami lub trudnościami w mobilności, powoduje wykluczenie z życia społecznego lub konieczność zaangażowania osób trzecich. Dostępność

będzie zapewniona głównie dzięki zastosowaniu dla nowych inwestycji zasad uniwersalnego projektowania, którego celem jest równe i niezależne uczestnictwo w życiu społecznym każdego z nas, w tym osób z niepełnosprawnościami. Działania dążące do wyrównywania szans i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu znajdują również swoje odzwierciedlenie w inwestycjach służących zabezpieczeniu i realizacji potrzeb społecznych m.in w zakresie dostosowywania infrastruktury społecznej i przestrzeni publicznej do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami.

Ponadto w zakresie infrastruktury społecznej ze środków EFRR priorytetem powinno być dopasowanie istniejącej infrastruktury, a w przypadku gdy zostanie zdiagnozowana taka potrzeba, uzupełnienie jej w celu zwiększenie integracji społeczno-ekonomicznej marginalizowanych społeczności. Z tego powodu zasadne jest umożliwienie wspierania rozwoju infrastruktury społecznej powiązanej z procesem integracji społecznej, aktywizacji społeczno-zawodowej i deinstytucjonalizacji usług, w szczególności w zakresie wsparcia mieszkalnictwa wspomaganego oraz przeciwdziałania problemowi bezdomności.

Obszar: ochrona zdrowia, w tym opieka długoterminowa w obszarze zdrowia

Wyzwania w obszarze ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia, na które odpowiada interwencja funduszy europejskich, to przede wszystkim potrzeba poprawy dostępności, skuteczności, jakości i odporności systemu w odpowiedzi na potrzeby wynikające z trendów epidemiologicznych i demograficznych oraz sytuacji kryzysowych. Interwencja ta będzie polegała na zwiększeniu dostępności usług zdrowotnych i opieki długoterminowej z uwzględnieniem różnicowań regionalnych i poprawie efektywności usług medycznych, w tym upowszechnieniu e-zdrowia i telemedycyny oraz rozwoju kadr systemu ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia (kadr medycznych oraz pracowników wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia). Pandemia COVID-19 uwypukliła nie tylko konieczność zwiększenia nakładów finansowych na ochronę zdrowia, ale również potrzebę kontynuacji działań długoterminowych wynikających z ram strategicznych, które budują odporność i wydolność systemu w czasach kryzysu.

Działania z zakresu zdrowia odpowiadają wytycznym Komisji Europejskiej wynikającym z Aneksu D „Sprawozdania krajowego – Polska 2019” odnoszącym się do poprawy dostępu do wysokiej jakości, zrównoważonych i przystępnych cenowo usług zdrowotnych, promowania aktywnego i zdrowego starzenia się oraz skuteczności i odporności systemu opieki zdrowotnej, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia. Zalecenia Rady UE dla Polski w roku 2019 wskazują na konieczność ukierunkowania inwestycyjnej polityki gospodarczej na opiekę zdrowotną. Kluczowym dokumentem w obszarze ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia na poziomie krajowym jest polityka publiczna przygotowana przez Ministerstwo Zdrowia – *Zdrowa przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r.* wraz z załącznikami dotyczącymi deinstytucjonalizacji opieki nad osobami starszymi i opieki nad osobami z zaburzeniami psychicznymi, a także wraz z mapą potrzeb

zdrowotnych oraz planami transformacji w obszarze ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia – zarówno na poziomie krajowym, jak i na poziomie regionalnym.

Realizacja działań w obszarze ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia w ramach CP4 będzie koordynowana z programami w zakresie CP1, z zarządzanym centralnie przez KE Programem UE dla zdrowia, REACT-EU oraz Krajowym Planem Odbudowy.

W celu wydłużenia aktywności zawodowej i podniesienia poziomu bezpieczeństwa pracowników ze środków EFS+ na poziomie krajowym i regionalnym kontynuowane będą programy profilaktyczne ukierunkowane na wczesne wykrywanie problemów zdrowotnych. Wdrażane będą również programy kompleksowej rehabilitacji i przekwalifikowania pracowników pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie. Powyższe działania zostaną uzupełnione działaniami o charakterze edukacyjnym i informacyjnym mającym na celu zwiększanie świadomości zdrowotnej społeczeństwa i odpowiedzialności za własne zdrowie. Na potrzebę kontynuowania realizacji programów profilaktycznych wskazuje przeprowadzone na zlecenie MFiPR pod koniec 2020 r. badanie ewaluacyjne *Analiza społeczno-gospodarcza wraz z diagnozą obszarów interwencji EFS*, w którym podkreślono konieczność dalszego wspierania projektów polegających na promocji zdrowego stylu życia i profilaktyki chorób. O takiej potrzebie mówią również wyniki ewaluacji *Ocena trafności i skuteczności programów profilaktycznych realizowanych w ramach PO WER* przeprowadzonej na zlecenie MZ w 2020 r. Pokazały one, że poza realizacją badań przesiewowych, które okazały się skuteczne, w ramach interwencji z EFS+ niezbędne jest także dążenie do zmiany świadomości społecznej, budowanie właściwych postaw i nawyku odpowiedzialności za swoje życie i zdrowie. Wsparcie w zakresie profilaktyki i działań świadomościowych przyczyni się do wzrostu produktywności i zmniejszenia przypadków trwałej niezdolności do pracy z powodów zdrowotnych. W 2018 r. odsetek Polek i Polaków zgłaszających niezaspokojone potrzeby w zakresie dostępu do badań medycznych ze względu na koszty, odległość albo czas oczekiwania nieznacznie wzrósł do 4,2%, czyli poziomu wyraźnie wyższego od unijnej średniej – 2%. Odsetek ten jest znacznie wyższy w przypadku grup o niskich dochodach. W 2018 r. średni czas oczekiwania na usługi specjalistyczne wynosił 3,4 miesiąca, przy czym najdłuższy średni czas oczekiwania odnotowano w przypadku usług endokrynologicznych (11 miesięcy) i stomatologicznych (8,5 miesiąca)¹⁰³. Długie oczekiwanie na realizację świadczeń opieki zdrowotnej, szczególnie do lekarzy specjalistów, powoduje wydłużony czas diagnostyki i wdrożenia leczenia, co wpływa na chorobowość i śmiertelność w przypadku większości chorób cywilizacyjnych jak np. chorób onkologicznych. Utrudniony dostęp do usług medycznych mają szczególnie mieszkańcy obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenów wiejskich. W 2019 roku na obszarach wiejskich, zamieszkiwanych przez 40% ludności, udzielono tylko 23% wszystkich porad POZ. W szczególnie trudnej sytuacji są seniorzy mieszkający na obszarach o niskiej dostępności komunikacji publicznej. W 2018 r.

¹⁰³ <https://www.oecd.org/health/health-systems/country-health-profiles-EU.htm>

osobom powyżej 65. roku życia udzielono 80,8 mln porad w miastach, a tylko 14,7 mln na wsi¹⁰⁴. Nadal najmniej korzystnym środowiskiem zamieszkania w Polsce są najmniejsze miasta, poniżej 5 tys. mieszkańców, których mieszkańcy żyją najkrócej; natomiast przeciętnie najdłużej żyją mieszkańcy największych miast, z wyjątkiem Łodzi, gdzie mieszkańcy żyją nawet krócej niż mieszkańcy małych miasteczek¹⁰⁵.

W związku z tym z EFRR oraz EFS+ realizowane będą działania w zakresie wspierania równego dostępu do przystępnych cenowo usług opieki zdrowotnej, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia, w szczególności dla grup w niekorzystnej sytuacji. Będą to głównie działania zwiększające dostęp do opieki zdrowotnej, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia w środowisku lokalnym i rozwiązania cyfrowe, zwłaszcza w małych miastach i na obszarach wiejskich.

Polska realizuje projekty w zakresie e-zdrowia mające na celu poprawę dostępu do opieki zdrowotnej, takie jak platforma P1 wdrażania ze środków POPC, w ramach której rozwijane jest „Internetowe Konto Pacjenta” oraz usługi takie, jak e-recepta i e-skierowanie. Pandemia COVID-19 uwypukliła potrzebę przyjęcia na szeroką skalę w systemie opieki zdrowotnej rozwiązań z zakresu e-zdrowia. Obecnie działania w tym zakresie koncentrują się na ogólnopolskim wdrażaniu e-skierowania, rozbudowie Internetowego Konta Pacjenta o kolejne funkcjonalności oraz działaniach umożliwiających wymianę dokumentacji medycznej (EDM) i raportowanie zdarzeń medycznych (ZM). Konieczna jest dalsza intensyfikacja działań w zakresie rozwoju e-zdrowia ze środków EFRR.

Wyzwaniem pozostaje zwiększenie dostępu do niektórych usług zdrowotnych i powiązanych z nimi usług społecznych, w tym w środowisku lokalnym, szczególnie dla osób starszych, ale także dla osób z niepełnosprawnościami. W tym kontekście konieczne jest dostosowanie podmiotów wykonujących działalność leczniczą do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami oraz zwiększania podaży świadczeń medycznych również realizowanych zdalnie (telekonsultacje, telerehabilitacja, teleopieka).

Na uwagę zasługują szczególne potrzeby inwestycyjne w zakresie rehabilitacji oraz usług sanatoryjnych/uzdrowiskowych. Wsparcie infrastruktury i wyposażenia podmiotów świadczących usługi rehabilitacyjne oraz sanatoryjne/uzdrowiskowe wynika ze wzrostu popytu na usługi rehabilitacyjne oraz usługi zakładów lecznictwa uzdrowiskowego, spowodowanego starzeniem się polskiego społeczeństwa, jak również skutkami pandemii COVID.

Dla poprawy dostępności, skuteczności i odporności systemu ochrony zdrowia wyzwaniem jest również reorganizacja modelu świadczenia usług medycznych w kierunku wzmocnienia roli jednostek podstawowej opieki zdrowotnej i świadczeń ambulatoryjnych, lepsza koordynacja usług zdrowotnych od poziomu podstawowego do opieki szpitalnej, a także pomiędzy opieką zdrowotną, opieką społeczną i opieką długoterminową. Obszary te będą przedmiotem wsparcia z EFS+ i EFRR.

¹⁰⁴ Sytuacja osób starszych w Polsce w 2018 r. (GUS, Warszawa, Białystok 2020 r.) i Sytuacja osób starszych w Polsce w 2019 r. (GUS, Warszawa, Białystok 2021 r.). Dotyczy świadczeń udzielanych w zakresie porad lekarskich podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej oraz porad stomatologicznych w przychodniach i w ramach praktyk lekarskich.

¹⁰⁵ Raport „Sytuacja zdrowotna ludności Polski i jej uwarunkowania”, 2020, red. B. Wojtyński, P. Goryński.

Konieczne są zmiany w organizacji udzielanych świadczeń w kluczowych obszarach – podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) ze szczególnym naciskiem na dostęp do profilaktyki, ambulatoryjnej opieki specjalistycznej (AOS) oraz obszarze opieki szpitalnej i opieki długoterminowej. Reformy w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej oraz ambulatoryjnej opieki specjalistycznej mają na celu przede wszystkim wzmocnienie działań na rzecz stopniowego odwracania piramidy świadczeń zdrowotnych, czyli umożliwienie realizacji świadczeń dotychczas wykonywanych w szpitalu w ramach opieki ambulatoryjnej. Zmiana modelu funkcjonowania podstawowej opieki zdrowotnej, etapowe znoszenie limitów przyjęć do specjalistów, czy przenoszenie świadczeń z koszyka szpitalnego do ambulatoryjnej opieki specjalistycznej z uwagi na fakt, że w znacznej mierze dotyczą kwestii związanych z finansowaniem świadczeń, realizowane są ze środków budżetu krajowego. Wzmocnieniem tej reformy będzie zastosowanie środków europejskich. Ich celem jest kompleksowe podejście do pacjenta i poprowadzenie go przez system od etapu diagnostyki, poprzez proces leczenia i rehabilitacji do pełnego wyzdrowienia. Dzięki podejmowanym działaniom zmianie ulegać będzie struktura świadczeń, poprawa efektów terapii oraz przesunięcie ciężaru udzielanych usług zdrowotnych z lecznictwa szpitalnego na ambulatoryjną opiekę specjalistyczną lub podstawową opiekę zdrowotną.

Niezbędne jest dalsze wyrównywanie różnic w dostępie do opieki zdrowotnej zarówno w układzie terytorialnym, jak też jeśli chodzi o czas oczekiwania na realizację świadczenia zdrowotnego. Szczególny nacisk zostanie położony na obszary z największym problemem dostępności, tj. na obszary wiejskie. Inwestycje w nowoczesną infrastrukturę i sprzęt muszą uwzględniać istniejące deficyty przekładające się na niską jakość i niewystarczającą dostępność świadczeń zdrowotnych, a w konsekwencji niską odporność systemu ochrony zdrowia w zderzeniu z sytuacjami kryzysowymi. Patrząc na dostępność do sprzętu medycznego mierzoną wskaźnikiem liczby sprzętu medycznego (użytkowanego zarówno przez szpitale jak i jednostki podstawowej opieki zdrowotnej) na 1 milion mieszkańców, w Polsce jest ona niższa w porównaniu z krajami OECD. Dostęp do nowoczesnego sprzętu pozwoli zwiększyć dostępność do świadczeń zarówno, jeśli chodzi o czas oczekiwania, jak również dostępność terytorialną. Wyzwaniem w tym obszarze jest wprowadzenie głębokich zmian systemowych, którym powinny towarzyszyć niezbędne działania inwestycyjne poprawiające dostęp do usług publicznych, zmniejszające terytorialne dysproporcje w tym zakresie. Dodatkowo, ważne jest, aby wszelkie usprawnienia uwzględniały problem rozproszenia i nierównomiernego rozłożenia istniejącej infrastruktury ochrony zdrowia, w powiązaniu z przeważającymi na danym terytorium jednostkami chorobowymi. Kolejnym obszarem wymagającym wsparcia z EFS+ i EFRR jest wsparcie działań w zakresie deinstytucjonalizacji opieki medycznej, w tym opieki długoterminowej w obszarze ochrony zdrowia. Odejście od modelu opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności pozwoli na ograniczenie rosnących kosztów hospitalizacji, a także zapewni bardziej kompleksową opiekę nad pacjentem i zwiększy jej jakość. Działania w tym zakresie dotyczyć będą w głównej mierze usług adresowanych do osób starszych lub mających problemy w codziennym

funkcjonowaniu oraz osób mających problemy ze zdrowiem psychicznym oraz inwestycji infrastrukturalnych.

Obecnie prowadzone są liczne pilotażowe programy mające poprawić dostępność i jakość opieki zdrowotnej poprzez koordynację opieki zdrowotnej, w tym w odniesieniu do pacjentów onkologicznych i nowych programów leczenia. Niektóre z tych programów były realizowane ze środków europejskich w ramach PO WER 2014-2020 np. Dzielne Domy Opieki Medycznej, model opieki koordynowanej POZ Plus, modele deinstytucjonalizacji usług w zakresie zdrowia psychicznego. Wypracowane modele, po pozytywnej ocenie ich skuteczności, będą mogły zostać wdrożone do systemu opieki zdrowotnej i upowszechnione w skali kraju przy wsparciu ze środków EFS+ i EFRR.

Ze względu na wzrastającą świadomość społeczną oraz występowanie chorób cywilizacyjnych obejmujących zaburzenia psychiczne zwiększa się zapotrzebowanie na świadczenia opieki psychiatrycznej. Wyzwaniem w tym zakresie jest wdrożenie reformy wprowadzającej nowy model systemu ochrony zdrowia psychicznego dorosłych oraz dzieci i młodzieży. Realizowane działania będą miały na celu wdrożenie reformy poprawiającej udzielanie świadczeń w opiece psychiatrycznej poprzez inwestycje z EFS+ wsparte infrastrukturą z EFRR. Planowane jest wsparcie podmiotów świadczących usługi w zakresie ochrony zdrowia psychicznego dzieci i młodzieży w ramach zdeinstytucjonalizowanego modelu opieki psychiatrycznej, a także przygotowanie i realizacja specjalistycznych programów diagnozy i leczenia zaburzeń psychicznych. Wyzwaniem pozostaje długofalowe zapewnienie odporności systemu opieki zdrowotnej na wypadek sytuacji kryzysowych związanych z zagrożeniami epidemiologicznymi. Inwestycje z EFS+ i EFRR w zapewnienie odporności systemu opieki zdrowotnej będą zgodne z Zaleceniem Rady. System ratownictwa medycznego w pandemii COVID-19 odegrał kluczową rolę. Konieczność rozwoju i wzmocnienia potencjału Systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego oraz jednostek współpracujących z Systemem, wynika nie tylko z sytuacji epidemiologicznej spowodowanej COVID-19 i jej skutków, ale również potrzeby zapewnienia pełnej gotowości służb do szybkiego reagowania w razie potencjalnych, przyszłych zagrożeń. Wyzwaniem, przed jakim stoi polski system ochrony zdrowia, jest również niska ogólna liczba kadr medycznych, ich starzenie się, a także niewłaściwe ich rozdysponowanie w systemie ochrony zdrowia. Kadry medyczne stanowią liczną i zróżnicowaną grupę. Najliczniejszą grupę zawodów medycznych stanowią lekarze i pielęgniarki. Rozmieszczenie geograficzne lekarzy, pielęgniarek oraz innych zawodów medycznych jest mocno zróżnicowane regionalnie. Aby osiągnąć poziom średniej unijnej, potrzebnych jest dodatkowo prawie 50 000 lekarzy i 100 000 pielęgniarek (obecnie zatrudnionych jest około 90 000 lekarzy i 225 000 pielęgniarek, zgodnie z obliczeniami opartymi na danych Eurostatu). Personel pielęgniarski szybko się starzeje¹⁰⁶. Wyzwaniem jest również niewystarczająca dostępność do świadczeń opieki psychiatrycznej (i różnice w dostępie do świadczeń pomiędzy województwami), szczególnie jeżeli chodzi o dzieci i młodzież. Zgodnie z raportem NIK z 2019 r. Realizacja zadań Narodowego Funduszu Zdrowia w 2018 r., liczba lekarzy

¹⁰⁶ 60 % wszystkich pielęgniarek jest w wieku 50 lat lub starszym, w tym 27 % pielęgniarek ma więcej niż 60 lat, natomiast pielęgniarki w wieku do 31 lat stanowią jedynie 7 % ogólnej liczby. Średni wiek pielęgniarek wzrósł do około 52 lat.

w psychiatrii na 10 tys. ubezpieczonych była zróżnicowana w poszczególnych województwach i wyniosła od 1,08 w podkarpackim do 1,85 w łódzkim, przy średniej dla Polski 1,51. Wskaźnik ten w 2018 r. tylko nieznacznie wzrósł w porównaniu do 2017 r., o 0,06¹⁰⁷.

Aby zapewnić odpowiednią dostępność i jakość usług zdrowotnych konieczne jest zatem zwiększenie liczebności personelu medycznego w stopniu pozwalającym zapewnić dostęp do specjalistów na terenie całego kraju, odpowiedzieć na potrzeby starzejącego się społeczeństwa, a także elastycznie reagować w przypadku sytuacji kryzysowych w obszarze zdrowia publicznego. Profil i natężenie procesu kształcenia kadr medycznych powinny być ściśle związane z zapotrzebowaniem na kadry konkretnej specjalności, wynikającym z trendów epidemiologicznych i demograficznych występujących w Polsce.

Z kolei jakość świadczonych usług zależy również od poziomu umiejętności kadr medycznych. Istnieje zatem potrzeba wzmocnienia kształcenia praktycznego (symulacyjnego) oraz rozwój kształcenia podyplomowego (w tym specjalizacyjnego). Ustawiczne podnoszenie kwalifikacji zawodowych personelu medycznego w różnych obszarach przygotowujące do nowych ról, uprawnień, kompetencji, w tym kompetencji cyfrowych przyczyni się do upowszechnienia opieki zdrowotnej poprzez m.in. e-usługi (e-zdrowie). Potrzebne jest także wprowadzanie zachęt finansowych dla nowo wykształconych kadr medycznych (np. w postaci dodatków stażowych), aby absolwenci kierunków medycznych swoją aktywność zawodową wiązali z Polską. Decyzje w zakresie programów rozwojowych dla uczelni medycznych i innych podmiotów uczestniczących w praktycznym kształceniu studentów i podyplomowych szkoleniach dla personelu medycznego będą podejmowane w oparciu o mapy potrzeb zdrowotnych. Oprócz wsparcia kadr medycznych oraz pracowników wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia, niezwykle istotne dla właściwego funkcjonowania systemu ochrony zdrowia jest wsparcie szkoleniowe pracowników administracyjnych i zarządzających podmiotami leczniczymi, którzy pełnią również istotną rolę w realizacji zadań poszczególnych jednostek. Jak wskazuje NIK w raporcie z 2019 r., konieczna jest również poprawa procesów zarządzania w służbie zdrowia, szczególnie w zakresie koordynacji tworzenia i funkcjonowania podmiotów leczniczych, w tym wykorzystania zasobów systemu, co również wpłynie na większą dostępność świadczeń¹⁰⁸. Zatem kadra administracji publicznej zaangażowanej w zadania systemu ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia wymaga ciągłego rozwoju i podnoszenia kompetencji. Wzmocnienia wymaga potencjał instytucji biorących udział w zarządzaniu systemem zdrowia, w tym opiece długoterminowej w obszarze zdrowia, w szczególności w zakresie gromadzenia, integracji i wykorzystania danych do prowadzenia polityki zdrowotnej.

Pandemia COVID-19 podkreśliła konieczność zwiększenia i zintensyfikowania inwestycji w sektorze opieki zdrowotnej, będącej strategicznym zasobem państwa zapewniającym elastyczność systemu gospodarczego w czasach kryzysu oraz w podobnych sytuacjach w przyszłości. Kontynuowane będzie wsparcie infrastruktury, w tym infrastruktury IT, nakierowanej na nowoczesne technologie medyczne, modernizacja

¹⁰⁷ Raport: System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian, Najwyższa Izba Kontroli 2019 r.

¹⁰⁸ Raport: System ochrony zdrowia w Polsce – stan obecny i pożądane kierunki zmian, Najwyższa Izba Kontroli 2019 r.

instytucji świadczących usługi publiczne, w tym w szczególności sprzętu i aparatury medycznej.

Wykorzystanie nowych technologii pozwoli rozwinąć nowoczesną, mniej kapitałochłonną opiekę medyczną oraz za pośrednictwem telemedycyny i usług e-zdrowia dotrzeć z wysokiej jakości usługami medycznymi do większej liczby mieszkańców, zwłaszcza w małych miastach i na obszarach wiejskich.

Obszar: kultura i turystyka

Interwencja funduszy europejskich w obszarze kultury i turystyki przyczyni się do odbudowy obu sektorów po okresie przestoju na skutek pandemii COVID-19 i zwiększy ich wpływ na rozwój gospodarczy i spójność społeczną kraju i regionów. Cele stawiane kulturze wynikają ze strategii sektorowej Rozwoju Kapitału Społecznego 2030, ale także Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 oraz strategii rozwoju województw i strategii lokalnych. Inwestycje w kulturę i turystykę będą zgodne z celem szczegółowym wskazanym w rozporządzeniu dotyczącym EFRR wiążącym rozwój kultury i turystyki z rozwojem gospodarczym, włączeniem społecznym i innowacjami społecznymi w skali kraju, regionu lub lokalnej. Ponadto wsparcie w zakresie kultury będzie realizowało zapisy dokumentów strategicznych UE tj. *Nowego europejskiego programu na rzecz kultury* w zakresie wykorzystania wagi kultury i różnorodności kulturowej do celów spójności społecznej i dobrostanu oraz wspierania kreatywności opartej na kulturze w obszarze edukacji i innowacji oraz w zakresie miejsc pracy i wzrostu gospodarczego, jak również ochrony dziedzictwa kulturowego i podnoszenia jego wartości. Działania w obszarze kultury będą również zgodne z *dokumentem Europejskie ramy działania w zakresie dziedzictwa kulturowego z 2018 r. oraz konkluzjami Rady w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2019-2022*.

Zrealizowane dotychczas inwestycje w obszarze kultury w ramach perspektywy finansowej 2007-2013 oraz 2014-2020 pozytywnie wpłynęły na rozwój społeczno-gospodarczy kraju. Inwestycje w zakresie ochrony zabytków oraz poprawy infrastruktury instytucji kultury przyczyniły się do wzmocnienia potencjału rozwojowego określonych terytoriów, generując zarówno efekty gospodarcze, jak wzrost atrakcyjności turystycznej (wskaźnik efektu interwencji, *wzrost wydatków turystów zagranicznych w Polsce* wzrósł w roku docelowym - 2013 do wartości 3,1 mld EUR w stosunku do wartości bazowej z 2007 r. 1,2 mld EUR), jak i społeczne – wzrost uczestnictwa w kulturze (wskaźnik uczestnictwa w kulturze w Programie Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 *Odsetek osób uczestniczących w wybranych obszarach kultury* w 2019 r. wyniósł 40% w stosunku do wartości bazowej z 2014 r. 34%)¹⁰⁹.

Wystąpienie pandemii wywołało istotne skutki dla sektora kultury, wpływając między innymi na wielkość i strukturę popytu na ofertę kulturalną, w tym ze szczególnym uwzględnieniem zwiększenia znaczenia oferty świadczonej on-line. Epidemia i związany z nią lockdown przyczyniły się do zaburzenia relacji między ludzkich, poczucia osamotnienia i wykluczenia z życia społecznego. Przeprowadzone badania wskazały, że działalność instytucji kultury postrzegana jest jako silnie integrująca, przeciwdziałająca wykluczeniu

¹⁰⁹ Podsumowanie efektów wdrażania projektów w ramach XI Priorytetu POIiŚ 2007-2013 i ich wpływ na atrakcyjność kraju, konsorcjum Policy & Action Group Uniconsult Sp. z o.o oraz Badania Społeczne MSK, Warszawa 2015; GUS.

społecznemu i mająca wpływ na budowę kompetencji społecznych, medialnych, kreatywnych. Pandemia spowodowała równocześnie zmianę oczekiwań odbiorców w zakresie sposobu udostępniania i bezpieczeństwa obiektów infrastruktury kultury, jak i rodzaju świadczonej oferty kulturalnej. Dlatego wyzwaniem na nadchodzącą perspektywę staje się ukierunkowanie wsparcia dla sektora kultury w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby społeczne kształtowane również przez cyfrową i zieloną transformację. Oczekiwanym efektem interwencji będzie wzrost uczestnictwa w ofercie kulturalnej¹¹⁰ i edukacyjnej podmiotów świadczących tego typu usługi oraz odbudowanie zaufania do uczestnictwa *in live culture*. Podejmowane działania mają służyć tworzeniu warunków sprzyjających otwartemu, nieograniczonemu, integracyjnemu i świadomemu uczestnictwu w kulturze, kształtującemu postawy ważne dla rozwoju Europejczyków. Realizacja tego celu wymaga zarówno inwestycji w zakresie rozwoju infrastruktury kultury, w tym zabytkowej - budowa nowych i dostosowanie istniejących obiektów do realizacji oferty edukacyjnej i kulturalnej ukierunkowanej na włączenie społeczne, renowacja i zabezpieczenie obiektów zabytkowych, wyposażenie obiektów, w tym instalacje systemów wspierających zarządzanie instytucją np. w zakresie rozwoju usług cyfrowych, zapewniających ciągłość funkcjonowania w sytuacjach kryzysowych, niwelowanie barier w zakresie dostępności instytucji, jak również komplementarnych działań miękkich, w szczególności w zakresie budowania kompetencji kadr kultury, a także promowania oferty kulturalnej i innowacji społecznych.

Konieczność mocniejszego uwzględnienia aspektów społecznych została także wskazana w rekomendacjach Raportu ETO pn. „*Unijne inwestycje w obiekty kultury – kwestia wymagająca lepszego kierunkowania działań i sprawniejszej koordynacji*” (luty 2020). Ponadto zgodnie z rekomendacjami zawartymi w ww. raporcie istotne będzie również zachowanie trwałości inwestycji w kulturę i turystykę. Konieczne będzie odpowiednie uzasadnienie działań pod kątem wspierania rozwoju gospodarczego i rozwoju społecznego (zwiększenia spójności społecznej, aktywizacji, włączenia lub innowacji społecznych). Przeprowadzona analiza mechanizmów wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, a także istotnych warunków wsparcia kultury w perspektywie polityki spójności 2021-2027¹¹¹ na podstawie doświadczeń poprzednich perspektyw finansowych UE, pozwoliła na określenie obszarów, na które powinna być ukierunkowana interwencja. Główne oczekiwania wiążą się z rozwojem wysokiej jakości infrastruktury odpowiadającej na przemiany dokonujące się we współczesnych gospodarkach. Potrzeby te zostały wzmocnione przez skutki pandemii COVID-19. Inwestycje powinny odpowiadać na wyzwania zielonej i cyfrowej transformacji oraz powinny sprzyjać włączaniu różnych grup odbiorców.

Uwarunkowania, które determinują rodzaj wsparcia, to także nierównomierny geograficznie dostęp do oferty kulturalnej oraz ograniczenia w dostępności do obiektów kultury dla osób ze szczególnymi potrzebami, osób z niepełnosprawnościami. Niezbędne są także inwestycje mające na celu wykorzystanie

¹¹⁰ Udział w wybranych obszarach kultury jest jednym ze wskaźników pomiaru realizacji głównego celu SRKS 2030, jaki stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

¹¹¹ Badanie ewaluacyjne pn. *Efekty polityki spójności w obszarze kultury. Identyfikacja mechanizmów wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy, istotnych z punktu widzenia warunków wsparcia kultury w perspektywie polityki spójności 2021-2027*, IDEA 2020.

potencjału dziedzictwa kulturowego dla wzrostu gospodarczego. Inwestycje w infrastrukturę zabytkową, jako czynnika generującego rozwój turystyki, przyczyniać się będą do tworzenia przewag konkurencyjnych poszczególnych obszarów i jednocześnie wpływać na poprawę warunków życia i możliwości rozwoju lokalnych społeczności.

Cel Polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 4	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego ▪ Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej ▪ Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko ▪ Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa ▪ 16 Programów Regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ▪ Europejski Fundusz Społeczny +

1.5. Cel „Europa bliższa obywatelom” (CP5)

Istotą celu polityki 5 (dalej: CP5) jest zwiększenie wpływu wspólnot lokalnych na kształt działań nakierowanych na rozwój terytoriów i rozwiązywanie ich problemów w oparciu o endogeniczne potencjały. W ramach celu wspierana będzie realizacja przygotowanych na poziomie ponadlokalnym i lokalnym strategii ukierunkowanych na zmiany strukturalne danego obszaru, w zgodzie z kierunkami zdefiniowanymi na poziomie krajowym (w KSRR i KPM) i regionalnym SRW oraz z priorytetami UE.

Ten nowy i przekrojowy cel polityki wymaga specyficznego podejścia, zarówno na etapie programowania, jak i jego realizacji. Dlatego poniższy opis nie opiera się na wyodrębnionych obszarach tematycznych (kodów przypisanych do tego celu w rozporządzeniu ogólnym¹¹²), a uwzględnia potrzeby rozwojowe zróżnicowanych typów obszarów wymagających wsparcia. Strategie stanowiące podstawę realizacji interwencji w ramach tego celu powinny w zintegrowany i kompleksowy sposób odpowiadać na potrzeby społeczności lokalnych i wykorzystywać potencjały danych terytoriów (mogą również uwzględniać interwencję zaplanowaną w pozostałych celach CP1-4 i 6).

Zachęty dla tworzenia zintegrowanych strategii, które obejmują pakiety projektów dotyczą gmin i powiatów, które radzą sobie gorzej z problemami, posiadają mniejszą – niż aglomeracje – odporność i wolniej budują swój kapitał społeczno-gospodarczy i przestrzenny. Dla tych obszarów w ramach CP5 szczególne znaczenie będzie miało tworzenie powiązań funkcjonalnych, w szczególności miejsko-wiejskich

¹¹² Zgodnie z kodami interwencji zawartymi w Załączniku I Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 czerwca 2021 2021/1060 ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz.

na bazie lokalnych zasobów, w oparciu o zewnętrzne środki finansowe i *know-how*, racjonalne wykorzystanie przestrzeni i dbałość o środowisko naturalne.

Potrzeba wsparcia słabszych ośrodków wynika również z utrzymującego się w Polsce znacznego zróżnicowania wewnątrzregionalnego¹¹³. Wysoki poziom rozwoju gospodarczego jest w tych podregionach, gdzie zlokalizowane są przede wszystkim największe aglomeracje (zwłaszcza Warszawa, Kraków, Łódź, Wrocław, Poznań i Gdańsk). Z drugiej strony kumulacja negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych i przestrzennych obserwowana jest na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją oraz w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze usytuowanych z dala od dobrze rozwijających się stolic województw. Obszary te uznane zostały w KSRR za obszary strategicznej interwencji (OSI). Borykają się one z problemami związanymi przede wszystkim z nieefektywną gospodarką i słabo funkcjonującym rynkiem pracy oraz problemami demograficznymi (spadek liczby ludności i starzenie się społeczeństwa). Rozwojowi tych obszarów nie sprzyja ponadto niska dostępność transportowa.

Efekty pandemii COVID-19 jeszcze mocniej unaocznili skalę problemów tj. ubóstwo, utrudniony dostęp do podstawowych usług publicznych, w szczególności zdrowotnych i edukacyjnych, brak dostępu do szerokopasmowego Internetu. Kryzys dotknął zwłaszcza te jst, w których dochody samorządów i lokalnych przedsiębiorców opierają się na usługach z branży turystycznej czy związanych z kulturą.

Przeciwdziałanie nierównościom terytorialnym i przestrzennej koncentracji problemów rozwojowych dotyczy również obszarów zdegradowanych, wymagających rewitalizacji. Środki zaangażowane dotychczas w postaci dotacji na opracowanie programów rewitalizacji doprowadziły do upowszechnienia nowego systemowego podejścia.

Rozwiązywaniu problemów na poziomie lokalnym sprzyja systematycznie wzrastająca świadomość liderów w jst dotycząca roli i odpowiedzialności samorządów lokalnych, jako kluczowych aktorów decydujących o rozwoju w skali subregionu. Dotychczas jst zdobyły cenne doświadczenia we wzajemnej współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich i subregionalnych, wspólnych inicjatyw gmin, w tworzeniu dokumentów strategicznych. Istotnym czynnikiem stymulującym współpracę były środki z funduszy europejskich przeznaczone na instrumenty terytorialne tj. ZIT, RLKS¹¹⁴ oraz realizację innych regionalnych instrumentów terytorialnych.

Obecne, złożone uwarunkowania, wymagają od samorządu lokalnego włączenia się i zaangażowania w oddolne kreowanie, strategiczne planowanie i zarządzanie procesami rozwojowymi w sposób zintegrowany (powiązany ze sobą), wspólnie z sąsiadami oraz z innymi partnerami i podmiotami funkcjonującymi na danym terenie, w tym z mieszkańcami. Działania realizowane w CP5 będą polegać m.in.: na

¹¹³ W 2017 r. PKB per capita w relacji do średniej krajowej na poziomie jednostek NUTS 3 kształtował się od 52,0% w podregionie przemysłowym do 296,6% w podregionie miasto Warszawie (relacja między tymi regionami wynosiła aż 1:6). W grupie podregionów przekraczających średni poziom dla kraju o ponad 20% znajdują się także miasto Poznań, miasto Wrocław, miasto Kraków, płocki, trójmiejski, warszawski zachodni, legnicko-głogowski, katowicki, tyski, miasto Łódź i poznański.

¹¹⁴ Realizowane w województwach kujawsko-pomorskim i podlaskim.

wykorzystywaniu istniejących potencjałów i budowaniu nowych przewag konkurencyjnych. Będą także uwzględniać potrzebę zwiększania odporności lokalnych gospodarek na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe, z wykorzystaniem trwałych rozwiązań zielonej i niebieskiej gospodarki.

Z tego powodu wsparcie będzie dotyczyć wzmacniania charakteru innowacyjnego, produkcyjnego czy usługowego obszarów funkcjonalnych¹¹⁵, tak aby były zdolne tworzyć nowe produkty i usługi zastępujące te importowane. W kontekście powiązań funkcjonalnych kontynuowane będą również działania na rzecz rozwoju największych ośrodków miejskich. Środki będą przeznaczone na realizację kluczowych przedsięwzięć, wynikających ze strategii, istotnych z punktu widzenia rozwoju gmin lub powiatów oraz ich obszarów funkcjonalnych. Ważna będzie współpraca różnych podmiotów działających na obszarze współpracujących gmin lub powiatów we wspólnym dostarczaniu usług publicznych. Działania w ramach CP5 wynikające ze strategii terytorialnych (dla ZIT i IIT) i strategii rozwoju lokalnego (dla RLKS)¹¹⁶ będą realizowane przede wszystkim na rzecz OSI wskazanych w KSRR (miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją¹¹⁷) oraz OSI wskazanych w strategiach rozwoju województwa (np. MOF OW). Na zrównoważony rozwój obszarów miejskich, w tym miejskich obszarów funkcjonalnych, zostanie przeznaczone minimum 8% środków EFRR¹¹⁸. Działania w obszarze wzmacniania zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich powinny być zgodne z kierunkami zdefiniowanymi w krajowej polityce miejskiej.

Strategie dla tych obszarów powinny uwzględniać wykorzystanie ich endogenicznych potencjałów w taki sposób, aby posiadane zasoby wzmocniły lokalną gospodarkę w zakresie wzrostu produktywności, skutecznej transformacji społeczno-gospodarczej, z uwzględnieniem wymiaru środowiskowego oraz realizującej cele UE. Powinny także angażować środowiska lokalne: samorządy, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe. Wśród rodzajów potencjałów, które mogą być wykorzystywane w rozwoju lokalnym – obok gospodarczych, edukacyjnych czy przyrodniczych – znajdują się dziedzictwo kulturowe i walory turystyczne.

Wielotematyczny charakter CP5 i możliwość uwzględnienia działań z pozostałych celów (CP1-4 i 6), wymagają od samorządu lokalnego przygotowania dobrej jakości strategii. To oznacza właściwe określenie celów, nowatorskie, kompleksowe podejście do rozwiązywania złożonych problemów i generowanie impulsów rozwojowych oraz identyfikację adekwatnych projektów. Dlatego planowane jest wsparcie

¹¹⁵ Zgodnie z KSRR mogą to być subregiony: tworzone przez współpracujące jst miejskie i wiejskie, miasto średnie ze swoim otoczeniem funkcjonalnym lub stolica regionu z otoczeniem funkcjonalnym.

¹¹⁶ Zgodnie z art. 29 (dla strategii terytorialnych) oraz art. 32 (dla strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność) rozporządzenia ogólnego. Strategie te muszą spełniać wymagania wynikające z rozporządzenia ogólnego i nie muszą być strategiami w rozumieniu art. 9 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2021 r. r. poz. 1057)..

¹¹⁷ Są to - miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, obszary zagrożone trwałą marginalizacją. Aktualizacja delimitacji list obszarów strategicznej interwencji z 2019 r. dostępna pod adresem: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>

¹¹⁸ Koncentrację tematyczną (8%) na wsparcie obszarów miejskich realizować będą formy podejścia terytorialnego wskazane w art. 28 rozporządzenia ogólnego - tzn. przez ZIT i/lub RLKS i/lub IIT.

eksperckie dla samorządów, które nie mają wystarczającego potencjału instytucjonalnego, by przygotować kompleksowe strategie¹¹⁹.

Cel Polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 5	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Fundusze Europejskie dla Rybactwa ▪ 16 Programów Regionalnych 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego ▪ Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury

1.6. Cel „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu” (CP6)

Realizacja zadań w ramach niniejszego celu szczegółowego wynika z przyjętego Europejskiego Zielonego Ładu¹²⁰. Zgodnie z celem, jakim jest osiągnięcie neutralności klimatycznej UE do 2050 r. w sposób skuteczny i sprawiedliwy, został powołany do życia Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji (MST). Wynika to także z rekomendacji zawartych w Sprawozdaniu krajowym – Polska 2020 i Załączniku D do niego, w którym wskazano 6 polskich regionów węglowych jako szczególnie narażone na negatywne skutki transformacji. Jednocześnie wskazano szczegółowe rekomendacje zakresu wsparcia dla trzech polskich regionów górniczych uczestniczących ówczesnie w pracach inicjatywy Coal Regions in Transition (województwa: śląskie, wielkopolskie, dolnośląskie).

MST będzie koncentrował się na tych regionach i sektorach, które najbardziej ucierpią w wyniku transformacji, biorąc pod uwagę ich zależność od stałych paliw kopalnych, w tym węgla, torfu i ropy naftowej lub procesów przemysłowych generujących intensywną emisję gazów cieplarnianych.

W UE znajduje się 41 regionów (NUTS2), w których funkcjonuje 128 kopalń wydobywających ok. 500 milionów ton węgla, tj. 55% konsumpcji węgla w UE. Według danych Komisji Europejskiej infrastruktura związana z łańcuchem wartości sektora węglowego obecna jest w 108 regionach (NUTS2), zaś sektor węglowy zatrudnia ok. 237 000 osób, z czego większość pracuje w kopalniach (ok. 185 000 osób). Do regionów węglowych, w których liczba pracowników w największym stopniu związana jest z sektorem górniczym należą regiony w Polsce, następnie w Niemczech, Czechach, Rumunii, Bułgarii, Grecji oraz Hiszpanii. W skali UE regionem węglowym, zatrudniającym największą liczbą osób w górnictwie, jest województwo śląskie (ponad 84,7 tys. osób w 2018 roku wg GUS, sekcja PKD „Górnictwo i wydobywanie”;

¹¹⁹ Wsparcie eksperckie zostanie zapewnione m.in. w ramach projektu Centrum Wsparcia Doradczego, przez organizacje samorządowe posiadające potencjał w zakresie doradztwa oraz poprzez inne podmioty na poziomie regionalnym czy lokalnym, także ze środków pomocy technicznej.

¹²⁰ COM(2019) 640.

wg opracowań powstałych na potrzeby Krajowego Planu Sprawiedliwej Transformacji stan zatrudnienia w 2020 r. w 18 śląskich kopalniach i zakładach górniczych wyniósł 76,2 tys.).

Polskie regiony górnicze zmagają się z różnymi wyzwaniami związanymi z transformacją. Dotyczy to województw: śląskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego, łódzkiego, lubelskiego i małopolskiego. Choć w ostatnich latach poczyniono znaczne postępy w procesie przechodzenia z zależności od wydobycia węgla na dywersyfikację działalności gospodarczej, społeczności regionów górniczych nadal odczuwać będą bezpośrednie skutki tej transformacji w nadchodzących latach. Wyzwania transformacji zależą od specyficznych warunków lokalnych, struktury właścicielskiej spółek wydobywczych i energetycznych operujących na danym terenie i od etapu odchodzenia od gospodarki opartej na węglu. Aby zapewnić sprawne przejście na gospodarkę neutralną dla klimatu, konieczne będzie dalsze wsparcie dla tych obszarów z budżetów krajowego i unijnego, w oparciu o obowiązujące strategie krajowe i lokalne. Łagodzenie skutków procesów transformacji w ramach interwencji I filaru MST czyli Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) poprzez wspieranie zmiany profilu gospodarczego, a w szczególności poprzez wzrost innowacyjności i rozwój MŚP oraz dużych przedsiębiorstw wpisuje się w Cel szczegółowy I SOR – Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną. Ponadto działania związane z utrzymaniem zatrudnienia, przekwalifikowaniem i aktywnym przeciwdziałaniem bezrobociu wywołanemu w związku z procesem transformacji wpisują się w Cel II SOR – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony. Jednocześnie planowane interwencje z FST przyczyniać się będą do realizacji założeń zawartych w Polityce Ekologicznej Państwa 2030, Krajowym Planie na rzecz Energii i Klimatu oraz Polityce Energetycznej Polski do 2040 roku, szczególnie w zakresie realizacji I filaru PEP 2040, tj. „Sprawiedliwej transformacji”, a także w Krajowym planie na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030, w zakresie wymiarów unii energetycznej jak „obniżenie emisyjności”, „efektywność energetyczna” oraz „badania naukowe, innowacje i konkurencyjność”. Podstawą do podjęcia interwencji z FST będzie sporządzenie Krajowego Planu Sprawiedliwej Transformacji (KPST) na poziomie krajowym oraz terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji (TPST) dla każdego z regionów uprawnionych do otrzymania wsparcia. Plany będą musiały uzyskać akceptację Komisji Europejskiej. Zgodnie z koncepcją funkcjonowania MST wsparcie z FST będzie mogło być uzupełnione gwarancjami z Programu InvestEU w celu pozyskania inwestycji prywatnych (drugi filar MST) oraz specjalnego instrumentu kredytowego Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI), który ma na celu zwiększenie poziomu inwestycji sektora publicznego (trzeci filar MST).

Charakterystyka regionów górniczych

Szczegółowe charakterystyki regionów w podziale na podregiony (NUTS3) znajdować się będą w przygotowywanym Krajowym Planie Sprawiedliwej Transformacji, który będzie przekazany do Komisji

Europejskiej wraz z programem dotyczącym FST. Ponadto charakterystyka wybranych podregionów zostanie zawarta w przygotowywanych terytorialnych planach sprawiedliwej transformacji.

Województwo śląskie

Województwo śląskie zmagają się z negatywnymi skutkami zamykania kopalń w postaci redukcji miejsc pracy, wyludniania i degradacji obszarów przemysłowych. W tym największym w UE pod względem zatrudnienia regionie górniczym, węgiel kamienny wydobywany jest w 18 kopalniach, znajdujących się w następujących podregionach na poziomie NUTS 3: katowickim, bielskim, tyskim, rybnickim, gliwickim, bytomskim i sosnowieckim. Mimo że od lat 90. XX wieku odchodzi się od produkcji węgla kamiennego, miejscowa gospodarka wciąż jest mocno uzależniona od sektora górnictwa, w którym bezpośrednio zatrudnionych w 2020 roku było ponad 76 tys. osób, blisko połowa wszystkich górników w UE. Wg. szacunków ekspertów nawet 120 tys. miejsc pracy jest powiązanych bezpośrednio z branżą górniczą. Samorządy szacują, że 280 tys. miejsc pracy dotyczy szeroko pojętego sektora okołogórniczego. Z 70 kopalni działających na początku lat 90. zostało tylko 18, zaś udział sektora w wartości dodanej brutto w regionie spadł z blisko 25% w 2000 r. do 13% w 2016 r. Większość funkcjonuje w ramach grup kapitałowych z większościami udziałem Skarbu Państwa: Polskiej Grupy Górniczej (PGG) oraz Jastrzębskiej Spółki Węglowej (JSW). Pozostali operatorzy kopalń to TAURON Wydobywanie, Węglukoks Kraj, PG Silesia, Eko-Plus oraz ZG Siltech. Płace w górnictwie są wyższe niż w innych sektorach na podobnych stanowiskach, a region ten odnotowuje najwyższy w UE wskaźnik zatrudnienia w produkcji energii elektrycznej z węgla (ponad 1 500 miejsc pracy). Około 18% terytorium Śląska uległo degradacji z powodu działalności sektora węglowego. W związku z transformacją w latach 2000–2017 Śląsk opuściło 4,6% mieszkańców. Prognozy GUS wskazują, że liczba ludności w województwie śląskim względem roku 2018 zmniejszy się do 2050 roku o 18,8%, czyli o prawie 850 tys. osób. Należy przy tym zauważyć, że na tle innych województw, województwo śląskie cechuje się ogólną dobrą sytuacją gospodarczą, a wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS) w roku 2017 wynosił 72% średniej UE (przy średniej wartości dla całego kraju wynoszącej 70%). Jednakże dynamika wzrostu i udział regionu w PKB systematycznie maleją¹²¹.

Zgodnie z danymi GUS, pomimo zmian zachodzących w strukturze gospodarczej regionu, w dalszym ciągu w wytwarzanej wartości dodanej brutto sektor przemysłu ma zdecydowanie silniejszą pozycję niż w kraju ogółem. Jego udział w latach 2009-2016 uległ niewielkiemu zwiększeniu (0,8 p.p.) i wyniósł 35,3% WDB województwa (tzn. o 8,0 p.p. więcej niż w kraju). Wartość produkcji sprzedanej przemysłu w przeliczeniu na 1 mieszkańca była w roku 2016 na najwyższym poziomie w kraju (47,2 tys. zł) i była wyższa od średniej krajowej o 13,3 tys. zł (33,9 tys. zł). Przyrost tej wartości był jednak na jednym z niższych poziomów w Polsce, w porównaniu do roku 2009 zwiększyła się o 33,2%, przy średniej krajowej równej 44,2%.

¹²¹ Instytut Badań Strukturalnych, Województwo śląskie w punkcie zwrotnym transformacji, IBS Research Report 02/2020, wykres 2, str. 8.

Trzeba zaznaczyć, że szczególnie w przypadku województwa śląskiego pandemia COVID-19 wywarła znaczący wpływ na funkcjonowanie mieszkańców i gospodarki. Charakterystyka pracy w przemyśle wydobywczym (duża liczba osób pracująca jednocześnie na ograniczonej przestrzeni) przyczyniła się do znaczącej liczby zachorowań wśród górników jak również członków ich rodzin i znajomych. Wymusiło to działania związane ze znacznym ograniczeniem wydobycia i przesunięciem większości pracowników na tzw. świadczenia postojowe. Wygenerowane zostały dodatkowe znaczące koszty przy faktycznym braku lub istotnym ograniczeniu przychodów ze sprzedaży węgla, co biorąc pod uwagę niełatwą sytuację finansową przedsiębiorstw górniczych, powoduje dalsze pogorszenie ich sytuacji. Problemy finansowe przedsiębiorstw wydobywczych odbijają się również będą na kondycji firm z nimi współpracujących jako kooperanci i poddostawcy.

Województwo dolnośląskie

W województwie dolnośląskim podregion wałbrzyski (uwzględniany w FST na poziomie NUTS 3) w przeszłości był bardzo uzależniony od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego, zaś obecnie z powodu niedokończonej transformacji gospodarczej notuje niski poziom rozwoju gospodarczego, najwyższą stopę bezrobocia w regionie, problemy społeczne oraz degradację infrastruktury. Ubóstwo i wyludnienie, niski poziom PKB na mieszkańca, problemy geologiczne i hydrologiczne związane z podziemnymi obiektami górniczymi, uniemożliwiają efektywny rozwój tego obszaru.

Sektor górniczy dominował w podregionie wałbrzyskim do czasu zakończenia wydobycia węgla w 2000 r. Od tej pory wskaźniki bezrobocia, ubóstwa i wyludnienia (od 2005 r. do 2019 r. liczba mieszkańców zmniejszyła się o 4% w ogólnym ujęciu, a o 10% w samym Wałbrzychu) utrzymują się powyżej średnich dla województwa dolnośląskiego. PKB na mieszkańca w tym podregionie sięga zaledwie 50% średniej dla UE-28, podczas gdy średnia dla dolnośląskiego w 2017 r. wyniosła 77% (Eurostat), co statystycznie jest drugim wynikiem w kraju (po województwie mazowieckim). Poziom inwestycji jest niski i wydaje się, że podregion ten jest raczej mało atrakcyjny dla inwestorów zagranicznych. Infrastruktura transportowa jest słabo rozwinięta. Kolejnym poważnym problemem jest rekultywacja gruntów i rewitalizacja obszarów zdegradowanych. Podregion wałbrzyski zmaga się też z degradacją istniejącej infrastruktury z powodu problemów geologicznych wynikających z gęstej sieci podziemnych struktur górniczych. W podregionie rozpoczęto przygotowywanie projektów w ramach inicjatywy na rzecz regionów górniczych w transformacji, takich jak np. projekt budowy zakładu produkcji wody dla aglomeracji wałbrzyskiej, wykorzystującego wodę pokopalnianą, oraz projekt budowy ciepłowni wykorzystującej ciepło geotermalne z tych wód. Silne powiązanie z podregionem wałbrzyskim wykazuje sąsiadujący z nim powiat kamiennogórski położony w podregionie jeleniogórskim, na obszarze którego również prowadzono wydobycie węgla i którego gospodarka była silnie powiązana z funkcjonowaniem Dolnośląskiego Zagłębia Węglowego.

Obszarem na którym prowadzone jest wydobywanie węgla brunatnego jest Bogatynia w podregionie jeleniogórskim, na terenie której znajduje się kopalnia odkrywkowa i elektrownia Turów, która obecnie odpowiedzialna jest za ok. 8% rocznej produkcji energii w Polsce. W przemyśle węglowym w Kopalni i Elektrowni Turów zatrudnionych jest ok. 4 tys. pracowników, a pośrednio oddziałuje ona na tysiące mieszkańców powiatu zgorzeleckiego. Powierzchnia Gminy Bogatynia wynosi 13 617 ha (w tym miasta Bogatynia – 5 992 ha). Teren górniczy wynosi obecnie ponad 8 000 ha, na który składa się druga co do wielkości powierzchniowa odkrywka węgla w Polsce, a także zwałowisko zewnętrzne o pow. ponad 1100 ha zlokalizowane po wschodniej części gminy. Całkowita zatem powierzchnia terenów przemysłowych przemysłu wydobywczego to 58,7% całkowitej jej powierzchni. W przypadku odejścia od wydobywania węgla i przejścia do gospodarki niskoemisyjnej niezbędne będą działania społeczno-gospodarcze, które nie pozwolą na powielenie błędów popełnionych w podregionie wałbrzyskim.

Województwo łódzkie

Łódzkie należy do stosunkowo dobrze rozwiniętych województw, o wysokim udziale przemysłu w wartości dodanej brutto i dynamicznie rosnącym udziale usług. W skali Unii Europejskiej jest to jednak region słabo rozwinięty, nie osiągający 75% poziomu rozwoju UE. W regionie łódzkim (podregion piotrkowski i podregion sieradzki na poziomie NUTS3) znajduje się Zagłębie Górniczo-Energetyczne Bełchatów – Szczerców, będące rejonem dominacji gospodarki surowcowej opartej na zasobach węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej oraz ciepła. Zakończenie prowadzonej w regionie eksploatacji złóż w polach Bełchatów i Szczerców przewiduje się odpowiednio ok. 2026 i 2038 r. Została również podjęta decyzja o nie rozpoczynaniu eksploatacji złoża Żłoczew, ze względu na nieopłacalność ekonomiczną takiego rozwiązania. Powierzchnia Zagłębia ogółem wynosi 1 878,0 km², tj. 10,0% powierzchni województwa łódzkiego. Na terenie Zagłębia działają Elektrownia Bełchatów i Kopalnia Węgla Brunatnego Bełchatów (jedna z największych w Europie, w 2016 r. odpowiedzialna za - 67% wydobywania krajowego). Elektrownia Bełchatów to jedna z największych elektrowni opalanych węglem brunatnym na świecie oraz największy wytwórca energii elektrycznej w Polsce, produkujący w 2018 r. ok. 22% krajowej energii. Jednocześnie Elektrownia Bełchatów jest największym pojedynczym emitentem gazów cieplarnianych w Europie – roczna emisja wynosi około miliarda ton CO₂ do atmosfery. Ponadto w rejonie leży depresja spowodowana działalnością Kopalni Węgla Brunatnego Bełchatów występuje problem niedoboru wód. Słabością funkcjonującego zagłębia górniczo-energetycznego jest także brak wsparcia ze strony specjalistycznych jednostek naukowo-badawczych oraz brak odpowiedniego kształcenia na poziomie wyższym. Liczba pracowników samej Kopalni i Elektrowni „Bełchatów” przekracza 7,5 tys. (Kopalnia – ponad 4,6 tys., Elektrownia – ok. 2,9 tys.), dodatkowo w spółkach zależnych pracuje kilka tys. osób, a kolejne kilkanaście tysięcy w firmach współpracujących. Odejście od wydobywania węgla brunatnego wygeneruje negatywne konsekwencje dla tych gmin, a szczególnie dla miasta Bełchatowa, które jest miastem-sypialnią dla pracowników Zagłębia Bełchatowskiego i nie ma dostatecznie rozwiniętej własnej bazy ekonomicznej.

Ponadto obszar Zagłębia jest wykluczony z pasażerskich połączeń kolejowych, co znacząco ogranicza jego dostępność transportową.

Województwo lubelskie

Lubelszczyzna jest jednym z relatywnie słabiej rozwiniętych regionów Polski. Poziom i dynamika mierzona wzrostem PKB jest silnie i bezpośrednio powiązana ze specyficzną strukturą gospodarczą regionu, w której dominujący udział ma sektor rolnictwa. PKB w przeliczeniu na mieszkańca w 2018 r. było najniższym w Polsce i wyniosło 37,1 zł, tj. 67,4% średniej dla Polski (GUS). Również według Eurostatu województwo lubelskie ma najniższy spośród polskich regionów wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS), który w roku 2018 wynosił 48% średniej UE.

Region lubelski jest zasobny w złoża różnorodnych kopalin. Z punktu widzenia gospodarczego, do najważniejszych należą zasoby węgla kamiennego udokumentowane w Lubelskim Zagłębiu Węglowym (LZW) w 10 złożach, które stanowią blisko 19,3% polskich zasobów bilansowych węgla kamiennego (2017 r.). Obszar do objęcia wsparciem FST w województwie lubelskim został wyznaczony na podstawie łęczyńsko-chełmskiego okręgu górniczo-energetycznego, który jest obszarem funkcjonalnym obejmującym udokumentowane złoża węgla kamiennego położone w środkowej i południowej części Lubelskiego Zagłębia Węglowego. Obszar ten obejmuje części trzech podregionów NUTS 3: lubelskiego, chełmsko-zamojskiego i bialskiego. W ostatnim dziesięcioleciu wydobywanie węgla w LZW zwiększyło się o blisko 63%, co jest tendencją odwrotną niż w kraju.

Podmioty przemysłu górniczego i wydobywczego (obejmującego również inną działalność wydobywczą, nie tylko węgiel) stanowią 0,14% podmiotów gospodarczych regionu ogółem. Pracujący w górnictwie i przemyśle wydobywczym województwa lubelskiego stanowią 0,9% ogółu zatrudnionych w gospodarce regionu, a udział województwa w zatrudnieniu krajowym na poziomie 5,2% w 2017 r. plasuje je na 3. miejscu w kraju (po śląskim i dolnośląskim). Udział województwa w wartości dodanej brutto (WDB) wypracowanej przez sektor górniczy w kraju wyniósł 5,3%, dając regionowi 5. pozycję w Polsce. Udział województwa w WDB wypracowanej przez sektor górniczy w kraju wskazuje, że sektor górnictwa i przemysłu wydobywczego należy uznać za średnio konkurencyjny.

LW Bogdanka SA jest jedynym zakładem górniczym w lubelskim zagłębiu węglowym i ma strategiczny wpływ na funkcjonowanie całego regionu zarówno w aspekcie społecznym, jak i gospodarczym. Na tle całego sektora górnictwa węgla kamiennego w Polsce spółka ta cechuje się dobrą sytuacją finansową i jest rentowna.

Obecny stan zatrudnienia w LW Bogdanka SA to około 5900 osób, w spółkach zależnych to około 2000 osób, a w firmach z nią współpracujących kolejnych około 2800 osób, co oznacza, że szacowana skala osób silnie zależnych od funkcjonowania kopalni w Bogdancie włączając w to rodziny pracowników wynosi około 20 tysięcy osób.

Województwo małopolskie

Województwo Małopolskie jest jednym z najmniejszych w Polsce pod względem powierzchni (12. miejsce, 15,2 tys. km²) natomiast jednym z największych pod względem liczby ludności (4. miejsce, 3,4 mln osób), co powoduje, że jest drugim po województwie śląskim regionem o najwyższej gęstości zaludnienia (225 os/km²), przy jednocześnie niskim poziomie urbanizacji (48,2%). Potencjał gospodarczy województwa liczony wartością wytworzonego PKB lokuje je na 5 miejscu w Polsce (185 720 mln zł w cenach bieżących, 2019). Największa wartość PKB powstaje w podregionie miasto Kraków i podregionie krakowskim. PKB w przeliczeniu na mieszkańca w 2019r. wyniosło 54,5 tys. zł, tj. 91,5% średniej dla Polski (GUS) i 65% średniej dla UE-27 w 2018 r. (Eurostat). Pod względem wartości PKB na mieszkańca Małopolska znalazła się na 7. miejscu wśród regionów. Atrakcyjność inwestycyjna regionu na tle europejskim określana jest jako niska (klasa D).

Małopolska zajmuje 11. pozycję wśród regionów europejskich pod względem liczby miejsc pracy bezpośrednio związanych z węglem (coal-related direct jobs) i 12. spośród regionów węglowych pod względem ryzyka skutków społeczno-gospodarczych transformacji energetycznej (Joint Resarch Centre, 2018). Kopalnie węgla kamiennego zlokalizowane są w obejmującym tereny Polski i Czech Górnośląskim Zagłębiu Węglowym (GZW) w zachodniej części województwa w podregionie oświęcimskim (NUTS 3), a zlokalizowane tam zasoby węgla kamiennego stanowią 22% krajowych zasobów bilansowych i 16,2% przemysłowych. Małopolska Zachodnia (podregion oświęcimski) bezpośrednio przylega do województwa śląskiego. Przemysł węglowy jest tu znaczącym, a miejscami kluczowym pracodawcą (w powiecie oświęcimskim, w gminie Brzeszcze, w gminie Libiąż). Bezpośrednio z górnictwa uzyskuje dochody ok. 10,9 tys. osób. W sektorze węglowym głównymi operatorami są spółki Grupy TAURON - TAURON Wydobycie S.A. oraz TAURON Wytwarzanie S.A., usługi górnicze na rzecz Grupy świadczy też ok. 200 zewnętrznych firm, głównie z obszaru woj. śląskiego i małopolskiego. Ok. 5,1% wszystkich dokumentów podatkowych dla małopolskich pracowników pochodzi od płatników z województwa śląskiego – co świadczy o silnych powiązaniach gospodarczych i potencjalnym silnym wpływie zmian w obrębie całego GZW na sytuację w województwie małopolskim, a szczególnie w podregionie oświęcimskim, gdzie udział osób zatrudnionych u śląskich pracodawców waha się zależnie od powiatu od 9,2 do 33,5% (2019). PKB w przeliczeniu na mieszkańca jest w podregionie oświęcimskim na niskim poziomie 39 772 zł/mieszk. (2017), co w połączeniu z ujemnym saldem migracji (-1,7/1000 osób, 2019), starzeniem się społeczeństwa, brakiem miejsc pracy wysokiej jakości oraz odpływem młodych i wykształconych osób pokazuje niestabilność i zagrożenia dla ścieżki rozwoju społeczno-gospodarczego podregionu.

W ostatnich latach w podregionie oświęcimskim funkcjonowały 3, a obecnie 2 kopalnie węgla kamiennego – ZG Brzeszcze i ZG Janina (TAURON Wydobycie S.A., łączne wydobywanie ponad 2,3 mln ton/rok). Trzecia z kopalń - KWK Siersza w Trzebini - została zamknięta w 2001 r. Dodatkowo wyłączony z produkcji w 1995 r. został Oddział KWK Brzeszcze Wschód/Jawiszowice., a w 2005 r. wyłączony z eksploatacji został Ruch II KWK Janina. Proces likwidacji nie został jeszcze zakończony. O ile można powiedzieć, że relatywnie niewielkie

były dotychczas skutki restrukturyzacji dla rynku pracy chociaż poziom bezrobocia w podregionie utrzymuje się powyżej średniej dla województwa (część zwolnionych pracowników skorzystała z możliwości przejścia na emeryturę, część została przeniesiona do pracy na innych stanowiskach, część trafiła na otwarty rynek pracy), o tyle zdecydowanie trudniejsza jest sytuacja środowiskowa. Znaczna część terenów pogórnich wymaga rekultywacji, pozostały niezagospodarowane lub zostały zagospodarowane w sposób tymczasowy i chaotyczny. Jednym z podstawowych wyzwań stojących przed regionem pozostaje rewitalizacja dawnych terenów pogórnich, które potencjalnie można przekształcić np.: w atrakcyjne tereny rekreacyjne, zielone, przeznaczone pod nowoczesną działalność gospodarczą, farmy OZE oraz aktywność kulturalno-społeczną.

W Małopolsce Zachodniej zlokalizowana jest jedna z czterech małopolskich elektrowni węglowych - Elektrownia Tauron Siersza w Trzebini. Właściciel Grupa Tauron zapowiada tu do końca 2025r. wyłączenie 2 bloków opalanych węglem po 153 MW (chyba, że zaistnieją sprzyjające warunki ekonomiczne do ich funkcjonowania) oraz wcześniej dodatkowo 2 bloków klasy 120MW. Pozostałe małopolskie elektrownie zlokalizowane są w Skawinie, Krakowie i Andrychowie.

Województwo wielkopolskie

Województwo wielkopolskie jest to drugie co do wielkości (29,8 tys. km²) i trzecie pod względem liczby mieszkańców (3,5 mln osób) województwo w Polsce. Zalicza się ono do najlepiej rozwiniętych gospodarczo regionów w naszym kraju. Według Eurostatu województwo wielkopolskie ma trzeci w Polsce (po województwie mazowieckim i dolnośląskim) wskaźnik PKB per capita wyrażony w standardzie siły nabywczej (PPS), który w roku 2017 wynosił 76% średniej UE. Transformacja energetyczna i jej efekty dotyczyć będą obszaru Wielkopolski Wschodniej, związanej od dziesięcioleci z wydobyciem węgla brunatnego.

W Wielkopolsce Wschodniej (podregion koniński na poziomie NUTS 3) przy wydobyciu węgla brunatnego i produkcji energii elektrycznej pracuje 6 000 osób. Na obszarze podregionu konińskiego struktura gospodarki charakteryzuje się wysokim stopniem specjalizacji ukierunkowanej na działalności dotyczące przemysłu wydobywczego i energetycznego oraz działalności towarzyszących, będącej konsekwencją eksploatacji złóż węgla brunatnego wydobywanego w Zagłębiu Konińskim, obejmującym kopalnie Konin i Adamów oraz Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A. (ZE PAK).

Struktura zatrudnienia i bezrobocia w Wielkopolsce Wschodniej wskazuje na to, że region od kilkadziesiąt lat był i wciąż w większości jest zależny od prosperowania tutejszych kopalni oraz elektrowni. Branża górniczo-energetyczna w obecnym kształcie nadal gwarantuje dobrze opłacane miejsca pracy oraz stanowi ważne źródło dochodów dla gmin. Trzeba przy tym zauważyć, że pomimo tego, że stopa bezrobocia w Wielkopolsce z roku na rok się zmniejsza i jest jedną z najniższych w Polsce, podregion Wielkopolski Wschodniej zamieszkuje nadal najwięcej osób bezrobotnych w całym województwie – w końcu grudnia

2019 r. stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie wielkopolskim wyniosła 2,8%, natomiast najwyższą stopę bezrobocia odnotowano w powiecie konińskim (8,5%).

Odejście od wydobycia węgla brunatnego może wymagać zastosowania środków mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy w sektorach innych niż górnictwo i produkcja energii elektrycznej oparta na węglu brunatnym. Przejście przez przedsiębiorstwa energetyczne na energetykę odnawialną przy produkcji energii elektrycznej nie pozwoli na utrzymanie obecnego stanu zatrudnienia – szacunki prezentowane przez zaangażowane w produkcję energii i proces transformacji energetycznej instytucje i podmioty gospodarcze wskazują, że utrzymanych w „zielonej energetyce” przez dotychczasowych producentów energii może być ok 20% obecnych miejsc pracy. Jednocześnie kopalnie odkrywkowe węgla brunatnego stwarzają też zagrożenia dla środowiska, takie jak obniżenie poziomu wód gruntowych i susze.

Cel Polityki	Program	Fundusz
Cel Polityki 6	<ul style="list-style-type: none">▪ Program Fundusze Europejskie na rzecz Sprawiedliwej Transformacji	<ul style="list-style-type: none">▪ Fundusz na Rzecz Sprawiedliwej Transformacji

2. Wybrane kierunki polityki, koordynacja i komplementarność¹²²

2.1. Podsumowanie wybranych kierunków polityki i najważniejszych oczekiwanych rezultatów w odniesieniu do poszczególnych funduszy objętych umową partnerstwa

2.1.1. Cel „Bardziej konkurencyjna i inteligentna Europa dzięki promowaniu innowacyjnej i inteligentnej transformacji gospodarczej”

W obszarze „Wzrost znaczenia badań i innowacji w strukturze gospodarczej kraju oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii” konieczne jest przede wszystkim wsparcie wszystkich etapów tworzenia innowacji, a zwłaszcza:

- wsparcie prowadzenia działalności B+R przez przedsiębiorstwa i konsorcja z ich udziałem (w tym także z udziałem organizacji badawczych i organizacji pozarządowych);
- wsparcie transferu technologii i wdrażania wyników prac B+R (zarówno w firmach, które prowadzą takie prace, jak i absorpcji technologii wytworzonej przez inne podmioty);
- wsparcie infrastruktury B+R - w szczególności w przedsiębiorstwach; w odniesieniu do publicznej infrastruktury organizacji badawczych przewiduje się możliwość finansowania przedsięwzięć dotyczących infrastruktury, która będzie wykorzystywana zarówno do działalności gospodarczej, jak i niegospodarczej. Projekt dotyczący publicznej infrastruktury organizacji badawczych może być wspierany, o ile:
 - stanowi element lub całość infrastruktury umieszczonej na Liście strategicznych infrastruktur badawczych uwzględnionych na Polskiej Mapie Infrastruktury Badawczej lub
 - stanowi element lub całość infrastruktury technologicznej Centrów Kompetencji, tworzonych w szczególności przez Instytuty Sieci Badawczej Łukasiewicz i Centrum Łukasiewicz oraz ich konsorcja z innymi podmiotami lub
 - służy realizacji agendy badawczej, której zakres jest zgodny z regionalną inteligentną specjalizacją, i został zaopiniowany przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego oraz ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego i nauki na warunkach i w trybie określonym w kontrakcie programowym dla danego regionu;
- wsparcie rozwoju eksportu produktów innowacyjnych.

Wsparciu dla innowacyjności przedsiębiorstw towarzyszyć może, w zależności od potrzeb, wsparcie dla rozwoju kompetencji ich pracowników, co pozwoli na kompleksową realizację procesów innowacyjnych. Ponadto, niezbędne jest wspieranie działań zwiększających potencjał gospodarki do tworzenia innowacyjnych rozwiązań, w szczególności:

¹²² Całkowita długość tekstu w trzech polach tekstowych powyżej powinna wynosić od 10 000 do 30 000 znaków.

- wzmocnienie powiązań klastrowych o największym potencjale znajdujących się na różnych etapach rozwoju (klastrow załączkowych, wzrostowych oraz klastrow kluczowych);
- wzmocnienie potencjału sektora nauki do tworzenia innowacji i ich komercjalizacji – rozwój kadr, rozwój współpracy między instytucjami (w tym z renomowanymi ośrodkami badawczymi z zagranicy) oraz zasobów technicznych niezbędnych do prowadzenia badań naukowych i prac rozwojowych, ukierunkowanie publicznych prac B+R na wybrane obszary kluczowe dla nowoczesnej gospodarki (zgodnie z koncepcją inteligentnych specjalizacji), konsolidacja prowadzonych przez polskie jednostki naukowe prac badawczych i rozwojowych z uwzględnieniem międzynarodowych i interdyscyplinarnych zespołów, zwiększenie stopnia gotowości rozwiązań do komercjalizacji, podniesienie kompetencji w zakresie komercjalizacji i transferu technologii;
- wsparcie rozwoju nowych przedsiębiorstw (pre-inkubacja, inkubacja, akceleracja, post-akceleracja), których działalność opiera się na nowych rozwiązaniach technologicznych (startupów) i przyjaznego ekosystemu start-upowego (w tym inkubatorów innowacji);
- wsparcie realizacji projektów stanowiących przedmiot wspólnego, europejskiego zainteresowania (ang. IPCEI).

Należy podkreślić, że konieczna jest kontynuacja wsparcia działalności innowacyjnej przedsiębiorstw każdej wielkości i na każdym etapie ich rozwoju, ponieważ każde z nich pełni ważną i odmienną funkcję w ekosystemie innowacji, zarówno nowych firm (w tym start-upów), MŚP, jak i dużych przedsiębiorstw (w tym „mid-caps” i „small mid-caps”) jako liderów łańcuchów wartości i produkcji, w które włączone są podmioty sektora MŚP. Interwencja realizowana w ramach CP1 powinna być kompleksowa oraz dostosowana zarówno do potrzeb odbiorcy, jak i do szybko zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. W związku z tym, cechami instrumentów wsparcia w ramach CP1 będą:

- modułowość form wsparcia, pozwalająca na lepsze dostosowanie pomocy do realnych potrzeb odbiorcy (zarówno bardziej doświadczonego i gotowego do realizacji projektów o szerszym zakresie, jak i dysponującego niewielkim doświadczeniem), zawodności rynku oraz stopnia zaawansowania technologicznego projektów (różne wielkości projektów, większa komplementarność wsparcia B+R i wdrożeń);
- umożliwianie i zachęcanie do różnych form współpracy między: (1) przedsiębiorstwami, (2) przedsiębiorstwami a sektorem nauki oraz (3) przedsiębiorstwami, sektorem nauki, partnerami społecznymi i gospodarczymi oraz podmiotami sektora publicznego w procesie tworzenia, rozwoju i wdrażania innowacji oraz dyfuzji wiedzy w gospodarce;
- elastyczność wsparcia: większy nacisk na instrumenty pozwalające na szybką walidację pomysłu w warunkach rynkowych i umożliwiające zmianę założeń;
- większe pole do eksperymentowania na poziomie konstrukcji instrumentów wsparcia, w tym opracowywanie i testowanie nowych instrumentów w odpowiedzi na pojawiające się nowe

potrzeby i wyzwania, zgodnie z koncepcją inteligentnej specjalizacji i procesem przedsiębiorczego odkrywania.

Wsparcie działalności B+R i innowacyjności będzie skoncentrowane na kwestiach priorytetowych – w szczególności inteligentnych specjalizacjach (określonych na poziomie krajowym i regionalnym), istotnych z punktu widzenia przyszłości gospodarki oraz wyzwań społecznych i środowiskowych.

Kontynuowany będzie proces przedsiębiorczego odkrywania na rzecz inteligentnej specjalizacji, pozwalający na koncentrację zasobów w obszarach i technologiach o potencjalnie najwyższym społecznym i ekonomicznym zwrocie z inwestycji (dotyczy środków pochodzących zarówno ze źródeł prywatnych, jak i publicznych, w tym europejskich), przy jak najniższych kosztach środowiskowych. Niezbędne są przy tym dalsze działania na rzecz wypracowania efektywnych mechanizmów zaangażowania w proces przedsiębiorczego odkrywania przedsiębiorców, koordynacji dwóch poziomów procesu: krajowego i regionalnego, a także zwiększenie interdyscyplinarności projektów badawczych i wdrożeniowych. W obszarze „Wzmacnianie potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki „ konieczne jest wsparcie następujących typów działań:

- transformacja cyfrowa gospodarki, polegająca w szczególności na wdrożeniu programów stymulujących wprowadzanie w przedsiębiorstwach i sektorze publicznym rozwiązań cyfrowych:
 - transformacja modeli biznesowych polskich przedsiębiorstw w kierunku Przemysłu 4.0, a w szczególności automatyzacji, robotyzacji, wykorzystania Internetu Rzeczy i cyfryzacji przedsiębiorstw, cyfryzacja procesów eksportowych;
 - rozwój gospodarki opartej na danych oraz rozwiązań algorytmicznych wykorzystujących techniki uczenia maszynowego oraz sztucznej inteligencji,
 - zwiększanie podaży, podnoszenie jakości i użyteczności e-usług sektora publicznego (w tym wspieranie projektów m.in. z zakresu e-administracji, e-edukacji i e-zdrowia),
 - digitalizacja i zwiększenie dostępności danych publicznych (w tym ich standaryzacja i strukturyzacja), a także cyfrowych zasobów o znacznym potencjale ponownego wykorzystania, pozostających w dyspozycji podmiotów sektora publicznego i prywatnego;
 - wsparcie rozwoju innowacyjnych rozwiązań w obszarze cyberbezpieczeństwa w różnych sektorach gospodarki; rozwój narzędzi służących do zbierania, analizy i wymiany informacji o zagrożeniach, podatnościach i incydentach, rozbudowa infrastruktury służącej podniesieniu poziomu odporności na cyberzagrożenia, zapewnienie cyberbezpieczeństwa w sieciach łączności, budowa i rozwój krajowego systemu certyfikacji cyberbezpieczeństwa produktów, usług i procesów;
 - wsparcie skalowalnych nowoczesnych rozwiązań informatycznych i technologicznych w ramach współpracy międzysektorowej obejmującej w szczególności administrację publiczną, przedsiębiorców i organizacje badawcze;

- wsparcie podnoszenia kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem zaawansowanych kompetencji oraz kompetencji z zakresu cyberbezpieczeństwa, także pracowników jst i przedsiębiorstw. Dodatkowo przewidziano działania mające na celu zwiększanie świadomości obywateli dotyczącej korzystania z nowoczesnych technologii;
- inwestycje w MŚP, w szczególności zwiększające ich zaawansowanie technologiczne, poziom robotyzacji i zdolność do wdrażania innowacji (przede wszystkim w zakresie rozwiązań w ramach Przemysłu 4.0 oraz zielonych technologii);
- stymulowanie popytu na innowacje ze strony przedsiębiorstw, zwłaszcza z sektora MŚP i społeczeństwa (m.in. poprzez promowanie innowacyjnych i zielonych zamówień publicznych, w tym zamówień przedkomercyjnych);
- wzrost internacjonalizacji przedsiębiorstw, w tym zwiększenie zdolności przedsiębiorstw do tworzenia produktów i usług o wysokiej wartości dodanej, charakteryzujących się dużym potencjałem eksportowym (rozwój produktów), poszukiwanie i zdobywanie nowych rynków oraz zmiany modelu biznesowego;
- rozwój potencjału instytucji publicznych do prowadzenia interwencji wspierających rozwój przedsiębiorstw (różnej wielkości, będących na różnych etapach rozwoju przedsiębiorstwa), wsparcie dotyczyć może w szczególności promocji gospodarczej kraju i regionów;
- wsparcie rozwoju innowacyjnych usług dla przedsiębiorstw (m.in. w zakresie cyfryzacji i rozwiązań w obszarze Przemysłu 4.0 oraz innowacyjnych technologii środowiskowych), rozwój potencjału wybranych instytucji świadczących tego rodzaju usługi (m.in. Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych/ Huby Innowacji Cyfrowych, Zielone Huby Innowacji), dalsza profesjonalizacja oraz sieciowanie instytucji otoczenia biznesu, zwiększanie zdolności krajowego i regionalnych ekosystemów innowacji do sieciowania (a docelowo do klasteryzacji) podmiotów biznesowych i naukowych;
- rozwój systemów doskonałości procesowej i produktowej przedsiębiorstw – upowszechnienie systemów i standardów jakości wśród przedsiębiorstw, wsparcie popytu na projakościowe usługi instytucji otoczenia biznesu (w tym mentoring, sieciowanie, zmiana modeli biznesowych, internacjonalizacja);
- rozwój niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki kompetencji i umiejętności przedsiębiorców, menadżerów i pracowników (zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym, w tym w organizacjach badawczych), w szczególności w zakresie komercjalizacji wyników B+R, nowych technologii, umiejętności cyfrowych, tzw. *green skills* oraz zarządzania innowacjami i nowymi modelami biznesowymi.

Ponadto, w przypadku wystąpienia nadzwyczajnych okoliczności wskazanych w art. 15a rozporządzenia ogólnego możliwa będzie realizacja działań zorientowanych na:

- wsparcie inwestycji w przedsiębiorstwach związanych z dostosowaniem profilu działalności i modelu biznesowego do zmian w gospodarce w związku z wystąpieniem globalnego/europejskiego/krajowego kryzysu, w tym także związanych z poprawą bezpieczeństwa pracowników i ograniczeniem ryzyk występujących w miejscach pracy,
- wsparcie przedsiębiorstw w utrzymaniu płynności finansowej w okresie spowolnienia gospodarczego.

Podobnie jak w obszarze dotyczącym wzrostu znaczenia badań i innowacji, kluczowe znaczenie w konstruowaniu instrumentów wsparcia powinna mieć możliwość realizacji projektów modułowych (obejmujących m.in. zarówno inwestycje, jak i odpowiednie wsparcie dla tworzenia kompetencji), uwzględniających indywidualne potrzeby beneficjentów.

Ważnym elementem przedsięwzięć planowanych w ramach CP1 będzie wykorzystanie szans rozwoju w obszarze zielonych technologii oraz transformacja do zielonej gospodarki, a zwłaszcza wsparcie rozwoju innowacyjności w zakresie zielonych technologii oraz stymulacja innowacji prośrodowiskowych, w tym uwzględniających analizę cyklu życia produktu czy ślad środowiskowy i ekoprojektowanie oraz weryfikację technologii środowiskowych ETV. Preferencje dla projektów dotyczących zielonej gospodarki będą wprowadzone przede wszystkim poprzez odpowiednie kryteria wyboru projektów.

W obszarze „Wzmacnianie łączności cyfrowej” konieczne jest w szczególności wsparcie następujących działań:

- budowy ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej (co najmniej 100 Mb/s, z możliwością modernizacji do prędkości mierzonej w gigabitach) dla gospodarstw domowych (rozumianych jako lokale mieszkalne) oraz przedsiębiorstw, zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich;
- inwestycji w zakresie zapewnienia gigabitowego dostępu do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego (np. szkoły i placówki oświatowe, podmioty systemu szkolnictwa wyższego i nauki, podmioty lecznicze, węzły transportowe, miejsca świadczenia usług publicznych, instytucje kultury, a także przedsiębiorstwa rozumiane jako centra technologiczne/biznesowe);
- inwestycji w rozwój nowoczesnych technologii i systemów łączności zapewniających przepływ wielkich wolumenów danych z bardzo małymi opóźnieniami, w tym przedsięwzięcia o charakterze pilotażowym i demonstracyjnym wykorzystujące infrastrukturę telekomunikacyjną najnowszych generacji wsparte działaniami informacyjno – edukacyjnymi dla mieszkańców.

Biorąc pod uwagę diagnozę potrzeb inwestycyjnych, w latach 2021-2027 kontynuowane będzie wsparcie projektów z zakresu budowy i modernizacji sieci szerokopasmowej. Szczególny nacisk położony zostanie na budowę ultra-szybkich sieci szerokopasmowych (sieci o dużej przepustowości co najmniej 100 Mb/s). W przypadku modernizacji infrastruktury, jej celem powinno być dostosowanie sieci do osiągnięcia przepustowości co najmniej 1Gb/s.

Wspierane będą także inwestycje umożliwiające gigabitowy dostęp do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego oraz na obszarach gorzej rozwiniętych co przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności tych regionów, a także rozwoju kapitału społecznego oraz ograniczenie wykluczenia cyfrowego.

Podejście terytorialne

Biorąc pod uwagę odmienność trzech obszarów wsparcia zaproponowanych dla CP1, konieczne jest stosowanie odrębnych strategii dla zaadresowania zróżnicowanego potencjału innowacyjnego w Polsce. W pierwszym obszarze, dotyczącym działalności B+R i wykorzystania technologii należy skupić się przede wszystkim na wykorzystaniu i wzmacnianiu już istniejących potencjałów, natomiast w drugim obszarze związanym z budową potencjału dla nowoczesnej gospodarki konieczna jest przede wszystkim koncentracja na budowaniu potencjału innowacyjnego wszędzie tam, gdzie jest on nadal niewystarczający.

Zgodnie z powyższym podejściem, wsparcie dotyczące działalności B+R i tworzenia przełomowych innowacji – zgodnie z logiką kreowania największej wartości dodanej i maksymalizacji przewagi konkurencyjnej polskiej gospodarki – trafiać powinno do organizacji badawczych i przedsiębiorstw aktywnych w zakresie prowadzenia prac B+R w oparciu o kryteria dotyczące przede wszystkim jakości. Biorąc pod uwagę doświadczenia z dotychczasowego wsparcia dla obszaru B+R+I, takie podejście będzie skutkowało wspieraniem projektów oraz podmiotów zlokalizowanych najczęściej na obszarach funkcjonalnych największych miast, a także w mniejszych ośrodkach badawczych, ponieważ takie miejsca zapewniają warunki koncentracji działalności B+R oraz innowacyjnej. Terytorializacja wsparcia bazować będzie przede wszystkim na wzmacnianiu już istniejących potencjałów poprzez koncentrację na inteligentnych specjalizacjach, w szczególności regionalnych, uwzględniających specyfikę danego obszaru. Projekty powstające na obszarach strategicznej interwencji (krajowych lub regionalnych) mogą być traktowane preferencyjnie.

Z kolei w obszarze budowania potencjału innowacyjnego niezbędna jest koncentracja na obszarach słabszych gospodarczo, w których problemem jest zarówno niski stopień świadomości w zakresie korzyści z wdrażania innowacji, jak i ograniczony dostęp do nowych technologii, ich finansowania, usług okołobiznesowych, a także niewystarczające kompetencje przedsiębiorców do wdrażania innowacji i realizacji projektów B+R+I. Kwestie te będą uwzględnione szczegółowo w kryteriach wyboru projektów w ramach odpowiednich programów krajowych i regionalnych w zależności od zakresu i charakteru programów. Obszary słabsze gospodarczo, w szczególności OSI powinny być traktowane preferencyjnie w zakresie wspierania inwestycji zwiększających konkurencyjność i zdolność MŚP do wdrażania innowacji, rozwoju przedsiębiorczości, internacjonalizacji przedsiębiorstw, rozwoju systemów doskonałości procesowej i produktowej przedsiębiorstw. Do kluczowych elementów wsparcia na terenie OSI należy zaliczyć także działania na rzecz rozwoju kompetencji niezbędnych dla nowoczesnej gospodarki, jako

element sprzyjający modernizacji przedsiębiorstw działających na tych obszarach – kompetencje powinny stanowić element uzupełniający w projektach.

Jednocześnie, celem rozwijania współpracy i potencjału do wsparcia B+R w regionach, uzupełniając do działań z zakresu zarządzania regionalną inteligentną specjalizacją i wzmacniania potencjału regionów podejmowanych na poziomie regionalnym, na poziomie krajowym planowany jest projekt stanowiący ofertę dla władz regionalnych w zakresie wspólnego opracowania instrumentów, wymiany doświadczeń i uczenia się. Dzięki temu możliwe będzie wzmacnianie regionalnych ekosystemów innowacji i kompetencji instytucji, które tworzą te systemy.

Kontynuowany będzie proces budowy ekosystemu start-upowego, w tym w regionach, w których obecnie znajduje się we wczesnej fazie aktywizacji i ma wymierny potencjał do dalszego rozwoju.

W przypadku trzeciego obszaru wsparcia obejmującego zapewnienie dostępu do sieci szerokopasmowych, największe potrzeby inwestycyjne identyfikowane są na obszarach charakteryzujących się niskim poziomem zaludnienia oraz urbanizacji.

Duże potrzeby związane z podnoszeniem przepustowości sieci (modernizacji) identyfikowane są również na innych obszarach – przede wszystkim w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców ale także w miastach średnich (20-100 tys. mieszkańców). Interwencja z zakresu budowy infrastruktury sieciowej będzie wspierana także na obszarach zmarginalizowanych oraz obszarach wiejskich jako działanie komplementarne do innych instrumentów wsparcia. Szczególny nacisk zostanie położony na inwestycje w budowę sieci szerokopasmowych na terenach aktywności gospodarczej, które dotychczas nie posiadały możliwości dostępu do sieci ze względu na peryferyjny charakter.

Cyfryzacja jest ściśle powiązana i warunkuje działalność organizacji badawczych i przedsiębiorstw. Te aktywności powiązane są ściśle z ośrodkami miejskimi i ich obszarami funkcjonalnymi.

Oczekiwane rezultaty

W wyniku realizacji wskazanych powyżej działań, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów obrazujących realizację głównego celu (wzrost produktywności polskiej gospodarki):

- rozszerzenie działalności badawczo-rozwojowej i innowacyjnej przedsiębiorstw oraz zwiększenie intensywności wykorzystania technologii i wiedzy w gospodarce, wyrażone wzrostem nakładów na B+R w relacji do PKB w 1,32% w 2019 r. do 2,5% w 2030 r.;
- wzrost poziomu umiędzynarodowienia przedsiębiorstw i poprawę pozycji działających w Polsce przedsiębiorstw w światowych łańcuchach dostaw, wyrażone wzrostem udziału eksportu wyrobów wysokiej techniki w eksporcie ogółem z 8,4% w 2018 r. do 15% w 2030 r.;
- poszerzenie grupy przedsiębiorstw opierających swoją działalność o wykorzystanie innowacji, wyrażone wzrostem udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w przemyśle z 18,9% w 2019 r. do 35% w 2030 r., a w sektorze usług z 11,9% w 2019 r. do 30% w 2030 r.;

- zwiększenie zakresu zielonych innowacji w gospodarce, wyrażone poprawą indeksu ekoinnowacyjności Polski (w 2019 r. wynosił 59% średniej UE);
- zwiększenie zdolności sektora nauki do wytwarzania i oferowania na rynku rozwiązań możliwych do komercjalizacji, w tym dzięki wzrostowi umiędzynarodowienia nauki, wyrażone zwiększeniem udziału polskich organizacji badawczych w programach UE zarządzanych centralnie.
- zwiększenie automatyzacji, robotyzacji i wykorzystania rozwiązań Internetu Rzeczy w przedsiębiorstwach, wyrażone wzrostem liczby robotów na 10 000 pracujących w przetwórstwie przemysłowym z 42 w 2018 r. do 135 w 2030 r.;
- zwiększenie zaawansowania cyfrowego oraz skali wykorzystania danych w przedsiębiorstwach, wyrażone poprawą pozycji Polski w rankingu DESI, w komponencie „Integracja technologii cyfrowej” z 25 miejsca w UE w 2020 r. na 22 miejsce w UE w 2030 r.;
- wzrost skali inwestycji w przedsiębiorstwach, w szczególności inwestycji podnoszących ich zaawansowanie technologiczne, wyrażony podniesieniem poziomu inwestycji sektora prywatnego z 14,2% w 2019 r. do 20% w 2030 r.;
- rozszerzenie zakresu i poprawa jakości e-usług publicznych wyrażone wzrostem odsetka osób korzystających z usług administracji publicznej w celu wysyłania wypełnionych formularzy z 34% w 2020 r. do 57% w 2030 r.;
- poprawa jakości i otwartości danych publicznych i prywatnych wyrażone co najmniej utrzymaniem pozycji Polski w UE pod względem wskaźnika otwartych danych (w 2020 r. Polska zajmowała 7 miejsce wśród krajów UE w rankingu Open Data Maturity określającym poziom dojrzałości w zakresie otwierania danych publicznych),
- podniesienie kompetencji przedsiębiorców, menadżerów i pracowników niezbędnych do funkcjonowania w ramach nowoczesnej gospodarki (w tym kompetencji cyfrowych i zielonych),
- zapewnienie dostępu do szerokopasmowego Internetu jak największej liczbie gospodarstw domowych wyrażone poprzez wzrost odsetka gospodarstw domowych w zasięgu dostępu do Internetu o przepustowości dosyłowej łączy wynoszącej co najmniej 100 Mb/s, z możliwością jej zwiększenia do przepustowości mierzonej w gigabitach z 65,9% w 2020 r. do 100% w 2030 r.
- zmniejszenie wykluczenia cyfrowego ludności zamieszkującej na terenach objętych wsparciem wyrażone poprzez zwiększenie odsetka osób korzystających regularnie (co najmniej raz w tygodniu) z Internetu z 81% w 2020 r. do 95% w 2030 r.

2.1.2. Cel „Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa”

Poniżej zawarto zestawienie wyborów zakresu interwencji CP2 oraz rezultatów powiązanych z tym obszarem, bazując na diagnozie i uzasadnieniu zawartym w części Wybór celów polityki i celu.

CP 2 finansowany będzie ze środków Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a wskazane poniżej najważniejsze działania w najwyższym stopniu przyczynią się do realizacji założeń celu określonego jako: bardziej przyjazna dla środowiska, niskoemisyjna i przechodząca w kierunku gospodarki zeroemisyjnej oraz odporna Europa dzięki promowaniu czystej i sprawiedliwej transformacji energetycznej, zielonych i niebieskich inwestycji, gospodarki o obiegu zamkniętym, łagodzenia zmian klimatu i przystosowania się do nich, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem, oraz zrównoważonej mobilności miejskiej. Wybrane obszary wskazano jako najważniejsze, co jest zgodne z dokumentami strategicznymi powiązаныmi z CP2. Obszary te są również odpowiedzią na najważniejsze problemy i wyzwania wynikające z diagnozy sytuacji w Polsce, potwierdzonej rekomendacjami KE, wyrażonymi w sprawozdaniach krajowych dla Polski w 2019 i 2020 r.

Energetyka

Obszar: efektywność energetyczna i redukcja emisji gazów cieplarnianych

W obszarze efektywności energetycznej konieczne jest wsparcie działań, które przyczynią się do zmniejszenia emisyjności gospodarki, w szczególności w sektorze energetyki, budownictwa, przemysłu i transportu. Takie kierunek działania jest zgodny z celami Europejskiego Zielonego Ładu, Zaleceniami Rady jak również kluczowymi krajowymi dokumentami w tym zakresie, czyli Krajowym Planem na Rzecz energii i Klimatu oraz Polityką Energetyczną Polski 2040.

Wobec zidentyfikowanych potrzeb planowane są następujące działania:

- zwiększenie efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej (wraz z audytem), w tym mające na celu pełnienie wzorcowej roli sektora publicznego w zakresie efektywności energetycznej (np. budynki pasywne) oraz zmniejszenia zjawiska ubóstwa energetycznego, w kierunku rozwiązań kompleksowych, (wraz z podłączeniem do sieci ciepłowniczej/chłodniczej, czy wraz z instalacją urządzeń OZE);
- poprawa efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach (wraz z audytem), inwestycje ograniczające zużycie energii, odzyskiwanie energii w procesie produkcyjnym, zastosowanie efektywnych energetycznie technologii, kompleksowa modernizacja energetyczna budynków w przedsiębiorstwach, wymiana urządzeń na energooszczędne wraz z instalacją urządzeń OZE;
- inwestycje firm związane z wdrażaniem nowych lub ulepszonych produktów i usług, które umożliwią m.in. redukcję zużycia energii elektrycznej, w tym u odbiorcy końcowego,
- budowa/rozbudowa/modernizacja systemów ciepłowniczych i chłodniczych (sieci) wraz z magazynami ciepła celem transformacji w kierunku niskoemisyjnym oraz uzyskania statusu efektywnych systemów ciepłowniczych;
- wymiana nieefektywnych indywidualnych źródeł ciepła, opartych o paliwa stałe na źródła odnawialne lub gazowe, połączone z termomodernizacją budynków;

- inwestycje w źródła systemowe, celem transformacji w kierunku niskoemisyjnym, uzyskania statusu efektywnych systemów ciepłowniczych oraz spełnienia unijnych wymogów środowiskowych, w tym budowa i modernizacja jednostek: wysokosprawnej kogeneracji i trigeneracyjnych, gazowych, także z udziałem gazów niskoemisyjnych i odnawialnych, OZE, odzyskiem energii i wykorzystania ciepła odpadowego
- promocja, doradztwo, podnoszenie świadomości i wiedzy mieszkańców, i przedsiębiorców, władz, m.in. w zakresie działań na rzecz niskoemisyjnej gospodarki o obiegu zamkniętym, w tym efektywności efektywności energetycznej i wykorzystania OZE.

Powyższe działania będą skutkowały zmniejszeniem zapotrzebowania na energię elektryczną i ciepłą, co jest celem CP2.

Obszar: wsparcie produkcji energii z odnawialnych źródeł

W obszarze wsparcia produkcji energii z odnawialnych źródeł nacisk zostanie położony na propagowanie możliwości i rozwoju zastępowania źródeł konwencjonalnych, węglowych na odnawialne. Celem jest dekarbonizacja sektora energetycznego, a także zdecydowane zwiększenie udziału OZE w miksie energetycznym.

Mając na względzie powyższe, w ramach wspierania OZE, planowane jest wspieranie następujących działań:

- budowa i rozbudowa instalacji do produkcji energii z OZE wraz z przyłączami i magazynami energii działającymi na potrzeby danego źródła OZE w zakresie wytwarzania:
 - o energii elektrycznej;
 - o ciepła;
 - o wodoru niskoemisyjnego;
 - o biometanu i biopaliwa II i III generacji.
- budowa lub przebudowa sieci na sieci inteligentne, umożliwiające odbiór energii z OZE.

Istotny wpływ na skalę wykorzystania OZE będzie mieć postęp technologiczny – zarówno w zakresie aktualnie znanych sposobów wytwarzania energii, jak i w zupełnie nowych technologiach, ale także w technologiach magazynowania energii.

W kolejnych latach struktura paliw gazowych w polskim miksie energetycznym będzie podlegała zmianom, m.in. w związku z rozwojem źródeł wytwarzających gazy niskoemisyjne i odnawialne, takie jak wodór, biometan itp. Priorytetowe wsparcie produkcji odnawialnych gazów ze środków polityki spójności i KPO doprowadzi do stopniowej dekarbonizacji infrastruktury gazowej.

Obszar: wsparcie infrastruktury energetycznej, w tym magazynowania energii oraz inteligentnych systemów (smart grids)

Mając na względzie ograniczanie strat energii i niezawodność dostaw zaplanowano także wsparcie obszaru infrastruktury energetycznej. W szczególności nacisk zostanie położony na rozwiązania inteligentne (smart grids).

W przedmiotowym obszarze planuje się:

- rozbudowę i modernizację inteligentnych sieci elektroenergetycznych dystrybucyjnych na wszystkich poziomach napięć, w tym magazynowanie energii z OZE, w celu umożliwienia zwiększenia odbioru energii z OZE, wspierania rozwoju elektromobilności, oszczędności i zmniejszenia strat przesyłu i dystrybucji energii oraz zapewnienia stabilności dostaw;
- budowę, rozbudowę lub przebudowę sieci umożliwiających odbiór energii z OZE w tym sieci elektroenergetycznych, sieci gazowych pozwalających na podłączenie do sieci instalacji wytwarzających wodór, biometan lub biogaz oraz zwiększanie udziału gazów odnawialnych i niskoemisyjnych w sieciach gazowych (w przypadku konieczności modernizacji i rozbudowy sieci elektroenergetycznej przesyłowej w związku z podłączeniem bezpośrednim dużych źródeł OZE, możliwe będzie również wsparcie projektów z zakresu sieci przesyłowej)
- budowę, rozbudowę i modernizację w kierunku sieci inteligentnych infrastruktury gazowej, stopniowo umożliwiającej w przyszłości przesył, dystrybucję i magazynowanie gazów niskoemisyjnych na wszystkich rodzajach ciśnień;
- rozwój systemów dystrybucyjnych gazu w oparciu o lokalne rozproszone źródła energii odnawialnej oraz o stacje LNG;
- podnoszenie wiedzy i świadomości społeczeństwa i użytkowników poprzez edukację, działania informacyjne i demonstracyjne w zakresie stojących przed Polską wyzwań energetycznych, zasad działania systemu energetycznego, jego oddziaływania na środowisko oraz stwarzanym przez niego możliwościom zaangażowania mieszkańców lub firm np. jako prosumentów.

Wymienione działania muszą się przyczyniać do gospodarowania energią w sposób efektywny oraz wspierać produkcję energii z OZE.

Podejście terytorialne

Punktem wyjścia dla wyznaczenia podejścia terytorialnego dla obszaru energetyki są z jednej strony zasoby – jak w przypadku odnawialnych źródeł energii, z drugiej deficyty – np. w zakresie infrastruktury energetycznej. Wskaźnikiem zastosowania szczególnego podejścia do obszarów wsparcia są miejsca i obszary o wysokim zanieczyszczeniu powietrza w strefach objętymi programami ochrony powietrza, zwłaszcza z powodu emisji ze źródeł grzewczych, w szczególności, gdy na te obszary nakłada się problem ubóstwa energetycznego.

Oczekiwane rezultaty

- Spadek udziału węgla w wytwarzaniu energii elektrycznej poniżej 56% w 2030 r. w 2018 r. wartość ta wyniosła 77%, a w 2019 r. 72%¹²³.
- Spadek zużycia energii pierwotnej do 91,3 w [Mtoe] w 2030 r. W 2019 r. wartość ta wyniosła 98,1 [Mtoe].
- Spadek liczby gospodarstw domowych wykorzystujących węgiel kamienny do ogrzewania pomieszczeń. Szacuje się, że odsetek takich gospodarstw w miastach spadnie z bazowego poziomu (20% w 2018 r.) do zera w roku 2030. W kontekście obszarów wiejskich zakłada się, że polityka spójności przyczyni się do realizacji długofalowego celu jakim jest ograniczenie odsetka z bazowego poziomu (71,3% w 2018 r.) do zera w roku 2040¹²⁴.
- Spadek emisji gazów cieplarnianych w stosunku do 1990 r. (1990=100) do 70% w 2030 r. W 2018 r. wartość ta wyniosła 85%.
- Wzrost udziału energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto do 23% w 2030 r., w 2019 r. wartość ta wyniosła 12,16%.

Środowisko

Obszar: przystosowanie do zmian klimatu i zapobieganie ryzyku klęsk żywiołowych oraz katastrof, wsparcie odporności i podejścia ekosystemowego

W obszarze przystosowania do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku klęsk żywiołowych i katastrof oraz wzmocnienia odporności i podejścia ekosystemowego konieczne jest podjęcie szeregu działań związanych przede wszystkim z niwelowaniem skutków zjawisk takich jak susze i powodzie, które są szczególnie uciążliwe dla społeczeństwa i gospodarki. Działania skupią się na przystosowaniu do ekstremalnych zjawisk, związanych ze zmianami klimatycznymi jak gwałtowne zjawiska pogodowe (huragany, ulewy, upały).

Aby sprostać wyzwaniom, planowane są następujące typy działań:

- kompleksowe działania na rzecz adaptacji do zmian klimatu – poprzez m.in. dostosowanie infrastruktury do ekstremalnych stanów pogodowych, rozwój zielonej oraz zielono - niebieskiej infrastruktury w miastach, w tym z wykorzystaniem inteligentnych systemów zarządzania wodami opadowymi i likwidacją miejskich wysp ciepła;
- wspieranie retencjonowania wody, w tym małej retencji, działania w celu zatrzymania odpływu wód opadowych w oparciu o naturalne mechanizmy ekosystemowe (nature based solutions), renaturyzacja przekształconych cieków wodnych i obszarów od wód zależnych;

¹²³ Statystyka elektroenergetyki polskiej 2020, ARE, tab. 2(16).

¹²⁴ Źródłem danych powinien być „Krajowy raport inwentaryzacyjny 2020”, KOBIZE <https://www.kobize.pl/pl/fileCategory/id/16/krajowa-inwentaryzacja-emisji>.

- opracowanie i wdrażanie planów adaptacji do zmian klimatu oraz planów zazieleniania obszarów miejskich i uwzględnienie ich w systemie planowania przestrzennego;
- niezbędne działania w zakresie urządzeń wodnych i infrastruktury hydrotechnicznej służących zmniejszeniu skutków powodzi i suszy (w szczególności zbiorniki suche, poldery przeciwpowodziowe, wały przeciwpowodziowe), jeśli naturalne mechanizmy ekosystemowe są niewystarczające, a podjęcie tych działań nie zwiększy zagrożenia w sytuacjach nadzwyczajnych;
- opracowanie i wdrażanie dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie gospodarki wodnej;
- rozwój potencjału służb publicznych – rozwój monitoringu, systemów prognozowania i ostrzegania przed stanami nadzwyczajnymi oraz systemów ratownictwa, w tym wyposażenie służb ratowniczych (m.in. zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych lub poważnych awarii chemiczno-ekologicznych), a także zdolności analitycznych państwowego monitoringu środowiska i monitoringu sanitarnego;
- edukacja zwiększająca świadomość na temat zmian klimatu, sprzyjająca racjonalnemu korzystaniu z zasobów środowiskowych i wspierająca ochronę zasobów nieodnawialnych oraz promująca bezpieczne zachowania indywidualne i grupowe w sytuacjach zagrożenia ekologicznego, pożarowego, powodziowego.

Celem jest dostosowanie do zmian klimatycznych, ale z poszanowaniem środowiska, zwłaszcza ekosystemów wodnych oraz żnorodności biologicznej.

Obszar: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody

Priorytetem obszaru: zrównoważona gospodarka wodna i ściekowa, wspieranie dostępu do wody są działania mające na oszczędne gospodarowanie wodą, dbanie o jej jakość, oraz zapewnienie niezawodnego dostępu do wody pitnej. Priorytetem jest też zwiększenie udziału ścieków poddanych oczyszczeniu i dostosowanie gospodarki ściekowej do wymogów dyrektywy 91/271/EWG.

Wobec powyższego planuje się wspieranie następujących typów działań:

- rozwój infrastruktury kanalizacyjnej oraz oczyszczania ścieków komunalnych, w tym budowa lub przebudowa oczyszczalni ścieków zgodnie z priorytetami Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK);
- wspieranie inteligentnych systemów zarządzania sieciami wodno-kanalizacyjnymi;
- inwestycje w ograniczenie strat wody do spożycia na sieciach wodociągowych;
- zwiększenie efektywności dostaw wody, rozwój systemów ujęć, uzdatniania, zaopatrzenia, dostawy i magazynowania wody (budowa, modernizacja, rozbudowa sieci wodociągowej oraz stacje uzdatniania wody);

- budowa i modernizacja infrastruktury niezbędnej do ujmowania, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody do spożycia w sytuacji zmniejszenia dostępnej ilości wody lub obniżenia jakości wody, będących skutkiem suszy lub w sytuacji, gdy infrastruktura jest niewydolna w warunkach fal upałów lub suszy itp.;
- wspieranie inwestycji pozwalających na zmniejszenie zużycia wody, ujęcia jej w obieg zamknięty oraz wtórne wykorzystanie wody w gospodarce komunalnej.

Powyższe działania są konieczne do realizacji, zwłaszcza w związku ze zdecydowanie mniejszymi zasobami wody przypadającymi na jednego mieszkańca w porównaniu z innymi krajami UE. Równie ważną kwestią jest to, że ścieki komunalne nadal nie są odprowadzane i oczyszczane w odpowiednim stopniu. Z tego powodu kontynuacja inwestycji jest uzasadniona.

Obszar: gospodarka o obiegu zamkniętym i efektywne wykorzystanie zasobów

Wyzwaniem pozostaje także obszar gospodarki o obiegu zamkniętym i efektywnego wykorzystania zasobów, w tym w szczególności gospodarki odpadami. Konieczne jest wspieranie działań mających na celu z jednej strony zapobieganie powstawaniu odpadów, z drugiej właściwego ich zagospodarowania i wykorzystania ponownie jako surowca.

Planuje się wsparcie działań takich jak:

- tworzenie strategii, planów, map drogowych dot. GOZ przez podmioty publiczne oraz przedsiębiorców;
- edukacja ekologiczna oraz systemy doradztwa, mające na celu zwiększenie świadomości konsumentów, przedsiębiorców i podmiotów publicznych oraz zmianę ich zachowań i modeli biznesowych na zgodne z GOZ;
- rozwój systemów selektywnego zbierania odpadów;
- wspieranie recyklingu odpadów;
- zagospodarowanie odpadów niebezpiecznych, w tym medycznych (także w procesach termicznych, o ile inne metody zagospodarowania są niebezpieczne lub niemożliwe do zastosowania);
- zapobieganie powstawaniu odpadów;
- wspieranie zmiany procesów produkcyjnych w celu przejścia z modelu liniowego na cyrkularny, redukcja masy odpadów;
- transformacja przedsiębiorstw i gospodarki komunalnej w kierunku priorytetowych procesów określonych w hierarchii sposobów postępowania z odpadami w celu zwiększenia ponownego wykorzystania surowców, upcyklingu, recyklingu materiałów i efektywnego gospodarowania zasobami;

- gospodarowanie wodą w zakładach przemysłowych (wspierane będą projekty przedsiębiorstw, mające na celu zmniejszenie zużycia wody, zamknięcie jej w obieg zamknięty, a także powtórne jej wykorzystanie).

Obszar: wzmacnianie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury

Ważnym obszarem, wybranym do wsparcia jest też obszar wzmacniania ochrony dziedzictwa przyrodniczego i różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury. Celem zaplanowanych działań będzie poprawa lub zachowanie właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w szczególności na obszarach Natura 2000.

W celu zachowania dziedzictwa przyrodniczego oraz ochrony różnorodności biologicznej planowane jest wsparcie obejmujące:

- działania służące zachowaniu i odtworzeniu siedlisk przyrodniczych i populacji gatunków na obszarach chronionych, w tym zwalczanie inwazyjnych gatunków obcych;
- poprawę efektywności planowania i zarządzania systemem obszarów chronionych, w tym w szczególności parków narodowych, obszarów Natura 2000;
- wsparcie systemów zarządzania i nadzoru nad obszarami chronionymi i cennymi przyrodniczo, w tym obszarami Natura 2000, w szczególności:
 - opracowanie i aktualizacja dokumentów planistycznych dla obszarów chronionych;
 - rozwój miejsc edukacji ekologicznej oraz prowadzenie działań z zakresu edukacji i komunikacji, rozpowszechniania wiedzy o wartościach i zasadach ochrony obszarów, w tym sieci Natura 2000;
 - ograniczenie antropopresji poprzez budowę i rozwój infrastruktury turystycznej w celu ukierunkowania ruchu turystycznego na terenie obszarów chronionych i cennych przyrodniczo;
 - monitoring obszarów chronionych i zwiększanie wiedzy o przedmiotach ochrony;
 - działania w zakresie monitoringu i kontroli rozprzestrzeniania się gatunków inwazyjnych, a także opracowania skutecznych i niegroźnych dla środowiska metod ich zwalczania.
 - rozwój zasobów i kompetencji organów zarządzających chronionymi obszarami.
- kompleksowe działania na rzecz remediacji terenów zanieczyszczonych oraz rekultywacji terenów zdegradowanych (w tym składowisk odpadów), przywrócenie ich funkcjonalności użytkowej i potencjału rozwojowego,
- rozwój zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich.

Wszystkie priorytetowe obszary wybrane do wsparcia w ramach CP2 Środowisko mają mocne uzasadnienie w dokumentach strategicznych, do których należą np. Priorytetowe ramy działań (PAF) dla sieci Natura

2000 w Polsce dla Wieloletnich Ram Finansowych na lata 2021-2027, PEP 2030, KPOŚK, PPSS, Mapa Drogowa Transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, Krajowy Plan Gospodarki Odpadami. Realizacja projektów powinna być zgodna z horyzontalną zasadą DNSH.

Podejście terytorialne

Punktem wyjścia dla zastosowania podejścia terytorialnego w obszarze środowiska będą obszary o nasilonych negatywnych zjawiskach związanych ze skutkami zmian klimatu, jak np. obszary ryzyka powodziowego. Zgodnie z analizą zagrożenia powodziowego w dolinach rzek i strefy nadmorskiej przeprowadzoną w ramach Planów Zarządzania Ryzykiem Powodziowym (PZRP), obszary charakteryzujące się bardzo wysokim poziomem ryzyka powodziowego obejmują głównie tereny południowej Polski oraz obszary wzdłuż Zalewu Wiślanego i Zatoki Gdańskiej. Terytoria o wysokim ryzyku powodziowym to obszary wzdłuż środkowych i dolnych odcinków Wisły i Odry oraz wzdłuż dopływów środkowej Wisły – Bugu, Narwi i Kamiennej. Istotnym problemem jest też susza, zwłaszcza na obszarach, gdzie jej skutkiem jest brak dostępu do wody do spożycia. Szczególnie narażone na suszę są obszary tzw. suszy hydrogeologicznej, charakteryzującej się obniżeniem zwierciadła wód podziemnych poniżej stanów niskich ostrzegawczych. Zgodnie z PPSS, do najbardziej zagrożonych terenów należą obszary (jednolite części wód podziemnych) regionów wodnych Środkowej Wisły, Środkowej Odry, Łaby i Ostrożnicy. Ocenione jako silnie zagrożone suszą tereny obejmują część Pomorza Zachodniego, Wielkopolskę, Kujawy, Nizinę Śląską, Wyżynę Małopolską i Lubelską, Wysoczyznę Łódzką, Mazowsze, Wyżynę Lubelską, Polesie i Podlasie¹²⁵. Na ¼ powierzchni Polski występują okresowo deficyty wody (najczęściej i w największym stopniu dotyczą one województw: wielkopolskiego, mazowieckiego, łódzkiego i kujawsko-pomorskiego). Zagrożenie powodziowe występuje w Dolinie Wisły oraz na terenie woj. dolnośląskiego w obszarze rzeki Odry. Szczególne podejście może być zastosowane również wobec obszarów silnie zanieczyszczonych, jeśli chodzi o grunt i wodę, a także obszary o wysokim zagrożeniu utraty różnorodności biologicznej i walorów przyrodniczych. Działania będą ukierunkowane przede wszystkim na obszary Natury 2000, a także na obszary objęte innymi formami ochrony przyrody. Lądowa część sieci ekologicznej Natura 2000 jest w poszczególnych województwach rozmieszczona w sposób nierównomierny, co wynika z odmiennego stanu zachowania różnorodności biologicznej, występowania cennych siedlisk przyrodniczych i gatunków w Polsce.

Oczekiwane rezultaty

- Wzrost potencjału do retencjonowania wody, między innymi w wyniku wzrostu pojemności obiektów małej retencji do 845 tys. [dam3] w 2030 r. W 2019 r. wartość ta wyniosła 839 tys. [dam3].

¹²⁵ PPSS, s. 37.

- Wzrost odsetka ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej do 85% w 2030 r. Wartość ta w 2019 r. wyniosła 71,2%.
- Wzrost odsetka ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków do 86% w 2030 r. Wartość ta w 2019 r. wyniosła 74,5%.
- Wzrost liczebności aglomeracji spełniających kryteria dyrektywy Rady z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (91/271/EWG) (tzw. dyrektywy ściekowej). W 2019 r. było to 337 aglomeracji.
- Spadek ilości zalegających na składowiskach odpadów komunalnych. W 2030 r. planowana wartość wskaźnika „Udział odpadów komunalnych niepodlegających składowaniu w ogólnej masie odpadów komunalnych wytworzonych [%]” wyniesie 77%, a w 2019 r. wyniosła 57%.
- Poprawa procesu recyklingu odpadów komunalnych. W 2030 r. planowana wartość wskaźnika recyklingu wyniesie 60%, a w 2018 r. wyniosła 34,3%.
- Rozpoczęcie procesu „systemowej” pracy w zakresie obszarów chronionych Natura 2000 poprzez objęcie w 2030 r. całości tych obszarów planistycznymi instrumentami zarządzania, podczas gdy w 2016 r. tylko 51% tych obszarów posiadało takie dokumenty.

Wszystkie działania zmierzające do obniżenia emisyjności gospodarki polskiej będą połączone również z podnoszeniem świadomości w zakresie zmian klimatu, działań niezbędnych do zmniejszenia emisyjności gospodarki i troski o przyrodę i różnorodność biologiczną.

Transport miejski

Obszar: transport niskoemisyjny i mobilność miejska

Zakres wsparcia

Przewidziane do realizacji na obszarach miast i ich obszarów funkcjonalnych działania powinny się skupiać na następujących rodzajach aktywności:

- wsparcie systemów publicznego transportu zbiorowego w ramach miast i ich obszarów funkcjonalnych, w tym dalsza rozbudowa systemu metra, inwestycje w infrastrukturę i nowoczesny tabor szynowy (z wyłączeniem kolei aglomeracyjnej przewidzianej do wsparcia w ramach CP3) i nisko i zeroemisyjny tabor kołowy spełniający wymogi dla „ekologicznie czystych pojazdów” w rozumieniu dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/1161 z dnia 20 czerwca 2019 r. zmieniającej dyrektywę 2009/33/WE w sprawie promowania ekologicznie czystych i energooszczędnych pojazdów transportu drogowego¹²⁶ (z priorytetem dla pojazdów zeroemisyjnych na podstawie odpowiednich zapisów dokonanych w programach),

¹²⁶ Dz. Urz. UE L 188 z 12.07.2019, str. 116.

- cyfryzacja transportu miejskiego oraz działania towarzyszące rozwojowi transportu publicznego (z wyłączeniem inwestycji w przebudowę lub rozbudowę sieci drogowej wykorzystywanej dla ruchu indywidualnego samochodowego) poprawiające m.in. przepływ i bezpieczeństwo pasażerów (np. miejskie i podmiejskie węzły przesiadkowe, miejskie systemy ITS dla transportu publicznego);
- rozwój infrastruktury dla ruchu niezmotoryzowanego (np. w ramach stref wolnych od ruchu samochodowego, strefowe uspokojenie ruchu, drogi i pasy rowerowe, spójne sieci tras rowerowych z infrastrukturą towarzyszącą, likwidacja utrudnień i zagrożeń w ruchu pieszym i rowerowym, tworzenie możliwie bezkolizyjnych, ciągłych i bezpośrednich tras pieszych);
- działania na rzecz integracji transportu zbiorowego i wdrażania nowych sposobów przemieszczania się, w tym szczególnie w zakresie integracji taryfowej i wdrożenia koncepcji „Mobilność jako usługa” (działania w rozwój systemów biletowych i aplikacji służących mobilności, systemów współdzielenia środków transportu i rozwój innowacyjnych środków transportu);
- budowa i rozbudowa infrastruktury do ładowania i tankowania zeroemisyjnych pojazdów komunikacji publicznej oraz pojazdów zeroemisyjnych indywidualnych (jeśli odpowiednie zapisy programu dopuszczą taką możliwość), a także rozwój systemów autonomicznych w transporcie miejskim;
- podnoszenie świadomości mieszkańców, pracodawców i władz samorządowych wszystkich szczebli w zakresie propagowania korzystania z niskoemisyjnego transportu zbiorowego i ruchu niezmotoryzowanego;
- realizacja działań związanych z przygotowaniem planów zrównoważonej mobilności miejskiej przez władze miasta i podmioty zaangażowane w realizację miejskiej polityki transportowej;
- opracowanie, przetestowanie i wdrożenie w przedsiębiorstwach nowych technologii.

Dla osiągnięcia jak najlepszego efektu prowadzonej interwencji na poziomie poszczególnych programów preferencje w dostępie do finansowania otrzymają ośrodki miejskie, w których stosowane będzie zintegrowane podejście do działań związanych z kształtowaniem systemu transportowego poprzez tworzenie i realizację dokumentów spełniających ideę planów zrównoważonej mobilności miejskiej (SUMP). Dla dużych miast wojewódzkich posiadanie SUMP będzie warunkiem w dostępie do środków, dla pozostałych miast niezbędne będzie wykazanie się dokumentem z zakresu planowania transportu. Funkcję takiego dokumentu może pełnić np. strategia ZIT. W ramach programów możliwe będzie uwzględnienie działań mających na celu wsparcie w przygotowaniu SUMP, na warunkach określonych w danym programie. Takie podejście do problemów obszarów funkcjonalnych ośrodków miejskich pozwala na strategiczne ujęcie mobilności w powiązaniu z innymi politykami miejskimi.

Podejście terytorialne

Realizowane będą działania kierowane do wszystkich miast i ich obszarów funkcjonalnych, w których istnieje uzasadniona potrzeba dalszego rozwoju (wzmocnienia) lub zbudowania niskoemisyjnego systemu

transportu zbiorowego i niezmotoryzowanego. Do realizacji tego celu służyć będzie w szczególności instrument ZIT.

Oczekiwane rezultaty

- zwiększenie udziału publicznego transportu zbiorowego w podróżach – ocena na podstawie statystyk GUS dot. przewozów pasażerskich na 1 mieszkańca. Podstawowym zadaniem będzie wyhamowanie dynamiki spadku przewozów pasażerskich. Po odwróceniu niekorzystnego trendu na wzrostowy, celem będzie dążenie do przywrócenia udziału przewozów transportem publicznym i liczby podróży sprzed pandemii COVID-19 – porównanie z przewozami w latach 2017-2019;
- poprawa dostępności transportowej realizowana komunikacją zbiorową – rozumiane jako skrócenie czasu dojazdu do centrum miasta z jego obszaru funkcjonalnego oraz rozwój sieci transportu publicznego na obszarach gdzie realizowane będą projekty finansowane z UE;
- wzrost liczby taboru nisko i zeroemisyjnego w strukturze przewoźników transportu publicznego – zakupiony tabor autobusowy przyczyni się do osiągnięcia przez jednostki samorządu terytorialnego wskazanego w ustawie z dnia 11 stycznia 2018 r. o elektromobilności i paliwach alternatywnych¹²⁷ celu 30% udziału autobusów zeroemisyjnych we flocie użytkowanych pojazdów na obszarze tej jednostki samorządu terytorialnego, a także do wzrostu ilości nowoczesnych bezemisyjnych pojazdów szynowych obsługujących transport miejski;
- Wzrost gęstości tras rowerowych w miastach - liczona dla wybranych miast korzystających z funduszy UE i prowadzących regularną statystykę dotyczącą transportu rowerowego.

2.1.3. Cel „Lepiej połączona Europa”

Opierając się na wcześniej wykazanych przesłankach, Polska przewiduje przekazać wsparcie na rzecz inteligentnej, bezpiecznej i intermodalnej sieci TEN-T odpornej na zmianę klimatu (1. cel szczegółowy CP3). W celu tworzenia jak najbardziej spójnego i efektywnego systemu transportowego, podejmowane będą także działania dotyczące infrastruktury położonej poza siecią TEN-T (2 cel szczegółowy CP3). W związku z występującymi deficytami, działania służące poprawie dostępności powinny być prowadzone niezależnie od położenia przedmiotu interwencji w sieci TEN-T. W przypadku inwestycji drogowych leżących poza siecią TEN-T działania będą skupione przede wszystkim na połączeniu komunikowanego obszaru z siecią TEN-T oraz na wyprowadzeniu ruchu z miasta (obwodnice). W przypadku dróg lokalnych będą to inwestycje o charakterze dostępowym. Kolejnym kluczowym obszarem wsparcia jest cyfryzacja systemu transportowego, zarówno w obszarze transportu pasażerskiego jak i towarowego. Jednocześnie wraz ze

¹²⁷ Dz. U. 2021r. poz. 110, z późn. zm.).

zmieniającym się podejściem do ekologii i mobilności rozwijane będą nowoczesne usługi transportowe, a także bezpieczny transport niezmotoryzowany o charakterze komunikacyjnym.

Ponadto, w ramach obowiązujących przepisów prawa oraz zgodnie z zasadami kwalifikowalności wydatków, instytucje zarządzające programami w okresie 2021-2027 zapewnią realizację projektów w zakresie infrastruktury transportowej, które są niezbędne dla uzyskania oczekiwanych korzyści społeczno-ekonomicznych lub charakterystyk funkcjonalno-użytkowych inwestycji dofinansowanych z programów operacyjnych zarządzanych przez te instytucje w okresie programowania 2014-2020 (projekty etapowane), chyba że realizacja tych projektów w okresie 2021-2027 zostanie zapewniona z innych programów.

W przypadku projektów przygotowawczych (dokumentacja projektowa) zrealizowanych w okresie 2014-2020, ich kontynuacja w fazie inwestycyjnej będzie zapewniona w ramach dostępnych środków unijnych, bądź środków innego pochodzenia. W przypadku finansowania ze środków innych niż z funduszy UE na lata 2021-2027, realizacja takich projektów może przekroczyć okres kwalifikowalności tych funduszy. Należy podkreślić, że kluczowe ze względu na wybór rodzaju podejmowanej interwencji powinno być wdrażanie zrównoważonego modelu transportu, z uwzględnieniem efektywności ekonomiczno-społecznej przyjętego rozwiązania. Celem powinno być w pierwszej kolejności ograniczenie indywidualnej motoryzacji na korzyść przewozów transportem publicznym, współdzielonym lub alternatywnymi środkami transportu. Równie ważne jest stworzenie infrastruktury pozwalającej przenosić potoki ładunków z dróg na bardziej przyjazne dla środowiska środki transportu, szczególnie na kolej.

W kontekście zrównoważonego rozwoju priorytetowe jest dążenie do zakończenia realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030 zgodnie z przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylającego decyzję nr 661/2010/UE¹²⁸, szczególnie w zakresie sieci kolejowej. Kontynuowane także będą działania inwestycyjne w ramach sieci kompleksowej TEN-T. Ważną rolę w zakresie funkcjonowania międzynarodowych korytarzy transportowych spełniają komunikacyjne połączenia transgraniczne pomiędzy Polską a jej sąsiadami. Rozwój sieci TEN-T należy rozpatrywać nie tylko pod kątem spełnienia wymogów zapisanych w rozporządzeniach, ale przede wszystkim celów prowadzenia europejskiej polityki transportowej i budowania międzynarodowych powiązań gospodarczych. Z tego punktu widzenia rozwój w perspektywie 2021-2027 połączeń transportowych północ-południe i wschód-zachód, szczególnie w ramach korytarzy Bałtyk – Adriatyk i Morze Północne - Bałtyk, wzmacnia infrastrukturalną podstawę wydajnych, bezpiecznych i wysokiej jakości multimodalnych łańcuchów transportowych służących przewozowi towarów i pasażerów. Należy zauważyć, że we wcześniejszych latach koncentracja działań była skierowana głównie na połączenia wschód-zachód tj. w kierunku Niemiec oraz Ukrainy i Białorusi. Jako działania równoległe będą prowadzone zadania z zakresu bezpieczeństwa.

¹²⁸ Dz. Urz. UE L 348 z 20.12.2013, str. 1.

Nadal kontynuowany będzie rozwój wodnej infrastruktury transportowej poprzez inwestycje w zakresie budowy i modernizacji infrastruktury dróg wodnych morskich i śródlądowych, m.in. portów, przystani, kanałów, nabrzeży, śluz, infrastruktury żeglugowej i przeładunkowej, itd. Pozwoli to m.in. na dalszą poprawę konkurencyjności głównych polskich portów morskich i portów śródlądowych. Szczególnie istotne jest kontynuowanie działań w zakresie poprawy dostępu do głównych polskich portów od strony lądu i morza, rozbudowy infrastruktury portowej oraz zwiększania możliwości obsługi transportu intermodalnego. Nie będą finansowane inwestycje w elementy wyposażenia technicznego portu, wykorzystywane bezpośrednio do prowadzenia działalności komercyjnej, tj. sprzęt i urządzenia przeładunkowe, magazyny, powierzchnie składowe. Przepustowość infrastruktury portów od strony lądowej musi odpowiadać regularnie wzrastającym przeładunkom w portach. Rozwój zrównoważonej mobilności intermodalnej wymaga dalszych inwestycji w międzynarodowe i krajowe węzły transportu intermodalnego. Działania w zakresie transportu śródlądowego będą spełniały wszystkie niezbędne uwarunkowania środowiskowe zgodnie z zasadą DNSH, a także na poziomie programów wykazane zostanie ich odpowiednie uzasadnienie ekonomiczne.

Aby poprawić dostępność transportową kraju należy także wskazać na konieczność budowy nowych i modernizacji istniejących linii kolejowych oraz dróg poza siecią TEN-T, w tym dróg krajowych i dróg niższych kategorii. W przypadku dróg wojewódzkich priorytet stanowią będą inwestycje w jak najwyższym stopniu przyczyniające się do poprawy dostępności sieci TEN-T, przejść granicznych, miejsc inwestycyjnych, terminali intermodalnych, centrów logistycznych oraz innych gałęzi transportu, jak również do rozwoju publicznego transportu zbiorowego. W zakres wsparcia wpisują się również obwodnice wyprowadzające ruch drogowy z miast. Istniała będzie możliwość finansowania dróg lokalnych (powiatowych i gminnych), które co do zasady nie spełniają warunku rozwoju sieci TEN-T, ale służyć będą rynkom pracy i rozwojowi gospodarczemu na poziomie lokalnym. W przypadku dróg lokalnych interwencja będzie ograniczona tylko do tzw. inwestycji o charakterze dostępowym¹²⁹. Ponadto będzie możliwość wspierania linii kolejowych ograniczających wykluczenie komunikacyjne (np. poprzez budowę, lub odbudowę w przypadku wcześniejszej likwidacji lub wyłączenia z ruchu, linii umożliwiających włączanie miast do systemu kolejowego) oraz rozwój infrastruktury subregionalnych (powiat-powiat, miasto-wieś) publicznych przewozów autobusowych (zajeżdnie, przystanki, wiaty).

Działania w zakresie poprawy dostępności transportowej obejmują również interwencję w zakresie kolei o charakterze aglomeracyjnym i regionalnym czyli infrastruktury oraz taboru wraz z infrastrukturą jego utrzymania. Obejmują one również nisko i zero emisyjny tabor przeznaczony do pozamiejskich publicznych przewozów autobusowych. Odpowiadając na zwiększającą się mobilność i trend wzrostu podróży niezbędne jest podejmowanie działań na rzecz integracji różnych środków transportu. Promowane będą

¹²⁹ Drogi lokalne o charakterze dostępowym muszą spełniać jeden z warunków: stanowić brakujące połączenia do sieci TEN-T, przejść granicznych, terminali intermodalnych, centrów logistycznych, terenów inwestycyjnych lub innych gałęzi transportu.

również innowacyjne sposoby przemieszczania się, korespondujące ze zidentyfikowanymi potrzebami transportowymi.

Ponadto jako priorytetowe należy traktować dalsze wdrażanie innowacyjnych rozwiązań zwiększających bezpieczeństwo ruchu (w tym zwiększających bezpieczeństwo niezmotoryzowanych niechronionych uczestników ruchu) i zmniejszających emisję zanieczyszczeń z pojazdów, m.in. poprzez automatyzację procesów sterowania i kontroli ruchu w ramach wszystkich rodzajów transportu oraz rozwój infrastruktury dla niechronionych użytkowników dróg poprzez m.in. rozbudowę sieci połączeń i ciągów pieszo-rowerowych zlokalizowanych wzdłuż dróg.

Na poprawę bezpieczeństwa i efektywności zarządzania transportem pozytywnie wpływa cyfryzacja sektora transportu. W tym celu wdrażane będą nowoczesne rozwiązania cyfrowe związane ze zrównoważoną mobilnością dążące do zwiększania efektywności podróży, służące integracji taryfowej oraz nowoczesnemu podejściu do realizacji usług transportowych.

Kontynuowane będzie wdrażanie inteligentnych systemów transportowych. Ponadto postępować powinna cyfryzacja transportu intermodalnego np. poprzez wykorzystanie systemów śledzenia ładunków czy stosowanie elektronicznego listu przewozowego. W transporcie drogowym należy opierać się o metodykę Europejskiej Architektury ITS FRAME oraz specyfikacje i normy wydawane w trybie Dyrektywy 2010/40/UE z dnia 7 lipca 2010 r., a także uwzględniać zapisy rozporządzenia 2020/1056 Parlamentu Europejskiego i Rady UE z 15 lipca 2020 r. w sprawie elektronicznych informacji dotyczących transportu towarowego (eFTI).

Obszar: Rozwój lądowej infrastruktury transportowej (punktowej i liniowej) w ramach sieci bazowej i kompleksowej TEN-T (transport drogowy, szynowy/kolejowy, wodny śródlądowy, morski, lotniczy)

Zakres wsparcia

- budowa nowej i modernizacja istniejącej infrastruktury kolejowej i drogowej sieci TEN-T w tym również projekty realizowane z towarzyszącymi komponentami z obszaru ITS i zapewnienia interoperacyjności kolei, w tym połączeń z krajami sąsiednimi o charakterze transeuropejskim i regionalnym oraz likwidacja wąskich gardeł technicznych;
- rozwój morskiej infrastruktury transportowej w sieci TEN-T, w tym portów;
- rozwój śródlądowej infrastruktury transportowej w sieci TEN-T w zakresie istniejących szlaków wodnych i istniejących obiektów hydrotechnicznych;
- wsparcie rozwoju punktów przenoszenia potoku ładunków między gałęziami transportu (terminale) umożliwiające rozwój konkurencyjnych usług intermodalnych, a także dostosowanie środków transportu, w tym specjalistycznego taboru do przewozów intermodalnych;
- inwestycje w obszarze bezpieczeństwa i ochrony ruchu lotniczego, a także inwestycje związane z łagodzeniem oddziaływania na środowisko i systemy zarządzania ruchem lotniczym wynikające z SESAR;

- działania na rzecz poprawy bezpieczeństwa i ochrony w całym sektorze transportu, w tym działania infrastrukturalne, edukacyjno-promocyjne, doposażenie służb ratownictwa technicznego oraz wdrażanie rozwiązań mających na celu egzekwowanie przestrzegania dopuszczalnej prędkości oraz poprawiających bezpieczeństwo niechronionych użytkowników ruchu drogowego;
- rozwój pasażerskiego transportu zbiorowego i jego infrastruktury poprzez zakup i unowocześnienie (doposażenie w wybrane systemy) taboru, a także dostosowanie obiektów i pojazdów do potrzeb osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami;
- wsparcie inwestycji w zakresie budowy i modernizacji dworców kolejowych, szczególnie pod kątem ich dostosowania do zasad dostępności dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, zapewnienia podróży odpowiednich środków bezpieczeństwa i komfortu oraz zapewnienia dostępu do infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi P+R dla samochodów i miejsca postojowe dla rowerów);
- integrację różnych form transportu ze szczególnym uwzględnieniem budowy i rozbudowy węzłów przesiadkowych, w tym wiążących komunikację zbiorową i indywidualną z siecią pasażerskiego transportu szynowego na sieci TEN-T, a także tworzenia i rozbudowy parkingów P+R;
- budowa i rozbudowa infrastruktury ładowania/tankowania bezemisyjnych paliw alternatywnych i obsługi pasażerów – możliwość wsparcia uzależniona będzie od zapisów właściwego programu.

Obszar: Poprawa dostępności transportowej regionów i subregionów

Zakres wsparcia

- zwiększenie dostępności transportowej poprzez budowę i przebudowę połączeń drogowych i kolejowych poza siecią TEN-T wraz z komponentami ERTMS zapewniającymi interoperacyjność, w tym szczególnie połączeń włączających do sieci TEN-T, połączeń z portami lotniczymi (z preferencją dla połączeń kolejowych) oraz stanowiących pierwszą/ostatnią milę, a także połączeń służących budowie kluczowych powiązań transportowych na poziomie regionalnym i lokalnym;
- odciążenie miast od ruchu samochodowego, w szczególności tranzytowego, poprzez budowę obwodnic;
- rozwój punktów przenoszenia potoku ładunków między gałęziami transportu, w tym lokalnych intermodalnych terminali przeładunkowych,
- działania dotyczące nieobjętej siecią TEN-T morskiej infrastruktury transportowej, w tym portów i przystani, w zakresie wskazanym w odpowiednich programach krajowych i regionalnych;
- działania dotyczące nieobjętej siecią TEN-T wodnej śródlądowej infrastruktury transportowej na istniejących szlakach wodnych i istniejących obiektach hydrotechnicznych, w tym portów i przystani, w zakresie wskazanym w odpowiednich programach krajowych i regionalnych;
- inwestycje bezpośrednio ukierunkowane na podniesienie bezpieczeństwa i ochrony transportu, w tym doposażenie służb nadzoru i ratownictwa technicznego oraz prowadzenie związanych z

bezpieczeństwem działań informacyjno-promocyjnych, a także inwestycje zmniejszające oddziaływanie transportu na środowisko w zakresie wskazanym w odpowiednich programach regionalnych;

- działania w zakresie infrastruktury obsługi pasażerów dla usług przewozowych – wewnątrz wojewódzkich (z preferencją dla transportu kolejowego), wewnątrz powiatowych i wewnątrzgminnych (obejmujących m.in. obszary wiejskie i mniejsze miasta);
- rozbudowa infrastruktury ładowania/tankowania paliw alternatywnych – możliwość wsparcia uzależniona będzie od zapisów właściwego programu;
- rozwój pasażerskiego transportu zbiorowego, w tym pozamiejskiego publicznego transportu autobusowego oraz kolei aglomeracyjnej i regionalnej, a także jego infrastruktury poprzez unowocześnienie (zakup i modernizacja istniejącego) taboru oraz infrastruktury niezbędnej do jego obsługi, a także dostosowanie obiektów i pojazdów do potrzeb osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, w celu powiązania obszarów peryferyjnych z lokalnymi/regionalnymi centrami wzrostu (z preferencją dla transportu bezemisyjnego; dla taboru kolejowego wymagane będzie spełnianie wymagań interoperacyjności);
- integrację i promocję różnych form transportu ze szczególnym uwzględnieniem budowy i rozbudowy węzłów przesiadkowych, w tym wiążących komunikację lokalną z siecią pasażerskiego transportu szynowego, a także tworzenia i rozbudowy parkingów P+R;
- działania w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego mające na celu ochronę niezmotoryzowanych uczestników ruchu, np. poprzez tworzenie ciągów pieszo-rowerowych oraz uzupełnianie braków w infrastrukturze dla niezmotoryzowanych wzdłuż dróg, a także dróg rowerowych w śladzie zlikwidowanych linii kolejowych;
- wsparcie rozwoju nowych rodzajów zrównoważonego transportu zbiorowego (np. transport na żądanie) oraz indywidualnego (np. urządzenia transportu osobistego) i promocja korzystania z nisko i zeroemisyjnego transportu zbiorowego i indywidualnego;
- wsparcie inwestycji w zakresie budowy i modernizacji dworców kolejowych, szczególnie pod kątem ich dostosowania do zasad dostępności dla osób o ograniczonej mobilności i z niepełnosprawnościami, zapewnienia podróży odpowiednich środków bezpieczeństwa i komfortu oraz zapewnienia dostępu do infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi P+R dla samochodów i miejsca postojowe dla rowerów).

Obszar: Przyspieszenie wprowadzania rozwiązań cyfrowych do polskiego systemu transportowego

Zakres wsparcia

- wsparcie infrastruktury technicznej - budowa i rozbudowa centrów zarządzania ruchem umożliwiające wzajemną współpracę pomiędzy centrami i służbami, a także gałęziami transportu; udostępnianie danych do punktów dostępowych; tworzenie warunków do wykorzystywania lokalnych map dynamicznych na potrzeby pojazdów zautomatyzowanych i usług nawigacyjnych dla osób

niepełnosprawnych i pasażerów w ramach różnych gałęzi transportu (dworce, lotniska, porty i przystanie) oraz wdrażanie współpracujących inteligentnych systemów (C-ITS) w transporcie drogowym; kontynuacja wdrażania systemów podnoszących sprawność i bezpieczeństwo ruchu kolejowego takich jak ERTMS i systemów rzecznych RIS;

- wsparcie działań (w tym inwestycje w aplikacje i systemy) na rzecz zapewnienia kontynuacji usług dla kierowców i pasażerów takich jak informacja o warunkach ruchu i czasach podróży, informacja o sieci drogowej, informacja o zdarzeniach, informacja pogodowa, obszarowe i korytarzowe zarządzanie ruchem, dynamiczne wyznaczanie objazdów, inteligentne i bezpieczne parkingi, informacja pasażerska;
- działania na rzecz taryfowej integracji transportu zbiorowego (cyfrowe systemy typu „wspólny bilet”) oraz wdrażania systemów „MaaS” („Mobilność jako usługa”);
- wsparcie cyfryzacji danych transportowych, budowy, rozbudowy i utrzymania punktów dostępowych do danych o ruchu i podróżach w zakresie analizy danych (w tym algorytmy sztucznej inteligencji, Internet rzeczy czy *BigData*).

Podejście terytorialne

Dla wybranych typów inwestycji takich jak np. ochrona niezmotoryzowanych uczestników ruchu drogowego oraz innowacyjnych rodzajów transportu publicznego, jeśli będzie to zasadne, możliwe będzie wykorzystanie instrumentów terytorialnych zgodnie z ustaleniami dokonanymi we właściwych programach. Proponowane rodzaje interwencji uwzględniają działania zmniejszające dysproporcje w dostępności transportowej poszczególnych regionów, jak i wewnątrz nich, skutkujące poprawą dostępności na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją, zapewniające lepsze powiązanie między obszarami wiejskimi a ośrodkami dostarczającymi podstawowe usługi publiczne oraz ułatwiające dostęp do kluczowych dla regionu ośrodków miejskich.

W zakresie zwiększenia dostępności na terenie OSI wschodnia Polska inwestycje w transport kolejowy prowadzone na liniach o znaczeniu krajowym, przede wszystkim na sieci TEN-T, będą uzupełnione komplementarnymi projektami na liniach o znaczeniu regionalnym. Kontynuowane będą również inwestycje w ramach linii kolejowych tworzących tzw. „Wschodnią Magistralę Kolejową”, która zapewni bezpośrednie połączenie regionów wschodniej Polski. W celu poprawy dostępności drogowej makroregionu interwencja z poziomu krajowego skoncentruje się na inwestycjach w ramach kluczowych korytarzy transportowych, w tym łączących część ośrodków miejskich wschodniej Polski z centralną częścią kraju oraz inwestycjach w drogi wojewódzkie o znaczeniu ponadregionalnym.

W odniesieniu do drogowych połączeń regionalnych kontynuowane będą inwestycje z poziomu województw wschodniej Polski.

Działania tworzące, podtrzymujące lub przywracające pozamiejski transport publiczny będą realizowane z poziomu regionalnego, głównie na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją bądź z niedostateczną jego

dostępnością. Dla obszarów wiejskich działania związane z dostępem do usług transportu publicznego dotyczyć będą obszaru całego kraju.

Oczekiwane rezultaty

- zmniejszenie dysproporcji w dostępności transportowej (wewnętrznej i zewnętrznej) poszczególnych województw w Polsce – prezentowane w ramach badań ewaluacyjnych poprzez wzrost wartości wskaźników WMDT (syntetyczny) i WKDT. Wartość bazowa syntetycznego WMDT dla całego kraju to 38,66 dla roku 2020, wartość bazowa WKDT dla roku 2020 to 36,79. Jeżeli wraz ze wzrostem wskaźnika krajowego wartość wskaźników w ujęciu regionalnym będzie rosła dla województw, w których jest ona obecnie niska, podobnie lub lepiej niż dla województw lepiej skomunikowanych, będzie to wskazywać na realizację założonego celu.
- poprawa bezpieczeństwa we wszystkich wspieranych gałęziach transportu, w tym szczególnie transportu drogowego – powrót i utrzymanie trendu spadkowego statystyki ofiar śmiertelnych wypadków drogowych. Wartość bazowa to 2909 ofiar w roku 2019. Dla realizacji założonego celu istotna będzie nie tylko poprawa jakości infrastruktury drogowej, ale również przeniesienie części potoków pasażerskich na publiczny transport zbiorowy (kolej, autobusy pozamiejskie) oraz inne środki zrównoważonego transportu;
- Zwiększenie bezpieczeństwa niezmotoryzowanych uczestników ruchu drogowego dzięki rozwojowi skomunikowania pieszo-rowerowego – powiązane z monitorowaniem poprawy bezpieczeństwa w transporcie drogowym, jako jedna ze składowych prowadzonych statystyk.
- wzrost udziału transportu kolejowego w przewozach pasażerskich – ze względu na pandemię COVID-19 drastycznie spadła liczba przewiezionych pasażerów – z 335,9 mln w 2019 roku do 209,4 mln w 2020 roku. W pierwszej kolejności priorytetem będzie przywrócenie liczby pasażerów kolei na poziomie roku 2020. Następnie wskaźnik powinien osiągnąć trend wzrostowy, aby kontynuować trend występujący w latach 2011-2019.
- wzrost udziału transportu kolejowego w przewozach towarowych intermodalnych – liczony na podstawie danych z UTK udział przewozów intermodalnych w rynku kolejowym wg masy – wartość bazowa wskaźnika dla roku 2020 wynosi 10,65%. Dalsze inwestycje w kolej i transport intermodalny powinny pozwolić utrzymać wskaźnik powyżej 10% (w 2019 roku wskaźnik wynosił 8,25%), a z czasem pozwolić na jego dalszy wzrost;
- zwiększenie dostępności publicznego transportu zbiorowego na obszarach wiejskich – przywracanie publicznego transportu zbiorowego na obszarach wiejskich powinno wygenerować zwiększony popyt na wykorzystanie tego rodzaju transportu. Realizacja wybranych projektów powinna wygenerować dane, które pozwolą ocenić efekty wdrażanych rozwiązań.

2.1.4. Cel „Europa o silniejszym wymiarze społecznym”

Realizacja CP4 przyczyni się do budowy gospodarki o silniejszym wymiarze społecznym oraz do przejścia na gospodarkę opartą na wiedzy. W związku z tym, istotne są przemiany w kierunku rozwoju społeczeństwa cyfrowego, uczącego się przez całe życie, które zachowuje dobre zdrowie. Celem jest zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia, kształcenia i szkolenia, opieki zdrowotnej, włączenia społecznego oraz aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie. Działania przyczynią się do wzmocnienia systemów: ochrony zdrowia, opieki nad dziećmi do 3 lat, edukacji, instytucji rynku pracy i pomocy społecznej oraz uczynienia ich bardziej dostosowanymi i odpornymi na sytuacje kryzysowe. Przedsięwzięcia planowane w ramach CP4 sprzyjać będą wykorzystaniu potencjału kultury i turystyki oraz realizacji innych celów polityki związanych z budową konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki, jak również działaniami dotyczącymi gospodarki bardziej przyjaznej dla środowiska.

W ramach CP4 wspierany będzie rozwój dialogu społecznego i obywatelskiego. W każdym z celów szczegółowych określonych w rozporządzeniu EFS+, w którym partnerzy społeczni i organizacje pozarządowe mają szczególną rolę do odegrania, zostaną zaprogramowane działania na rzecz budowania ich potencjału instytucjonalnego, wzmacniania dialogu społecznego i obywatelskiego, a także działania na rzecz określonych grup docelowych, które zostaną powierzone do realizacji partnerom społecznym i organizacjom pozarządowym, z uwagi na ich doświadczenie i potencjał społeczny.

Cele stawiane przez Polskę w ramach CP4 realizowane będą poprzez komplementarne wsparcie funduszy strukturalnych EFS+i EFRR. W zależności od obszaru wsparcia komplementarność ta wyrażać się może m.in. zarówno w realizacji komplementarnych projektów, jak i uzupełnianiu się projektów z danego funduszu z inicjatywami podejmowanymi równolegle lub już zrealizowanymi ze środków krajowych lub własnych wnioskodawcy. Ważnym jest, aby projekty infrastrukturalne służyły realizacji celów społecznych. Ze względu na ograniczone środki dopuszcza się również możliwość tzw. crossfinancingu, jeśli znajduje to uzasadnienie ze względu na specyfikę wsparcia w danym obszarze.

W obszarze rynek pracy i zasoby ludzkie konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- większego dostępu do zatrudnienia dla wszystkich osób poszukujących pracy, poprzez aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy, w tym zwłaszcza dla znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy: kobiet, osób młodych (w tym NEET), osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach i kompetencjach, osób z niepełnosprawnościami;
- promowania samozatrudnienia z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych;
- przeciwdziałania segmentacji rynku pracy m.in. poprzez zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa;

- kompleksowe działania służące wydłużeniu zdolności do pracy osób starszych, uwzględniające zarządzanie wiekiem w przedsiębiorstwach, rozwijanie kompetencji osób starszych, promowanie zdrowego i aktywnego starzenia się;
- wspierania równości szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy w takich obszarach, jak m.in. poziom zatrudnienia, poziom wynagrodzeń;
- wspierania i poprawy dostępu do wysokiej jakości miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3;
- wsparcia wdrażania kompleksowej strategii zarządzania procesami migracyjnymi, m.in. wspieranie procesów zarządzania migracjami zarobkowymi oraz zapewnienia integracji obcokrajowców na rynku pracy i w społeczeństwie, wzmacnianie potencjału pracowników administracji publicznej i instytucji współpracujących w zakresie zatrudnienia obcokrajowców;
- dostosowania pracowników, pracodawców, przedsiębiorców i przedsiębiorstw do zmian, w tym adaptacji środowiska pracy do potrzeb różnych grup pracowników;
- outplacementu dla pracowników zagrożonych zwolnieniem m.in. w wyniku przemian na rynku pracy lub sytuacji kryzysowych oraz osób odchodzących z rolnictwa;
- rozwoju i upowszechnienia Bazy Usług Rozwojowych;
- doskonalenia potencjału instytucji rynku pracy na wszystkich poziomach, szczególnie wobec konieczności dostosowania usług do zmieniającego się rynku pracy;
- doskonalenia mechanizmów diagnozowania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowanie w ten proces partnerów społecznych, w szczególności wzmacnianie sektorowych rad ds. kompetencji i wzmacnianie potencjału partnerów społecznych w tym zakresie.

W ramach obszaru edukacja i kompetencje konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- upowszechniania i podnoszenia jakości edukacji przedszkolnej;
- wyposażania uczniów w umiejętności podstawowe, przekrojowe i zawodowe oraz wsparcia potencjału uczniów zdolnych;
- wsparcia systemu i procesu edukacyjnego w zakresie adaptacji nowoczesnych technologii do praktyki szkolnej;
- rozwoju kompetencji kluczowych, społecznych i społeczno-emocjonalnych dzieci, uczniów i studentów, w tym wsparcie psychologiczne i wyrównywanie deficytów powstałych w wyniku pandemii COVID-19;
- zapewnienia edukacji włączającej na wszystkich etapach edukacji oraz poprawy dostępności placówek oświatowych (np. poprzez upowszechnianie modelu dostępnej szkoły);
- doskonalenia pracy szkoły i ośrodków szkolenia zawodowego, w tym podnoszenia kompetencji nauczycieli oraz innych kadr systemu edukacji;
- wspierania rozwiązań wzmacniających relacje na linii szkoła-nauczyciele-rodzice-uczniowie zapewnienia niezbędnej pomocy pedagogicznej i psychologicznej, profilaktyki, aktywności fizycznej dzieci,

promowania zdrowego trybu życia i innych działań związanych z rozwojem społeczno-wychowawczych funkcji szkoły;

- wzmocnienia atrakcyjności, stabilności i prestiżu zawodu nauczyciela;
- wzmocnienia szkolnictwa branżowego, w szczególności w zakresie współpracy z pracodawcami i upowszechnienia kształcenia w miejscu pracy poprzez m.in. system płatnych staży, patronatów, szkoleń dopasowanych do potrzeb danego pracodawcy;
- rozwoju nowoczesnego szkolnictwa wyższego oraz kwalifikacji i kompetencji studentów, doktorantów, kadry akademickiej i naukowej;
- umiędzynarodowienia i rozwoju współpracy ponadnarodowej w szkolnictwie wyższym i nauce,
- kształtowania umiejętności cyfrowych społeczeństwa;
- rozwoju i upowszechnienia uczenia się przez całe życie¹³⁰, z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, w tym szczególnie promowania elastycznych form podnoszenia i nabywania nowych kompetencji, potwierdzania kwalifikacji, ułatwienia zmian kariery, promowania mobilności zawodowej;
- rozwoju lokalnych partnerstw na rzecz umiejętności i uczenia się dorosłych, w tym upowszechniania modeli wypracowanych w perspektywie 2014 – 2020;
- rozwijania systemu badania i prognozowania zapotrzebowania na kompetencje w gospodarce oraz zaangażowania w te prace także szkół wyższych;
- rozwoju i doskonalenia systemu poradnictwa edukacyjnego i doradztwa zawodowego, a także preorientacji zawodowej na wczesnych etapach edukacji;
- włączenia tematyki dostępności do programów kształcenia szczególnie w zakresie projektowania uniwersalnego;
- wzmocnienia potencjału partnerów społecznych do upowszechniania kształcenia ustawicznego wśród pracowników w zakładach pracy;
- wsparcia ze środków EFRR infrastruktury edukacyjnej, jak również w zakresie szkolnictwa wyższego oraz wyższego szkolnictwa zawodowego.

W ramach obszaru włączenie i integracja społeczna konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- wspierania osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci w dostępie do usług społecznych i pełnym uczestnictwie w życiu społecznym i zawodowym;
- aktywizacja społeczno-zawodowa osób biernych zawodowo oraz społeczna lub społeczno-zawodowa osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym;

¹³⁰ Na poziomie regionalnym działania z obszaru LLL (usługi rozwojowe dla osób dorosłych, podnoszących kwalifikacje i kompetencje z własnej inicjatywy) będą realizowane wyłącznie przez BUR w systemie popytowym, w ramach podmiotowych systemów finansowania (PSF). Wyjątkiem może być rozwój kompetencji podstawowych, w tym cyfrowych, realizowany poza systemem BUR-PSF, umożliwiający wdrażanie upskilling pathways.

- przeciwdziałania deprywacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym, w tym dzieciom;
- przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu poprzez wzmacnianie świadomości w zakresie konieczności oszczędnego korzystania z energii;
- wspierania osób z niepełnosprawnościami w pełnym uczestnictwie we wszystkich aspektach życia;
- wzmacniania sektora ekonomii społecznej z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, w tym poprzez większe wykorzystanie potencjału jednostek reintegracyjnych i przedsiębiorstw społecznych;
- zwiększania równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług społecznych oraz wsparcie ich deinstytucjonalizacji;
- zapewnienia odpowiednich warunków życia i rozwoju dzieci poprzez wsparcie rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, wsparcie dla młodzieży przebywającej w różnego rodzaju ośrodkach wychowawczych, zakładach poprawczych, wsparcie osób usamodzielnianych, opuszczających pieczę zastępczą oraz wzmocnienie procesu deinstytucjonalizacji instytucji całodobowych, w których przebywają dzieci;
- wspierania integracji społeczno-zawodowej migrantów, obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych, w tym Romów;
- wzmacniania potencjału instytucji pomocy społecznej, w zakresie współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej, mechanizmów koordynacji, podnoszenia kompetencji pracowników, zmian organizacyjnych w instytucjach;
- kompleksowego wsparcia z zakresu poprawy dostępności do usług/budynków/obiektów/przestrzeni publicznych z wykorzystaniem instrumentów zwrotnych i bezzwrotnych, a także inne działania, w tym: wypracowywanie i upowszechnianie standardów dostępności, kształcenie i szkolenie kadr dostępności, a także wsparcie podmiotów publicznych w zapewnieniu dostępności,
- zwiększanie dostępności do wysokiej jakości usług społecznych w środowiskach lokalnych, w tym świadczonych przez podmioty ekonomii społecznej.

W obszarze ochrony zdrowia, w tym opieki długoterminowej w obszarze zdrowia konieczne jest wsparcie z EFS+ i EFRR działań na rzecz:

- wydłużenia aktywności zawodowej i podniesienia poziomu bezpieczeństwa pracowników:
 - działania zapewniające zdrowe i dobrze przystosowane środowisko pracy, niwelujące zagrożenia dla zdrowia wynikające ze środowiska pracy,

- profilaktykę chorób związanych ze środowiskiem pracy
- programy kompleksowej rehabilitacji,
- programy przekwalifikowania pracowników pracujących w warunkach negatywnie wpływających na zdrowie;
- wyrównania różnic geograficznych w dostępie do opieki zdrowotnej, w tym podstawowej i ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, w szczególności dla grup w niekorzystnej sytuacji oraz podnoszenia jej jakości i odporności na sytuacje kryzysowe;
- inwestycji mających na celu stopniowe odwracanie piramidy świadczeń i poprawę dostępu do opieki na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenach wiejskich;
- wzmocnienia roli POZ w dostarczaniu usług zdrowotnych oraz poprawy dostępności do ambulatoryjnej opieki specjalistycznej i szpitalnej;
- inwestycji w nowoczesne formy świadczenia usług medycznych i opiekuńczych (telemedycyna, telerehabilitacja, teleopieka) mające na celu stopniowe odwrócenie piramidy świadczeń i poprawę dostępu do opieki na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenach wiejskich;
- trwałego zwiększenia zasobów personelu medycznego i osób wykonujących zawody mające zastosowanie w ochronie zdrowia i opiece długoterminowej w szczególności na obszarach słabiej rozwiniętych gospodarczo i terenach wiejskich, zgodnie z mapami potrzeb zdrowotnych;
- podnoszenia kompetencji zawodowych i kwalifikacji personelu medycznego oraz kadr niemedycznych podmiotów leczniczych i opieki długoterminowej w celu podniesienia jakości usług;
- dostosowania podmiotów wykonujących działalność leczniczą i placówek opieki długoterminowej do wymagań osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób starszych i z niepełnosprawnościami w celu poprawy ich dostępności i jakości;
- deinstytucjonalizacji świadczenia usług zdrowotnych i opieki długoterminowej, w tym rozwój środowiskowych form opieki, w szczególności dla osób starszych, z niepełnosprawnościami oraz osób z zaburzeniami i chorobami psychicznymi, w celu poprawy ich dostępności i jakości;
- kompleksowego wsparcia Systemu Państwowego Ratownictwa Medycznego i systemu reagowania kryzysowego;
- poprawy koordynacji usług zdrowotnych od poziomu podstawowego do opieki szpitalnej, a także pomiędzy opieką zdrowotną i opieką społeczną w szczególności w zakresie usług opieki długoterminowej;
- wzmocnienia potencjału instytucji zarządzających systemem zdrowia na poziomie krajowym i regionalnym;
- inwestycji związanych z wdrożeniem kompleksowych reform w zidentyfikowanych obszarach priorytetowych, wdrożenie reformy psychiatrii dzieci i młodzieży;

- rozwoju i modernizacji zasobów infrastruktury zdrowia w tym w szczególności sprzętu i aparatury medycznej zapewniającej dostęp do usług dostarczanych w zgodzie z mapami potrzeb zdrowotnych;
- budowy lub modernizacji infrastruktury i wyposażenia podmiotów świadczących usługi rehabilitacyjne oraz kompleksowe usługi sanatoryjne/uzdrowiskowe;
- poprawy dostępu do wysokiej jakości profilaktyki poprzez realizację kompleksowych, programów promocji zdrowia i profilaktyki chorób na poziomie krajowym i regionalnym adresowanych zgodnie z potrzebami poszczególnych grup ludności, w tym grup w niekorzystnej sytuacji.

Dla osiągnięcia celów w ramach obszaru kultura i turystyka konieczne jest wsparcie działań na rzecz:

- tworzenia i rozwijania miejsc/przestrzeni aktywności społecznej inspirowanych działalnością kulturalną. Przedsięwzięcia infrastrukturalne w sektorze kultury ukierunkowane będą na rozwijanie aktywności społecznej m.in. poprzez tworzenie/adaptację/dostosowanie budynków i przestrzeni (otoczenia) do realizacji oferty kulturalno – edukacyjnej, rozwój innowacji społecznych. Efektem będzie przestrzeń do organizacji m.in. spotkań, warsztatów, szkoleń, edukacji kulturalnej i artystycznej, inspiracji twórczej, w tym dla grup wymagających działań włączających.
- wzmocnienia potencjału turystycznego zabytków o szczególnym znaczeniu i ich oddziaływania na rozwój gospodarczy. Realizowane będą przedsięwzięcia dot. rozwoju infrastruktury obejmujące m.in. renowację, modernizację, ochronę i rozwój infrastruktury zabytkowej w celu podniesienia jej atrakcyjności turystycznej i dostępności poprzez likwidację barier fizycznych dla niepełnosprawnych;
- udostępnienia i ułatwienia dostępu do dóbr kultury oraz zastosowania nowoczesnych technologii poszerzających krąg odbiorców oferty - projekty polegające m.in. na konserwacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie, także przez proces digitalizacji;
- wsparcia dla projektów zrównoważonej turystyki w celu zwiększania zatrudnienia i stworzenia wysokiej jakości miejsc pracy, zwłaszcza dla społeczności znajdujących się w trudnej sytuacji, z wykorzystaniem potencjału podmiotów ekonomii społecznej;
- wspierania konkurencyjności i odporności sektora turystycznego (ulepszenie infrastruktury turystycznej, dywersyfikacja produktów, zastosowanie modeli biznesowych);
- inwestycji w obiekty/miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne (obiekty/miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) lub turystyczne szlaki rodzajowe (np.

kajakowe, rowerowe), w tym poprawę ich dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, osób z niepełnosprawnościami;

Projekty turystyczne będą miały charakter zintegrowany, tj. będą zakładały oddziaływanie na gospodarkę, środowisko i życie społeczne w regionie (np. rynek pracy, przedsiębiorczość, ochronę przyrody, edukację lub włączenie społeczne). Przy wyborze projektów do dofinansowania, na etapie kryteriów wyboru, znajdą zastosowanie aspekty dotyczące m.in. planu współpracy z otoczeniem (z samorządem lokalnym, przedsiębiorcami, NGO), strategii promocji, partycypacji w procesie decyzyjnym lub projektowaniu działań inwestycyjnych; oferty kulturalnej w kontekście włączenia społecznego; analizy oddziaływania na bezpośrednie otoczenie i tworzenie miejsc pracy oraz trwałości finansowej projektów (w tym m.in. analizy popytu). Ponadto projekty powinny wpisywać się w strategię sektorowe lub regionalne strategię rozwoju. Inwestycje w kulturę i turystykę w CP4 będą respektować zasadę zrównoważonego oddziaływania na środowisko, potrzebę rozwoju cyfrowego, zasadę dostępności dla osób ze specjalnymi potrzebami, zasadę stabilności i efektywności finansowej oraz odporności na kryzys.

Zwiększony zostanie nacisk na wykorzystanie zielonych technologii. Elementem inwestycji będzie dążenie do osiągnięcia neutralności klimatycznej projektowanej infrastruktury. Zostaną wykorzystane materiały i technologie umożliwiające maksymalne obniżenie zapotrzebowania energetycznego, przy czym w przypadku zabytków z uwzględnieniem wymogów konserwatorskich. Realizowane projekty będą wpływać na efektywność energetyczną oraz przyczyniać się do osiągnięcia celów polityki środowiskowej w zakresie zmian klimatu. Zastosowane rozwiązania pozwolą też na zmniejszenie energochłonności obiektów, co wpłynie na zmniejszenie kosztów utrzymania instytucji kultury.

Zwiększony również zostanie nacisk na wykorzystanie cyfrowych technologii. Dzięki realizacji inwestycji i zastosowaniu zaawansowanych technologicznie rozwiązań możliwe będzie podejmowanie nowatorskich rozwiązań zarówno w zakresie świadczenia oferty, jak również zarządzania zasobami pozostającymi w dyspozycji instytucji i ich bezpieczeństwa.

Innowacyjne działania społeczne i projekty współpracy transnarodowej

Do istotnych instrumentów realizacji CP4 należy zaliczyć projekty innowacyjne¹³¹ oraz współpracy transnarodowej finansowane z EFS+, których implementację przewidziano w ramach różnych celów szczegółowych w obszarach polityki dotyczących zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego czy zdrowia. Innowacje społeczne i eksperymenty społeczne powstają z połączenia praktyki i doświadczeń wielu sektorów, a ich skuteczność wdrażania często wiąże się w sposób bezpośredni z działaniem na styku różnych obszarów. Wpisana w naturę projektów innowacyjnych możliwość eksperymentowania, zakładająca również zgodę na porażkę, pozwala na testowanie różnych podejść, form wsparcia, narzędzi i wykorzystanie w szerszej skali tych rozwiązań, które okażą się najbardziej skuteczne dla rozwiązywania

¹³¹ Projekty innowacyjne obejmują zarówno działania w zakresie innowacji społecznych, jak i eksperymentów społecznych.

problemów społecznych. Realizacja innowacyjnych działań społecznych na poziomie krajowym umożliwi więc elastyczne reagowanie na bieżącą sytuację społeczno-gospodarczą w kraju oraz trendy w polityce europejskiej, a tym samym pozwala skutecznie odpowiadać na potrzeby obywateli. Poza wspieraniem tworzenia nowatorskich rozwiązań, w ramach programu krajowego będzie wspierany również rozwój ekosystemu innowacji społecznych.

Projekty innowacyjne realizowane w okresie programowania 2014-2020 były impulsem do zmiany w określonych obszarach. Przykładami takich rozwiązań są m.in. środowiskowe centrum zdrowia psychicznego dla dzieci i młodzieży, które stało się inspiracją dla krajowej reformy w zakresie opieki psychiatrycznej, przetestowanie w praktyce kształcenia na 5 poziomie Polskich Ram Kwalifikacji, uruchomienie funduszu pożyczkowego dla osób chcących się szkolić zgodnie z ideą life-long learning czy wprowadzenie idei dostępności do praktyki funkcjonowania szkół podstawowych.

Z kolei projekty współpracy transnarodowej pozwalają na wykorzystanie wiedzy i doświadczeń partnerów z innych krajów UE oraz wzajemne inspirowanie i budowanie nowych rozwiązań.

Współpraca transnarodowa będzie wdrażana w związku z zidentyfikowanymi potrzebami w obszarach polityki dotyczących zatrudnienia, edukacji, włączenia społecznego czy zdrowia. Jedną z form takiej współpracy będą programy mobilności ponadnarodowej, prowadzone w synergii z Programem Erasmus +: polegać będą one na organizacji wyjazdów zagranicznych, umożliwiających nabywanie i podnoszenie kompetencji zawodowych lub kluczowych. Będzie również możliwość dofinansowania komponentów ponadnarodowych dla projektów, które były przyjęte do realizacji jako projekty standardowe.

Celem współpracy transnarodowej jest udoskonalenie lub zwiększenie skali świadczonych usług, realizowanych procedur, stosowanych narzędzi itp., a także wzajemne uczenie się partnerów ponadnarodowych dzięki wymianie dobrych praktyk.

Z uwagi na pozytywne doświadczenia w latach 2014-2020 w kolejnej perspektywie finansowej kontynuowane będzie finansowanie tego typu projektów z poziomu programu krajowego.

Podejście terytorialne

Utrzymujące się zróżnicowania społeczne mogą stanowić barierę dla dynamicznego rozwoju gospodarki. W skali kraju nadal widoczna jest koncentracja bezrobocia w słabiej gospodarczo rozwiniętych obszarach kraju. Różnica widoczna jest zwłaszcza pomiędzy obszarami wiejskimi a miastem, gdzie sytuacja jest lepsza i dokąd migrują zarobkowo lub zauważalne są dzienne migracje wahałowe mieszkańców wsi. Otoczenie funkcjonalne miast różnej wielkości (miejskie obszary funkcjonalne) to ważny adresat działań poprawiających warunki życia mieszkańców, w tym zwłaszcza kobiet (działania komplementarne to np. opieka nad dziećmi do lat trzech). Niekorzystna sytuacja na rynku pracy występuje także na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją. Z problemem dywersyfikacji zatrudnienia i przekwalifikowań muszą się zmierzyć także subregiony, gdzie dominuje przemysł wydobywczy, a gospodarka zależy od kopalnych źródeł energii.

Z kolei w obszarze edukacji różnicowanie terytorialne należy brać pod uwagę przy planowaniu interwencji w zakresie edukacji przedszkolnej, gdzie wskaźnik upowszechnienia różni się znacząco pomiędzy miastem a wsią. Ponadto na obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją edukacja pełni ważną rolę w wyrównywaniu szans dzieci i dorosłych.

Działania przewidziane w ramach włączenia i integracji społecznej mają przede wszystkim charakter systemowy. Terytorializacja wsparcia w tym obszarze będzie dotyczyła przede wszystkim możliwości stosowania preferencji w zakresie wspierania działań na obszarach strategicznej interwencji. Należy zwrócić uwagę na obszary powiązań funkcjonalnych miasto-wieś (miejskie obszary funkcjonalne wokół miast różnej wielkości) w kontekście dostępu do usług.

Zróżnicowany terytorialnie dostęp do usług opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej (różny na obszarach wiejskich i w miastach, obszarach peryferyjnych i centrach metropolitalnych) zostanie zaadresowany poprzez rozwój nowych modeli opieki zdrowotnej, osadzenie usług opiekuńczych w środowisku lokalnym (deinstytucjonalizacja) oraz wzmocnienie roli podstawowej opieki zdrowotnej. Interwencja w odpowiedzi na nierównomierne rozmieszczenie pracowników ochrony zdrowia w całym kraju, braki w usługach opieki zdrowotnej i dostępie do nich będzie realizowana z wykorzystaniem informacji dostarczanych przez mapy potrzeb zdrowotnych.

W ramach kultury i turystyki priorytetowo traktowane będą inwestycje na obszarach wskazanych w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR) i w KSRR 2030 jako obszary strategicznej interwencji.

Oczekiwane rezultaty

W wyniku realizacji wskazanych powyżej działań, zakłada się osiągnięcie następujących rezultatów:

- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata z 73,6% w 2020 r. do 77,3% w 2030 r.

zmniejszenie różnic w sytuacji kobiet i mężczyzn na rynku pracy poprzez wzrost wskaźnika zatrudnienia kobiet (w 2019 r. 65,3%) do wartości 70% w 2030 r.

- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób do 24 roku życia (w 2019 r. 31,7%), powyżej 60% w 2030 r.
- wzrost wskaźnika zatrudnienia osób po 50 roku życia (w 2019 r. 32,6%)
- wzrost wskaźnika aktywnego starzenia się(AAI) z 30% w 2020 r. do 35% w 2030 r.
- poprawę sytuacji osób z niepełnosprawnością na rynku pracy i w zakresie dostępności do dóbr i usług poprzez wzrost wskaźnika zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym (w 2019 r. 26,8%) do 40% w 2030 r.
- obniżenie wartości wskaźnika zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym z wartości 18,2% w 2019 r. do wartości 17% w 2030 r.
- obniżenie wartości wskaźnika młodzieży niekontynuującej nauki z wartości 5,2% w 2019 r. do wartości 4,3% w 2023 r.

- zwiększenie udziału osób dorosłych (w wieku 25-64 lata) uczestniczących w kształceniu ustawicznym i podnoszeniu umiejętności z wartości 4,8% w 2019 r. do 9% w 2030 r.
- podniesienie odsetka osób (w wieku 16-74 lata) posiadających podstawowe i ponadpodstawowe umiejętności cyfrowe z 50,3% w 2020 r. do 66% w 2030 r.
- zwiększenie odsetka dzieci w wieku poniżej 3 lat objętych różnymi formami opieki instytucjonalnej (w 2019 r. 15,4%) do wartości 33% w 2030 r.
- wzrost wskaźnika przeciętnego trwania życia w zdrowiu (HLY) do 75 lat dla kobiet i 69 lat dla mężczyzn w 2030 r.
- wzrost liczby lekarzy na 10 tys. ludności (w 2018 r. 57,7 na 10 tys.)
- wzrost liczby pielęgniarek i położnych na 10 tys. ludności (w 2018 r. 72 na 10 tys.)
- zwiększenie odsetka osób uczestniczących w wybranych obszarach kultury (40% w 2019 r.) do 45% w 2030 r.
- zwiększenie udziału osób zatrudnionych w III sektorze w stosunku do ogółu zatrudnionych w gospodarce narodowej z 2% w 2020 r. do 3% w 2030 r.

2.1.5. Cel „Europa bliższa obywatelom”

Zakres wsparcia

Zakres wsparcia w CP5 wynika ze strategii terytorialnych (dla ZIT i IIT) i lokalnych strategii rozwoju (dla RLKS), o których mowa odpowiednio w art. 29 i art. 32 rozporządzenia ogólnego. Strategie powinny być opracowane z uwzględnieniem lokalnych powiązań funkcjonalnych oraz bazować na potencjałach i potrzebach terytoriów i uwzględniać zintegrowane podejście. W ramach tego celu – zgodnie z rozporządzeniem ogólnym – mogą być finansowane projekty właściwe dla wszystkich celów polityki spójności (CP1-CP6) od przedsięwzięć z zakresu: infrastruktury, przedsiębiorczości, środowiska, kultury i turystyki, kapitału ludzkiego, przez rozwój cyfrowy po przypisane wyłącznie do CP5 kody interwencji¹³²:

- ochrona, rozwój i promowanie publicznych walorów turystycznych i usług turystycznych,
- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury,
- ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000,
- fizyczna odnowa i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych,
- inicjatywy na rzecz rozwoju terytorialnego, w tym przygotowanie strategii terytorialnych.

Wsparcie obszaru funkcjonalnego w ramach CP5 może dotyczyć działań z zakresu kultury i turystyki.

Strategie terytorialne i strategie rozwoju lokalnego oparte na potencjale turystycznym czy kulturowym danego obszaru, w połączeniu z działaniami z zakresu rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, z

¹³² Działania na podstawie kodów interwencji właściwych dla pozostałych celów polityki realizowane w ramach CP5 nie wliczają się do koncentracji tematycznej, wyznaczonej na poziomie rozporządzeń dla tamtych celów. Wyjątek stanowią projekty z zakresu ochrony, rozwoju i promowania dziedzictwa naturalnego i ekoturystyki poza obszarami Natura 2000 (kod 167), które wliczane są do koncentracji tematycznej dotyczącej środowiska.

zastosowaniem nowych technologii, są szansą na rozwój przedsiębiorczości lokalnej i tworzenie trwałych miejsc pracy.

Szczególnym rodzajem działań podejmowanych w ramach CP5 będzie kontynuacja procesu wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych. Wspierane będą kompleksowe, zintegrowane działania na rzecz: lokalnej społeczności i gospodarki, ładu przestrzennego i zrównoważonego gospodarowania przestrzenią, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

W ramach CP5 mogą być realizowane także działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, rozumianego w szczególności jako zwiększanie odporności lokalnej gospodarki, w tym infrastruktury, na nieprzewidziane sytuacje kryzysowe, wynikające m.in. ze zjawisk klimatycznych czy związanych z ochroną zdrowia. Działania te muszą być dostosowane do lokalnej specyfiki i być komplementarne do interwencji sektorowych podejmowanych na danym obszarze.

Wsparcie w ramach CP5 może dotyczyć również finansowania inicjatyw na rzecz rozwoju terytorialnego, w tym działań służących przygotowaniu strategii terytorialnych lub strategii rozwoju lokalnego.

W układzie terytorialnym znaczenie dla poszczególnych obszarów funkcjonalnych będzie miała koncentracja działań na istotnych dla nich tematach.

Instrumenty terytorialne

Działania realizowane w CP5 muszą być wdrażane za pomocą instrumentów terytorialnych, wskazanych w art. 28 rozporządzenia ogólnego¹³³: zintegrowane inwestycje terytorialne (ZIT), rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS), inne instrumenty terytorialne (IIT). Działania muszą także wynikać ze strategii terytorialnych (w przypadku ZIT i IIT) i strategii rozwoju lokalnego (w przypadku RLKS). Strategie terytorialne muszą spełniać minimalne warunki określone w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Będą zawierać m.in. opis zintegrowanego podejścia w odniesieniu do potencjałów oraz potrzeb rozwojowych danego terytorium, zaangażowania partnerów społecznych, a także listę projektów, których identyfikacja w strategiach oznacza zapewnienie udziału władz miejskich, lokalnych lub innych organów terytorialnych w wyborze projektów.

Strategie terytorialne – w zależności od realizowanego instrumentu terytorialnego – mogą przybierać formę strategii ZIT lub strategii IIT. Na jednym obszarze będą mogły równolegle funkcjonować różne instrumenty terytorialne, jeżeli zapewniona zostanie komplementarność podejmowanych działań i nie będzie występowało podwójne finansowanie realizowanych w ich ramach projektów. Co do zasady wymagane będą osobne strategie – właściwe dla poszczególnych instrumentów. Dopuszcza się możliwość

¹³³ Szczegółowy opis instrumentów terytorialnych znajduje się Załączniku do umowy partnerstwa na lata 2021-2027 Instrumenty terytorialne.

przygotowania jednej wspólnej strategii (dla ZIT i IIT) – strategii rozwoju ponadlokalnego, o ile będzie się ona odnosiła do wspólnych obszarów objętych instrumentami.

ZIT jest przeznaczony wyłącznie dla miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF), wyznaczonych przez samorząd wojewódzki w strategii rozwoju województwa jako OSI o znaczeniu regionalnym¹³⁴. Objęcie interwencją ZIT jest rekomendowane w szczególności dla MOF miast średnich trących funkcje społeczno-gospodarcze oraz wszystkich MOF wdrażających instrument ZIT w perspektywie finansowej 2014-2020, w tym MOF ośrodków wojewódzkich. Podstawą realizacji ZIT jest strategia ZIT lub strategia rozwoju ponadlokalnego, spełniające wymogi określone w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Działania wynikające ze strategii ZIT mogą być finansowane w CP5, jednak główna oś realizacji tych strategii opiera się na CP1-4 i 6, w ramach właściwych programów regionalnych lub krajowych.

RLKS jest wdrażany przez lokalne grupy działania (LGD) w oparciu o strategię rozwoju lokalnego. Jest to instrument służący wsparciu rozwoju obszarów wiejskich, miejskich i wiejsko-miejskich oraz zależnych od rybactwa i stref nadbrzeżnych. RLKS wyróżnia nacisk kładziony na stosowanie oddolnego podejścia. Rozwój jest zarówno planowany jak i wdrażany przez lokalne grupy działania, w skład których wchodzi przedstawiciele publicznych i prywatnych lokalnych interesów społeczno-gospodarczych. Celem RLKS jest wzmocnienie kapitału społecznego, upodmiotowienie społeczności lokalnej i budowanie jej potencjału do przeprowadzenia zmian. W ramach RLKS wspierane będą projekty wynikające ze strategii rozwoju lokalnego, opracowanych przez LGD zgodnie z wymogami rozporządzenia ogólnego, których celem jest zaspokojenie specyficznych, zgłaszanych przez mieszkańców potrzeb lokalnych. Projekty z nich wynikające mogą być finansowane z EFRR, EFS+, FST, EFRROW, a także oddzielnie z EFMRA¹³⁵.

O zastosowaniu tego instrumentu w ramach programu regionalnego decyduje zarząd województwa.

Wsparcie realizacji strategii rozwoju lokalnego może przybrać także formułę pośrednią, stosowaną już w perspektywie 2014-2020. Polega ona na zapewnieniu w ramach programu dedykowanego działania/działań lub dodatkowych punktów w naborach otwartych na projekty wynikające ze strategii rozwoju lokalnego, zgłaszane przez lokalne grupy działania¹³⁶.

W przypadku lokalnych grup działania finansowanych z EFMRA instrument ten będzie służył do zapewnienia społecznościom na obszarach rybackich lub akwakultury lepszego wykorzystania możliwości oferowanych przez zrównoważoną niebieską gospodarką, wykorzystującą i wzmacniającą zasoby środowiskowe, kulturowe, społeczne i ludzkie.

Co do zasady **IIT** jest instrumentem wspierającym rozwój obszarów funkcjonalnych przez realizację projektów, które wymagają współpracy JST zgodnie ze wspólnie opracowaną strategią. W uzasadnionych

¹³⁴ W przypadku, gdyby zaszła konieczność zmiany delimitacji MOF w SRW w kontekście realizacji ZIT, istnieje możliwość, za pozytywną opinią ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, wskazania lub doprecyzowania MOF w drodze uchwały właściwego organu województwa (zarządu województwa lub sejmiku województwa).

¹³⁵ Szczegóły dotyczące mono- i wielofunduszowych i RLKS opisano w dalszej części UP dotyczącej instrumentów terytorialnych.

¹³⁶ W takim przypadku działania są realizowane poza CP5 i nie stanowią wdrożenia mechanizmu RLKS, o którym mowa w art. 31 rozporządzenia ogólnego.

przypadkach IIT może być decyzją właściwej IZ wykorzystany do wspierania działań rozwojowych pojedynczych JST. W programach regionalnych zostaną zidentyfikowane takie przypadki, wraz z uzasadnieniem dla ich wparcia. Szczególnym obszarem jest rewitalizacja, która będzie wdrażana w pojedynczych gminach, wyłącznie jako IIT, na podstawie gminnych programów rewitalizacji (GPR) pełniących funkcję strategii IIT¹³⁷.

Funkcję strategii IIT, po spełnieniu wszystkich warunków wynikających z art. 29 rozporządzenia ogólnego – oprócz gminnych programów rewitalizacji - mogą również pełnić: strategie rozwoju gminy, strategie rozwoju ponadlokalnego, inne obowiązujące dokumenty strategiczne, w zależności od zasięgu obszaru objętego IIT. Do uzgadniania i finansowania przedsięwzięć w ramach IIT może być wykorzystany mechanizm porozumienia terytorialnego¹³⁸.

Szczegóły dotyczące zasad wdrażania instrumentów terytorialnych zawiera załącznik dotyczący instrumentów terytorialnych oraz zostaną określone w osobnych dokumentach ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego.

Oczekiwane rezultaty

- Oczekiwany rezultatem interwencji w ramach CP5 wdrażanego za pomocą instrumentów terytorialnych jest wsparcie rozwoju gospodarek lokalnych opartych o relacje funkcjonalne, by poprawić warunki życia, wzmocnić lokalne łańcuchy dostaw i stworzyć trwałe miejsca pracy. Rezultaty obejmują z jednej strony aktywizację zasobów i potencjałów obszarów funkcjonalnych oraz zapewnienie trwałych podstaw rozwojowych poprzez wzrost aktywności gospodarczej (z akcentem na innowacyjną, zieloną, opartą o obieg zamknięty gospodarkę) i wzrost poziomu zatrudnienia (szczególnie w sektorze usług).
- Oczekiwany efektem działań w szczególności na obszarach słabszych gospodarczo (m.in. obszary zagrożone trwałą marginalizacją), będzie pojawienie się nowych lokalnych przedsiębiorców, rozwój już istniejących firm, w tym przedsiębiorstw społecznych, wzrost liczby lokalnie tworzonych miejsc pracy, wzrost dochodów mieszkańców oraz bazy dochodowej samorządów terytorialnych, lepsze przygotowanie mieszkańców do funkcjonowania w gospodarce cyfrowej i w warunkach większych wymagań związanych z ochroną środowiska. Oczekiwane jest także wzmocnienie powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z miastami, stanowiącymi lokalne ośrodki wzrostu, w zakresie lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy i usług publicznych, ich integracja oraz rozwiązywanie problemów przestrzennych w skali lokalnej i ponadlokalnej.
- W odniesieniu do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze wsparcie przyczyni się do stabilizacji i przywracania roli tych miast jako ważnych centrów aktywności społecznej i gospodarczej w

¹³⁷ Opracowanych na podstawie ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r. pod warunkiem spełnienia wymogów wynikających z art. 29 rozporządzenia ogólnego.

¹³⁸ Art. 14rb znowelizowanej ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (DZ. U. z 2020 r. poz. 1378).

policentrycznym systemie osadniczym, co z kolei powinno wywołać rozpowszechnianie się bodźców wzrostowych i w rezultacie uwolnić podupadające obszary z pułapki kryzysu.

- Działania związane z rewitalizacją, przyczynią się do zmniejszenia problemów społecznych i gospodarczych w obszarach zdegradowanych wyznaczonych do rewitalizacji. Realizacja celu poprawi także bezpieczeństwo przestrzeni publicznych i zdolności samorządu lokalnego do współpracy w zakresie polityki bezpieczeństwa oraz reagowania na różnego rodzaju zagrożenia w przestrzeni publicznej.
- Planowanie interwencji w oparciu o model partycypacyjny, umożliwiający udział w procesie współdecydowania o kierunkach rozwoju danego obszaru, zwiększy zaangażowanie samorządów lokalnych, przedsiębiorców, partnerów społecznych, społeczności lokalnych w podejmowanie działań rozwojowych i przygotowywaniu kompleksowych strategii. Realizacja CP5 i wzmocnieni rolę lokalnych interesariuszy w planowaniu rozwoju społeczno-gospodarczego dzięki oddolnemu kreowaniu planów rozwoju, animacji czy zawiązywaniu działalności lokalnych partnerstw.
- Jednocześnie wsparcie eksperckie w procesie przygotowania strategii przyczyni się do trwałego wzmocnienia potencjału instytucjonalnego w samorządach lokalnych w zakresie planowania strategicznego i realizacji działań rozwojowych, obejmujących m.in. aspekty gospodarcze, społeczne, przestrzenne i środowiskowe.

2.1.6. Cel „Umożliwienie regionom i obywatelom łagodzenia społecznych, gospodarczych i środowiskowych skutków transformacji w kierunku gospodarki neutralnej dla klimatu”

Przed zidentyfikowanymi regionami stoi szereg wyzwań, aczkolwiek odmienne potrzeby każdego z regionów wymagają prowadzenia dopasowanych działań. Wyzwania te, a w ślad za nimi zakres koniecznego wsparcia dotyczą przede wszystkim uniezależnienia gospodarki regionalnej od przemysłu wydobywczego węgla kamiennego i brunatnego poprzez dywersyfikację, modernizację i zwiększenie jej atrakcyjności, podniesienie jakości życia oraz niedopuszczenie do rozwinięcia niepożądanych efektów społecznych. Przyjęty model działania powinien pozwolić prowadzić skuteczne działania w zakresie dekarbonizacji polskiej gospodarki i tym samym wpisywać się w cele wytyczone w Europejskim Zielonym Ładzie.

Zakres interwencji

Zakres interwencji dostępnej w CP6 jest precyzyjnie wskazany w art. 8 rozporządzenia ustanawiającego FST ¹³⁹. Można tutaj wskazać najważniejsze obszary wsparcia:

- dywersyfikacja gospodarcza regionów węglowych realizowana poprzez m.in. inwestycje produkcyjne w MŚP (w określonych przypadkach również w innych niż MŚP przedsiębiorstwach), inwestycje w tworzenie

¹³⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji.

nowych przedsiębiorstw, działania badawcze i innowacyjne oraz działania wspierające transfer zaawansowanych technologii, a także poprzez cyfryzację;

- wsparcie w zmianie i podnoszenie kwalifikacji pracowników oraz aktywne poszukiwanie pracy;
- rozwój przystępnej cenowo czystej energii i poprawa efektywności energetycznej;
- wzmacnianie gospodarki o obiegu zamkniętym;
- przywracanie do użytku zdegradowanych terenów pogórnich;
- inne obszary wsparcia wskazane i uzasadnione w TPST w tym w zrównoważoną mobilność lokalną oraz w zakresie kształcenia i włączenia społecznego.

Zakres wsparcia z FST będzie różnicowany stosownie do specyficznych potrzeb i potencjałów poszczególnych podregionów na podstawie zapisów terytorialnych planów sprawiedliwej transformacji odnoszących się do obszarów na poziomie NUTS3. TPST będą określać kompleksową i spójną wizję transformacji obszaru bez zawężania swojej interwencji wyłącznie do CP6 i środków pochodzących z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i pozostałych filarów Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji. Co do zasady TPST powinny uwzględniać inne niż FST komplementarne źródła finansowania w szczególności pochodzące z EFRR, EFS+, FS, RRF w ramach programów polityki spójności i KPO oraz środki krajowe.

Ponadto, wydzielona w programie alokacja w ramach koperty horyzontalnej zaprogramowana zostanie na działania skierowane do kilku/wszystkich terytoriów objętych FST. Środki z tej puli przeznaczone zostaną na projekty zintegrowane, wymagające zaangażowania wielu podmiotów z różnych szczebli administracji publicznej (JST + ministerstwa) oraz podmiotów ze sfery B+R, NGO (w tym związki zawodowe). Koperta horyzontalna będzie miała charakter uzupełniający do działań wskazanych w kopertach regionalnych i zapewni wsparcie dla projektów, które są istotne z punktu widzenia procesu sprawiedliwej transformacji, a nie mogą być przeprowadzone w ramach kopert regionalnych (m.in. ze względu na wykraczanie zakresem poza obszar jednego TPST lub ze względu na fakt nieuwzględnienia danego typu wsparcia w ramach TPST). Główne kierunki wsparcia w ramach koperty horyzontalnej określone zostaną w KPST.

Na poziomie gminnym możliwe będzie przygotowanie nieobligatoryjnych planów transformacji nakierowanych na poziom lokalny (niebędących jednak co do zasady strategiami ponadlokalnymi), które w swoich założeniach wpisywać się będą w działania określone w terytorialnych planach sprawiedliwej transformacji. Resort obsługujący dział administracji rozwój regionalny poza ustanowieniem IZ będzie na poziomie strategicznym instytucjonalnie koordynował i monitorował przygotowanie oraz realizację TPST. Na poziomie regionalnym zostaną ustanowione instytucje pośredniczące odpowiedzialne za wybór i wdrażanie projektów wpisujących się w założenia obowiązujących TPST.

W celu lepszej koordynacji i zapewnienia komplementarności wsparcia przeznaczonego na transformację energetyczną i łagodzenie jej skutków powstanie Rada ds. Sprawiedliwej Transformacji składająca się z przedstawicieli Instytucji Zarządzającej i instytucji pośredniczących, resortów zaangażowanych w proces transformacji oraz partnerów społecznych i gospodarczych, w tym przedstawicieli związków zawodowych,

pracodawców i organizacji pozarządowych oraz jednostek samorządu terytorialnego z obszarów transformacji.

Zarządzanie środkami FST na poziomie krajowym oraz wydzielenie w programie kopert regionalnych i koperty horyzontalnej pozwoli na uwzględnienie zasady partnerstwa, wykorzystanie wiedzy i doświadczenia uzyskanego przez samorządy województw i lokalne uczestniczące w inicjatywie „Regiony węglowe w procesie transformacji”. Dodatkowo, dzięki takiemu modelowi, krajowe cele transformacji oraz regionalne cele dotyczące łagodzenia skutków transformacji będą mogły być potraktowane jako jedno, wspólne wyzwanie, programowane i rozliczane w obrębie jednego programu.

Podejście terytorialne

Interwencja w ramach przedmiotowego celu dotyczy obszarów górniczych i pogórnich w sześciu województwach, tj. województwie śląskim, wielkopolskim, dolnośląskim, łódzkim, lubelskim i małopolskim. Jednocześnie, z uwagi na fakt, że w województwie śląskim skala wyzwań związanych z transformacją energetyczną jest największa, a region ten został wskazany w KSRR jako OSI, oprócz dedykowanego wsparcia w ramach CP6, należy zapewnić dla województwa śląskiego komplementarne wsparcie w ramach interwencji w zakresie CP1-5 zbieżnego z celami rządowego „Programu dla Śląska” (projekt strategiczny SOR). Wsparcie to powinno się odbywać m.in. poprzez preferencje w wyborze projektów lub dedykowane konkursy/nabory dla województwa śląskiego w programach finansowanych z funduszy polityki spójności. Zasadnym jest również wsparcie pozostałych województw poprzez działania w ramach ich programów regionalnych poprzez finansowanie działań wykazujących synergię z działaniami realizowanymi ze środków FST.

Efektywna realizacja zadań finansowanych ze środków FST może wymagać zawierania przez zainteresowane JST porozumień służących realizacji zapisów TPST.

Oczekiwane rezultaty

Dzięki wsparciu z FST planuje się uzyskać następujące rezultaty:

- modernizacja rynków pracy obszarów „transformacji górniczej” rozumiana jako tworzenie trwałych i atrakcyjnych miejsc pracy w sektorach nie związanych z sektorem górniczym oraz energetyki konwencjonalnej - w woj. śląskim, dolnośląskim, lubelskim, łódzkim, małopolskim i wielkopolskim w 2019 r. w górnictwie pracowało 133,8 tys. osób, z czego 63% w woj. śląskim. Spadek liczby pracujących w tej sekcji przy jednoczesnym zachowaniu lub tym bardziej poprawie wskaźników aktywności zawodowej będzie oznaczał udane odejście od „górniczych” miejsc pracy;
- regeneracja i rekultywacja terenów pogórnich i przemysłowych oraz dotkniętych skutkami działalności górniczej - w woj. śląskim, dolnośląskim, lubelskim, łódzkim, małopolskim i wielkopolskim w 2019 r. było 32 tys. ha zdewastowanych i zdegradowanych gruntów wymagających rekultywacji. Część z nich, będących jednocześnie obszarami pogórnymi, zostanie zrehabilitowana w ramach

działań wskazanych w TPST. Powierzchnia zregenerowanych terenów zależeć będzie od specyfiki regionalnej i priorytetów inwestycyjnych wskazanych w TPST;

- utrzymanie (lub zwiększenie) poziomu aktywności zawodowej mieszkańców obszarów „transformacji górniczej” - wzrost wskaźnika zatrudnienia (osób w wieku 20-64 lat) w regionach transformacji górniczej w 2030 r. o ok. 5p.p. w stosunku do 2019 r.

2.2. Koordynacja i demarkacja Funduszy oraz komplementarność między nimi i, w stosownych przypadkach, koordynacja między programami krajowymi i regionalnymi

CEL POLITYKI 1:

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP1:

Na poziomie krajowym, jak i regionalnym będzie realizowane wsparcie dotyczące:

- prowadzenia oraz wdrażania wyników działalności B+R przedsiębiorstw - w przypadku wsparcia projektów obejmujących jedynie wdrożenie (bez poprzedzającego etapu prac B+R), na poziomie krajowym przewidziane jest jedynie wsparcie zwrotne lub mieszane, podczas gdy na poziomie regionalnym w uzasadnionych przypadkach będzie możliwe wsparcie bezzwrotne;
- infrastruktury publicznej B+R – wsparcie w ramach Polskiej Mapy Infrastruktury Badawczej i Sieci Badawczej Łukasiewicz będzie realizowane na poziomie krajowym, natomiast na poziomie regionalnym w zakresie inwestycji uzgodnionych w kontrakcie programowym dla danego regionu;
- rozwoju klastrów: na poziomie krajowym wspierane będą krajowe klastry kluczowe oraz ponadregionalne klastry wzrostowe, zaś na poziomie regionalnym klastry załączkowe oraz wzrostowe regionalne;
- działania z zakresu e-usług publicznych - o znaczeniu krajowym będą realizowane na poziomie krajowym, na poziomie regionalnym – e-usługi szczebla regionalnego i lokalnego;
- rozwoju nowych przedsiębiorstw - na obszarze makroregionu wschodniej Polski w ramach programu ponadregionalnego planuje się kontynuację instrumentu wsparcia innowacyjnych przedsiębiorstw na najwcześniejszym etapie ich rozwoju w postaci Platform Startowych dla nowych pomysłów, na poziomie krajowym udzielane będzie wsparcie dla innowacyjnych spółek w formie inwestycji kapitałowych oraz różnego rodzaju programów rozwojowych; w przypadku poziomu regionalnego, wsparcie dla nowopowstałych firm będzie obejmować m.in. usługi inkubacyjne, usługi dotyczące prowadzenia działalności na wczesnym etapie rozwoju, wsparcie inkubatorów przedsiębiorczości, zaś wsparcie poprzez instrumenty kapitałowe będzie ograniczone do tych

regionów, które obecnie wdrażają tego typu instrumenty, mają odpowiednie doświadczenie i potencjał do realizacji tego typu działań;

- projektów mających na celu identyfikację wyłaniających się specjalizacji w ramach PPO - na poziomie krajowym (w ramach KIS) oraz regionalnym (w ramach RIS);
- MŚP poprzez instrumenty finansowe - na poziomie krajowym (instrumenty kapitałowe, gwarancje portfelowe, dłużne i dłużne- quasi kapitałowe), na poziomie regionalnym (m.in. instrumenty dłużne, gwarancje i poręczenia indywidualne);
- rozwoju kompetencji przedsiębiorców, pracowników i menadżerów realizowane na każdym poziomie, jako element projektów inwestycyjnych (w tym dotyczących infrastruktury badawczej organizacji badawczych),
- MŚP w zakresie transformacji w kierunku Przemysłu 4.0 oraz GOZ w celu wzmocnienia efektu synergii będzie realizowane na każdym poziomie,
- rozwoju cyfrowych rozwiązań polegających na optymalizacji różnego rodzaju procesów, w tym m.in. rozwiązań z obszaru inteligentnych miast, wsi i rolnictwa. Na poziomie krajowym planowane jest współfinansowanie skalowalnych rozwiązań cyfrowych, w tym międzysektorowych, które mogłyby być wykorzystane i wdrożone na terenie całego kraju. Na poziomie regionalnym planowane jest współfinansowanie rozwiązań cyfrowych odpowiadających na specyficzne i indywidualne potrzeby oraz problemy danego regionu/ obszaru.

Wsparcie dotyczące rozwoju kadr naukowych realizowane będzie na poziomie krajowym.

Działania dotyczące doskonalenia sieci połączeń cyfrowych również (budowa i modernizacja sieci szerokopasmowych) będą realizowane wyłącznie na poziomie krajowym.

Ewentualne odstępstwa od opisanego wyżej podziału interwencji będą się odbywać na warunkach uzgodnionych w kontrakcie programowym.

Komplementarność CP1 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Wsparcie dla innowacyjnych przedsiębiorstw oraz ich konsorcjów z organizacjami badawczymi w zakresie zielonej gospodarki (w tym działania dotyczące GOZ) będzie komplementarne z interwencją realizowaną w ramach CP2. W szczególności, w CP1 finansowane będą działania w zakresie prowadzenia oraz wdrażania wyników prac B+R dotyczących ekoinnowacji, przede wszystkim w obszarach objętych inteligentnymi specjalizacjami, na poziomie krajowym i regionalnym. Ponadto, w ramach CP1 finansowane będzie wsparcie ekoprojektowania, zielonych kompetencji, przeprowadzania ocen środowiskowych i dotyczących cyklu życia produktu (jak ETV, PEF czy LCA), jako element kompleksowych projektów w tym dotyczących prowadzenia i wdrażania wyników prac B+R w przedsiębiorstwach. Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie projektów inwestycyjnych i rozwojowych, które mają na celu głównie efekt prośrodowiskowy (uwidoczniony m.in. w oczekiwanych efektach projektu i mierzony dedykowanymi wskaźnikami) będzie realizowane w CP2.

Wsparcie w zakresie kompetencji przedsiębiorców, menadżerów i pracowników (w tym kompetencji cyfrowych) finansowane z CP1 będzie komplementarne z działaniami na rzecz kompetencji realizowanymi w ramach CP4. W ramach CP1 wsparcie kompetencji stanowić będzie integralną część większych projektów, związanych z działaniami inwestycyjnymi w przedsiębiorstwach lub prowadzeniem prac B+R. Wspieranie kompetencji pracowników organizacji badawczych będzie z kolei ściśle powiązane z projektami z zakresu tworzenia publicznej infrastruktury B+R. W ramach CP1 przewidziano także wspieranie kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego, istotnych dla sprawnego funkcjonowania współczesnej administracji oraz realizacji polityk publicznych, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju wysokich kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa.

Ze środków EFS+ w ramach CP4 przewidziano powszechne szkolenia dotyczące podnoszenia kompetencji cyfrowych społeczeństwa kierowane do szerokich grup odbiorców, ze szczególnym uwzględnieniem grup wykluczonych, a także wsparcie w tym zakresie uczniów i przedsiębiorców. Ponadto w ramach CP4 wspierane będą projekty dotyczące podnoszenia kompetencji przedsiębiorców, pracowników, osób dorosłych które chcą się przekwalifikować itd. – realizowane w dużej mierze w systemie popytowym za pośrednictwem Bazy Usług Rozwojowych.

Wsparcie ochrony zdrowia realizowane w ramach CP1 również będzie komplementarne z interwencją w ramach CP4. W szczególności w ramach CP1 przewidziano prowadzenie i wdrażanie prac B+R w obszarze zdrowia, powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami (m.in. w chwili obecnej w ramach specjalizacji krajowej „Zdrowe społeczeństwo”). Wspierane mogą być także startupy oferujące rozwiązania w obszarze ochrony zdrowia. Wypracowane w ten sposób nowoczesne technologie i produkty medyczne mogą następnie zostać upowszechnione w ramach działań realizowanych w CP4, w projektach obejmujących np. zakup wysokospecjalistycznej aparatury medycznej, służącej diagnostyce, lecznictwu i ratownictwu.

W zakresie e-zdrowia w ramach CP1 wspierany będzie dalszy rozwój spójnej, kompleksowej architektury informacyjnej w ochronie zdrowia. Interwencja obejmie także rozwój dalszych usług elektronicznych dla pacjentów, w tym telemedycyny oraz zastosowanie nowoczesnych technologii do efektywniejszego zarządzania w obszarze ochrony zdrowia. Jednym z beneficjentów wsparcia w ramach programu krajowego będzie urząd obsługujący ministra właściwego ds. zdrowia. Wsparcie w zakresie e-zdrowia w ramach CP4 dotyczyć będzie świadczenia usług telemedycznych. W celu zapewnienia koordynacji i interoperacyjności projektów w zakresie telemedycyny oraz e-zdrowia zakłada się mechanizm opiniowania określonych przedsięwzięć planowanych do realizacji w programach regionalnych przez ministra właściwego do spraw zdrowia.

CEL POLITYKI 2:

Komplementarność i demarkacja pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP2:

- Wsparcie w zakresie efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach. Podobnie jak w perspektywie 2014-2020, w programach krajowych będzie dedykowane dużym i średnim przedsiębiorstwom (z wyjątkiem działań realizowanych w programie FENG), a w ramach programów regionalnych – małym i mikroprzedsiębiorstwom.
- W zakresie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej. Z poziomu kraju wspierane będą budynki administracji rządowej i jej podległych jednostek oraz uczelnie, szpitale zarządzane przez administrację rządową, a ze środków programów regionalnych - budynki publiczne, których właścicielem jest samorząd terytorialny oraz podległe mu organy i jednostki organizacyjne oraz jednostki zarządzane.
- Odnośnie mieszkalnictwa, interwencja ze strony programów krajowych będzie dotyczyła wielorodzinnych budynków mieszkalnych stanowiących własność Skarbu Państwa oraz budynki spółdzielni mieszkaniowych, a na poziomie regionalnym będą wspierane wielorodzinne budynki mieszkalne inne niż budynki mieszkalne stanowiące własność Skarbu Państwa oraz inne niż budynki spółdzielni mieszkaniowych – np. wspólnoty, TBS, budynki komunalne. Jednocześnie w przypadku wyczerpania środków z programu „Czyste Powietrze”, zasilanego pierwotnie środkami KPO, w miarę dostępnych środków w polityce spójności będzie możliwe ich skierowanie na kontynuację tego programu.
- W ramach programów krajowych zapewnione będzie wsparcie dla budowy/rozbudowy jednostek wysokosprawnej kogeneracji. Wsparcie projektów związanych z oświetleniem będzie prowadzone tylko przez regiony. W przypadku budowy lub modernizacji systemów ciepłowniczych i chłodniczych (sieci) wraz z magazynami ciepła linię demarkacji pomiędzy programami regionalnymi a krajowym wyznacza określony próg mocy zamówionej wraz z magazynami ciepła. Poniżej tego progu wsparcie będzie realizowane przez regiony, powyżej – przez program krajowy.
- Produkcja energii z OZE. Będzie zapewniona na obu poziomach, ale zależne od mocy instalacji. Sieci umożliwiające odbiór energii z OZE będą finansowane tylko z poziomu krajowego.
- Wsparcie w zakresie dostosowania do zmiany klimatu, zapobiegania ryzyku i odporności na klęski żywiołowe. Wsparcie krajowe skierowane będzie do 44 miast, objętych projektem POLiŚ 2014-2020 oraz Warszawa, a także miasta o gęstości zaludnienia powyżej 1000 mieszkańców/km². Miasta w tym przedziale będą też wspierane w zakresie opracowania planów adaptacji do zmian klimatu. Miasta nie posiadające takiego dokumentu i niemieszczące się we wskazanym przedziale, będą wspierane na poziomie programów regionalnych.
- W kwestii budowy, przebudowy lub remontu urządzeń wodnych i infrastruktury towarzyszącej służących zmniejszeniu skutków powodzi lub suszy na poziomie krajowym wspierane będą projekty o charakterze ponadregionalnym uzgodnione z ministrem właściwym do spraw gospodarki wodnej oraz ministrem właściwym do spraw klimatu. Projekty o charakterze regionalnym i lokalnym, w tym wynikające z potrzeb JST będą wspierane na poziomie programów regionalnych. Podobnie

będzie w kwestii systemów prognozowania i ostrzegania środowiskowego (zasięg regionalny – wsparcie z poziomu programów regionalnych, zasięg ponadregionalny – wsparcie z programu krajowego).

- W zakresie małej retencji na poziomie krajowym wspierane będą inwestycje administracji centralnej, w regionach – pozostałe. W kwestii doposażenia służ mundurowych Państwowa Straż Pożarna będzie wspierana w przede wszystkim na poziomie krajowym, a w uzasadnionych przypadkach, po uwzględnieniu w programie, finansowanie będzie możliwe także z programu regionalnego.
- W obszarze gospodarki wodno-ściekowej, w tym inwestycji w budowę, rozbudowę sieci kanalizacyjnej, planuje się wsparcie aglomeracji wyznaczonych w KPOŚK powyżej 10 tys. RLM na poziomie kraju, a pozostałe aglomeracje większe niż 2 tys. RLM – na poziomie programów regionalnych. Inwestycje w zakresie ograniczenia strat wody do spożycia na w sieciach wodociągowych, zwiększenia efektywności dostaw wody, rozwoju systemów ujęć, uzdatniania, zaopatrzenia, dostawy i magazynowania wody w gminach o liczbie ludności od 15 tys. będą realizowane na poziomie kraju, a gminy do 15 tys. mieszkańców – na poziomie programów regionalnych .
- Edukacja ekologiczna prowadzona będzie przede wszystkim na poziomie krajowym, na poziomie regionalnym w przypadku, gdy będzie to element większego projektu.
- Kompleksowe projekty z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami – granicą będzie wartość kosztów kwalifikowalnych instalacji (powyżej 8 mln PLN- interwencja na poziomie krajowym, poniżej – na poziomie regionalnym). Podobna granica kosztowa będzie obowiązywała dla projektów dotyczących rozwijania recyklingu odpadów (projekty w kierunku gospodarki zasobooszczędnej).
- W zakresie systemów selektywnego zbierania odpadów komunalnych uwzględniające rozwiązania dotyczące zapobiegania powstawaniu odpadów lub ponowne użycie (punkty selektywnej zbiórki odpadów komunalnych). Na poziomie kraju wspierane będą projekty obsługujące powyżej 20 tys. mieszkańców oraz o wartości powyżej 2 mln PLN kosztów kwalifikowalnych, z poziomu programów regionalnych –projekty poniżej tego progu.
- W zakresie rekultywacji terenów zdegradowanych interwencja z poziomu kraju będzie dotyczyła zanieczyszczeń po zlikwidowanych zakładach będących własnością Skarbu Państwa przez RDOŚ i inne podmioty administracji publicznej, zaś na poziomie regionu – projektów dotyczących JST.
- Odnosnie dokumentów strategicznych i planistycznych w obszarze ochrony przyrody i różnorodności biologicznej, programy krajowe wspierać będą projekty parków narodowych, obszarów Natura 2000 i rezerwatów, a inne obszary będą wspierane z programów regionalnych.
- Finansowanie mobilności na obszarze miast i ich obszarów funkcjonalnych; z poziomu krajowego finansowane będą działania na obszarach ZIT miast wojewódzkich oraz w ośrodkach

subregionalnych z obszaru objętego programem Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej. Miasta nieobjęte wsparciem krajowym korzystać będą ze środków dostępnych w programach regionalnych. Działania w tym obszarze finansowane będą przede wszystkim ze środków Funduszu Spójności oraz EFRR. Komplementarnie dostępne będą środki z innych funduszy np. na projekty lokalnej mobilności w ramach FST dotyczące obszarów objętych terytorialnymi planami sprawiedliwej transformacji.

- Wyłącznie z poziomu krajowego wspierane będą inwestycje dotyczące infrastruktury energetycznej w zakresie przesyłu, dystrybucji oraz magazynowania energii. Tylko na poziomie krajowym wspierane będą inwestycje związane z renaturyzacją przekształconych cieków wodnych i obszarów od wód zależnych oraz opracowanie i aktualizacja dokumentów strategicznych/planistycznych w zakresie gospodarki wodnej. Również na poziomie krajowym prowadzone będzie monitoring i badania środowiska. Natomiast tylko na poziomie regionalnym wspierane będą projekty w zakresie tworzenia centrów ochrony różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i pozamiejskich w oparciu o gatunki rodzime np. banki genowe, parki miejskie, ogrody botaniczne, ekoparki, zaś tylko na poziomie krajowym – projekty w zakresie odtwarzania/udrażniania korytarzy ekologicznych.

Komplementarność CP2 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Obszar CP2 jest komplementarny do interwencji przewidzianej w CP1 oraz CP6. Komplementarność CP2 z CP1 w zakresie wsparcia przedsiębiorstw zapewniona będzie w obszarze efektywności energetycznej oraz rozwiązań GOZ, mających na celu zamykanie komponentów w obiegu technologicznym, np. wody, energii, przejścia z modelu liniowego na cyrkularny. Wspierane będą też działania zmierzające do zmniejszenia produkcji odpadów i eliminowania tworzyw sztucznych. Komplementarność CP 2 z CP 1 dotyczy również działań finansujących prace B+R oraz działań wspierających projekty w zakresie ekoinnowacji.

Obszary CP2 i CP6 charakteryzują się synergią, w szczególności w obszarze transformacji energetycznej, a więc działań w zakresie efektywności energetycznej budynków, wsparcia produkcji energii z OZE oraz infrastruktury dotyczącej przesyłu, dystrybucji i magazynowania energii. CP2 wspierać też będzie inwestycje w zakresie zmniejszenia emisji poprzez wymianę źródeł ogrzewania i rozbudowę i modernizację sieci ciepłowniczych. Synergia dotyczyć będzie także rekultywacji terenów zdegradowanych działalnością przemysłu, a także działań w zakresie dostosowania się do zmian klimatu, zapobiegania zagrożeniom, zielonej i niebieskiej infrastruktury w miastach i ochrony przyrody, a także edukacji ekologicznej.

Komplementarność CP 2 z EFMRA

Istotnym instrumentem realizacji CP2 są działania finansowane ze środków EFMRA. Zgodnie z zaplanowaną unijną logiką interwencji na lata 2021-2027 realizacja CP2 nastąpi w ramach trzech priorytetów EFMRA

- Priorytetu 1 Wsparcie zrównoważonego rybołówstwa i ochrony żywych zasobów morza;
- Priorytetu 2 Wkład w bezpieczeństwo żywnościowe w Unii dzięki konkurencyjności i zrównoważeniu w akwakulturze oraz na rynkach oraz
- Priorytetu 4 Poprawa skuteczności międzynarodowego zarządzania oceanami oraz wkład w bezpieczeństwo oraz czystość mórz i oceanów, ochronę na nich, a także zrównoważone zarządzanie nimi.

Działania podejmowane w ramach programu rybackiego są komplementarne do działań zaplanowanych w ramach polityki spójności i wnoszą wkład w osiągnięcie opisanych powyżej założeń na lata 2021-2027.

W ramach programu finansowanego ze środków EFMRA planowane są następujące działania:

- wzmocnienie działalności w sektorze rybołówstwa i akwakultury zrównoważonej pod względem gospodarczym, społecznym i środowiskowym, w tym m.in. propagowanie dostosowania zdolności połowowej do uprawnień do połowów w rybołówstwie morskim, propagowanie akwakultury zapewniającej usługi środowiskowe, a także wsparcie zdrowia i dobrostanu zwierząt w akwakulturze, wsparcie inicjatyw stymulujących wymianę pokoleniową w rybołówstwie i akwakulturze oraz przyczynianie się do odpowiedniego poziomu życia w sektorze rybackim;
- zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego, w tym propagowanie wprowadzania do obrotu, jakości i wartości dodanej produktów rybołówstwa i akwakultury, a także przetwarzania tych produktów oraz działania promujące nowe wzorce konsumpcji;
- zwiększenie efektywności energetycznej w produkcji rybackiej, inwestycje ograniczające zużycie energii i wymiana urządzeń na energooszczędne, zastosowanie efektywnych energetycznie technologii, produkcyjnym, instalacja urządzeń OZE;
- promocja oraz podnoszenie świadomości i wiedzy przedsiębiorców i społeczności lokalnych w zakresie efektywności energetycznej, GOZ i wykorzystania OZE;
- ochrona i odbudowa wodnej różnorodności biologicznej i ekosystemów wodnych oraz promowanie rozwiązań zmniejszających presję rybołówstwa na środowisko;
- wzmocnienie potencjału instytucji zaangażowanych w kontrolę rybołówstwa, nadzór i monitoring morski, zbieranie danych rybackich oraz zarządzanie, ochronę i bezpieczeństwo mórz na poziomie krajowym i regionalnym.

CEL POLITYKI 3:

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP3

Działania związane z inwestycjami w sieci TEN-T prowadzone będą na poziomie programów krajowych ze środków Funduszu Spójności oraz EFRR.

Działania planowane poza siecią TEN-T będą finansowane na poziomie krajowym i regionalnym ze środków EFRR.

Działania w zakresie cyfryzacji będą mogły być finansowane zarówno na poziomie krajowym jak i regionalnym, zarówno ze środków FS jak i EFRR.

W obszarze tematycznego pokrywania się z interwencjami realizowanymi w ramach KPO, który również przewiduje działania dotyczące zrównoważonego transportu, zastosowana zostanie demarkacja na poziomie projektów.

CEL POLITYKI 4:

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP4:

Na poziomie krajowym i regionalnym realizowane będą działania EFRR w ramach celów szczegółowych:

Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wzmocnienie odporności systemu opieki zdrowotnej, a także wzmocnienie roli kultury i turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych.

Działania w ramach celów szczegółowych EFS+ będą realizowane zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Przy czym we wszystkich celach szczegółowych CP4 działania w zakresie innowacji społecznych i eksperymentów społecznych oraz współpracy ponadnarodowej będą realizowane na poziomie krajowym.

W obszarze rynku pracy na poziomie regionalnym realizowane będą działania ukierunkowane przede wszystkim na wsparcie bezpośrednie osób, czyli m.in. aktywizację zawodową osób pozostających bez pracy, znajdujących się w trudnej sytuacji na rynku pracy, zwłaszcza: kobiet, osób młodych, osób starszych, osób długotrwale bezrobotnych i osób o niskich kwalifikacjach, migrantów, w tym migrantów powrotnych czy zapewnienie większego dostępu do stabilnego zatrudnienia oraz możliwości podnoszenia kompetencji i kwalifikacji dla osób zatrudnionych na umowach krótkoterminowych, umowach cywilno-prawnych, ubogich pracujących i osób odchodzących z rolnictwa. Wsparcie bezpośrednie skierowane do osób młodych będzie realizowane z poziomu regionalnego, aby jak najlepiej odpowiadać na ich potrzeby na regionalnych rynkach pracy. Na poziomie krajowym realizowane będą działania horyzontalne mające na celu zapewnienie skutecznej koordynacji tych działań w kontekście wypełnienia zasad określonych we wzmocnionej Gwarancji dla młodzieży i dla osób długotrwale bezrobotnych.

Na poziomie krajowym realizowane będą działania mające na celu zwiększenie dostępu do miejsc opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 oraz działania wspierające równość szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy. W odniesieniu do wsparcia samozatrudnienia, bazując na wynikach badania *Oceny ex ante instrumentów finansowych w obszarze samozatrudnienia ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w okresie programowania 2021-2027*, planuje się zwiększyć rolę instrumentów finansowych w postaci mikropożyczek, które będą szeroko dostępne dla zainteresowanych osób z poziomu krajowego i będą

spójne z działaniami podejmowanymi ze środków krajowych. Dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej będą udzielane przez publiczne służby zatrudnienia na poziomie regionalnym.

W obszarze edukacji na poziomie krajowym podejmowane będą działania horyzontalne, ukierunkowane na wsparcie systemu oświaty bądź mające na celu wypracowanie powszechnych rozwiązań o charakterze ponadregionalnym. Realizowane będzie m.in. kształcenie i doskonalenie kadr w obszarach kluczowych dla systemu oświaty, rozwój narzędzi i metodyki kształcenia, publicznej oferty e-materiałów i rozwiązań cyfrowych w procesie edukacyjnym, zintegrowane i kompleksowe wsparcie dla poradni psychologiczno-pedagogicznych, rozwiązania systemowe w zakresie edukacji włączającej, w tym rozwój sieci SCWEW. Planowane jest doskonalenie systemu kształcenia zawodowego i podnoszenie jego atrakcyjności w odniesieniu do wymagań rynku pracy, a także rozwój narzędzi dla nowoczesnego systemu doradztwa zawodowego i promocja kształcenia zawodowego. Wyłącznie na poziomie krajowym realizowane będzie wsparcie w obszarze szkolnictwa wyższego.

Z kolei na poziomie regionalnym interwencja będzie ukierunkowana na bezpośrednie wsparcie szkół, przedszkoli i innych jednostek systemu oświaty, ich uczniów i kadr, a także dostosowanie systemu edukacji do potrzeb regionalnego rynku pracy. Wsparcie obejmować będzie rozwój kompetencji dzieci i uczniów, w szczególności kompetencji przekrojowych, wsparcie szkoły w prowadzeniu skutecznej edukacji włączającej, w tym wdrażanie modelu dostępnej szkoły, wsparcie powszechnego doradztwa zawodowego. Na poziomie regionalnym realizowane będzie wsparcie edukacji przedszkolnej.

W obszarze kompetencji (w tym cyfrowych) osób dorosłych, wsparcie na poziomie krajowym będzie udzielane w ramach instrumentów zwrotnych (pożyczek na kształcenie). Ponadto, na poziomie krajowym powstaną ośrodki aktywizacji cyfrowej, które docelowo będą działać w każdej gminie w Polsce. Na poziomie regionalnym osoby dorosłe, które chcą się kształcić z własnej inicjatywy, będą mogły korzystać z oferty usług rozwojowych w Bazie Usług Rozwojowych (BUR) – na zasadach systemu popytowego, dotacyjnego. Ponadto, planowany jest rozwój kompetencji podstawowych, w tym cyfrowych, realizowany poza systemem BUR i PSF, umożliwiający wdrażanie upskilling pathways, a także wsparcie lokalnych inicjatyw na rzecz kształcenia osób dorosłych (na przykładzie LOWE).

Rozwój kompetencji przedsiębiorców i pracowników będzie możliwy zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym. Z poziomu krajowego realizowane będą szkolenia i doradztwo w obszarach kluczowych dla rozwoju społeczno-gospodarczego kraju (np. GOZ, wdrożenie Europejskiego aktu o dostępności – Dyrektywa EAA, dostosowanie przedsiębiorstw do zmian oraz radzenie sobie w trudnościach). Na poziomie regionalnym przedsiębiorcy i pracownicy będą mogli korzystać ze wsparcia szkoleniowego i doradczego na zasadach analogicznych jak w perspektywie finansowej 2014-2020 – w ramach oferty BUR, w systemie popytowym.

Na poziomie regionalnym możliwe będzie realizowanie działań EFRR w ramach celu szczegółowego: poprawa dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury.

W obszarze włączenia społecznego, na poziomie krajowym realizowane będą w szczególności działania dot. opracowania i wdrożenia nowych narzędzi wsparcia osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin (w tym wdrożenie instrumentu zatrudnienia wspomaganego), aktywizacji społeczno-zawodowej więźniów, wzmocnienia potencjału instytucji pomocy społecznej, poprawy funkcjonowania systemu wsparcia ekonomii społecznej, koordynacji przez ROPS działań w obszarze włączenia społecznego, zapewnienia dostępu dla PES do zwrotnych instrumentów finansowych, wsparcia osób zarządzających przedsiębiorstwami społecznymi, a także wzmocnienia procesu deinstytucjonalizacji. Na poziomie regionalnym będzie realizowane wsparcie skierowane do m.in. osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, społeczności marginalizowanych takich jak Romowie i osób biernych zawodowo, oraz służące poprawie dostępu do szerokiego katalogu usług społecznych świadczonych w społeczności lokalnej, czy przeciwdziałaniu ubóstwu energetycznemu oraz wsparcie bezpośrednio podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstw społecznych. Wyłącznie na poziomie krajowym realizowane będzie wsparcie w ramach programu Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa. Na poziomie regionalnym możliwe będzie realizowanie działań EFRR w zakresie celu szczegółowego: zwiększenie integracji społeczno-ekonomicznej marginalizowanych społeczności, migrantów i grup w niekorzystnej sytuacji poprzez zintegrowane działania obejmujące mieszkalnictwo i usługi społeczne. W obszarze zdrowia na poziomie krajowym realizowane będą przede wszystkim działania w zakresie profilaktyki i promocji zdrowia, deinstytucjonalizacji opieki medycznej, wsparcia infrastrukturalnego podmiotów leczniczych o charakterze ponadregionalnym i wdrażającym reformy w zakresie deinstytucjonalizacji na najwyższych poziomach opieki oraz wdrażanie standardów dostępności w podmiotach leczniczych, jak również kształcenie i doskonalenie zawodowe kadr medycznych, okołomedycznych oraz kadr organizacyjnych/ administracyjnych/ zarządzających systemem ochrony zdrowia. Z kolei na poziomie regionalnym realizowane będą regionalne programy zdrowotne, wsparcie procesu deinstytucjonalizacji opieki medycznej, w tym opieki psychiatrycznej, wsparcia infrastrukturalnego podmiotów leczniczych o charakterze regionalnym i lokalnym oraz wdrażanie standardów dostępności w podmiotach leczniczych. W obszarze kultury i turystyki inwestycje infrastrukturalne będą mogły być uzupełniane przez projekty finansowane z EFS+, zwłaszcza w ramach programów regionalnych lub finansowane z innych źródeł. Projekty w zakresie włączenia społecznego, ekonomii społecznej, edukacji włączającej, szkolnictwa zawodowego lub podnoszenia kompetencji pracowników instytucji kultury i turystyki będą realizowane uzupełniając do projektów infrastrukturalnych jako odrębne projekty finansowane z EFS+ lub poprzez zastosowanie cross-financingu. Możliwe będzie także finansowanie ww. działań komplementarnych z innych źródeł, np. środków własnych instytucji. Inwestycje w kulturę i turystykę w ramach CP5 wynikające ze strategii terytorialnych i lokalnych będą komplementarne do inwestycji w ramach CP4 na poziomie regionalnym. Obowiązek informowania o projektach w tym zakresie spoczywa na instytucji zarządzającej programem regionalnym. JST odpowiedzialne za planowanie strategiczne na poziomie lokalnym są

zobowiązane do zapewnienia zgodności swoich dokumentów strategicznych ze strategiami poziomu regionalnego. Dokumenty te będą także weryfikowane przez samorządowe władze wojewódzkie pod kątem komplementarności ze strategiami szczebla regionalnego.

Komplementarność CP4 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Komplementarność CP4 i CP1 odnosi się przede wszystkim do wsparcia przedsiębiorstw i ich pracowników w zakresie podnoszenia jakości świadczonych usług, jak również dostosowania kompetencji pracowników (w tym kompetencji cyfrowych), a tym samym oferowanych usług, do zachodzących zmian.

Działania w zakresie rozwoju i zdobywania nowych umiejętności i kompetencji, realizowane w ramach CP1, koncentrują się na wsparciu przedsiębiorców oraz przedstawicieli sektora nauki w obszarach związanych z innowacyjnością tj. inteligentnych specjalizacji, cyfrowej i niskoemisyjnej transformacji przemysłu i przedsiębiorczości, innowacyjnych modelach biznesowych, transferze technologii i zarządzania innowacjami. Działania realizowane w ramach CP1 mają na celu wspieranie przedsiębiorców w rozwijaniu i zdobywaniu nowych umiejętności w ramach kompleksowych projektów, gdzie rozwój kompetencji może być jednym z elementów projektu B+R.

Z kolei w CP4 wsparcie zostało ukierunkowane na podnoszenie kompetencji przedsiębiorców, pracowników, osób dorosłych które chcą się przekwalifikować – realizowane w dużej mierze w systemie popytowym za pośrednictwem Bazy Usług Rozwojowych. W ramach CP1 przewidziano również wzmocnienie kompetencji i potencjału klastrów Ośrodków Innowacji do świadczenia wysokich jakościowo proinnowacyjnych usług na rzecz firm. Ponadto, w ramach CP1 prowadzone są również działania podnoszące kompetencje regionów w realizacji projektów B+R. W CP4, w kontekście rozwoju kwalifikacji oraz kompetencji niezbędnych na rynku pracy, planuje się także dalsze rozwijanie Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji oraz wdrażanie systemowych rozwiązań wynikających ze Zintegrowanej Strategii Umiejętności. Ze środków EFS+ w ramach CP4 przewidziano powszechne szkolenia dotyczące podnoszenia kompetencji cyfrowych społeczeństwa kierowane do szerokich grup odbiorców, ze szczególnym uwzględnieniem grup wykluczonych. . W ramach CP1 planuje się natomiast wsparcie rozwoju kompetencji cyfrowych pracowników instytucji sektora publicznego istotnych dla sprawnego funkcjonowania współczesnej administracji oraz realizacji polityk publicznych w tym m.in. wsparcie zaawansowanych kompetencji specjalistycznych z zakresu cyberbezpieczeństwa.

W ramach CP4 realizowane będą działania w zakresie kompetencji w obszarze systemu edukacji (w tym w szkolnictwie wyższym) takich jak szkolenia w obszarach kluczowych dla systemu oświaty oraz szkolenia w zakresie wsparcia edukacyjno- specjalistycznego czy szkolenia i doradztwo dla kadr edukacji włączającej. Ponadto podnoszenie kwalifikacji i kompetencji studentów oraz doktorantów, rozwój kwalifikacji i kompetencji kadry dydaktycznej, naukowej, zarządzającej i administracyjnej podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki.

W ramach CP4 realizowane będą również działania w zakresie kompetencji społecznych

(w tym w obszarze włączenia społecznego) szkolenia w zakresie kształtowania i rozwoju postaw prozdrowotnych oraz promujących zdrowy styl życia, szkolenia i kursy związane z potrzebą zapewnienia dostępności.

Wsparcie ochrony zdrowia realizowane w ramach CP4 również będzie komplementarne z interwencją w ramach CP1. W szczególności w ramach CP1 przewidziano prowadzenie i wdrażanie prac B+R w obszarze zdrowia, powiązanych z inteligentnymi specjalizacjami (m.in. w chwili obecnej w ramach specjalizacji krajowej „Zdrowe społeczeństwo”). Wspierane mogą być także startupy oferujące rozwiązania w obszarze ochrony zdrowia. Wypracowane w ten sposób nowoczesne technologie i produkty medyczne mogą następnie zostać upowszechnione w ramach działań realizowanych w CP4, w projektach obejmujących np. zakup wysokospecjalistycznej aparatury medycznej, służącej diagnostyce, lecnictwu i ratownictwu. Wsparcie w zakresie e-zdrowia w ramach CP4 dotyczyć będzie przede wszystkim świadczenia usług telemedycznych.

Z kolei w zakresie e-zdrowia w ramach CP1 wspierany będzie dalszy rozwój spójnej, kompleksowej architektury informacyjnej w ochronie zdrowia. Interwencja obejmie także dalszy rozwój usług elektronicznych dla pacjentów, w tym telemedycyny oraz zastosowanie nowoczesnych technologii do efektywniejszego zarządzania w obszarze ochrony zdrowia. Komplementarność CP4 z CP6 będzie zapewniona dzięki odpowiedniej demarkacji między programem Fundusze Europejskie dla Sprawiedliwej Transformacji a zakresem interwencji EFS+. W ramach CP6 realizowane będą programy outplacementu dla pracowników zagrożonych zwolnieniem, przewidzianych do zwolnienia lub zwolnionych w przedsiębiorstwach dotkniętych transformacją, z branż wskazanych w TPST. Te kompleksowe programy/projekty, kierowane do pracowników konkretnych przedsiębiorstw obejmowanych transformacją, będą zawierać szereg działań outplacementowych, od podnoszenia kwalifikacji i wsparcia na przekwalifikowanie się, przez doradztwo zawodowe i pośrednictwo pracy, po wsparcie na założenie własnej działalności gospodarczej. Uzupełnieniem projektów ukierunkowanych na outplacement, będzie aktywizacja społeczna i zawodowa członków rodzin/osób prowadzących wspólne gospodarstwo domowe z objętymi outplacementem pracownikami przedsiębiorstw, dotkniętych transformacją. W ramach CP4 natomiast, w województwach obejmowanych TPST, outplacement zostanie ograniczony do pozostałych branż, niewskazanych w TPST. W ramach CP6 realizowane będzie również wsparcie w zakresie zmiany profilu szkół zawodowych i technicznych kształcących w zawodach związanych z górnictwem, energetyką konwencjonalną i innymi branżami objętymi transformacją w regionach objętych wsparciem FST. W CP4 wspierane będą pozostałe szkoły i zawody, czyli nie będą wspierane kierunki/szkoły wygaszane lub przeprofilowywane w ramach CP6. Pozostałe działania, o których mowa w UP w zakresie CP4, realizowane w obszarach rynku pracy, edukacji i włączenia społecznego (w tym ekonomii społecznej), będą co do zasady finansowane ze środków EFS+.

Działania EFS+ w CP4 na poziomie regionalnym będą stanowiły istotne uzupełnienie przedsięwzięć podejmowanych w ramach CP5 wynikających ze strategii terytorialnych i lokalnych, tak aby łącznie stanowiły zintegrowaną odpowiedź na problemy mieszkańców. Będą też realizowane jako samodzielne projekty wynikające z lokalnych i terytorialnych strategii rozwoju pod warunkiem realizacji celów EFS+ i zapewnienia wartości dodanej wynikającej z terytorializacji podejścia.

CEL POLITYKI 5:

Komplementarność CP5 z interwencją w ramach innych celów polityki

W ramach CP5 mogą być realizowane także projekty w obszarach tematycznych właściwych dla CP1-4 i 6. W takim przypadku nie wliczają się do koncentracji tematycznej, wymaganej w rozporządzeniu ogólnym. Szczególnie związany z CP5 jest CP4, w dużej mierze finansowany z EFS+, uzupełniający interwencje o charakterze infrastrukturalnym o niezbędne działania społeczne.

Inwestycje we wsparcie kultury i turystyki w ramach CP4 będą komplementarne do projektów dotyczących wsparcia kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki w ramach CP5 wynikających ze strategii terytorialnych. Komplementarność między CP4 a CP5 będzie zapewniona w zakresie sposobu wdrażania, celów i właściwości podmiotów odpowiedzialnych za zarządzanie obiektami kultury i turystyki. JST odpowiedzialne za planowanie strategiczne będą mogły koordynować inwestycje na poziomie lokalnym i regionalnym w oparciu o dokumenty strategiczne.

W ramach RLKS wspierane będą projekty wynikające z lokalnych strategii rozwoju, opracowanych przez LGD zgodnie z wymogami rozporządzenia ogólnego, których celem jest zaspokojenie specyficznych, zgłaszanych przez mieszkańców potrzeb lokalnych. Projekty z nich wynikające mogą być finansowane z EFRR, EFS+, EFRROW, a także oddzielnie z EFMRA.

Komplementarność pomiędzy programami krajowymi i regionalnymi w ramach CP5:

Działania finansowane w ramach CP5 będą realizowane głównie na poziomie regionalnym.

Komplementarność działań wynikać będzie z oddolnie opracowanych strategii terytorialnych i lokalnych strategii rozwoju, które wdrażane będą za pomocą instrumentów terytorialnych takich jak ZIT, IIT i RLKS (więcej w Załączniku: Instrumenty terytorialne). Zintegrowany charakter strategii odzwierciedlać będzie kompleksowe podejście do rozwiązywania problemów i wykorzystania potencjałów obszaru objętego instrumentem łącząc różne działania miękkie i twarde (np. inwestycyjne, edukacyjne, organizacyjne).

Strategie terytorialne (ZIT i IIT) mogą być finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+ w ramach wydzielonych działań. Dodatkowym źródłem wsparcia strategii ZIT i IIT mogą być środki krajowych programów.

Strategie te będą spójne ze strategiami rozwoju województw. Regionalne IZ zapewnią komplementarność instrumentów terytorialnych z celami regionalnych programów.

Projekty dotyczące wsparcia kultury, dziedzictwa kulturowego i turystyki będą wdrażane zarówno w CP4, jak i w CP5. Komplementarność będzie zapewniona w zakresie sposobu wdrażania, celów oraz zgodnie z właściwością podmiotów odpowiedzialnych za obiekty kultury.

Komplementarność CP5 z EFMRA

Na poziomie krajowym będzie realizowany priorytet 3 EFMRA *Wkład w rozwój zrównoważonej niebieskiej gospodarki oraz wsparcie dobrobytu społeczności nadbrzeżnych*. W ramach krajowego programu RYBY 2021-2027 w CP5 będą realizowane działania na rzecz terenów zależnych od rybactwa, w tym regionów nadbrzeżnych. Działania te będą realizowane z wykorzystaniem instrumentu RLKS.

CEL POLITYKI 6:

Komplementarność CP6 z interwencją w ramach innych celów polityki:

Rozporządzenie dotyczące Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji reguluje zakres wsparcia, którym mogą być objęte działania finansowane w ramach Celu 6 polityki spójności. Zakres ten jest w bardzo dużym stopniu zbieżny z zakresem wsparcia finansowanym z EFRR i EFS+. Interwencja finansowana z FST będzie uzupełniająca w stosunku do podstawowej interwencji polityki spójności nakierowanej na zrównoważony wzrost i miejsca pracy.

Głównymi wyróżnikami działań finansowanych z FST będą:

1. Zakres terytorialny – projekty będą realizowane na obszarach wskazanych do wsparcia w UP, dla których zaakceptowano TPST.
2. Powiązanie z sektorami schyłkowymi i sektorami podlegającymi transformacji – sektory te zostaną określone w TPST.
3. Osoby zatrudnione w górnictwie i energetyce konwencjonalnej oraz w przedsiębiorstwach kooperacyjnie powiązanych z tymi sektorami.
4. Tworzenie nowych miejsc pracy.
5. Środowiskowe skutki działalności górniczej.

W przypadku dużych potrzeb inwestycyjnych, np. w zakresie odnawialnych źródeł energii, ciepłownictwa, nisko- i zeroemisyjnego transportu, możliwe będzie wspieranie takich samych typów projektów z różnych funduszy. W takim przypadku, w celu uniknięcia podwójnego finansowania demarkacja prowadzona będzie na bieżąco w oparciu o listy projektów.

Możliwe będzie także uzupełniające wsparcie programów krajowych, których cele są zbieżne z celami FST. W przypadku kiedy TPST będą obszarowo nakładać się z innymi instrumentami możliwe będzie finansowanie działań realizowanych w ramach tych instrumentów ze środków FST.

Dodatkowo, możliwe będzie finansowanie działań, które mogłyby być finansowane z innych funduszy, ale potrzeby w tym zakresie wynikają bezpośrednio z transformacji energetycznej, np. zachowanie dziedzictwa niematerialnego obszarów górniczych lub integracja osób dotkniętych transformacją.

Realizacja zadań w CP6 będzie odbywała się w ramach programu krajowego i będzie obejmować działania o charakterze krajowym (obejmujących więcej niż jeden region korzystający z FST) oraz regionalnym. W kontekście wykorzystania środków z RRF istotna będzie komplementarność CP6 z działaniami w ramach KPO zapewniającymi rozwój niskoemisyjnych źródeł wytwórczych i wzmocnienie elastyczności systemu energetycznego oraz zwiększeniu udziału OZE, jak i energetyki rozproszonej, w tym prosumenckiej oraz rozwiązań innowacyjnych m.in. w zakresie rozwoju OZE, a także rozwiązań służących poprawie jakości powietrza i zwiększania efektywności energetycznej procesów przemysłowo-produkcyjnych.

Komplementarność między celami polityki spójności – INTERREG:

Zapewnienie komplementarności pomiędzy programami realizowanymi przez Polskę w ramach umowy partnerstwa a programami Interreg z udziałem Polski będzie sprzyjać pełniejszemu osiągnięciu celów polityki spójności.

Promocja koordynacji i spójności między programami przyczyni się do osiągnięcia lepszych efektów projektów. Komplementarność między pierwszym a drugim celem polityki spójności może opierać się na wzajemnym uzupełnianiu się projektów finansowanych z różnych źródeł tej polityki. Przykładem może być np. wykorzystywanie rezultatów projektów Interreg przez projekty na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym, zaangażowanie środków polityki spójności dla regionów w projekty międzynarodowe, wykorzystanie (kapitalizacja) efektów projektów lokalnych i regionalnych w międzynarodowych partnerstwach Interreg.

Należy zwrócić uwagę, że identyfikacja, rozpowszechnianie i transfer dobrych praktyk do polityk rozwoju regionalnego, w tym do programów celu pierwszego polityki spójności, jest głównym celem programu Interreg Europa, który będzie realizowany w ramach komponentu międzyregionalnego Interreg.

2.3. Komplementarność i synergia między funduszami objętymi umową partnerstwa, FAMI, FBW, IZGW oraz innymi instrumentami Unii

CEL POLITYKI 1:

Komplementarność Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 z Programem Horyzont Europa

Cel 1 polityki spójności oraz Horyzont Europa w sposób komplementarny koncentrują się na obszarze badań naukowych i prac rozwojowych, innowacji oraz rozprzestrzenianiu nowoczesnych technologii. W ramach Umowy Partnerstwa przewiduje się ponadto mechanizmy bezpośrednio korespondujące programem Horyzont Europa, takie jak:

- finansowanie projektów przedsiębiorstw, oraz konsorcjów z udziałem przedsiębiorstw, które otrzymały certyfikat Seal of Excellence z Programu Horyzont Europa. Projekty takie, zgodnie z art.

73.4 rozporządzenia ogólnego mogą otrzymać dofinansowanie w polityce spójności bezpośrednio, bez konieczności weryfikacji spełnienia warunków, które zostały już ocenione przez KE.

- krajowe współfinansowanie dla projektów wyłonionych w ramach konkursów Horyzontu Europa w obszarze *Widening participation – teaming for excellence (ToE)*.
- finansowanie wkładu krajowego w konkursach na projekty badawczo-rozwojowe realizowane przez organizacje badawcze i przedsiębiorców w partnerstwach międzynarodowych np. w programie KE Horyzont Europa, gdzie wkład z EFRR może stanowić wkład krajowy, zgodnie z art. 15 rozporządzenia ustanawiającego Horyzont Europa oraz art. 73.4 rozporządzenia ogólnego.
- wspieranie aplikowania do Programu Horyzont Europa, w tym koszty opracowania wniosku oraz poszukiwania partnerów konsorcjum.

Komplementarność Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 z Programem Cyfrowa Europa (Digital Europe Programme)

Program Cyfrowa Europa służy realizacji strategii KE dotyczącej jednolitego rynku cyfrowego i reagowaniu na rosnącą rolę technologii cyfrowych i towarzyszące im wyzwania w przyszłości. Program Cyfrowa Europa wspiera poprawę umiejętności cyfrowych, szersze zastosowania sztucznej inteligencji i przetwarzanie o wysokiej wydajności poprzez Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych (European Digital Innovation Hubs, EDIHy).

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa dot. współfinansowania działań prowadzonych przez Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych będzie komplementarne w stosunku do finansowania zapewnionego przez KE w ramach Programu Cyfrowa Europa. Zadania realizowane przez EDIHy będą polegać na wspieraniu transformacji cyfrowej przez zwiększenie w państwach członkowskich UE poziomu wykorzystania cyfrowych technologii w gospodarce i społeczeństwie.

Ponadto, w ramach Umowy Partnerstwa realizowane będzie wsparcie przeznaczone na finansowanie usług doradczych, a także inwestycji związanych z podniesieniem poziomu wykorzystania technologii cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem automatyzacji i robotyzacji procesów w przedsiębiorstwie zmierzających do transformacji w kierunku Przemysłu 4.0, jak również cyberbezpieczeństwa w przedsiębiorstwie.

Przewiduje się również wspierane rozwoju kompetencji pracowników instytucji sektora publicznego w zakresie wysokich kompetencji cyfrowych, w tym również w obszarze cyberbezpieczeństwa, a także kompetencji pracowników i osób zarządzających w przedsiębiorstwach, zdobywanie przez nich nowych umiejętności oraz wiedzy w szczególności z zakresu transformacji w kierunku Przemysłu 4.0. Ponadto zakłada się wsparcie DIH dla sektora publicznego - podmiotu, który zostanie wyłoniony i dofinansowany jako EDIH i będzie komplementarny do działań prowadzonych przez KE w ramach DEP (tj. zakłada się współfinansowanie w 50% w ramach DEP które następnie zostanie uzupełnione w 50% ze środków polityki spójności). Zadania realizowane przez EDIH będą polegać na wspieraniu transformacji cyfrowej przez

zwiększenie w państwach członkowskich UE poziomu wykorzystania cyfrowych technologii przez sektor publiczny i prywatny.

W Umowie Partnerstwa zaplanowano komplementarne do działań przewidzianych w Programie „Cyfrowa Europa” wsparcie w dziedzinie cyberbezpieczeństwa. Interwencja w ramach UP obejmuje kategorie podmiotów, uwzględnionych także w Programie, tj. podmioty kluczowe dla zapewnienia cyberbezpieczeństwa, w tym m.in.: operatorzy usług kluczowych, operatorzy infrastruktury krytycznej, dostawcy usług cyfrowych, zespoły CSIRT, dedykowane centra cyberbezpieczeństwa, jednostki certyfikujące cyberbezpieczeństwo. W ramach UP nastąpi zdecydowane zwiększenie nakładów finansowych na: wzmocnienie odporności systemów informatycznych, rozwój innowacyjnych rozwiązań wykorzystujących nowe technologie, zwiększenie dostępności wykwalifikowanych kadr zajmujących się cyberbezpieczeństwem oraz budowanie świadomości w zakresie korzyści płynących z korzystania z nowoczesnych technologii, jak i cyberbezpieczeństwa. Zgodnie z art. 13 oraz art. 23 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/694 z dnia 29 kwietnia 2021 r. ustanawiającego program „Cyfrowa Europa” oraz uchylającego decyzję (UE) 2015/2240 działania w dziedzinie cyberbezpieczeństwa zaproponowane w Umowie Partnerstwa mogą być współfinansowanie lub uzupełniające do działań zaproponowanych przez KE w Programie „Cyfrowa Europa” pod warunkiem jasnego rozgraniczenia kosztów w celu uniknięcia podwójnego finansowania.

Komplementarność wsparcia w ramach CP1 z KPO

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa w CP1 będzie komplementarne do interwencji zaprojektowanej w ramach Krajowego Planu Odbudowy, realizującym w Polsce wsparcie w ramach RRF. Synergia pomiędzy polityką spójności i KPO występuje zwłaszcza w zakresie dotyczącym wzmocnienia potencjału infrastrukturalnego sektora nauki do współpracy z przedsiębiorstwami oraz usprawnienia transferu wiedzy i innowacji do gospodarki, zapewnienia dostępu do ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej a także w ramach inwestycji przedsiębiorstw w obszarach kluczowych dla rozwoju polskiej gospodarki, w tym w zakresie wdrażania technologii środowiskowych i cyfrowych. W ramach KPO realizowane będą kluczowe zmiany regulacyjne wzmacniające produktywność polskiej gospodarki, obejmujące reformę ram fiskalnych, likwidację barier prawnych mających wpływ na funkcjonowanie przedsiębiorstw, zwiększenie jakości stanowienia prawa, wzmocnienie mechanizmów współpracy między nauką a przemysłem oraz wprowadzenie ulgi podatkowej na robotyzację.

Zarówno w ramach KPO, jak i w ramach Umowy Partnerstwa realizowane będą działania dotyczące wprowadzania technologii środowiskowych w przedsiębiorstwach, w tym związanych z GOZ. W KPO będą realizowane m.in. inwestycje MŚP związane z wdrażaniem technologii środowiskowych, w tym związanych z GOZ, których efektem będzie lepsza gospodarka materiałowa, zwiększenie efektywności energetycznej i zmiana filozofii firm w kierunku zero waste. W ramach CP1 w UP działania dotyczące technologii

środowiskowych nakierowane będą na tworzenie i wdrażanie ekoinnowacji, w powiązaniu z inteligentnymi specjalizacjami na poziomie krajowym i regionalnym.

Biorąc pod uwagę potrzebę dalszego wsparcia przedsiębiorstw w związku ze skutkami wystąpienia pandemii COVID-19, pewnie działania w tym obszarze przewidziano zarówno w ramach polityki spójności na lata 2021-2027, jak i w KPO gdzie planuje się wsparcie inwestycyjne firm w produkty, usługi i kompetencje pracowników związane z rozwojem prowadzonej działalności lub zmianą dotychczasowego modelu biznesowego.

W ramach KPO przewiduje się także realizację projektów polegających na tworzeniu warunków dla rozwoju zastosowań technologii przełomowych (blockchain, internet rzeczy IoT, sztuczna inteligencja) w wybranych sektorach gospodarki, w sektorze publicznym i w społeczeństwie, które będą ukierunkowane na wytworzenie, przetestowanie, a następnie wdrożenie i skalowalność systemowych rozwiązań organizacyjnych, technologicznych, prawnych i finansowych. W ramach Umowy Partnerstwa planowane jest podobne działanie, mające na celu współfinansowanie skalowalnych rozwiązań cyfrowych, w tym międzysektorowych (m.in. w obszarach inteligentne miasta, wsie i rolnictwo, edukacja, zdrowie, energetyka, ochrona środowiska, przedsiębiorczość, gospodarka morska), które mogłyby być wykorzystane i wdrożone na terenie całego kraju.

W przypadku inwestycji o zbliżonym, uzupełniającym zakresie wsparcia, zapewnione zostaną odpowiednie mechanizmy w celu uniknięcia występowania podwójnego finansowania, w tym w procesie selekcji i oceny projektów, systemu kompleksowych kontroli krzyżowych, czy stosowania oświadczeń o niefinansowaniu inwestycji z innych środków pomocowych.

W ramach KPO realizowane będą inwestycje w projekty dot. wdrażania innowacyjnych, cyfrowych rozwiązań w dużych przedsiębiorstwach. Komplementarne wsparcie będzie udzielane w ramach programów Umowy Partnerstwa, przy czym wsparcie skoncentrowane będzie przede wszystkim na MŚP, natomiast wsparcie dla dużych przedsiębiorstw będzie możliwe po spełnieniu dodatkowych warunków wynikających z odpowiednich regulacji.

Przewiduje się następującą demarkację w zakresie finansowania rozwoju publicznej infrastruktury B+R na potrzeby SBŁ oraz PMIB: projekty inwestycyjne wdrażane przez podmioty sektora nauki zlokalizowane w Warszawie finansowane będą w ramach KPO, w innych przypadkach domyślnym źródłem finansowania będzie polityka spójności. Oba strumienie finansowe będą ze sobą skorelowane tak, aby uzyskać funkcjonalne połączenia kompetencji oraz możliwości laboratoryjnych, co jest istotne z punktu widzenia przedsiębiorców współpracujących z Siecią.

W przypadku budowy i modernizacji sieci szerokopasmowych, w ramach CP1 co do zasady współfinansowane będą projekty umożliwiające jak najszybszy dostęp do szerokopasmowego internetu, przy jak najwyższych parametrach technicznych, realizowane przede wszystkim na tzw. obszarach szarych NGA, tj. obszarach, na których istnieje lub w ciągu najbliższych trzech lat ma zostać zbudowana tylko jedna sieć NGA i żaden operator nie planuje zbudować sieci NGA w ciągu najbliższych trzech lat. Natomiast, ze

środków w ramach KPO finansowane będą inwestycje na tzw. obszarach białych NGA, tj. obszarach, na których sieci NGA obecnie nie istnieją i najprawdopodobniej w ciągu trzech lat nie zostaną zbudowane przez prywatnych inwestorów. Jeżeli ze środków KPO nie uda się pokryć infrastrukturą szerokopasmową wszystkich obszarów białych NGA, uzupełniającą interwencja na takich obszarach będzie możliwa do realizacji także w ramach CP1.

Komplementarność Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 z Funduszem Bezpieczeństwa Wewnętrznego

Działania z Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (FBW) w ramach celu szczegółowego nr 3:

Zwiększenie zdolności w zakresie zwalczania przestępczości i zapobiegania jej są komplementarne z interwencją w ramach Umowy Partnerstwa w zakresie CP1 w obszarze wzmacniania potencjału przedsiębiorstw i administracji publicznej na rzecz nowoczesnej gospodarki (wsparcie rozwoju innowacyjnych rozwiązań w obszarze cyberbezpieczeństwa w różnych sektorach gospodarki; rozwój narzędzi służących do zbierania, analizy i wymiany informacji o zagrożeniach, podatnościach i incydentach, rozbudowa infrastruktury służącej podniesieniu poziomu odporności na cyberzagrożenia, zapewnienie cyberbezpieczeństwa w sieciach łączności, budowa i rozwój krajowego systemu certyfikacji).

Ponadto Cel tematyczny nr 1 FBW uzupełnia działania EFRR w zakresie wzmacniania zdolności do walki z cyberprzestępczością, m.in. przez budowę systemu informatycznego dla organów i podmiotów zaangażowanych w walkę z cyberprzestępczością, zwiększenie liczby specjalistycznych szkoleń dotyczących zwalczania cyberprzestępczości oraz dostępu do platform zgłaszania drogą elektroniczną przestępstw popełnianych w Internecie.

Działania w FBW wspierają:

1. skuteczne i skoordynowane reagowanie na sytuacje kryzysowe i połączenie istniejących w poszczególnych sektorach zdolności, centrów wiedzy eksperckiej i centrów orientacji sytuacyjnej w sektorze zdrowia, ochrony ludności, przeciwdziałania terroryzmowi i cyberprzestępczości;
2. współpracę z sektorem prywatnym, m.in. w walce z cyberprzestępczością, w celu budowy zaufania i usprawnienia koordynacji, planowanie awaryjne oraz wymianę i rozpowszechnianie informacji i najlepszych praktyk wśród podmiotów publicznych i prywatnych, w tym w zakresie ochrony przestrzeni publicznej i infrastruktury krytycznej.

CEL POLITYKI 2:

Komplementarność UP w zakresie CP2 z Programem LIFE

Program LIFE to jedyny instrument finansowy Unii Europejskiej poświęcony wyłącznie współfinansowaniu projektów z dziedziny ochrony środowiska i klimatu. Jego głównym celem jest wspieranie procesu wdrażania wspólnotowego prawa ochrony środowiska, realizacja unijnej polityki w tym zakresie, a także identyfikacja i promocja nowych rozwiązań dla problemów dotyczących środowiska w tym przyrody.

Synergia LIFE z Polityką Spójności i Horyzontem Europa polega na zapewnieniu możliwości finansowania różnych etapów realizacji przedsięwzięć środowiskowych (np. w obszarze GOZ), dotyczących adaptacji do zmian klimatu oraz przejścia na czystą energię. Jest realizowana poprzez m.in. odpowiedni dobór kryteriów wyboru projektów w programach objętych zarządzaniem dzielonym. Dzięki temu projekty strategiczne LIFE będą mobilizowały dodatkowe fundusze europejskie, krajowe i prywatne na realizację celów zrównoważonego rozwoju. Środki LIFE finansujące budowanie potencjału, stymulujące inwestycje i wspieranie wdrażania polityk w dziedzinach, w których przejście na czystą energię jest najtrudniejsze pozwolą na efektywniejsze korzystanie z instrumentów dedykowanych sprawiedliwej transformacji.

Komplementarność UP w zakresie CP2 z CEF

Instrument Łącząc Europę (Connecting Europe Facility - CEF) - instrument finansowy, wspierający realizację projektów w sektorach transportu, energii i telekomunikacji. W CEF 2021-2027, 60% finansowania ma być przeznaczone na wypełnianie celów klimatycznych.

W sektorze energii wsparcie ma być przeznaczone na następujące typy projektów:

- projekty będące przedmiotem wspólnego zainteresowania zgodnie z art. 14 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 347/2013 z dnia 17 kwietnia 2013 r. w sprawie wytycznych dotyczących transeuropejskiej infrastruktury energetycznej, uchylającej decyzję nr 1364/2006/WE oraz zmieniającego rozporządzenia (WE) nr 713/2009, (WE) nr 714/2009 i (WE) nr 715/2009¹⁴⁰,
- projekty transgraniczne w zakresie energii odnawialnej, w tym rozwiązania innowacyjne i magazynowanie energii odnawialnej.

Nowy program CEF jest komplementarny nie tylko względem programów finansowanych z funduszy strukturalnych w ramach polityki spójności, ale również względem innych programów UE, takich jak np. Horyzont Europa, Europa Cyfrowa oraz instrument Program InvestEU.

Komplementarność UP w zakresie CP2 z KPO

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa w CP2 będzie komplementarne do interwencji zaprojektowanej w ramach Krajowego Planu Odbudowy, realizującym w Polsce wsparcie w ramach RRF.

- W zakresie efektywności energetycznej zarówno UP jak i KPO przewidują wsparcie dla inwestycji w źródła systemowe w celu osiągnięcia standardu „efektywnego energetycznie systemu ciepłowniczego i chłodniczego” w wyniku realizacji projektu. W polityce spójności wspierane będą inwestycje również w tych systemach, które osiągnęły wymagany standard.
- KPO skupia się na interwencji w budynki indywidualne, ale przewiduje również wsparcie dla budynków wielorodzinnych. Interwencja z KPO realizowana będzie w ramach programu „Czyste

¹⁴⁰ Dz. Urz. UE L 115 z 25.04.2013, str. 39.

Powietrze”, jednakże po wyczerpaniu środków z KPO, zakres wsparcia (budynki jednorodzinne jak i wielorodzinne) będzie obsługiwany środkami polityki spójności.

- Szczególnym adresatem wsparcia w zakresie wymiany źródeł ciepła i poprawy efektywności energetycznej będą szkoły, w tym podlegające JST, które będą finansowane w ramach KPO oraz komplementarnie - ze względu na skalę potrzeb - ze środków polityki spójności. W KPO będzie mieściło się również zwiększenie efektywności energetycznej obiektów lokalnej aktywności społecznej.
- KPO będzie w większym stopniu niż UP wspierać inwestycje w technologie wodorowe, wytwarzanie, magazynowanie i transport wodoru, a także poprawę warunków dla rozwoju technologii wodorowych oraz innych gazów zdekarbonizowanych. W UP przewidziano natomiast wsparcie infrastruktury energetycznej, służącej w przyszłości do wytwarzania, transmisji i magazynowania m.in. wodoru.
- Budowa, modernizacja sieci przesyłowych oraz inteligentna infrastruktura elektroenergetyczna wspierane w KPO dedykowane będą przede wszystkim mocom OZE z elektrowni wiatrowych na morzu oraz stworzenia podwalin pod Centralny System Informacji Rynku Energii. W KPO wspierana będzie też budowa infrastruktury terminalowej offshore.
- Instalacje OZE będą wspierane na zasadzie synergii i w KPO i w polityce spójności. W KPO przede wszystkim zostanie wsparty rozwój morskiej energetyki wiatrowej, natomiast w polityce spójności wszystkie pozostałe rodzaje OZE będą wspierane jednakowo.
- Na zasadzie synergii wspierane będą instalacje OZE realizowane przez społeczności energetyczne, W KPO zapewnione będzie też wsparcie przedinwestycyjne dla takich społeczności.
- W obszarze środowiska komplementarność będzie dotyczyła wsparcia infrastruktury wodno-kanalizacyjnej poza aglomeracjami wyznaczonymi w KPOŚK. Środki polityki spójności będą wspierać aglomeracje powyżej 2 tys. RLM, zaś w KPO przewidziano wsparcie budowy sieci wodno-kanalizacyjnej poza aglomeracjami, w tym głównie na terenach wiejskich.
- Finansowanie mobilności na obszarze miast i ich obszarów funkcjonalnych finansowane będzie przede wszystkim ze środków Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W obszarze tematycznego pokrywania się z interwencjami realizowanymi w ramach KPO, który również przewiduje działania dotyczące zero i niskoemisyjnego autobusowego transportu zbiorowego, zastosowana zostanie demarkacja na poziomie projektów.

Komplementarność CP2 z Funduszem Modernizacji

Fundusz Modernizacyjny to nowy strumień środków na rzecz modernizacji sektora energii w Polsce.

Fundusz będzie służyć modernizacji sektora energii w państwach o największych wyzwaniach związanych z realizacją unijnych celów redukcji emisji CO₂. Fundusz Modernizacyjny zasila środki pochodzące ze

sprzedaży przez Komisję Europejską uprawnień do emisji CO₂ stanowiących 2% całkowitej puli unijnej. Polsce zostaną przydzielone środki pochodzące ze sprzedaży 135 mln uprawnień do emisji. Ich wartość w zależności od i ich cen rynkowych, szacowana jest na ok. 18 mld zł.

Środki z tego instrumentu zostaną wykorzystane na finansowanie inwestycji w odnawialne źródła energii, poprawę efektywności energetycznej, magazynowanie energii, modernizację sieci energetycznych oraz wsparcie transformacji w regionach węglowych.

Ustawa o systemie handlu emisjami powierza funkcję krajowego operatora Funduszu Modernizacyjnego w Polsce Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Ze wsparcia skorzystają: producenci / wytwórcy energii, zarządcy dużej infrastruktury przemysłowej, duże przedsiębiorstwa wytwarzające energię na własne potrzeby/do własnych procesów wytwórczych.

CEL POLITYKI 3:

Komplementarność CP3 z KPO

W obszarze tematycznego pokrywania się z interwencjami realizowanymi w ramach KPO, który również przewiduje działania dotyczące zrównoważonego transportu, zastosowana zostanie demarkacja na poziomie projektów.

Komplementarność CP3 z CEF

Uzupełnieniem działań prowadzonych na poziomie programów krajowych finansowanych ze środków Funduszu Spójności oraz Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego będą interwencje prowadzone w ramach instrumentu „Łącząc Europę” w sektorze transportu skierowanego na realizację kluczowych inwestycji na sieci TEN-T.

Należy zauważyć, że część środków z Funduszu Spójności ma zostać transferowana do CEF Transport z przeznaczeniem na inwestycje w krajach kohezyjnych. Inwestycje te mają posiadać wysoką europejską wartość dodaną i stanowić wkład w budowę TEN-T. W przypadku Polski, o środki transferowane z FS do CEF Transport ubiegać się będą zarządcy publicznej infrastruktury transportowej położonej w sieci TEN-T we właściwych gałęziach transportu, tj. PKP Polskie Linie Kolejowe S.A., Centralny Port Komunikacyjny sp. z o.o., Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, zarządcy portów morskich, urzędy morskie oraz PGW „Wody Polskie”, w zależności od priorytetów określonych w konkretnych naborach.

Komplementarność CP3 z instrumentem InvestEU

Działania prowadzone w ramach CP3 będą komplementarne do działań wspieranych w ramach instrumentu Invest EU w zakresie zrównoważonego transportu.

Komplementarność CP3 z Funduszem Bezpieczeństwa Wewnętrznego (FBW) i Instrumentem wsparcia finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (IZGW)

Fundusze Polityki Spójności wspierają służby mundurowe w realizacji działań związanych z bezpieczeństwem ruchu (CP3) i ochroną przed sytuacjami kryzysowymi związanymi z zagrożeniami środowiskowymi (CP2), w zakresie infrastruktury i sprzętu umożliwiającego realizację powierzonych zadań, natomiast Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego zorientowany jest na wsparcie realizacji zadań dot. wymiany informacji, współpracy między służbami państw członkowskich oraz wzmocnienia ich zdolności w zakresie zapobiegania przestępczości, terroryzmowi i radykalizacji postaw oraz zwalczania tych zjawisk, poprzez udzielanie pomocy ofiarom przestępstw i ich ochronę, a także zarządzania zdarzeniami, ryzykiem i kryzysami dotyczącymi bezpieczeństwa. Instrument wsparcia finansowego na rzecz zarządzania granicami i wiz w ramach Funduszu Zintegrowanego Zarządzania Granicami wspiera realizację działań związanych z zapewnieniem silnego i skutecznego zintegrowanego europejskiego zarządzania granicami zewnętrznymi przy jednoczesnym zabezpieczeniu swobodnego przepływu osób.

CEL POLITYKI 4:

Komplementarność CP4 z Programem Erasmus +

Działania planowane do realizacji w ramach EFS + w zakresie umiędzynarodowienia szkolnictwa wyższego są komplementarne do akcji przewidzianych w programie „Erasmus+”. Projekty centralne tj. Uniwersytety Europejskie oraz Centra Doskonałości Zawodowej są także komplementarne z celami EFS+ jako element umacniania rozwoju jakości kształcenia, w tym kształcenia zawodowego. Ponadto działania programowe zorientowane na podnoszenie kwalifikacji oraz zwiększanie szans na zatrudnienie ludzi młodych są komplementarne z niektórymi celami polityki spójności. EFS+ będzie wspierał działania synergiczne z Programem Erasmus+ w zakresie mobilności edukacyjnej w celu ułatwienia uczestnictwa w programach mobilności większej liczby osób.

Komplementarność CP4 z Programem Zdrowie

Realizacja Programu Zdrowie nie ograniczy zakresu wsparcia EFS+ i EFRR w obszarze zdrowia. Koordynacja zostanie zapewniona przez Ministerstwo Zdrowia poprzez zaangażowanie Komitetu Sterującego ds. koordynacji wsparcia sektora ochrony zdrowia i odpowiednich komitetów monitorujących programy finansowane z funduszy europejskich. Koordynacja z Programem UE dla zdrowia będzie dotyczyła przede wszystkim etapu programowania wsparcia EFS+ i EFRR tak, aby nie powielać działań, które będą mogły być realizowane w Programie UE dla zdrowia, ale je uzupełniać na poziomie krajowym.

Komplementarność CP4 z Programem Kreatywna Europa

Program Kreatywna Europa mający na celu wzmocnienie unijnego sektora kultury i sektora kreatywnego. obejmuje 3 komponenty: kulturę, media i działania międzysektorowe. Synergia polityki spójności (w

zakresie EFS+) oraz „Kreatywnej Europy” jest widoczna na poziomie celów. Wzmocnienie różnorodności kulturowej i językowej poprzez usprawnienie transgranicznego przepływu europejskich utworów kulturalnych i audiowizualnych przyczyni się do dialogu międzykulturowego, będzie więc mieć pozytywny wpływ na obszar włączenia społecznego. Ponadto, program sprzyja tworzeniu miejsc pracy w sektorach kultury i kreatywnym. „Kreatywna Europa” będzie też wspierać projekty z zakresu architektury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Komplementarność wsparcia w ramach CP4 z KPO

Wsparcie w ramach Umowy Partnerstwa w CP4 będzie komplementarne do interwencji zaprojektowanej w ramach Krajowego Planu Odbudowy, realizującego w Polsce wsparcie w ramach RRF. W ramach KPO zostanie sfinansowana przebudowa systemu instytucjonalno-organizacyjno-prawnego na rynku pracy w kierunku systemu nowoczesnego i odpornego na sytuacje kryzysowe, opartego na rozwiązaniach cyfrowych (co zwiększy dostępność i efektywność oraz obniży koszty, pozwalając na alokowanie ich na aktywne polityki rynku pracy) i nowych narzędziach pracy z klientem. Z kolei na poziomie krajowym ze środków EFS+ przewidziano do realizacji w szczególności przygotowanie standardów działań publicznych służb zatrudnienia (PSZ) dotyczących obsługi pracodawców i nowych grup docelowych oraz podnoszenie kompetencji i kwalifikacji pracowników PSZ w obszarach dotyczących pomocy tym grupom oraz stosowania powyższych standardów. Działania realizowane ze środków polityki spójności będą zatem uzupełniać i wdrażać reformę, która będzie zapoczątkowana w ramach działań finansowanych ze środków KPO. Ponadto szczegółowo priorytety i działania w zakresie cyfryzacji edukacji wyznaczać będzie dokument pn. „Polityka cyfryzacji obszaru edukacji”, którego opracowanie zostało zadeklarowane w Krajowym Planie Odbudowy. W zakresie opieki nad dziećmi do lat 3, planuje się, że ze środków KPO finansowane będą działania inwestycyjne w zakresie tworzenia nowych miejsc opieki (tj. tworzenie i rozwój infrastruktury w zakresie opieki nad dziećmi do lat 3 – budowa, rozbudowa lub adaptacja budynków). W ramach CP4 finansowane będzie natomiast utrzymanie utworzonych z KPO miejsc opieki, a także tworzenie miejsc opieki niewymagających inwestycji infrastrukturalnych tj. budowy czy rozbudowy instytucji, a następnie dofinansowanie ich przez ustalony okres oraz działania mające na celu poprawę jakości opieki (szkolenia dla osób prowadzących miejsca opieki i kadry sprawującej opiekę nad dziećmi) Z KPO zostanie również sfinansowany system IT (na potrzeby aplikowania o środki z Programu MALUCH+, rozliczania i monitorowania jego realizacji).

Działania w obszarze ekonomii społecznej przewidziane w KPO koncentrują się w szczególności na wzmocnieniu aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wsparciu procesu deinstytucjonalizacji usług społecznych poprzez rozwój podmiotów ekonomii społecznej, w szczególności przedsiębiorstw społecznych.

Działania w ramach KPO dot. edukacji będą skoncentrowane na wdrożeniu nowych rozwiązań w zakresie tzw. trójkątów wiedzy, polegających na zwiększeniu dostępu uczniów, studentów, nauczycieli,

wykładowców, pracowników branż i osób dorosłych do najnowszych technik i technologii oraz na rozwoju umiejętności w poszczególnych branżach, stosownie do aktualnych wyzwań (branżowe centra umiejętności). W KPO wsparcie zostanie skierowane pośrednio do szkół i uczelni, a bezpośrednio do branż, w celu rozwoju partnerstw i współpracy w zakresie umiejętności i doskonałości zawodowej. W KPO nauczyciele i wykładowcy uzyskają wsparcie przede wszystkim w zakresie transferu wiedzy i technologii. Natomiast w ramach CP4 wspierany będzie system szkolnictwa branżowego (już istniejące w systemie instytucje), a także bezpośrednio uczniowie, nauczyciele i szkoły funkcjonujące w obszarze kształcenia zawodowego.

Zarówno w ramach KPO, jak i w ramach CP4, realizowane będą komplementarne działania wspierające m.in. rozwój kompetencji cyfrowych społeczeństwa. W ramach KPO zakłada się podniesienie kompetencji cyfrowych pracowników administracji publicznej, osób wykluczonych cyfrowo, nauczycieli oraz uczniów i rodziców, wspomagających pracę i naukę zdalną.

W ramach CP4 planuje się utworzenie lokalnych ośrodków aktywizacji cyfrowej, których działalność będzie kierowana do wszystkich obywateli, jak również działania szkoleniowe i doradcze dla przedsiębiorców, pracowników, a także dorosłych osób, które z własnej inicjatywy będą chciały się szkolić lub przekwalifikować. W ramach KPO powstanie także sieć lokalnych liderów rozwoju cyfrowego, którzy później w ramach projektu realizowanego w CP4 na poziomie krajowym, będą mogli pełnić funkcję edukatorów cyfrowych w lokalnych ośrodkach aktywizacji cyfrowej.

W ramach KPO w obszarze kultura i turystyka przewiduje się wsparcie MŚP z sektorów, które najbardziej ucierpiały w wyniku pandemii (sektor HoReCa, kultura, rozrywka i rekreacja). Przedmiotem wsparcia będą projekty mające na celu rozszerzenie lub zmianę profilu działalności podmiotów (rozwój prowadzonej działalności lub zmianę dotychczasowego modelu biznesowego). Ponadto w ramach KPO przewiduje się wsparcie dedykowane bibliotekom i domom kultury w zakresie termomodernizacji wybranych budynków bibliotek i domów kultury z terenu całego kraju.

Natomiast w CP4 projekty w zakresie włączenia społecznego, ekonomii społecznej, edukacji włączającej, szkolnictwa zawodowego lub podnoszenia kompetencji pracowników instytucji kultury i turystyki będą realizowane uzupełniając do projektów infrastrukturalnych jako odrębne projekty finansowane z EFS+ lub przez zastosowanie cross-financingu. Możliwe będzie także finansowanie ww. działań komplementarnych z innych źródeł, np. środków własnych instytucji. W CP4 inwestycje infrastrukturalne będą mogły być komplementarne z projektami finansowanymi z EFS+ (zwłaszcza w ramach programów regionalnych) lub projekty o charakterze miękkim finansowane z innych źródeł.

W KPO w obszarze zdrowia wdrażane będą reformy w zakresie zwiększenia efektywności, dostępności i jakości świadczeń zdrowotnych na każdym poziomie (w szczególności lecznictwo szpitalne). Dzięki wsparciu zostanie wdrożona kompleksowa reforma obszaru szpitalnictwa, która będzie mieć na celu nie tylko usprawnienie tego poziomu opieki ale również wsparcie dla zmiany struktury świadczeń, poprawy efektów terapii oraz przesunięcie ciężaru udzielanych usług zdrowotnych z lecznictwa szpitalnego na ambulatoryjną

opiekę specjalistyczną lub podstawową opiekę zdrowotną. Wzmocnieniem tej reformy będzie zastosowanie środków europejskich z EFS+ oraz EFRR, poprzez skupienie inwestycji na możliwie najniższych szczeblach opieki.

W KPO wspierany będzie również rozwój kadr systemu ochrony zdrowia oraz wzmocnienie potencjału uczelni medycznych i podmiotów leczniczych biorących udział w kształceniu kadr medycznych. Natomiast w CP4 wspierane będzie kształcenie przeddyplomowe i podyplomowe przedstawicieli innych zawodów związanych z ochroną zdrowia oraz kształcenie podyplomowe kadr medycznych. Działania przewidziane w KPO w obszarze transformacji cyfrowej w ochronie zdrowia będą odzwierciedlać portfel projektów ostatecznie przyjętych do realizacji oraz będą koordynowane z innymi działaniami e-zdrowia finansowanymi z polityki spójności, budżetu państwa oraz innych instrumentów (REACT-EU) w celu osiągnięcia maksymalnej wartości dodanej i uniknięcia dublowania działań przez wprowadzony mechanizm koordynacji i opiniowania zgłaszanych inicjatyw.

Komplementarność w zakresie CP4 z działaniami Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI)

Działania realizowane w Celu „Europa o silniejszym wymiarze społecznym” są komplementarne z działaniami Funduszu Azylu, Migracji i Integracji (FAMI) w Celu szczegółowy 2: Wspieranie legalnej migracji do państw członkowskich, w tym przyczynianie się do integracji obywateli państw trzecich w następujących obszarach: rynek pracy, zasoby ludzkie, edukacja i kompetencje oraz włączenie i integracja społeczna.

W Celu tematycznym nr 4 FAMI uzupełnia działania EFRR w zakresie wspierania integracji społeczno-gospodarczej migrantów, obywateli państw trzecich i społeczności marginalizowanych oraz wzmacniania potencjału organizacji pozarządowych oraz podmiotów z nimi zrównanych realizujących zadania publiczne w obszarach sfery pożytku publicznego w szczególności dotyczących włączenia i integracji społecznej.

Działania w FAMI:

- Rozwijanie zasobów do prowadzenia rekrutacji za granicą zgodnie z zapotrzebowaniem polskiego rynku pracy, ocena umiejętności i kwalifikacji zawodowych, szkolenia niezawodowe zwiększające szanse na rynku pracy, kursy obywatelskie, kursy językowe etc.
- Poszerzenie infrastruktury integracyjnej obejmującej wykorzystanie struktur pomocy społecznej i wzmocnienie roli różnych instytucji i organizacji.
- Zapewnianie obywatelom państw trzecich (OPT) doradztwa i pomocy w kwestiach legalizacji pobytu, administracyjnych i prawnych, przysługujących praw pracowniczych, przeciwdziałania dyskryminacji i przestępstw z nienawiści, w obszarach zakwaterowania i środków utrzymania, doradztwa i pomocy integracyjnej, opieki zdrowotnej, psychologicznej i socjalnej, opieki nad dziećmi oraz łączenia rodzin.

- Środki kształcenia młodzieży oraz dorosłych: kursy językowe na różnych poziomach oraz działania zwiększające kompetencje i świadomość prawną mające na celu ułatwienie dostępu do rynku pracy.
- Wspieranie usamodzielniania się i samowystarczalności, wzmacnianie mechanizmów samopomocowych wśród OPT; działania promujące włączanie grup docelowych w działania im dedykowane.

Działania preintegracyjne, działania wprowadzające OPT w społeczeństwo przyjmujące i ułatwiające dostosowanie się i integrację, w tym ułatwiające pozyskiwanie informacji o prawach i obowiązkach, dostępności do usług, opiece nad dziećmi, uczestnictwie w życiu społecznym i kulturalnym.

CEL POLITYKI 5:

Komplementarność CP5 z interwencją z innych źródeł UE:

Komplementarność z KPO

Działania realizowane w ramach CP5 będą komplementarne z działaniami zaprogramowanymi w KPO. Przede wszystkim dotyczy to IIT, a w ramach tego instrumentu gminnych programów rewitalizacji. W ramach CP5 będą finansowane pojedyncze projekty rewitalizacyjne – zgodnie z GPR, natomiast działania rewitalizacyjne - jako część kompleksowych zintegrowanych projektów – ukierunkowane na tworzenie wielofunkcyjnych, otwartych przestrzeni publicznych oraz bezpiecznej i zielonej infrastruktury dla niechronionych uczestników ruchu drogowego - - będą finansowana w ramach zielonej transformacji miast ze środków Krajowego Planu Odbudowy. Ponadto, zintegrowane projekty dotyczące rozwijania usług publicznych na obszarach wiejskich będą realizowane w ramach CP5 (na bazie Strategia IIT), natomiast projekty wspierające obszary funkcjonalne miast skoncentrowane na ich zielonej transformacji - będą finansowane z KPO - na bazie zintegrowanych strategii.

Komplementarność z KPO również będzie dotyczyć ZIT. Poprawa zasięgu i jakości realizowania usług publicznych w ramach obszarów funkcjonalnych miast będzie finansowana z CP5 głównie na bazie Strategii ZIT, a tworzenie zielonych, przyjaznych mieszkańcom przestrzeni publicznych z Krajowego Planu Odbudowy (zielona transformacja miast i obszarów funkcjonalnych).

CEL POLITYKI 6:

Komplementarność CP6 z interwencją w ramach innych instrumentów:

Biorąc pod uwagę pokrywanie się rodzajów działań dopuszczalnych w ramach CP6 realizowanych na obszarze jednoznacznie określonym w TPST z wybranymi działaniami realizowanymi w ramach pozostałych celów polityki, analogicznie do pozostałych Celów Polityki kształtowała się będzie komplementarność CP6 względem pozostałych funduszy i instrumentów Unii Europejskiej.

Jako, że FST jest jednym z filarów MST, jest on komplementarny do pozostałych filarów tego mechanizmu tj. instrumentu InvestEU (II filar) oraz mechanizmu pożyczkowego EBI (III filar). W ramach tych filarów przewidziano działania związane z procesem transformacji na obszarach wskazanych w TPST bądź poza nimi, jeśli ich oddziaływanie pozytywnie wpływa na obszar objęty TPST.

Komplementarność Umowy Partnerstwa z WPR

Polityka spójności finansuje realizację celów wynikających z rozporządzenia ogólnego na terenie całego kraju. Jest adresowana horyzontalnie do wszystkich obszarów, w tym obszarów wiejskich. Gminy wiejskie i miejsko –wiejskie będą beneficjentami inwestycji w innowacyjność przedsiębiorstw, badań naukowych w dziedzinie rolnictwa, przetwórstwa żywności, inwestycji środowiskowych, takich jak gospodarka odpadami, ochrona różnorodności biologicznej i klimatu w sektorach innych niż rolnictwo, inwestycji na rzecz rozwoju infrastruktury (np. energetycznej), projektów rozwijających przedsiębiorczość i kompetencje niezbędne na pozarolniczym rynku pracy, projektów z zakresu włączenia społecznego, rozwoju usług, deinstytucjonalizacji, rewitalizacji i innych. Obszary wiejskie w dużym zakresie należą też do OSI jako obszary zagrożone trwałą marginalizacją bądź też leżące w obszarach funkcjonalnych miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze oraz miast wojewódzkich. Jako takie będą wspierane na preferencyjnych warunkach, np. poprzez dedykowane im nabory, wsparcie eksperckie i doradcze. Gminy wiejskie realizujące Cel 5 polityki w ramach programów regionalnych będą tworzyły oparte na strategiach terytorialnych instrumenty terytorialne, które pozwolą w sposób oddolny zidentyfikować problemy i zbudować zintegrowane projekty rozwojowe wykorzystujące endogeniczne potencjały. Komplementarność w podejściu do rozwoju obszarów wiejskich zapewni też zastosowanie instrumentu RLKS finansowanego zarówno z EFRROW jak i polityki spójności.

Realizowana w ramach Planu Strategicznego WPR interwencja LEADER zasięgiem wsparcia obejmująca obszar całego kraju, z wyłączeniem obszarów miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców, ukierunkowana jest na potrzeby różnych podmiotów (nie tylko JST). W ramach instrumentu m.in. przewiduje się współfinansowanie inwestycji w zakresie małej infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne, zagospodarowanie plaż, itp.), kulturalnej, sportowo-rekreacyjnej, krótkich łańcuchów żywnościowych. W Planie Strategicznym WPR planowane jest także wsparcie skierowane do JST lub ich związków. W ramach środków z EFRROW będą mogły być finansowane inwestycje z zakresu: 1) budowy systemów indywidualnego oczyszczania ścieków, 2) ukształtowania przestrzeni publicznej zgodnie z wymaganiami ładu przestrzennego, 3) odnowienia lub poprawy stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego oraz zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Komplementarność Umowy Partnerstwa z Programem InvestEU

W założeniu InvestEU jest to narzędzie finansowe, łączące szereg dostępnych obecnie programów, którego celem jest wspieranie inwestycji i tworzenia miejsc pracy w państwach Wspólnoty. Finansowy filar Programu InvestEU – Fundusz InvestEU będzie oferował wsparcie zwrotne dla szerokiego spektrum projektów inwestycyjnych, ujętych w następujących, planowanych aktualnie segmentach:

1. Zrównoważona infrastruktura (m.in. projekty z sektora transportu i energetyki)
2. Badania naukowe, innowacje i cyfryzacja
3. MŚP (preferencyjne wsparcie finansowe – głównie pożyczki)
4. Inwestycje społeczne i umiejętności

Fundusz będzie oferował wsparcie zwrotne dla inwestycji generujących przychody w wysokości wystarczającej do spłaty wsparcia udzielonego z Funduszu. Głównymi odbiorcami wsparcia będą przedsiębiorstwa (firmy prywatne, spółki z udziałem skarbu państwa oraz spółki będące własnością samorządów) oraz inne podmioty prywatne (m.in. sektor bankowy) i publiczne (samorządy, uniwersytety, jednostki naukowe).

Oczekuje się, że dzięki efektowi mnożnikowemu program InvestEU pomoże uruchomić ponad 370 mld EUR dodatkowych inwestycji w ciągu następnych siedmiu lat i przyczyni się do ożywienia gospodarczego, jak również do realizacji średnio- i długoterminowych priorytetów polityki UE, w tym transformacji ekologicznej i cyfrowej.

Komplementarność Funduszu InvestEU z polityką spójności będzie wynikała przede wszystkim z faktu, iż środki wsparte gwarancją InvestEU mogą być jednym ze źródeł finansowania ważnych projektów gospodarczych (w szczególności dużych zamierzeń infrastrukturalnych), obok innych instrumentów UE, w tym dotacji z tytułu polityki spójności. Skala potrzeb kapitałowych na finansowanie takich projektów może uzasadniać konieczność łączenia różnych źródeł finansowania. Uzupełnienie kapitałowe z gwarancji InvestEU może wpływać pozytywnie na możliwość realizacji określonych programów inwestycyjnych w pełnym zakresie tj. zgodnie z występującymi potrzebami, a nie w zakresie wynikającym tylko z wysokości dostępnych dotacji UE. Mając powyższe na uwadze w toku wdrażania inwestycji należy brać pod uwagę możliwości łączenia wsparcia zwrotnego z Funduszu InvestEU z dofinansowaniem ze środków polityki spójności. Tego typu wsparcie przewidziane jest np. jako II filar w ramach Mechanizmu Sprawiedliwej Transformacji, którego podstawę będzie stanowił Fundusz Sprawiedliwej Transformacji.

Komplementarność Umowy Partnerstwa z Inicjatywą Trójmorza

Działania realizowane ze środków unijnych w polityce spójności będą także uzupełniały efekt działań w ramach Inicjatywy Trójmorza, która służy zacieśnianiu powiązań w regionie Europy Środkowej, tworząc trwałe podstawy dla rozwoju gospodarczego w zakresie energii, transportu oraz cyfryzacji. Realizowane wspólnie z pozostałymi partnerami Inicjatywy Trójmorza projekty pozwolą na stopniowe zmniejszanie

zapóźnień rozwojowych wynikających z zaszłości historycznych, co wpisuje się w realizację celów traktatowych UE dot. zwiększania spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej oraz solidarności między państwami członkowskimi.

Komplementarność programów zarządzanych centralnie z IZGW, FBW oraz FAMI

Komplementarność programów objętych UP z FAMI, FBW, IZGW zapewnia właściwa IZ zarówno na etapie przygotowania programów poprzez formułę otwartych konsultacji, jak i podczas oceny i wyboru przez KM z wykorzystaniem odpowiednich procedur, analogicznie jak w okresie 2014-2020. Demarkacja pomiędzy funduszami spraw wewnętrznych i innymi funduszami odbędzie się w podziale na rodzaj interwencji potencjalnie kwalifikujących się do wsparcia i zostanie opisane na poziomie programów.

Komplementarność na poziomie programów będzie zapewniona przez Międzyresortowy Zespół do spraw Europejskich Funduszy Spraw Wewnętrznych, w którego skład wchodzi przedstawiciele szeregu instytucji kluczowych ze względu na charakter realizowanych działań, tj. Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Sprawiedliwości, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej, Ministerstwa Rozwoju, Pracy i Technologii, Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, a także inne instytucje m.in. Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Komendę Główną Policji, Komendę Główną Straży Granicznej, Urząd ds. Cudzoziemców, Komendę Główną Państwowej Straży Pożarnej. Członkowie Zespołu akceptują projekty wybrane do dofinansowania przez Komitet Oceny Projektów oraz niektóre zmiany w projektach dla których akceptacja Zespołu jest wymagana przed przekazaniem ich do ostatecznej decyzji o przyznaniu dofinansowania przez KM.

W ramach Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej (IZGW) nie będą finansowane działania związane z kontrolą celną, która jest dofinansowywana z Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Sprzętu do Kontroli Celnej.

Program Horyzont Europa zapewnia synergie z innymi funduszami poprzez umożliwienie przyspieszenia absorpcji przez rynek pomysłów i wyników działań w zakresie badań i innowacji. W tym sensie komplementarność HE i innych instrumentów należy rozważyć w ramach szerszego cyklu rozwoju zdolności. w obszarze klastra 3 Civil Security for Society HE występuje synergia z pomiędzy innymi środkami UE dzięki zakresowi badań i innowacji umożliwiającym rozwój i wprowadzanie na rynek oraz ich wdrażanie finansowane w ramach:

- IZGW oraz Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Sprzętu do Kontroli Celnej - na potrzeby zdolności ochrony granic.
- FBW - na potrzeby organów ścigania w zakresie zwiększenia możliwości egzekwowania prawa.
- Programu Cyfrowa Europa - zdolności w zakresie cyberbezpieczeństwa i zwiększenia możliwości egzekwowania prawa dzięki wykorzystaniu cyfrowych usprawnień i innowacji. Program przyspieszy podejmowanie projektów badawczo-rozwojowych w obszarze sztucznej inteligencji, wysokowydajnych

komputerów i bezpieczeństwa cybernetycznego. Program zapewni również infrastrukturę społeczności naukowej.

Horyzont Europa skupia się wyłącznie na zastosowaniach wyników badań w sferze cywilnej, niemniej dąży do synergii z badaniami nad obronnością finansowanymi ramach Europejskiego Funduszu Obronnego, unikając jednocześnie powielania obszarów.

Ponadto HE dąży do uzyskania jak największej synergii z Unijnym Mechanizmem Ochrony Ludności, w tym poprzez takie możliwości, jak unijna sieć wiedzy na temat ochrony ludności, projekty w zakresie zapobiegania i finansowanie rozmieszczenia krajowych zdolności reagowania państw członkowskich.

Erasmus+ pozostaje komplementarny do FAMI w zakresie działań uwzględniających docieranie i wspierania osób o mniejszych szansach, w tym osób pochodzących ze środowisk migracyjnych.

Koordinacja polityki spójności z innymi instrumentami finansowymi UE

Właściwą koordynację skrajową w zakresie przygotowania KPO oraz zapewnienia koordynacji działań podejmowanych w jego ramach z innymi funduszami UE zapewnia minister właściwy ds. rozwoju regionalnego odpowiadający m.in. za opracowanie dokumentów programowych z zakresu społeczno-gospodarczego, regionalnego i przestrzennego rozwoju kraju oraz planów rozwojowych, w tym będących podstawą do pozyskiwania środków rozwojowych z Unii Europejskiej i innych źródeł. Koordinacja na poziomie wdrażania Umowy Partnerstwa i programów krajowych finansowanych z polityki spójności oraz KPO zostanie zapewniona z wykorzystaniem systemu instytucjonalnego polityki spójności do programowania oraz wdrażania środków w ramach KPO, co pozwoli także na zapewnienie synergii realizowanych działań oraz wyeliminowanie podwójnego finansowania tych samych inicjatyw. Instytucje zaangażowane w programowanie, wdrażanie, monitorowanie i kontrolę działań realizowanych w ramach polityki spójności zapewnią zdolności administracyjne oraz doświadczenie instytucjonalne, niezbędne do realizacji zadań związanych z KPO.

Komplementarność wsparcia pomiędzy programami finansowanymi ze środków polityki spójności oraz EFMRA oraz programami zarządzanymi centralnie przez KE, a także koordynację w tym zakresie zapewnia na poziomie strategicznym Komitet Umowy Partnerstwa oraz jego właściwe podkomitety: Podkomitet ds. Koordynacji Programów Zarządzanych Centralnie i programów polityki spójności oraz Podkomitet ds. Rozwoju Partnerstwa.

3. Plan Finansowy UP

Całkowita alokacja środków unijnych dla Polski przeznaczonych na realizację Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 wynosi 76 540 058 372 EUR. Alokacja w ramach polityki spójności wynosi 71 616 801 017 EUR (po transferze do CEF). Na tą kwotę składają się alokacje na cele: *Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu* w wysokości 71 049 270 857 EUR oraz *Europejska współpraca terytorialna* w wysokości 567 530 160 EUR. Alokacja Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji wynosi 4 410 869 401 EUR (w tej kwocie 3 847 346 473 EUR pochodzi z środków Wieloletnich Ram Finansowych oraz dodatkowego instrumentu na rzecz odbudowy „Next Generation EU”, 563 522 928 EUR z transferu z funduszy strukturalnych). Umowa Partnerstwa obejmuje również Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury (EFMRA), w ramach którego alokacja dla Polski wynosi 512 387 953 EUR.

Na wskazaną powyżej alokację w ramach Celu 1. polityki spójności składają się następujące fundusze:

- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego - 47 134 897 746 EUR;
- Europejski Fundusz Społeczny Plus - 11 648 634 084 EUR;
- Fundusz Spójności - 12 265 739 028 EUR.

Powyższe kwoty uwzględniają transfery: z środków EFS+ do Funduszu Spójności, z alokacji regionów słabiej rozwiniętych na rzecz regionów w okresie przejściowym oraz regionu lepiej rozwiniętego, oraz z EFRR i EFS+ do FST. Szczegółowe dane o transferach zawierają tabele 3A, 3B, 5A, 5B, 6A oraz 6B.

W ramach Celu 1. polityki spójności po raz pierwszy w przypadku Polski finansowaniem objęte będą trzy różne kategorie regionów: słabiej rozwinięte (14 regionów NUTS2), w okresie przejściowym (2 regiony NUTS2) oraz lepiej rozwinięty (1 region NUTS2). Poniżej znajdują się alokacje na daną kategorię regionów, po planowanych transferach, wliczając FST:

- regiony słabiej rozwinięte - 53 353 897 798 EUR;
- regiony w okresie przejściowym - 7 701 925 628 EUR;
- region lepiej rozwinięty - 2 138 577 805 EUR.

Szczegółowa struktura środków dostępnych w ramach polityki spójności w perspektywie 2021-2027 dla Polski w podziale na fundusze i kategorie regionów przedstawiona została w tabeli 9A.

Co do zasady w priorytetach programów krajowych, które obejmują terytorium całego kraju i w których występują trzy kategorie regionów, zakłada się przyjęcie zasady rozliczeń pro-rata ujętej w art. 63 rozporządzenia ogólnego (kwalifikowalność). Wydatki w priorytetach będą rozliczane według tego samego mechanizmu pro-rata opartego na obiektywnych kryteriach. Zastosowana jednolita metodologia wyliczania alokacji dla poszczególnych kategorii regionów we wszystkich programach krajowych daje następujące udziały:

- regiony słabiej rozwinięte: 14/17 tj. 82,35% alokacji;
- regiony w okresie przejściowym: 2/17 tj. 11,76% alokacji;

- region lepiej rozwinięty: 1/17 (jeden region na siedemnaście regionów Polski) tj. 5,88% alokacji danego programu (za wyjątkiem FEnIKS, w ramach którego odniesiono się wyłącznie do alokacji EFRR).

3.1. Wkład do gwarancji budżetowej w ramach InvestEU z uzasadnieniem^{141*}

Tabela 2A: Wkład na rzecz InvestEU (w podziale na lata)

Wkład z		Wkład na rzecz	Podział według lat							
Fundusz	Kategoria regionu	Segment(y) InvestEU	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
EFS+	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
Fundusz Spójności	nie dotyczy									
EFMRA	nie dotyczy									

¹⁴¹ Wkłady nie mają wpływu na roczny podział środków finansowych na poziomie WRF dla danego państwa członkowskiego.

Tabela 2B: Wkład na rzecz InvestEU (zestawienie)

	Kategoria regionu	Segment 1 Zrównoważona infrastruktura	Segment 2 Badania naukowe, innowacje i cyfryzacja	Segment 3 MŚP	Segment 4 Inwestycje społeczne i umiejętności	Ogółem
		(a)	(b)	(c)	(d)	(f)=(a)+(b)+(c)+(d)
EFRR	Lepiej rozwinięte					
	Słabiej rozwinięte					
	W okresie przejściowym					
EFS+	Lepiej rozwinięte					
	Słabiej rozwinięte					
	W okresie przejściowym					
Fundusz Spójności						
EFMRA						
Ogółem						

Pole tekstowe [3 500] (uzasadnienie z uwzględnieniem sposobu, w jaki kwoty te przyczyniają się do osiągnięcia celów polityki wybranych w umowie partnerstwa zgodnie z art. 10 ust. 1 rozporządzenia w sprawie InvestEU)

3.2. Przesunięcia¹⁴²

Państwo członkowskie zwraca się o	☒ przesunięcie między kategoriami regionu
	☐ przesunięcie do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego
	☒ przesunięcie między EFRR, EFS+, Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy
	☒ przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające przeznaczone na FST
	☐ przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”

¹⁴² Przesunięcia nie mają wpływu na roczny podział środków finansowych na poziomie WRF dla danego państwa członkowskiego.

3.2.1.Przesunięcie między kategoriami regionu

Tabela 3A: Przesunięcie między kategoriami regionu (w podziale na lata)

Przesunięcie z	Przesunięcie do	Podział według lat							
Kategoria regionu	Kategoria regionu	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
Słabiej rozwinięte	Lepiej rozwinięte	272 520 544	275 752 580	278 996 587	282 809 194	286 639 756	290 494 260	294 396 645	1 981 609 566
Słabiej rozwinięte	W okresie przejściowym	293 735 005	297 218 641	300 715 179	304 824 580	308 953 334	313 107 892	317 314 059	2 135 868 690

Tabela 3B. Przesunięcie między kategoriami regionu (zestawienie)

Kategoria regionu	Alokacja według kategorii regionu	Przesunięcie do:	Kwota przesunięcia	Przesunięty odsetek początkowej alokacji	Alokacja według kategorii regionu po przesunięciu
Słabiej rozwinięte	57 687 112 379	Lepiej rozwinięte	1 981 609 566	3,44%	2 138 577 805
		W okresie przejściowym	2 135 868 690	3,70%	6 621 441 720
Lepiej rozwinięte	156 968 239	W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte			
W okresie przejściowym	4 485 573 030	Lepiej rozwinięte			
		Słabiej rozwinięte			

W perspektywie finansowej 2021-2027 regiony dolnośląski i wielkopolski zostały zakwalifikowane po raz pierwszy do kategorii regionów w okresie przejściowym. Skutkuje to znaczącym ograniczeniem ich alokacji finansowej. Różnice w poziomie rozwoju między tymi dwoma regionami a częścią regionów zakwalifikowanych jako słabiej rozwinięte są bardzo niewielkie, a potrzeby rozwojowe tych regionów nadal są bardzo duże. Z tego względu zdecydowano o dokonaniu transferu z regionów słabiej rozwiniętych do regionów w okresie przejściowym w wysokości 3,7% pierwotnej alokacji regionów słabiej rozwiniętych. Podobnie przedstawia się sytuacja nowego, wydzielonego z województwa mazowieckiego, regionu warszawskiego stołecznego. Obejmuje on Warszawę i otaczające ją powiaty. Ze względu na stołeczny charakter tego regionu, będącego siedzibą wielu przedsiębiorstw działających na terenie całego kraju, jego PKB na mieszkańca jest znacząco wyższy niż pozostałych regionów w Polsce. Region został zakwalifikowany do kategorii regionów lepiej rozwiniętych, co spowodowało ograniczenie środków finansowych do 157 mln euro. Zdecydowano zatem o transferze z regionów słabiej rozwiniętych w wysokości 3,44% ich pierwotnej alokacji. Celem przesunięcia środków jest wsparcie krajowych inwestycji sieciowych realizowanych na obszarze trzech regionów, a także projektów instytucji krajowych (m.in. w obszarze nauki, ochrony zdrowia, kultury) czy projektów mających oddziaływanie ogólnopolskie bądź realizowanych w konsorcjach podmiotów z różnych regionów.

Oba powyższe transfery, w łącznej wysokości 7,14% alokacji regionów słabiej rozwiniętych, mieszczą się w 15% limicie wyznaczonym przez KE. Transfer jest niezbędny do zapewnienia realizacji celów Umowy Partnerstwa. Jego część, w wysokości 2,14% pierwotnej alokacji regionów słabiej rozwiniętych zostanie przeznaczona na realizację celów polityki pierwszego i drugiego. Pozostała część, w wysokości 5% pierwotnej alokacji regionów słabiej rozwiniętych przeznaczona zostanie na dowolny cel UP.

Transfery oraz ich wysokość były przedmiotem wielomiesięcznych rozmów i konsultacji z zarządami województw oraz IZ. Wszyscy uczestnicy zgodzili się, że transfery w takiej wysokości są niezbędne do utrzymania wysokiego tempa rozwoju oraz spełnienia celów Umowy Partnerstwa, w tym w szczególności związanych z rozwojem regionalnym, rynkiem pracy, infrastrukturą, rozwojem społecznym oraz przeciwdziałaniu zmianom klimatu.

3.2.2. Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego

Tabela 4A: Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym*
(w podziale na lata)

Przesunięcie z		Przesunięcie do	Podział według lat							
Fundusz	Kategoria regionu	Instrument	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
EFS+	Lepiej rozwinięte									
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte									
Fundusz Spójności	nie dotyczy									
EFMRA	nie dotyczy									

* Przesunięcia mogą być dokonywane na rzecz dowolnego innego instrumentu w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym. Liczba i nazwy odpowiednich instrumentów unijnych zostaną odpowiednio określone.

Tabela 4B: Przesunięcia do instrumentów w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym*
(zestawienie)

Fundusz	Kategoria regionu	Instrument 1	Instrument 2	Instrument 3	Instrument 4	Instrument 5	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte						
	W okresie przejściowym						
	Słabiej rozwinięte						
EFS+	Lepiej rozwinięte						
	W okresie przejściowym						
	Słabiej rozwinięte						
Fundusz Spójności							
EFMRA							
Ogółem							

* Przesunięcia mogą być dokonywane na rzecz dowolnego innego instrumentu w ramach zarządzania bezpośredniego lub pośredniego, jeżeli taka możliwość jest przewidziana w akcie podstawowym. Liczba i nazwy odpowiednich instrumentów unijnych zostaną odpowiednio określone.

Pole tekstowe [3 500] (uzasadnienie)

3.2.3. Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy

Tabela 5A: Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy* (w podziale na lata)

Przesunięcia z		Przesunięcia do		Podział według lat							
Fundusz	Kategoria regionu	Fundusz	Kategoria regionu (w stosownych przypadkach)	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte										
	W okresie przejściowym										
	Słabiej rozwinięte										
EFS+	Lepiej rozwinięte										
	W okresie przejściowym										
	Słabiej rozwinięte	Fundusz Spójności	Nd.	412 503 306	416 672 403	420 909 290	425 756 288	430 637 182	435 551 972	440 568 446	2 982 598 887
Fundusz Spójności	nie dotyczy										
EFMRA	nie dotyczy										

*Przesunięcia między EFRR a EFS+ mogą być dokonywane wyłącznie w ramach tej samej kategorii regionu.

Tabela 5B: Przesunięcia między EFRR, EFS+ i Funduszem Spójności lub do innego Funduszu lub Funduszy (zestawienie)*

Przesunięcie z / Przesunięcie do		EFRR			EFS+			Fundusz Spójności	EFMRA	FAMI	FBW	IZGW	Ogółem
		Lepiej rozwinęte	W okresie przejściowym	Słabiej rozwinęte	Lepiej rozwinęte	W okresie przejściowym	Słabiej rozwinęte						
EFRR	Lepiej rozwinęte												
	W okresie przejściowym												
	Słabiej rozwinęte												
EFS+	Lepiej rozwinęte												
	W okresie przejściowym												
	Słabiej rozwinęte												
Fundusz Spójności							2 982 598 887						2 982 598 887
EFMRA													
Ogółem							2 982 598 887						

*Przesunięcia do innych programów. Przesunięcia między EFRR a EFS+ mogą być dokonywane wyłącznie w ramach tej samej kategorii regionu.

Alokacja na Fundusz Spójności uległa w perspektywie 2021-2027 zmniejszeniu o 60% w stosunku do poprzedniej perspektywy. W zaleceniach Rady dla Polski z maja 2019 i 2020 r. znajduje się m.in. ukierunkowanie inwestycji na transformację ekologiczną, w szczególności na czyste i wydajne wytwarzanie i wykorzystanie energii, a także adaptację do zmian klimatu, zrównoważoną gospodarkę wodną, gospodarkę o obiegu zamkniętym oraz zalecenie inwestowania w zrównoważony transport. Działania te w dużej mierze planowane są do finansowania ze środków Funduszu Spójności m.in. projekty dot. efektywności energetycznej budynków (publicznych i mieszkaniowych oraz dużych i średnich przedsiębiorstw, projekt doradczy w zakresie efektywności energetycznej), adaptacji do zmian klimatu, gospodarki wodno-ściekowej, GOZ, a także wsparcie transportu kolejowego i transportu miejskiego (szynowego) w dużych aglomeracjach.

W związku z tym, że potrzeby w zakresie działań finansowanych z Funduszu Spójności znacząco przekraczają jego alokację zdecydowano o transferze w wysokości 20% pierwotnej alokacji EFS+ do Funduszu Spójności. Jednocześnie, środki EFS+ po transferze pozwolą na utrzymanie skali udzielanego wsparcia na poziomie analogicznym lub wyższym niż perspektywie 2014-2020. Liczba osób objętych wsparciem EFS+ w zakresie aktywizacji zawodowej, jak i rozwoju społecznego zostanie zwiększona w perspektywie 2021-2027 w stosunku do poprzedniej.

Transfer, nie utrudniając spełniania celów społecznych, znacząco przyczyni się do spełnienia celów w zakresie infrastruktury i klimatu, w szczególności niskoemisyjnej gospodarki, poprawy jakości powietrza i usprawnienia transportu. Kwota transferu zostanie przeznaczona w całości na wydatki klimatyczne. W wyniku dokonanego transferu udział wydatków FS w Polsce na cel klimatyczny wyniesie 60,3%.

3.2.4. Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST, z uzasadnieniem¹⁴³

Tabela 6A: Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST (w podziale na lata)

Fundusz	Kategoria regionu	Fundusz	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte	FST*								
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte		38 669 801	39 153 144	39 636 488	40 209 082	40 783 994	41 362 385	41 946 570	281 761 464
EFS+	Lepiej rozwinięte	FST								
	W okresie przejściowym									
	Słabiej rozwinięte		38 968 543	39 362 391	39 762 644	40 220 532	40 681 622	41 145 917	41 619 815	281 761 464

* Zasoby FST należy uzupełnić zasobami EFRR lub EFS+ z kategorii regionu, w którym znajduje się dane terytorium.

¹⁴³ Niniejsze przesunięcie jest wstępne. Zostanie potwierdzone lub poprawione przy pierwszym przyjęciu programu z alokacją FST, jak wskazano w załączniku V.

Tabela 6B: Przesunięcie zasobów EFRR i EFS+ jako wsparcie uzupełniające dla FST (zestawienie)*

Przesunięcie (wsparcie uzupełniające) według kategorii regionu z:		Alokacja na podstawie art. 3 rozporządzenia FST przed przesunięciami
		Przesunięcia do FST na rzecz terytorium znajdującego się w*:
EFRR	Lepiej rozwinięte	
	W okresie przejściowym	
	Słabiej rozwinięte	281 761 464
EFS+	Lepiej rozwinięte	
	W okresie przejściowym	
	Słabiej rozwinięte	281 761 464
Ogółem	Lepiej rozwinięte	
	W okresie przejściowym	
	Słabiej rozwinięte	563 522 928

* Zasoby FST należy uzupełnić zasobami EFRR lub EFS+ z kategorii regionu, w którym znajduje się dane terytorium.

Ze względu na szczególne wyzwania związane z transformacją energetyczną, Polska wnioskuje o rozszerzenie zakresu terytorialnego Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i objęcie nim wszystkich regionów, których lokalne gospodarki są lub były związane z wydobywaniem albo wykorzystaniem węgla. Wiąże się to z koniecznością zwiększenia alokacji Funduszu poprzez dokonanie transferu w wysokości prawie 564 mln EUR z środków pochodzących z równej części z EFRR i EFS+. Zwiększona kwota FST przyczyni się do poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej regionów związanych z węglem, stopniowego wygaszania tej gałęzi przemysłu oraz poprawy jakości lokalnych rynków pracy, w szczególności poprzez szkolenia i przebranżowienie pracowników dotychczas związanych z przemysłem górniczym oraz tworzenie nowych miejsc pracy i wzrost przedsiębiorczości. Transfer pomoże także w wypełnieniu celu klimatycznego UE poprzez ograniczanie emisji CO₂ oraz polepszy jakość życia mieszkańców poprzez poprawę jakości powietrza w miarę odchodzenia od wysokoemisyjnej energetyki węglowej.

3.2.5.Przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”

Tabela 7: Przesunięcia z celu „Europejska współpraca terytorialna” do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”

Przesunięcie z celu „Europejska współpraca terytorialna” (Interreg)								
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
Transgraniczne								
Transnarodowe								
Najbardziej oddalone								

Przesunięcie do celu „Inwestycje na rzecz zatrudnienia i wzrostu”									
Fundusz	Kategoria regionu	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Ogółem
EFRR	Lepiej rozwinięte								
	W okresie przejściowym								
	Słabiej rozwinięte								
EFS+	Lepiej rozwinięte								
	W okresie przejściowym								
	Słabiej rozwinięte								
FST	nie dotyczy								
Fundusz Spójności	nie dotyczy								

Pole tekstowe [3 500] (uzasadnienie)

3.3. Forma wkładu Unii na rzecz pomocy technicznej

Wybór formy wkładu Unii na rzecz pomocy technicznej	☒ Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 4*
	☐ Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 5**

* W tym przypadku należy wypełnić tabelę 1 w sekcji 8.

** W tym przypadku należy wypełnić tabelę 2 w sekcji 8.

Pomoc techniczna

Do rozliczenia pomocy technicznej z Komisją Europejską Polska wybiera system oparty o koszty rzeczywiste, który zakłada funkcjonowanie krajowego programu pomocy technicznej (Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich) oraz priorytetów pomocy technicznej w pozostałych programach (krajowych i regionalnych). Polska ma bardzo dobre doświadczenia związane z funkcjonowaniem takiego systemu w poprzednich perspektywach finansowych, co zostało dostrzeżone także na poziomie instytucji unijnych. Parlament Europejski z zadowoleniem przyjmuje przykład wielopoziomowego systemu wdrażania polityki spójności w Polsce (trzy filary pomocy technicznej), który umożliwia stosowanie bardziej ukierunkowanego na wyniki, skoordynowanego, strategicznego i przejrzystego podejścia oraz przynosi większą wartość dodaną¹⁴⁴. Ze środków pomocy technicznej finansowane jest znacznie więcej działań niż tylko wsparcie instytucji systemu zarządzania. Polska jest przykładem kraju, który mocno wspiera beneficjentów (w tym także jednostki samorządu terytorialnego) w zapewnieniu podaży dobrych projektów. Wspierane jest również przygotowanie strategii terytorialnych zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego. Tworzony jest i koordynowany system informacji i promocji FE w Polsce, a także prowadzimy liczne działania komunikacyjne i edukacyjne w zakresie Funduszy Europejskich. Podejmowanych jest szereg działań ukierunkowanych na wsparcie otoczenia systemu zarządzania funduszami. System rozliczania oparty o koszty rzeczywiste daje też większą gwarancję wdrożenia na czas działań finansowanych z pomocy technicznej niezbędnych do uruchomienia nowej perspektywy finansowej. Rozliczanie środków PT w oparciu o koszty rzeczywiste jest łatwe do zaplanowania i generuje w miarę stałe koszty roczne. Jednocześnie podjęte zostaną działania w celu upowszechnienia stosowania kosztów uproszczonych w rozliczeniach z beneficjentami PT.

¹⁴⁴ Sprawozdanie w sprawie perspektyw pomocy technicznej w ramach polityki spójności (2016/2303(INI)), Parlament Europejski, Sprawozdawcy: Ruža Tomašić, 2017 r., str. 8

3.4. Koncentracja tematyczna

6.1.

Państwo członkowskie podejmuje decyzję o:	☒ spełnianiu wymogów koncentracji tematycznej na szczeblu krajowym
	☐ spełnianiu wymogów koncentracji tematycznej na szczeblu kategorii regionu
	☐ uwzględnianiu zasobów Funduszu Spójności do celów koncentracji tematycznej

6.2.

Państwo członkowskie spełnia wymogi koncentracji tematycznej	25 % na włączenie społeczne Zaprogramowane w ramach celów szczegółowych h)–l) art. 4 rozporządzenia EFS+	Planowane programy EFS+ 1. FERS 2. 16 Programów regionalnych
	4,1 % na wsparcie dla osób najbardziej potrzebujących Zaprogramowane w ramach celu szczegółowego m) i, w należycie uzasadnionych przypadkach, l) art. 4 rozporządzenia EFS+	Planowane programy EFS+ 1. FEPŻ
	... % na wsparcie na zatrudnienie ludzi młodych Zaprogramowane w ramach celów szczegółowych a), f) i l) art. 4 rozporządzenia EFS+	Planowane programy EFS+

	<p>... % na wsparcie na rzecz zwalczania ubóstwa dzieci,</p> <p>Zaprogramowane w ramach celów szczegółowych f), h)–l) art. 4 rozporządzenia EFS+</p>	Planowane programy EFS+
	<p>0,5 % na budowanie zdolności partnerów społecznych i organizacji pozarządowych</p> <p>Zaprogramowane w ramach wszystkich celów szczegółowych z wyjątkiem lit. m) art. 4 rozporządzenia EFS+</p>	<p>Planowane programy EFS+</p> <p>1. FERS</p>

3.5. Wstępna alokacja finansowa z poszczególnych funduszy objętych umową partnerstwa według celu polityki, celu szczegółowego FST i pomocy technicznej na szczeblu krajowym i, w stosownych przypadkach, regionalnym

Tabela 8: Wstępna alokacja finansowa z EFRR, Funduszu Spójności, FST, EFS+, EFMRA według celu polityki, celu szczegółowego FST i pomocy technicznej*

Cele polityki, cel szczegółowy FST lub pomoc techniczna	EFRR			Alokacja z Funduszu Spójności na szczeblu krajowym	FST**			EFS+			Alokacja z EFMRA na szczeblu krajowym	Ogółem
	Alokacja na szczeblu krajowym	Kategoria regionu	Alokacja według kategorii regionu		Alokacja na szczeblu krajowym	Zasoby na podstawie art. 3 rozporządzenia FST	Zasoby na podstawie art. 4 rozporządzenia FST	Alokacja na szczeblu krajowym	Kategoria regionu	Alokacja według kategorii regionu		
Cel polityki 1	11 371 294 082	Lepiej rozwinięte	509 102 382						Lepiej rozwinięte			11 371 294 082
		W okresie przejściowym	1 278 875 476						W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte	9 583 316 224						Słabiej rozwinięte			
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			
Cel polityki 2	13 645 552 899	Lepiej rozwinięte	473 231 564	6 910 095 553					Lepiej rozwinięte		446 644 676	21 002 293 128
		W okresie przejściowym	1 530 262 034						W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte	11 642 059 301						Słabiej rozwinięte			

		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Cel polityki 3	12 455 396 728	Lepiej rozwinęte	503 887 175	5 049 000 000					Lepiej rozwinęte			17 504 396 728
		W okresie przejściowym	1 336 183 295						W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinęte	10 615 326 258						Słabiej rozwinęte			
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			
Cel polityki 4	3 299 442 842	Lepiej rozwinęte	111 724 158					11 182 688 720	Lepiej rozwinęte	375 809 735		14 482 131 562
		W okresie przejściowym	361 157 389						W okresie przejściowym	1 315 800 804		
		Słabiej rozwinęte	2 826 561 295						Słabiej rozwinęte	9 491 078 181		
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			

Cel polityki 5	4 713 489 774	Lepiej rozwinięte	82 926 428						Lepiej rozwinięte		35 000 000	4 748 489 774
		W okresie przejściowym	554 659 400						W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte	4 075 903 946						Słabiej rozwinięte			
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			
Cel szczegółowy FST					4 234 434 625	1 607 395 646	2 063 516 051					4 234 434 625
Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 4 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (w stosownych przypadkach)	1 649 721 421	Lepiej rozwinięte	59 662 871	306 643 475	176 434 776	77 256 146	99 178 630	465 945 364	Lepiej rozwinięte	15 658 739	30 743 277	2 629 488 313
		W okresie przejściowym	189 682 729						W okresie przejściowym	54 825 034		
		Słabiej rozwinięte	1 400 375 821						Słabiej rozwinięte	395 461 591		
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			

Pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (w stosownych przypadkach)		Lepiej rozwinięte							Lepiej rozwinięte			
		W okresie przejściowym							W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte							Słabiej rozwinięte			
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			
Pomoc techniczna na podstawie art. 37 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (w stosownych przypadkach)		Lepiej rozwinięte							Lepiej rozwinięte			
		W okresie przejściowym							W okresie przejściowym			
		Słabiej rozwinięte							Słabiej rozwinięte			
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			

Ogółem	47 134 897 746	Lepiej rozwinęte	1 740 534 578	12 265 739 028				11 648 634 084	Lepiej rozwinęte	391 468 474	512 387 953	71 561 658 811
		W okresie przejściowym	5 250 820 323		1 080 483 908	473 115 474	607 368 434		W okresie przejściowym	1 370 625 838		
		Słabiej rozwinęte	40 143 542 845		3 330 385 493	1 211 536 318	1 555 326 247		Słabiej rozwinęte	9 886 539 772		
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione							Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione			
Zasoby na podstawie art. 7 rozporządzenia FST powiązane z zasobami na podstawie art. 3 rozporządzenia FST					2 487 196 164	842 325 896						842 325 896

Zasoby na podstawie art. 7 rozporządzenia FST powiązane z zasobami na podstawie art. 4 rozporządzenia FST							1 081 347 340					1 081 347 340
Ogółem	47 134 897 746		47 134 897 746	12 265 739 028	4 410 869 401	1 684 651 792	2 162 694 681	11 648 634 084		11 648 634 084	512 387 953	75 972 528 212

* Kwota ta powinna obejmować wstępnie alokowane kwoty elastyczności zgodnie z art. 18 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Faktyczna alokacja kwot elastyczności zostanie potwierdzona dopiero w trakcie przeglądu śródkresowego.

** Kwoty FST po przewidywanym wsparciu uzupełniającym z EFRR i EFS+.

W perspektywie finansowej 2021-2027 fundusze europejskie będą realizowały wszystkie cele polityki. Nastąpi jednak wyraźna koncentracja środków w tych obszarach, które umożliwią w najpełniejszy sposób realizację określonych w UP celów, przy jednoczesnym zagwarantowaniu finansowania najbardziej efektywnych przedsięwzięć.

Polska jest zobowiązana przeznaczyć co najmniej 25% swoich całkowitych środków EFRR (z wyłączeniem środków na pomoc techniczną) na cel polityki 1. *Bardziej inteligentna Europa* oraz co najmniej 30% (z wyłączeniem środków na pomoc techniczną) na cel polityki 2. *Bardziej przyjazna dla środowiska niskoemisyjna Europa*. Kwotowo na realizację celu 1. należy przeznaczyć prawie 11,4 mld EUR, natomiast na realizację celu 2. ponad 13,6 mld EUR.

Ponadto, Polska zobowiązana jest wnieść 30% EFRR, tj. 14,1 mld EUR i 37% FS, tj. 4,5 mld EUR w wydatki na rzecz osiągnięcia celów klimatycznych. Zgodnie z szacunkami, udział wydatków FS (po transferze z EFS+ do FS) w Polsce na cel klimatyczny wyniesie ok. 60,3%. Stanowi to znaczącą nadwyżkę w stosunku do minimalnego udziału oczekiwanego przez KE w rozporządzeniu ogólnym.

Z indykatywnego podziału alokacji wynika zatem, że wymagane poziomy koncentracji tematycznej dla polityki spójności zostaną osiągnięte, a nawet przekroczone.

Ponadto szacuje się, że w ramach polityki spójności może zostać przeznaczonych ok. 10 mld EUR w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

3.6. Wykaz programów planowanych w ramach funduszy objętych umową partnerstwa wraz z odpowiednimi wstępnymi alokacjami finansowymi w podziale na fundusz i z odpowiadającym wkładem krajowym według kategorii regionu

Tabela 9A. Wykaz planowanych programów¹⁴⁵ ze wstępnymi alokacjami finansowymi*

Nazwa	Fundusz	Kategoria regionu	Wkład Unii	Wkład krajowy	Ogółem
PR Dolnośląskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy	1 253 908 097	537 389 185	1 791 297 282
		słabiej rozwinięty			
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy	419 508 723	179 789 453	599 298 176
		słabiej rozwinięty			
		Outermost			
PR Kujawsko-Pomorskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 313 858 255	231 857 339	1 545 715 594
		Outermost			

¹⁴⁵ W przypadku gdy wybrana została pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 4 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów.

	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	439 565 706	77 570 419	517 136 125
		Outermost			
PR Lubelskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 703 116 099	300 549 900	2 003 665 999
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	569 796 193	100 552 269	670 348 462
		Outermost			
PR Lubuskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	645 506 882	113 912 979	759 419 861
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			

		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	215 961 415	38 110 838	254 072 253
		Outermost			
PR Łódzkiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 717 388 119	303 068 492	2 020 456 611
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	574 571 053	101 394 892	675 965 945
		Outermost			
PR Małopolskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 738 609 486	306 813 439	2 045 422 925
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			

		słabiej rozwinięty	581 670 895	102 647 805	684 318 700
		Outermost			
PR Mazowieckiego	EFRR	lepiej rozwinięty	374 655 042	374 655 042	749 310 084
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 131 403 159	199 659 381	1 331 062 540
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty	125 344 958	125 344 958	250 689 916
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	378 523 351	66 798 238	445 321 589
		Outermost			
PR Opolskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	690 114 270	121 784 871	811 899 141
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	230 885 307	40 744 466	271 629 773

		Outermost			
PR Podkarpackiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 634 519 557	288 444 628	1 922 964 185
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	546 846 466	96 502 318	643 348 784
		Outermost			
PR Podlaskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	937 541 207	165 448 448	1 102 989 655
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	313 664 706	55 352 595	369 017 301
		Outermost			

PR Pomorskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 254 414 458	221 367 257	1 475 781 715
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	419 678 132	74 060 847	493 738 979
		Outermost			
PR Śląskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	2 092 328 592	369 234 457	2 461 563 049
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	700 011 506	123 531 442	823 542 948
		Outermost			
PR Świętokrzyskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			

		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 051 387 852	185 539 033	1 236 926 885
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	351 753 351	62 074 121	413 827 472
		Outermost			
PR Warmińsko-Mazurskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 297 128 303	228 904 995	1 526 033 298
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	433 968 517	76 582 679	510 551 196
		Outermost			
PR Wielkopolskiego	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy	1 251 999 207	536 571 089	1 788 570 296

		słabiej rozwinięty			
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy	418 870 083	179 515 750	598 385 833
		słabiej rozwinięty			
		Outermost			
	PR Zachodniopomorskiego	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 207 295 447	213 052 138	1 420 347 585
		Outermost			
	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	1 207 295 447	213 052 138	1 420 347 585
		Outermost			
	EFS+	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	403 913 949	71 278 932	475 192 881
		Outermost			
FEnIKS	EFRR	lepiej rozwinięty	754 143 641	754 143 641	1 508 287 282
		przejściowy	1 508 287 281	646 408 835	2 154 696 116
		słabiej rozwinięty	10 558 010 970	1 863 178 406	12 421 189 376

		Outermost			
	FS		12 265 739 028	2 164 542 181	14 430 281 209
FENG	EFRR	lepiej rozwinięty	469 014 244	469 014 244	938 028 488
		przejściowy	938 028 489	402 012 209	1 340 040 698
		słabiej rozwinięty	6 566 199 420	1 158 741 074	7 724 940 494
		Outermost			
FERS	EFS+	lepiej rozwinięty	238 182 340	238 182 340	476 364 680
		przejściowy	476 364 679	204 156 291	680 520 970
		słabiej rozwinięty	3 334 552 755	588 450 486	3 923 003 241
		Outermost			
FERC	EFRR	lepiej rozwinięty	116 943 463	116 943 463	233 886 926
		przejściowy	233 886 926	100 237 254	334 124 180
		słabiej rozwinięty	1 637 208 480	288 919 144	1 926 127 624
		Outermost			
FEPW	EFRR	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	2 508 000 799	442 588 376	2 950 589 175

		Outermost			
PTFE	EFRR	lepiej rozwinięty	32 352 941	32 352 941	64 705 882
		przejściowy	64 705 882	27 731 092	92 436 974
		słabiej rozwinięty	452 941 177	79 930 796	532 871 973
		Outermost			
FEPŻ	EFS+	lepiej rozwinięty	27 941 176	27 941 176	55 882 352
		przejściowy	55 882 353	23 949 580	79 831 933
		słabiej rozwinięty	391 176 471	69 031 142	460 207 613
		Outermost			
Program FST	Alokacja z FST (art. 3 rozporządzenia w sprawie FST)	lepiej rozwinięty			
		przejściowy	473 115 474	202 763 775	675 879 249
		słabiej rozwinięty	1 211 536 318	213 800 527	1 425 336 845
	Alokacja z FST (art. 4 rozporządzenia w sprawie FST)	lepiej rozwinięty			
		przejściowy	607 368 434	260 300 757	867 669 191
		słabiej rozwinięty	1 555 326 247	274 469 338	1 829 795 585
Program FST	FST – ESF+ uzupełniający transfer do FST	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			

		słabiej rozwinięty	281 761 464	49 722 611	331 484 075
Program FST	FST - EFRR uzupełniający transfer do FST	lepiej rozwinięty			
		przejściowy			
		słabiej rozwinięty	281 761 464	49 722 611	331 484 075
Łącznie	EFRR, FS, ESF+, FST		75 460 140 259	17 019 338 985	92 479 479 244
Fundusze Europejskie dla Rybactwa	EFMRA		512 387 953	219 594 837	731 982 790
Łącznie	Wszystkie fundusze		75 972 528 212	17 238 933 822	93 211 462 034

* Kwota ta powinna obejmować wstępnie alokowane kwoty elastyczności zgodnie z art. 18 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Faktyczna alokacja kwot elastyczności zostanie potwierdzona dopiero w trakcie przeglądu śródkresowego.

** Programy mogą mieć wspólne wsparcie z Funduszy, zgodnie z art. 25 ust. 1 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (podobnie jak priorytety mogą korzystać ze wsparcia z jednego lub kilku Funduszy, zgodnie z art. 22 ust. 2 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. W przypadku gdy FST wnosi wkład do programu, alokacja z FST musi każdorazowo obejmować przesunięcia uzupełniające i być podana w podziale na kwoty zgodnie z art. 3 i 4 rozporządzenia w sprawie FST.

Tabela 9B. Wykaz planowanych programów¹⁴⁶ ze wstępnymi alokacjami finansowymi

Tytuł [255]	Fundusz	Kategoria regionu	Wkład Unii		Wkład krajowy	Ogółem
			Wkład Unii bez pomocy technicznej na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów	Wkład Unii na rzecz pomocy technicznej na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów		
Program** 1	EFRR	Lepiej rozwinięte				
		W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinięte				
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione				
Program 2	Fundusz Spójności		nie dotyczy			
Program 3	EFS+	Lepiej rozwinięte				
		W okresie przejściowym				
		Słabiej rozwinięte				
		Najbardziej oddalone lub północne słabo zaludnione				

¹⁴⁶ W przypadku gdy wybrana została pomoc techniczna na podstawie art. 36 ust. 5 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów.

Program 4	Alokacja z FST (art. 3 rozporządzenia w sprawie FST)	nie dotyczy				
	Alokacja z FST (art. 4 rozporządzenia w sprawie FST)	nie dotyczy				
Ogółem	EFRR, Fundusz Spójności, EFS+, FST					
Program 5	EFMRA	nie dotyczy				
Ogółem	Wszystkie fundusze					

* Kwota ta powinna obejmować wstępnie alokowane kwoty elastyczności zgodnie z art. 18 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. Faktyczna alokacja kwot elastyczności zostanie potwierdzona dopiero w trakcie przeglądu śródkresowego.

** Programy mogą mieć wspólne wsparcie z Funduszy, zgodnie z art. 25 ust. 1 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów (podobnie jak priorytety mogą korzystać ze wsparcia z jednego lub kilku Funduszy, zgodnie z art. 22 ust. 2 rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów. W przypadku gdy FST wnosi wkład do programu, alokacja z FST musi każdorazowo obejmować przesunięcia uzupełniające i być podana w podziale na kwoty zgodnie z art. 3 i 4 rozporządzenia w sprawie FST.

Tabela 10. Wykaz planowanych programów Interreg

Programy współpracy transgranicznej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Polska - Saksonia ▪ Polska – Słowacja ▪ Południowy Bałtyk ▪ Polska – Białoruś – Ukraina ▪ Polska – Rosja ▪ Meklemburgia Pomorze Przednie / Brandenburgia – Polska ▪ Brandenburgia – Polska ▪ Czechy – Polska ▪ Litwa - Polska
Programy współpracy transnarodowej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Region Morza Bałtyckiego ▪ Europa Środkowa
Programy współpracy międzyregionalnej	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Interreg EUROPA ▪ ESPON ▪ URBACT ▪ INTERACT

4. Zestawienie planowanych działań na rzecz zwiększenia zdolności administracyjnych w zakresie wdrażania funduszy objętych umową partnerstwa

W realizację programów wdrażanych w perspektywie 2021-2027 w Polsce zaangażowanych będzie szereg instytucji, w większości posiadających doświadczenie z poprzednich okresów programowania. Kluczowym kryterium zaangażowania danego podmiotu w system wdrażania funduszy będzie jego właściwość rzeczowa w obszarze objętym interwencją.

Ich potencjał podtrzymywany i wzmacniany jest poprzez realizację odpowiednich działań. Przy określaniu zakresu planowanego wsparcia postawiono sobie następujące cele:

- zatrudnienie i wynagrodzenia powinny być adekwatne do wykonywanych zadań i zakresu odpowiedzialności, z uwzględnieniem konieczności realizacji dodatkowych obowiązków lub ograniczenia zadań w przypadku niektórych instytucji;
- polityka zatrudnieniowa powinna zapobiegać nadmiernej rotacji i gwarantować zachowanie pamięci instytucjonalnej systemu;

- zapewnienie płynnego przejścia pomiędzy dwoma okresami programowania, z uwzględnieniem konieczności wykorzystania dotychczasowych doświadczeń poprzez angażowanie kadr w skali dającej gwarancję sprawnego zakończenia realizacji perspektywy 2014-2020 oraz sprawnego uruchomienia programów 2021-2027.

Osiągnięcie powyższych celów wymaga kompleksowych i nowoczesnych działań rozwojowych. Będą się one opierały na pięciu założeniach:

- zapewnienie stabilnego, odpornego na zmiany systemu finansowania konkurencyjnych wynagrodzeń i możliwości ciągłego podnoszenia kompetencji pracowników;
- zapewnienie kompleksowej oferty dla doświadczonych pracowników oraz przejrzystych ścieżek kariery i rozwoju kompetencji zawodowych dla pracowników z mniejszym doświadczeniem;
- wzrost efektywności procesów zarządzania zasobami ludzkimi, w tym m.in. poprzez podejmowanie działań z zakresu poprawy wizerunku pracodawcy (employer branding), monitorowanie satysfakcji pracowników (w tym badania ankietowe) i rozmowy przeprowadzane z odchodzącymi pracownikami (tj. exit interview), wsparcie modernizacji i cyfryzacji procesów zarządzania zasobami ludzkimi, prowadzenie programów wdrożenia dla nowych pracowników (onboarding);
- promowanie upowszechnienia elastycznych i atrakcyjnych form pracy, w tym upowszechnienie pracy zdalnej, a także rozwój świadczeń pozapłacowych;
- upowszechnienie wymiany pracowników pomiędzy instytucjami (m.in. staże w innej instytucji);
- dbanie o przyjazną atmosferę, wysoki poziom zarządzania oraz optymalne wyposażenie środowiska pracy.

Ww. założenia staną się podstawą zarządzania zasobami ludzkimi na poziomie całego systemu wdrażania funduszy Unii Europejskiej w Polsce. Opracowane zostaną standardy i rekomendacje dotyczące zarządzania zasobami ludzkimi wobec kadr pracujących w obszarze funduszy UE we wszystkich instytucjach. Nad całością procesu będzie czuwał Zespół Zarządzania Zasobami Ludzkimi stanowiący organ pomocniczy ministra ds. rozwoju regionalnego. Planowane jest uruchomienie nowoczesnej internetowej platformy w systemie wdrażania FE, która usprawni proces zarządzania zasobami ludzkimi. Umożliwi ona sprawne i szybkie prowadzenie procesów rekrutacji, onboardingu czy employer branding, ale także zapoznanie się z aktualnymi ofertami szkoleń i staży oraz monitoring poziomu satysfakcji z pracy i exit interview.

Podstawowym źródłem finansowania powyższych założeń będzie pomoc techniczna. Wiodącą rolę w tym zakresie odegra krajowy program Pomoc Techniczna dla FE dedykowany wsparciu działań horyzontalnych służących wzmocnieniu potencjału z zakresu wspólnego dla wszystkich programów tj. m.in. zamówień publicznych, pomocy publicznej, oceny oddziaływania na środowisko, działań zapobiegających korupcji i nadużyciom finansowym oraz w zakresie audytu. Podejmiemy działania mające zwiększyć świadomość i zastosowanie kryteriów środowiskowych w procedurze wyboru najlepszej oferty (np. planujemy zorganizować szkolenia w tym zakresie lub sfinansować publikacje). Rolę uzupełniającą w zakresie stosowania najlepszych praktyk w instytucjach wdrażających poszczególne programy odegrają priorytety

pomocy technicznej w tych programach. Katalog możliwych do sfinansowania działań oraz stosowanych zasad będzie określony we wspólnych wytycznych w zakresie stosowania pomocy technicznej. Oprócz działań skierowanych na wzmocnienie potencjału instytucji, PT będzie wspierała przygotowanie potencjalnych beneficjentów i partnerów do właściwego wykorzystania FE. Prowadzone będą specjalistyczne działania szkoleniowe i edukacyjne mające na celu przygotowanie wysokiej jakości projektów wpisujących się w przyjęte w kraju i na poziomie europejskim ramy strategiczne. Szczęólnego znaczenia nabiera wsparcie beneficjentów, w tym JST, w przygotowaniu i realizacji projektów w zakresie gospodarki odpadami, adaptacji do zmian klimatu, zrównoważonej mobilności miejskiej, współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego w obszarach funkcjonalnych. W przypadku, gdy środki PT okażą się niewystarczające, instytucje zarządzające poszczególnymi programami będą mogły podjąć decyzję o wykorzystaniu art. 37 rozporządzenia ogólnego (finansowanie niepowiązane z kosztami) lub, w przypadku środków EFRR lub FS, możliwości przewidzianej w art. 3.4(a) rozporządzenia w spr. EFRR/FS. Pomimo niewątpliwie dobrych rezultatów i tempa wykorzystywania środków unijnych przez Polskę w ramach poprzednich perspektyw finansowych oraz pomimo tego, że przegląd raportów z badań ewaluacyjnych wskazuje, że przyjęty system wdrażania w rozumieniu układu instytucjonalnego, poziomu decentralizacji i ram proceduralnych jest oceniony jako funkcjonujący właściwie i nie wymaga zasadniczych zmian, przed Polską nadal stoją liczne wyzwania związane głównie z utrzymaniem potencjału instytucji oraz wzmocnieniem potencjału beneficjentów i partnerów w celu zapewnienia podaży dobrych jakościowo projektów realizujących cele zapisane w dokumentach strategicznych.

5. Zintegrowane podejście do działań podejmowanych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne lub szczególne potrzeby regionów i obszarów (w stosownych przypadkach)

5.1. Wyzwania demograficzne

Polskie regiony są bardzo zróżnicowane zarówno pod względem struktury ludności, jak i sytuacji ekonomicznej, która wpływa na możliwości radzenia sobie z wyzwaniami demograficznymi. Rozpoznanie ich przyczyn, charakteru i skali może posłużyć stworzeniu skutecznego planu działań łagodzących negatywne konsekwencje przemian demograficznych.

Niepokojące tendencje w kształtowaniu się stanu i struktury ludności Polski zauważane są od wielu lat. Zmiany liczby ludności w latach 2010-2019 na poziomie regionów były zróżnicowane. W tym okresie wzrost liczby ludności odnotowały województwa: pomorskie, mazowieckie, małopolskie i wielkopolskie. W pozostałych województwach nastąpił spadek liczby ludności, przy czym największe nasilenie wyludnienia miało miejsce w województwach: świętokrzyskim (-3,79%), łódzkim (-3,45%) oraz opolskim (-3,40%). Należy jednak podkreślić, że główne powody depopulacji różnią się w zależności od regionu: problemem woj.

łódzkiego był największy w kraju ujemny przyrost naturalny, woj. opolskiego ujemne saldo migracji (głównie zagranicznych), a woj. świętokrzyskie charakteryzowało się zarówno wysokim ujemnym saldem migracji, jak i znacznym ujemnym przyrostem naturalnym.

Według prognoz GUS Polskę czeka dalszy stopniowy ubytek ludności oraz znaczące zmiany w strukturze wg wieku. Do 2030 r. spadek liczby ludności wystąpi w 67% wszystkich gmin. Wyraźnie pod tym kątem wyróżnia się wschodnia część Polski, zwłaszcza województwo podlaskie, w którym gminy z największym przewidywanym spadkiem ludności stanowią ponad 40% całego województwa. Problem depopulacji dotyczy 70% miast średnich (tj. ośrodków liczących od 20 do 100 tys. mieszkańców) i 67% miast małych (poniżej 20 tys. mieszkańców) .

Z drugiej strony prognozy przewidują dalszy rozwój suburbanizacji aglomeracji miejskich, a także miast średniej wielkości. Znaczące wzrosty ludności będą odnotowywały gminy sąsiadujące z ośrodkami miejskimi, powodując jednocześnie spadek liczby ludności w największych miastach. Spośród 39 miast powyżej 100 tys. jedynie w 6 wystąpi niewielki wzrost liczby ludności.

Depopulacja jest procesem odzwierciedlającym szersze problemy rozwojowe miast. Potwierdzeniem jest widoczne wyludnienie się miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. W latach 2002–2018 aż 92% tego rodzaju ośrodków miejskich dotkniętych było spadkiem liczby mieszkańców.

Zauważany jest również postępujący proces starzenia ludności. W 2016 r. w 107 gminach odsetek osób w wieku 65 i więcej lat był wyższy niż 20%. Gminy te były położone przede wszystkim w województwach podlaskim oraz lubelskim. Wg prognoz w 2030 r. gminy z udziałem osób starszych przekraczającym 20% będą stanowiły już prawie dwie trzecie wszystkich gmin w Polsce. Prognozuje się również, że do 2030 r. udział osób w wieku przedprodukcyjnym przewyższy udział osób w wieku poprodukcyjnym w zaledwie 160 gminach, głównie w województwie pomorskim i małopolskim. Efektem będzie poważna zmiana struktury ludności według ekonomicznych grup wieku, która wymagać będzie wypracowania polityki pozwalającej na uzupełnianie braków zasobów pracy z jednoczesnymi działaniami na rzecz podwyższenia poziomu zatrudnienia, w tym wydłużenie okresu aktywności zawodowej, oraz zmiany w zakresie zabezpieczeń emerytalno-rentowych i opieki zdrowia.

Szacuje się, że pomiędzy 2025 a 2040 r. liczebność osób w wieku co najmniej 80 lat i więcej zwiększy się dwukrotnie – z 1,7 mln do 3,4 mln . Wysoki poziom społecznych nierówności w zdrowiu populacji osób starszych (oprócz różnic w zamożności, wykształceniu, zawodzie czy miejscu zamieszkania) może wynikać także z różnic w dostępie do opieki zdrowotnej. Potrzeba opieki wynikająca z ograniczeń funkcjonalnych u osób starszych rozkłada się nierównomiernie w polskiej populacji – ograniczenia funkcjonalne występują dwukrotnie częściej w grupie osób o najniższych dochodach niż w grupie osób o dochodach najwyższych oraz trzykrotnie częściej w grupie osób z wykształceniem podstawowym niż w grupie osób z wykształceniem wyższym. Ograniczenia funkcjonalne narastają wraz z wiekiem, przy czym bardziej dotknięte są nimi kobiety niż mężczyźni. Krytyczny moment dla znacznego uzależnienia wynosi 85 lat, a

występowanie takiej zależności jest charakterystyczne w szczególności dla obszarów wiejskich. Ponad 20% przebadanych seniorów w wieku powyżej 85 lat jest całkowicie zależnych od opieki innych .

Mimo ustawowo przysługującego wszystkim świadczeniodawcom równego dostępu do świadczeń gwarantowanych, istnieją duże zróżnicowania w dostępie do tych usług w zależności od regionu czy miejscowości zamieszkania. Wyzwaniem jest również konsekwentne rozwijanie dziennych form opieki medycznej dla osób starszych i potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, opieki długoterminowej, paliatywnej, hospicyjnej, opieki w nowoczesnych formach, np. telemedycyny, wsparcie opiekunów nieformalnych. Będzie to następowało zgodnie z zaplanowanym strategicznie przez rząd procesem deinstytucjonalizacji.

Na niekorzystną sytuację demograficzną w Polsce będzie miał wpływ m.in. ujemny współczynnik przyrostu naturalnego, który w 2030 r. wg prognoz wyniesie -2,5‰. Najniższy poziom tego współczynnika wystąpi w gminach na Podlasiu, Lubelszczyźnie, Śląsku, w województwie świętokrzyskim, a także południowych gminach województwa dolnośląskiego. Odwrotna sytuacja wystąpi natomiast w gminach sąsiadujących z większymi miastami, które odnotują dodatni współczynnik przyrostu naturalnego. Korzystnie na gminy sąsiadujące z aglomeracjami miejskimi wpłynie również dodatnie saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych. Obszary, w których prognozuje się natomiast największy odpływ ludności leżą głównie w województwach lubelskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, zachodniopomorskim oraz mazowieckim. Kryzys demograficzny dotyka cały kraj, ale sytuacja obszarów problemowych w poszczególnych regionach jest bardzo zróżnicowana. Zdecydowanej interwencji publicznej wymaga niwelowanie negatywnych skutków przemian demograficznych, zwłaszcza tam, gdzie mamy do czynienia z wieloletnim i systemowym ubytkiem ludności związanym przede wszystkim z migracjami zewnętrznymi i jednocześnie konieczne jest zmniejszanie różnic w rozwoju regionów. Działania podejmowane na rzecz wzrostu poziomu zatrudnienia, długości okresu aktywności zawodowej i wysokiej jakości miejsc pracy oraz ułatwienia mobilności geograficznej i zawodowej pracowników, a także pozostałe inwestycje w kapitał ludzki, przy pomocy funduszy strukturalnych, sprzyjają dostosowaniu się obywateli do zmian na rynku pracy. Przy wysokim odpływie ludności w wieku produkcyjnym, ujemnym przyroście naturalnym, a także szybkim procesie starzenia ludności powyższe działania, podejmowane przez rząd i wspierane przez fundusze unijne, wydają się być niezbędne do utrzymania prawidłowego tempa rozwoju i zapobieżeniu marginalizacji ekonomicznej i społecznej znacznej części kraju.

5.2. Zróżnicowania regionalne

Wyzwaniem obecnym od wielu lat w Polsce jest przeciwdziałanie rosnącemu zróżnicowaniu i polaryzacji), ponieważ przestrzennie, społecznie i gospodarczo jesteśmy ciągle państwem niejednorodnym.

Zróżnicowanie na poziomie NUTS2 pokazuje, że większość województw należy do grupy regionów słabiej rozwiniętych. Tylko nowo wydzielony statystycznie region warszawski stołeczny zalicza się do regionów

lepiej rozwiniętych, a dwa województwa – wielkopolskie i dolnośląskie – do regionów w okresie przejściowym. Polska jest wśród tych państw UE, w których rozdział wartości PKB per capita pomiędzy najuboższymi, a najbogatszymi regionami jest największy. Mimo zahamowania procesu narastania zróżnicowania w poziomie rozwoju ekonomicznego województw, ciągle utrzymuje się dystans rozwojowy pomiędzy najuboższymi gospodarczo polskimi regionami, zgrupowanymi w Polsce Wschodniej, a pozostałymi z grupy regionów słabiej rozwiniętych. Średni PKB per capita dla obu grup to odpowiednio 49,6% i 62,1%.

Różnice w zakresie PKB per capita w podregionach (NUTS 3) są znacznie wyższe niż w kategorii NUTS 2. Dla podregionów z największymi ośrodkami miejskimi wartości tego wskaźnika w 2016 roku są na poziomie 293% (podregion miasto Warszawa), prawie 200% (podregion miasto Poznań), około 165% (podregiony miasto Kraków i miasto Wrocław). Najniższe wartości PKB per capita odnotowują podregiony przemyski i chełmsko-zamojski (około 53%), nowotarski i krośnieński (około 57%) oraz ełcki (58%).

Polska doświadcza właśnie kolejnej fazy urbanizacji – metropolizacji. Rosną dysproporcje rozwojowe między metropoliami, podążającymi za trendami światowymi, a małymi miasteczkami i wsiami (położonymi na peryferiach, poza miejskimi obszarami funkcjonalnymi, co powoduje, że tracą swoje funkcje społeczno-gospodarcze). Proces ten koncentruje najważniejsze zasoby potrzebne do rozwoju (np. kapitał ludzki, zasoby pieniężne) w największych ośrodkach miejskich i ich obszarach funkcjonalnych i prowadzi do powstawania spolaryzowanych przestrzennie układów „metropolie – nie metropolie”.

Miasta lokalne (wyłączając m.in. miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze) w obszarach funkcjonalnych największych miast znajdują się w znacznie lepszej kondycji gospodarczej niż pozostałe miasta tej rangi w Polsce. W znacznie gorszej sytuacji są niewyspecjalizowane ośrodki o charakterze lokalnym, położone peryferyjnie, słabo skomunikowane z resztą kraju, położone na granicy województw, na terenach nieuprzemysłowionych, na obszarach rolniczych. W tych ośrodkach obserwujemy negatywne sprzężenie zwrotne – słabą sytuację gospodarczą pogłębia niewielka dynamika procesów rozwojowych. Charakteryzują się one niskim poziomem przedsiębiorczości, niewielką liczbą nowo rejestrowanych podmiotów gospodarczych, ukrytym bezrobociem. Depopulacji próbują przeciwdziałać władze samorządowe, jednak skala problemów i zależność od trendów globalnych wymaga wsparcia tych jednostek przez władzę centralną we współpracy z nimi.

6. Podsumowanie oceny spełnienia odpowiednich warunków podstawowych, o których mowa w art. 15 oraz w załącznikach III i IV (opcjonalne)

- **Skuteczne mechanizmy monitorowania rynku zamówień publicznych**

Warunek spełniony poprzez Ustawę z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz.U. 2019 poz. 2019) oraz Rozporządzenie Ministra Rozwoju i Finansów z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie informacji zawartych w rocznym sprawozdaniu o udzielonych zamówieniach, jego wzoru oraz sposobu przekazywania (Dz. U. 2016 poz. 2038). Zgodnie z art. 83 i 84 dyrektywy 2014/24/UE oraz art. 99 i 100 dyrektywy 2014/25/UE) Urząd Zamówień Publicznych (UZP) przygotowuje co 3 lata sprawozdania z monitorowania systemu zamówień publicznych oparte o dane otrzymywane od zamawiających w rocznych sprawozdaniach o udzielonych zamówieniach publicznych, dane pochodzące z bazy TED (Tenders Electronic Daily będącej „Suplementem do Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej”) oraz informacje o wynikach kontroli prowadzonych przez Prezesa UZP.

UZP ma dostęp do wszystkich danych wymaganych w ramach warunkowości podstawowej z wyjątkiem danych dotyczących finalnej ceny po wykonaniu zamówienia, które nie są obligatoryjne. W przypadku podejrzenia zмовы przetargowej, UZP przekazuje informację w tym zakresie do UOKiK, z którym na podstawie odrębnego porozumienia realizowana jest współpraca obu instytucji i wymiana informacji.

Link do ustawy: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20190002019/U/D20192019Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Skuteczne mechanizmy monitorowania rynku zamówień publicznych	EFRR FS EFS+ EFMRA FST FAM, IZGW FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Spełniony

▪ Narzędzia i zdolności umożliwiające skuteczne stosowanie zasad pomocy państwa

Spełnienie warunku zapewnia ustawa z dnia 30 kwietnia 2004 r. o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej (Dz. U. z 2018 r., poz. 362). Zgodnie z art. 31b pkt 2) ustawy Prezes UOKiK ma obowiązek ogłaszania w Biuletynie Informacji Publicznej na stronie internetowej informacji o decyzjach KE dotyczących zwrotu pomocy publicznej. Jednocześnie, zgodnie z art. 37 ust. 5 ustawy, podmioty udzielające pomocy mają obowiązek uzyskać od przedsiębiorców ubiegających się o pomoc publiczną informacje umożliwiające stwierdzenie, czy dany przedsiębiorca znajduje się w trudnej sytuacji na dzień udzielenia pomocy. Funkcję krajowego organu ds. pomocy państwa, odpowiedzialnego za skuteczne wdrażanie i stosowanie unijnych

przepisów w zakresie pomocy publicznej, pełni Prezes UOKiK (a w zakresie pomocy publicznej w sektorze rolnym i rybołówstwa - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi). Zgodnie z ww. ustawą, Prezes UOKiK opiniuje projekty programów pomocowych i pomocy indywidualnej, w tym projekty finansowane w ramach środków strukturalnych, notyfikuje je KE, reprezentuje rząd polski w postępowaniu przez Komisją oraz monitoruje pomoc publiczną udzielaną przedsiębiorcom. Ustawa reguluje także obowiązki w zakresie monitorowania pomocy udzielanej polskim przedsiębiorcom, tj.: gromadzenia, przetwarzania oraz przekazywana informacji związanych z pomocą publiczną.

Link do ustawy : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20041231291/U/D20041291Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Narzędzia i zdolności umożliwiające skuteczne stosowanie zasad pomocy państwa	EFRR FS EFS+ EFMRA FST Nie dotyczy FAM, IZGW i FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Spełniony

▪ Skuteczne stosowanie i wdrażanie Karty praw podstawowych

W celu spełnienia warunku wypracowano jednolitą procedurę określającą obowiązki wszystkich instytucji zaangażowanych we wdrażanie programów w zakresie zapewnienia ich zgodności z Kartą Praw Podstawowych (KPP). Procedura obejmuje monitorowanie, przygotowanie i zgłaszanie podejrzeń o niezgodności projektów z KPP i dotyczy wszystkich programów realizowanych w ramach wskazanych 8 funduszy. Procedura dotyczy weryfikacji zgodności z KPP zarówno na etapie złożenia wniosku o dofinansowanie jak i w trakcie realizacji projektów. Podejrzania o niezgodności projektów i/lub działań Beneficjenta lub IP/IW/IZ z KPP zgłaszane są odpowiednio do IP/IW/IZ/Rzecznika Funduszy UE (w zakresie programów finansowanych z EFMRA, FAM, IZGW i FBW istnieje właściwy odpowiednich Rzecznika Funduszy). Właściwa instytucja dokonuje analizy, podejmuje czynności w celu zweryfikowania stanu faktycznego i rozstrzyga o zasadności zgłoszenia. W przypadku potwierdzenia naruszenia artykułów KPP, w zależności od charakteru sprawy, właściwa instytucja przekazuje zgłoszenie naruszenia do odpowiednich służb, tj. RPO, PIP, Rzecznika Praw Pacjenta lub/i właściwych organów ścigania. IZ Programu przygotowuje roczną zbiorczą informację o wszystkich zgłoszeniach dotyczących niezgodności projektów z KPPw celu

rozpatrzenia przez KM Programu oraz prowadzi w politykę informacyjną w ww. obszarze. KM podejmuje decyzję o podjęciu właściwych działań zaradczych w odniesieniu do zgłoszonych przypadków.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Skuteczne stosowanie i wdrażanie Karty praw podstawowych	EFRR FS EFS+ EFMRA FST FAM IZGW FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Uznany za spełniony przez PL

- **Wdrażanie i stosowanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE¹⁴⁷**

Warunek spełniony jest poprzez przyjęcie Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 przyjętej Uchwałą nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021 r.

Link do dokumentu:

http://www.niepelnosprawni.gov.pl/download/Uchwała-Nr-27-Rady-Ministrow-w-sprawie-przyjecia-Strategii-1614284683.pdf?utm_campaign=pfron&utm_source=df&utm_medium=download

W zakresie zgodności przygotowania i wdrażania programów współfinansowanych w ramach 8 funduszy z postanowieniami Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (KPON), w tym zgłaszania komitetowi monitorującemu przypadków niezgodności operacji wspieranych przez fundusze z KPON, przyjęto jednolitą procedurę na poziomie Umowy Partnerstwa oraz dla każdego z programów.

Procedura dotyczy weryfikacji zgodności z KPON zarówno na etapie złożenia wniosku o dofinansowanie jak i w trakcie realizacji projektów. Podejrzenia o niezgodności projektów i/lub działań Beneficjenta lub IP/IW/IZ z KPON zgłaszane są odpowiednio do IP/IW/IZ/Rzecznika Funduszy UE (w zakresie programów finansowanych z EFMRA, FAM, IZGW i FBW istnieje właściwy odpowiednich Rzecznika Funduszy).

Właściwa instytucja dokonuje analizy, podejmuje czynności w celu zweryfikowania stanu faktycznego i rozstrzyga o zasadności zgłoszenia. W przypadku potwierdzenia naruszenia artykułów KPON w zależności od

¹⁴⁷ Decyzja Rady 2010/48/WE z dnia 26 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. L z 23.1.2010, s. 35).

charakteru sprawy właściwa instytucja przekazuje zgłoszenie naruszenia do odpowiednich służb, tj. RPO, PIP, Rzecznika Praw Pacjenta lub/i właściwych organów ścigania. IZ Programu przygotowuje roczną zbiorczą informację o wszystkich zgłoszeniach dotyczących niezgodności projektów z KPON, w celu rozpatrzenia i akceptacji przez KM Programu oraz prowadzi w politykę informacyjną w ww. obszarze. KM podejmuje decyzję o podjęciu właściwych działań zaradczych w odniesieniu do zgłoszonych przypadków.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
Wdrażanie i stosowanie Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych zgodnie z decyzją Rady 2010/48/WE ¹⁴⁸	EFRR FS EFS+ EFMRA FST FAM IZGW FBW	Warunek mający zastosowanie do wszystkich celów szczegółowych	Uznany za spełniony przez PL

▪ 1.1 Dobre zarządzanie krajową lub regionalną strategią inteligentnej specjalizacji

Na poziomie regionalnym spełnienie warunku wykazywane będzie wraz z przekazaniem programów regionalnych.

Spełnieniem warunku są mechanizmy wskazane w SOR w celu dot. trwałego wzrostu gospodarczego opartego coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną, a także w projekcie Strategii Produktowności 2030 oraz Krajowej Inteligentnej Specjalizacji (KIS) i Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach (RIS) z uwzględnieniem procesu przedsiębiorczego odkrywania jako kluczowego elementu koncepcji inteligentnej specjalizacji. Minister wł. ds. gospodarki odpowiada za: opracowanie koncepcji, wdrażanie, proces przedsiębiorczego odkrywania, monitorowanie, ewaluację oraz koordynację i monitorowanie KIS i RIS. Jako element ciągłego procesu przedsiębiorczego odkrywania oraz monitorowania inteligentnych specjalizacji prowadzone są prace związane z aktualizacją dokumentu kierunkowego KIS, kontynuowane są prace związane z rozbudową i zasilaniem danymi narzędzia interaktywnego do monitorowania krajowych i regionalnych inteligentnych specjalizacji oraz dedykowanej strony internetowej smart.gov.pl, a także przeprowadzane są analizy m.in. dot. zasobów i potencjału technologicznego w jednostkach naukowych, identyfikacji trendów rozwojowych w obszarze technologii, wypracowania metodologii przełożenia klasyfikacji kodów PKD na KIS oraz opracowania metodologii w zakresie map drogowych w obszarach KIS.

¹⁴⁸ Decyzja Rady 2010/48/WE z dnia 26 listopada 2009 r. w sprawie zawarcia przez Wspólnotę Europejską Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. L z 23.1.2010, s. 35).

Za najważniejsze transformacje, które musi skutecznie przejść polska gospodarka uznano: budowę gospodarki o obiegu zamkniętym, rozwój przemysłu 4.0, cyfryzację przedsiębiorstw i gospodarkę neutralną klimatycznie.

W każdym z ww. obszarów podejmowanych jest szereg działań opisanych odpowiednio m.in. w SOR, Mapie GOZ, Polityce Przemysłowej Polski, ustawie o Fundacji Platforma Przemysłu Przyszłości, programach Mój Prąd i Czyste Powietrze, koncepcji procesu standaryzacji Hubów Innowacji Cyfrowych, Polityce SI, Polityce Danych, koncepcji Szkoły Głównej Kompetencji Cyfrowych oraz Strategii Transformacji do Gospodarki Neutralnej Klimatycznie.

Ponadto w celu spełnienia warunku promowana jest współpraca międzyregionalna i ponadnarodowa w obszarach inteligentnych specjalizacji (np. Partnerstwa S3 przy KE, Interreg, EIT, Horyzont Europa , Innovoucher, TravelGrants, projekty Grupy Wyszehradzkiej, TeamNet, bilateralne projekty akceleracyjne), a także internacjonalizacja polskich firm np.: Umieędzynarodowienie Krajowych Klastrow Kluczowych, Brand, Go to Brand, Poland Prize, Polskie Mosty Technologiczne, Granty na Eurogranty.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
1.1.Dobre zarządzanie krajową lub regionalną strategią inteligentnej specjalizacji	EFRR	Rozwijanie i wzmacnianie zdolności badawczych i innowacyjnych oraz wykorzystywanie zaawansowanych technologii Rozwijanie umiejętności w zakresie inteligentnej specjalizacji, transformacji przemysłowej i przedsiębiorczości	Uznany za spełniony przez PL na poziomie krajowym. Na poziomie regionalnym spełnienie warunku wykazywane będzie wraz z przekazaniem programów regionalnych.

▪ 1.2 Krajowy lub regionalny plan sieci szerokopasmowej

Spełnieniem warunku jest Narodowy Plan Szerokopasmowy (NPS) przyjęty uchwałą nr 27/2020 RM z dnia 10 marca 2020 r. NPS zgodnie z kryteriami zawiera:

- oszacowanie luki inwestycyjnej w dostępie do sieci o bardzo dużej przepustowości z uwzględnieniem 3 scenariuszy: 1) bazowego - utrzymanie w latach 2018-2025 dotychczasowego potencjału inwestycyjnego w sieci szerokopasmowej 2) optymistycznego - zwiększenie w latach 2018-2025 komercyjnych nakładów na inwestycje w sieci szerokopasmowe i intensyfikację inwestycji komercyjnych 3) pesymistycznego -

spadek w latach 2018-2025 komercyjnych nakładów na inwestycje w sieci szerokopasmowe i stopniową stagnację inwestycji komercyjnych,

- modele interwencji publicznych uzasadnionych różnymi modelami inwestycyjnymi, które zapewniają m.in. dostępność usług w sensie ekonomicznym i otwartość sieci, a także są dostosowane do różnych form i źródeł pomocy finansowej, adekwatnej do zidentyfikowanych zawodności rynku,
- opis środków służących podaży i popytowi, w tym bezpośrednio usprawniających inwestycje szerokopasmowe oraz wzmacniające wykorzystanie usług dostępu do sieci wysokich przepustowości,
- informacje o sposobach eksperckiego wsparcia interesariuszy inwestycji szerokopasmowych,
- opis monitoringu postępów realizacji planu szerokopasmowego ze standardowymi wskaźnikami monitoringowymi, który prowadzi koordynator NPS we współpracy z UKE jako regulatorem rynku telekomunikacyjnego.

Link do dokumentu:

<https://mc.bip.gov.pl/programy-realizowane-w-mc/narodowy-plan-szerokopasmowy.html>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
1.2. Krajowy lub regionalny plan sieci szerokopasmowej	EFRR	Udoskonalanie łączności cyfrowej	Spełniony

▪ **2.1 Ramy strategiczne polityki na rzecz wsparcia renowacji budynków pod kątem efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i niemieszkalnych**

Spełnienie warunku stanowić będzie aktualizacja Długoterminowej strategii renowacji budynków (DSRB) jako wymóg wynikający z art. 2a dyrektywy 2010/31/UE z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków. W zakresie kryterium 2 dotyczącego działań na rzecz poprawy efektywności energetycznej w celu osiągnięcia wymaganych oszczędności energii warunek należy uznać za spełniony w oparciu o przekazany do Komisji Europejskiej w dniu 30 grudnia 2019 r. Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030.

Link do dokumentu:

Kryterium 2

<https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/krajowy-plan-na-rzecz-energii-i-klimatu-na-lata-2021-2030-przekazany-do-ke>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.1. Ramy strategiczne polityki na rzecz wsparcia renowacji budynków pod kątem efektywności energetycznej budynków mieszkalnych i niemieszkalnych	EFRR, FS	Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych.	Niespełniony

▪ 2.2 Zarządzenie w sektorze energii

Przekazanie Komisji Europejskiej dn. 30 grudnia 2019 r. Krajowego planu na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030 przyjętego przez Komitet do Spraw Europejskich na posiedzeniu 18 grudnia 2019 r., wypełnia obowiązek nałożony na Polskę przepisami rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu. Informacja o przekazaniu KPEiK Komisji Europejskiej w dniu 30 grudnia 2019 r., została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 28 czerwca 2021 r.

KPEiK pozostaje spójny ze Strategią zrównoważonego rozwoju transportu do 2030 roku, Polityką ekologiczną Państwa 2030, Strategią zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030 oraz uwzględnia założeniami Polityki energetycznej Polski do 2040 r. KPEiK przedstawia założenia i cele oraz polityki i działania na rzecz realizacji 5 wymiarów unii energetycznej: Bezpieczeństwa energetycznego, Wewnętrznego rynku energii, Efektywności energetycznej, Obniżenia emisyjności, Badań naukowych, innowacji i konkurencyjności.

KPEiK wyznacza cele klimatyczno-energetyczne na 2030 r. .m.in.:

- 7% redukcji emisji gazów cieplarnianych w sektorach nieobjętych systemem ETS w porównaniu do poziomu w roku 2005,
- 21-23% udziału OZE w finalnym zużyciu energii brutto (cel 23% będzie możliwy do osiągnięcia w sytuacji przyznania Polsce dodatkowych środków unijnych, w tym przeznaczonych na sprawiedliwą transformację), uwzględniając: 14% udziału OZE w transporcie i roczny wzrost udziału OZE w ciepłownictwie i chłodnictwie o 1,1 pkt. proc. średniorocznie.
- wzrost efektywności energetycznej o 23% w porównaniu z prognozami PRIMES2007,
- redukcję do 56-60% udziału węgla w produkcji energii elektrycznej.

Link do dokumentu:

<https://www.gov.pl/web/aktywa-panstwowe/krajowy-plan-na-rzecz-energii-i-klimatu-na-lata-2021-2030-przekazany-do-ke>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.2. Zarządzenie w sektorze energii	EFRR, FS	Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 ¹⁴⁹ , w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	Uznany za spełniony przez PL

▪ 2.3 Skuteczne wspieranie wykorzystania energii odnawialnej w poszczególnych sektorach i w całej Unii

Spełnieniem warunku jest osiągnięcie w Polsce udziału energii z OZE w końcowym zużyciu energii brutto w 2020 r. na poziomie 15% OZE lub podjęcie dodatkowych działań zaradczych dla utrzymania ścieżki osiągnięcia celu. Cel z 2020 roku stanowi poziom odniesienia do wyznaczenia celu na 2030 r. i obejmuje obszary: elektroenergetyki, transportu, ciepła i chłodu.

Cel udziału OZE w elektroenergetyce ma być osiągnięty głównie w dzięki aukcjom OZE z lat 2018-2020 a także produkcji energii pozyskanej z realizacji programów "Mój Prąd" i "Energia Plus" i „Agroenergia” a także „Czyste powietrze”.

W ramach przeprowadzonych środków zaradczych trzeba wymienić przede wszystkim:

- znaczny wolumen energii przeznaczony i zakontraktowany w ramach aukcji, w szczególności w latach 2019-2020,
- wprowadzony w 2018 roku bardzo korzystny i unikalny system net-meteringu dla rozliczania prosumentów, tzw. system opustów.

¹⁴⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych (Dz.U. L 328 z 21.12.2018, s. 82).

W celu osiągnięcia wymaganego poziomu udziału energii z OZE w elektroenergetyce kontynuowane będą obowiązujące mechanizmy wsparcia systemowego, takie jak system aukcyjny, systemy FiT/FiP oraz programy wsparcia inwestycyjnego źródeł OZE, zmodyfikowany zostanie dedykowany prosumentom model, co pozwoli na jego dostosowanie do wymagań regulacji wchodzących w skład pakietu „Czysta Energia dla Wszystkich Europejczyków”.

Link do ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o odnawialnych źródłach energii (Dz.U. z 2020 r. poz. 261, z późn. zm.):

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000478/U/D20150478Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.3. Skuteczne wspieranie wykorzystania energii odnawialnej w poszczególnych sektorach i w całej Unii	EFRR, FS	Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/2001, w tym określonymi w niej kryteriami zrównoważonego rozwoju	Uznany za spełniony przez PL

▪ **2.4 Skuteczne ramy zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi i katastrofami**

Spełnieniem warunku jest krajowy plan zarządzania ryzykiem opracowany na podstawie ocen ryzyka, z uwzględnieniem prawdopodobnych skutków zmian klimatu oraz istniejących strategii adaptacji do zmian klimatu oraz istniejące strategie adaptacji do zmian klimatu. Polska opracowała w celu spełnienia kryteriów w ramach warunku: *Streszczenie istotnych elementów krajowej oceny ryzyka oraz Streszczenie istotnych elementów krajowej oceny zdolności zarządzania ryzykiem odpowiadające im zakresom przedmiotowy.*

Link do dokumentów:

Warunek	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy	Podsumowanie oceny
---------	---------	-------------------------	--------------------

podstawowy		(nie dotyczy EFMRA)	
2.4. Skuteczne ramy zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi i katastrofami.	EFRR, FS	Wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	Uznany za spełniony przez PL

▪ 2.5 Aktualizowane planowanie koniecznych inwestycji w sektorze wodno-ściekowym

Spełnieniem warunku jest przygotowanie planu inwestycji, który obejmuje ocenę obecnego stanu wdrożenia dyrektywy (91/271/EWG) dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych i dyrektywy w sprawie jakości wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi (98/83/WE), tj.:

1. VI aktualizacji Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych (KPOŚK),
2. Programu inwestycyjnego w zakresie poprawy jakości i ograniczenia strat wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi.

Dokumenty obejmują m.in.:

- określenie i planowanie, w tym indykatywne szacunkowe dane finansowe, wszelkich inwestycji publicznych:
 - a) wymaganych do wdrożenia dyrektywy 91/271/EWG,
 - b) wymaganych do wdrożenia dyrektywy 98/83/WE;
 - c) wymaganych, aby zaspokoić potrzeby wynikające z dyrektywy (UE) 2020/2184, w szczególności w odniesieniu do zmienionych parametrów jakości określonych w załączniku I do tej dyrektywy;
- oszacowanie inwestycji niezbędnych do odnowienia istniejącej infrastruktury wodno-ściekowej oraz wskazanie potencjalnych źródeł finansowania publicznego o ile są one niezbędne.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.5. Aktualizowane planowanie koniecznych inwestycji w sektorze wodno-ściekowym	EFRR, FS	Wspieranie dostępu do wody oraz zrównoważonej gospodarki wodnej	Uznany za spełniony przez PL w odniesieniu do Programu inwestycyjnego w zakresie poprawy jakości i ograniczenia strat wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi

			Niespełniony w części dot. KPOŚK.
--	--	--	-----------------------------------

▪ **2.6 Aktualizowane planowanie w zakresie gospodarowania odpadami**

Kryteria 1, 2 i 4 w ramach warunku należy uznać za spełnione w oparciu o aktualny stan prawny oraz funkcjonujące dokumenty strategiczne tj. Krajowy Plan Gospodarki Odpadami 2022 (KPGO).

Prace nad KPGO 2022 trwały po opublikowaniu przez KE projektu pakietu dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym. Polska jako pierwsza z państw członkowskich uwzględniła te nowe cele w krajowym planie gospodarki odpadami. Stąd KPGO 2022 uwzględnia cele przedstawione przez KE w dniu 2 grudnia 2015 r. w ramach tak zwanego pakietu dotyczącego gospodarki o obiegu zamkniętym. KPGO 2022 uwzględniając nowe cele wynikające z wymagań UE wskazuje kierunki polityki dotyczące gospodarki odpadami oraz określa działania i środki służące osiągnięciu tych celów.

Konieczność podjęcia dodatkowych działań stwierdzono w zakresie kryterium nr 3 warunku. W celu spełnienia kryterium 3 dot. potrzeb inwestycyjnych dokonano aktualizacji KPGO 2022 w formule opracowania dodatkowego załącznika, w szczególności w zakresie recyklingu i zapobiegania powstawaniu odpadów oraz zawierającego informacje o źródłach dochodów na pokrycie kosztów utrzymania i eksploatacji inwestycji. Aktualizacja KPGO ma charakter uniwersalny i odnosi się do całego obszaru kraju, w związku z czym nie jest już wymagana aktualizacja Wojewódzkich Planów Gospodarki Odpadami, ponieważ spełnienie warunku 2.6 nastąpiło na poziomie krajowym.

W załączniku do KPGO przyjętym w roku 2021 opracowanym na podstawie Analizy IOŚ-PIB następuje wprost odniesienie się do celów z art. 11 dyrektywy 2008/98/WE zmienionej dyrektywą 2018/851.

Podstawę do oceny luki inwestycyjnej określonej w tym załączniku do KPGO 2022 stanowiły wymagania wynikające z przepisów prawa UE, a podstawę do oszacowania potrzeb inwestycyjnych stanowiły cele określone w art. 11 dyrektywy 2008/98/WE zmienionej dyrektywą 2018/851.

Zmiana KPGO 2022, o której mowa powyżej, pozwala na spełnienie warunku podstawowego 2.6 w początkowym okresie trwania perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027. Zgodnie z przepisami krajowymi, bazującymi na regulacjach wynikających z porządku prawnego UE, plany podlegają aktualizacji nie rzadziej niż co 6 lat.

Pełna aktualizacja KPGO powinna nastąpić do połowy roku 2022.

W celu uchwalenia aktualizacji KPGO już rozpoczęto prace związane z koniecznością przygotowania dokumentu obowiązującego po 2022 r. Wobec czego ciągłość spełnienia warunku zostanie bezwzględnie zapewniona w całym okresie trwania perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027.

Link do Krajowego planu gospodarki odpadami 2022

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20160000784/O/M20160784.pdf>

Link do aktualizacji KPGO - Załącznik dot. luki inwestycyjnej

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20210000509/O/M20210509.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
2.6. Aktualizowane planowanie w zakresie gospodarowania odpadami	EFRR, FS	Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej	Uznany za spełniony przez PL

▪ **2.7 Ramy działań priorytetowych w przypadku koniecznych środków ochrony obejmujących dofinansowanie unijne**

Spełnieniem warunku jest przyjęcie dokumentu: „Priorytetowe Ramy Działań w zakresie finansowania europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 na lata 2021-2027”. (ang: Prioritised Action Framework, PAF). Dokument zawiera informacje nt. działań priorytetowych niezbędnych do zrealizowania na terenie obszarów sieci Natura 2000 po 2020 r. oraz wskazanie potencjalnych źródeł ich finansowania w zakresie: planowania ochrony, ochrony siedlisk i gatunków stanowiących przedmiot ochrony, badań naukowych, monitoringu przyrodniczego, działań edukacyjnych i promocyjnych oraz rozwoju zielonej infrastruktury, a także podsumowanie dotychczasowych działań podejmowanych na rzecz sieci Natura 2000 finansowanych z dostępnych środków krajowych i funduszy UE w latach 2014 – 2020. W dokumencie na podstawie danych przekazanych przez sprawujących nadzór nad obszarami Natura 2000 określono odrębnie dla każdego obszaru Natura 2000 działania niezbędne do wykonania na jego terenie, w celu poprawy lub zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, w tym ptaków, stanowiących ich przedmiot ochrony. Dodatkowo zaplanowano działania związane z zarządzaniem obszarami sieci Natura 2000 (w tym aktualizacją dokumentów planistycznych), edukacją i promocją, potrzebami w zakresie prowadzenia dalszych badań, monitoringiem, oraz turystycznym udostępnieniem obszarów.

Link do dokumentu:

http://www.gdos.gov.pl/files/artykuly/5073/PAF_icon.pdf

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
--------------------	---------	---	--------------------

2.7. Ramy działań priorytetowych w przypadku koniecznych środków ochrony obejmujących dofinansowanie unijne	EFRR,FS	Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	Spełniony
---	---------	---	-----------

▪ 3.1 Kompleksowe planowanie transportu na odpowiednim poziomie

Spełnienie warunku zapewnia przyjęcie pakietu następujących narzędzi oraz dokumentów na poziomie krajowym:

- Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r., która zakłada aktualizację obecnie obowiązujących programów sektorowych,
 - Zintegrowanego (multimodalnego) modelu ruchu,
 - Opracowanie lub aktualizacja planów sektorowych w zakresie transportu w tym zapewnienie środków na realizację i utrzymanie istniejącej i planowanej infrastruktury:
- 1) Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.) oraz kolejny dokument do 2030 r.,
 - 2) Krajowy Program Kolejowy do 2023 r. oraz kolejny dokument do 2030 r.,
 - 3) Program rozwoju polskich portów morskich do 2030 r.,
 - 4) Krajowy Program Żeglugowy do 2030 r.,
 - 5) Polityka rozwoju lotnictwa cywilnego w Polsce do 2030 r. (z perspektywą do 2040)
 - 6) Plan zamierzeń państwa oraz zatwierdzonych do realizacji przedsięwzięć w związku z budową Centralnego Portu Komunikacyjnego – w perspektywie obejmującej Strategię Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku,
 - 7) Kierunki rozwoju transportu intermodalnego w Polsce do 2030 r. z perspektywą do 2040 r.,
 - 8) Program Inwestycji Dworcowych na lata 2016 – 2023,
 - 9) Program Budowy 100 Obwodnic na lata 2020 – 2030,
- Bieżące przekazywanie informacji do KE w oparciu o przyjęty Narodowy Plan Wdrażania ERTMS w Polsce o statusie zabudowy ERTMS na infrastrukturze kolejowej,
 - Krajowe ramy polityki rozwoju infrastruktury paliw alternatywnych przyjęte przez RM 29 marca 2017 r.,
 - Program Wzmocnienia Krajowej Sieci Drogowej do 2030 roku oraz Program Bezpiecznej Infrastruktury Drogowej na lata 2021-2024,
 - Programu poprawy bezpieczeństwa ruchu drogowego na lata 2021-2030.

Na poziomie regionalnym spełnienie warunku wykazywane będzie wraz z przekazaniem programów regionalnych. Spełnieniem warunku na poziomie regionalnym jest przyjęcie 16 Regionalnych Planów Transportowych.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
3.1 Kompleksowe planowanie transportu na odpowiednim poziomie	EFRR i FS	Rozwój odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej, bezpiecznej, zrównoważonej i intermodalnej sieci TEN-T Rozwój i udoskonalenie zrównoważonej, odpornej na zmiany klimatu, inteligentnej i intermodalnej mobilności na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym poprawa dostępu do sieci TEN-T oraz mobilności transgranicznej	Niespełniony

▪ 4.1 Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnych polityk rynku pracy

Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnej polityki rynku pracy stanowi ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2020 r. poz. 1409, z późn. zm.) wraz z aktami wykonawczymi. Ustawa jest aktem prawnym szczegółowo definiującym rolę poszczególnych szczebli Publicznych Służb Zatrudnienia ((PSZ): minister właściwy ds. pracy, zarząd województwa, zarząd powiatu, wojewoda) i instytucji rynku pracy oraz współpracę z podmiotami zewnętrznymi (np. instytucje szkoleniowe, agencje zatrudnienia). Ustawa i akty wykonawcze stanowią obligatoryjne wytyczne dla poszczególnych procesów związanych z działaniami na rzecz aktywnej polityki rynku pracy, w szczególności w zakresie usług rynku pracy, stosowanych instrumentów i form pomocy. Ustawa zawiera także wytyczne w odniesieniu do procedur badania efektywności zadań PSZ (wskaźniki efektywności kosztowej i zatrudnieniowej oraz urzędów pracy na rzecz aktywizacji bezrobotnych).

Link do dokumentów:

<https://psz.praca.gov.pl/rynek-pracy/akty-prawne>.

Warunek jest spełniony poprzez przygotowanie m.in. następujących narzędzi:

- Narzędzia Indywidualnego Planu Działania,
- Centralnej Bazy Ofert Pracy,
- Systemu rad rynku pracy (przy ministrze właściwym do spraw pracy, marszałku województwa i staroście),
- Realizację badania "Bezrobotni i poszukujący pracy zarejestrowani w urzędach pracy", w którym na podstawie informacji z urzędów pracy w jednolitym systemie informatycznym zbierane są m. in. dane nt. liczby aktywizowanych bezrobotnych w rozbiciu na poszczególne formy aktywizacji. Na podstawie powyższych danych MRiPS przygotowuje raporty i analizy,
- Analizy efektywności wybranych form aktywizacji bezrobotnych realizowanych przez powiatowe urzędy pracy, finansowanych z Funduszu Pracy. Kluczowe mierniki to efektywność zatrudnieniowa i kosztowa,
- Realizacja projektu pt. „Wypracowanie metodologii i wdrożenie monitorowania efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej bezrobotnych w okresie dłuższym niż 12 miesięcy od zakończenia działań urzędu pracy”(POWER 2014-2020),
- Plan realizacji Gwarancji dla Młodzieży w Polsce" zaktualizowany w październiku 2015 r.

Link do ustawy : <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20040991001/U/D20041001Lj.pdf>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.1. Ramy strategiczne polityki na rzecz aktywnych polityk rynku pracy	EFRR EFS+	EFRR Poprawa skuteczności i poziomu włączenia społecznego rynków pracy oraz dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój infrastruktury społecznej i wspieranie ekonomii społecznej EFS+ Poprawa dostępu do zatrudnienia i działań aktywizujących dla wszystkich osób poszukujących pracy, w szczególności osób młodych,	Uznany za spełniony przez PL

		<p>zwłaszcza poprzez wdrażanie gwarancji dla młodzieży, długotrwale bezrobotnych oraz grup znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy, jak również dla osób biernych zawodowo, także poprzez promowanie samozatrudnienia i ekonomii społecznej.</p> <p>Modernizacja instytucji i służb rynków pracy celem oceny i przewidywania zapotrzebowania na umiejętności oraz zapewnienia terminowej i odpowiednio dopasowanej pomocy i wsparcia na rzecz dostosowania umiejętności i kwalifikacji zawodowych do potrzeb rynku pracy oraz na rzecz przepływów i mobilności na rynku pracy.</p>	
--	--	---	--

▪ **4.2 Krajowe ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia płci**

Spełnieniem warunku będzie przyjęcie Krajowego Programu Działań na Rzecz Równego Traktowania na lata 2021-2030 (KPDRT). KPDRT obejmuje następujące priorytety: Polityka antydyskryminacyjna, Praca i zabezpieczenia społeczne, Edukacja, Zdrowie, Dostęp do dóbr i usług, Budowanie świadomości, Gromadzenie danych i badania, Koordynacja.

Priorytety, działania i zadania określone w Programie są spójne z priorytetami i kierunkami działań państwa określonymi w innych dokumentach rządowych w zakresie równego traktowania m.in. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), Programie Dostępność Plus 2018-2025, projekcie Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, Krajowym Programie Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu, Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021, Programie integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030.

Link do dokumentu:

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.2. Krajowe ramy strategiczne na rzecz równouprawnienia płci	EFRR EFS+	<p>EFRR</p> <p>Poprawa skuteczności i poziomu włączenia społecznego rynków pracy oraz dostępu do wysokiej jakości zatrudnienia poprzez rozwój infrastruktury społecznej i promowanie ekonomii społecznej</p> <p>EFS+</p> <p>Wspieranie zrównoważonego pod względem płci uczestnictwa w rynku pracy, równych warunków pracy oraz lepszej równowagi między życiem zawodowym a prywatnym, w tym poprzez dostęp do przystępnej cenowo opieki nad dziećmi i osobami wymagającymi wsparcia w codziennym funkcjonowaniu</p>	Uznany za spełniony przez PL

▪ **4.3 Ramy strategiczne polityki na rzecz systemu kształcenia i szkolenia na wszystkich szczeblach**

Spełnienie warunku zapewnia Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030:

- część ogólna (przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 12/2019 w dniu 25.01.2019 r.),
- część szczegółowa (przyjęta uchwałą Rady Ministrów nr 195/2020 w dniu 28.12.2020 r.).

Raport „Strategia umiejętności OECD: Polska” stanowi istotny wkład do części szczegółowej Strategii, zwłaszcza w obszarze rozwijania umiejętności w miejscu pracy (raport ogłoszono 11.12.2019 r.).

Spełnieniem warunku jest ponadto system narzędzi funkcjonujących w obszarze kształcenia, m.in.:

- system monitorowania Ekonomicznych Losów Absolwentów ELA,
- monitoring karier absolwentów publicznych i niepublicznych szkół ponadpodstawowych,
- prognoza zapotrzebowania na pracowników w zawodach szkolnictwa branżowego na krajowym i wojewódzkim rynku pracy, reforma systemu oświaty (kształcenie ogólne, kształcenie zawodowe),
- reforma szkolnictwa wyższego,
- ustawa o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji,
- Międzyresortowy Zespół do spraw uczenia się przez całe życie i ZSK,
- Rada Interesariuszy ZSK,
- Rada Programowa do spraw kompetencji,
- Sektorowe Rady do spraw kompetencji,
- Program Senior+,
- Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji,
- projekt „Szansa - nowe możliwości dla dorosłych”,
- program "Doktorat wdrożeniowy",
- finansowanie doskonalenia zawodowego nauczycieli,
- szkolenia branżowe dla nauczycieli kształcenia zawodowego.

Link do dokumentów:

<https://efs.mein.gov.pl/zintegrowana-strategia-umiejetnosci-2030-czesc-ogolna/>

<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/zintegrowana-strategia-umiejetnosci-2030-czesc-szczegolowa--dokument-przyjety-przez-rade-ministrow>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.3.Ramy strategiczne polityki na rzecz systemu kształcenia i szkolenia na wszystkich szczeblach	EFRR EFS+	EFRR Poprawa równego dostępu do wysokiej jakości usług sprzyjających włączeniu społecznemu w zakresie kształcenia, szkoleń i uczenia się przez całe życie poprzez rozwój łatwo dostępnej infrastruktury, w	Uznany za spełniony przez PL

		<p>tym poprzez wspieranie odporności w zakresie kształcenia i szkolenia na odległość oraz online</p> <p>EFS+:</p> <p>Poprawa jakości, poziomu włączenia społecznego i skuteczności systemów kształcenia i szkolenia oraz ich powiązania z rynkiem pracy – w tym przez walidację uczenia się pozaformalnego i nieformalnego, w celu wspierania nabywania umiejętności kluczowych, w tym w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, oraz przez wspieranie wprowadzania dualnych systemów szkolenia i przygotowania zawodowego.</p> <p>Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki</p>	
--	--	--	--

		<p>kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej.</p> <p>Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.</p>	
--	--	--	--

▪ **4.4 Krajowe ramy strategiczne polityki na rzecz włączenia społecznego i ograniczenia ubóstwa**

Spełnieniem warunku jest Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu.

Aktualizacja 2021-2027 z perspektywą do roku 2030” (KPPUiWS) oraz w zakresie deinstytucjonalizacji usług społecznych Strategia Rozwoju Usług Społecznych.

KPPUiWS to dokument o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, w którym przedstawiono działania do realizacji celów związanych z przeciwdziałaniem ubóstwu i wykluczeniu społecznemu „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju” oraz celu szczegółowego w tym obszarze wskazanego w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKL) -tj.: redukcja ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz poprawa dostępu do usług świadczonych w odpowiedzi na wyzwania demograficzne. Wśród krajowych dokumentów strategicznych o szczególnym znaczeniu dla polityki walki z ubóstwem i wykluczeniem należy wymienić, poza SRKL:, Narodowy Program Mieszkaniowy, Strategię na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, Krajową Strategię Rozwoju Regionalnego oraz opracowywaną Politykę Migracyjną.

Razem z obowiązującymi aktami prawnymi:

- ustawą 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. z 2020 r. poz. 1876 t. j. z późn. zm.);
- ustawą z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2020 r. poz. 8210);
- ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85, 374, 695, 875 i 1086);
- ustawą z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz.U. poz. 1818, z późn. zm.);
- ustawą z dnia 23 października 2018 r. o Funduszu Solidarnościowym (Dz. U. z 2020 poz. 1787)
- ustawą z dnia 7 września 2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz. U. 2007 poz. 1378 t.j.);
- ustawą z dnia 20 lipca 2018 r. o pomocy państwa w ponoszeniu wydatków mieszkaniowych w pierwszych latach najmu mieszkania (Dz. U. z 2020 r. poz. 551),
- ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2020 r. poz. 1409 t.j.) tworzą krajowe ramy strategiczne i prawne.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.4.Krajowe ramy strategiczne polityki na rzecz włączenia społecznego i ograniczenia ubóstwa	EFRR: EFS +	EFRR Wspieranie włączenia społeczno-gospodarczego społeczności marginalizowanych, gospodarstw domowych o niskich dochodach oraz grup w niekorzystnej sytuacji, w tym osób o szczególnych potrzebach, dzięki zintegrowanym działaniom obejmującym usługi mieszkaniowe i usługi społeczne EFS+: Wspieranie aktywnego włączenia społecznego w celu promowania równości szans, niedyskryminacji i	Uznany za spełniony przez PL

		aktywnego uczestnictwa, oraz zwiększanie zdolności do zatrudnienia, w szczególności grup w niekorzystnej sytuacji	
--	--	---	--

▪ 4.5 Krajowe strategiczne ramy polityki na rzecz integracji Romów

Spełnieniem warunku jest Program integracji społecznej i obywatelskiej Romów w Polsce na lata 2021-2030 przyjęty 21 grudnia 2020 r. przez Radę Ministrów. Dokument obejmuje działania przyspieszające integrację Romów, zapobiegające i eliminujące segregację, z uwzględnieniem płci i sytuacji młodych Romów oraz wyznacza podstawowe etapy oraz cele do osiągnięcia. Realizacja Programu integracji została uruchomiona w dniu 3 lutego 2021 r., tak, aby zachować ciągłość działań prowadzonych w 2020 r., w ramach poprzedniego wieloletniego Programu integracji społeczności romskiej w Polsce na lata 2014-2020. Systemowe działania Polski na rzecz poprawy sytuacji Romów są podejmowane nieprzerwanie od 2001 r., obejmując szerokie spectrum działań i przy zapewnieniu stałego finansowania z budżetu państwa.

Link do dokumentu:

<https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/rada-ministrow-uchwalila-nowy-program-integracji-spoecznej-i-obywatelskiej-romow-w-polsce-na-lata-2021-2030>

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.5. Krajowe strategiczne ramy polityki na rzecz integracji Romów	EFS+	Wspieranie integracji społeczno-gospodarczej społeczności marginalizowanych, takich jak Romowie	Uznany za spełniony przez PL

▪ 4.6 Ramy strategiczne polityki na rzecz opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej

Spełnienie warunku zapewni przyjęcie:

- mapa potrzeb zdrowotnych (MPZ) na kolejny okres w zmienionej formule (mapa wraz z rekomendacjami będzie obejmować okres 5 lat, co roku aktualizowane będą dane statystyczne i wyniki analiz),

- *Policy paper 2021+ w obszarze zdrowia*. Obecna nazwa: „Zdrowa Przyszłość. Ramy strategiczne rozwoju systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030”,
- Ram strategicznych w zakresie deinstytucjonalizacji w obszarze zdrowia na lata 2021-2030 (Strategia Deinstytucjonalizacji zapewnia spełnienie warunku w tym zakresie.

Warunek podstawowy	Fundusz	Wybrany cel szczegółowy (nie dotyczy EFMRA)	Podsumowanie oceny
4.6. Ramy strategiczne polityki na rzecz opieki zdrowotnej i opieki długoterminowej	EFRR EFS+	<p>EFRR:</p> <p>Zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej i wspieranie odporności systemów opieki zdrowotnej, w tym podstawowej opieki zdrowotnej, oraz wspieranie przechodzenia od opieki instytucjonalnej do opieki rodzinnej i środowiskowej</p> <p>EFS+:</p> <p>Zwiększanie równego i szybkiego dostępu do dobrej jakości, trwałych i przystępnych cenowo usług, w tym usług, które wspierają dostęp do mieszkań oraz opieki skoncentrowanej na osobie, w tym opieki zdrowotnej; modernizacja systemów ochrony socjalnej, w tym wspieranie dostępu do ochrony socjalnej, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i grup w niekorzystnej sytuacji; poprawa dostępności, w tym dla osób</p>	Niespełniony.

		z niepełnosprawnościami, skuteczności i odporności systemów ochrony zdrowia i usług opieki długoterminowej	
--	--	--	--

7. Wstępny cel końcowy dotyczący wkładu w działania w dziedzinie klimatu

Fundusz	Wstępny wkład w działania w dziedzinie klimatu ¹⁵⁰
EFRR	14 140 469 324
Fundusz Spójności	7 398 995 553

¹⁵⁰ Odpowiadający informacjom, które ujęto lub które mają zostać ujęte w programach jako rezultat rodzajów interwencji i indykatywnego podziału środków finansowych zgodnie z art. 22 ust. 3 lit. d) ppkt (viii) rozporządzenia w sprawie wspólnych przepisów.

8. Instrumenty terytorialne

8.1. Instrumenty terytorialne – założenia funkcjonowania

W perspektywie finansowej 2021-2027 będą wykorzystywane wszystkie, wymienione w art. 28 rozporządzenia ogólnego, instrumenty terytorialne. Należą do nich: zintegrowane inwestycje terytorialne ZIT, rozwój lokalny kierowany przez społeczność – RLKS oraz inne instrumenty terytorialne – IIT. IIT to zbiór nowych instrumentów będący w gestii państwa członkowskiego, dlatego nie posiada jednolitej definicji w rozporządzeniu ogólnym.

Instrumenty terytorialne mogą być zastosowane do realizacji działań wynikających z lokalnych strategii rozwoju (dla RLKS) i strategii terytorialnych (dla ZIT i IIT). Bazą dla strategii terytorialnych mogą być też inne obowiązujące dokumenty strategiczne, które spełniają warunki wynikające z rozporządzenia ogólnego.

Instrumenty terytorialne służą wdrażaniu interwencji dla realizacji wszystkich celów polityki – nie są przypisane wyłącznie do interwencji w CP5, jednak w CP5 ich zastosowanie jest obowiązkowe.

Co najmniej 8% alokacji EFRR będzie przeznaczona na zrównoważony rozwój obszarów miejskich (miasto lub miejski obszar funkcjonalny), wdrażany poprzez instrumenty terytorialne. Dotyczy to interwencji realizowanych na podstawie programów krajowych i regionalnych łącznie. Minimalna kwota w ramach RPO przeznaczona na ten cel jest wskazana we właściwym kontrakcie programowym. Na jednym obszarze będą mogły równolegle funkcjonować różne instrumenty terytorialne, jeżeli zapewniona zostanie komplementarność podejmowanych działań i nie będą one finansowane podwójnie. Wymagane będą jednak osobne strategie – właściwe dla poszczególnych instrumentów. Dopuszcza się możliwość przygotowania jednej wspólnej strategii (dla ZIT i IIT) – np. strategii rozwoju ponadlokalnego, o ile będzie się odnosiła do obszarów objętych instrumentami.

8.2. Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

Istotą ZIT w perspektywie 2021-2027 jest realizacja projektów zintegrowanych przyczyniających się do rozwiązywania wspólnych problemów i skoordynowanego zaspakajania potrzeb obszaru objętego ZIT. W tym celu opracowywane będą strategie rozwoju ponadlokalnego i Strategie ZIT. Projekty nie mające zintegrowanego charakteru nie mogą być realizowane w ramach instrumentu ZIT.

ZIT będzie wykorzystywany do wspierania miejskich obszarów funkcjonalnych (dalej: MOF), wskazanych przez władze samorządowe w strategii rozwoju województwa (dalej: SRW). Jeśli jest konieczna zmiana delimitacji MOF (wynikająca z SRW) lub nie ma takiej delimitacji w SRW, zarząd województwa przyjmuje uchwałę w sprawie zmienionej lub nowej delimitacji MOF. Warunkiem przyjęcia uchwały jest wcześniejsze pozytywne zaopiniowanie delimitacji MOF przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego. Zmiana

powinna zostać uwzględniona przy najbliższej aktualizacji SRW. W przypadku, gdy ZIT ma być realizowany na obszarze mniejszym niż delimitacja wynikająca z SRW – uchwała zmieniająca nie jest wymagana.

ZIT jest przeznaczony dla MOF – bez względu na typ ośrodka miejskiego, tzw. „miasta-rdzenia”, dla którego wyznaczono obszar funkcjonalny. Decyzję o objęciu danego MOF instrumentem ZIT podejmuje Instytucja Zarządzająca programem regionalnym w kontrakcie programowym i we właściwym programie.

ZIT obejmuje miasto-rdzeń i jego funkcjonalne otoczenie, którym mogą być gminy miejskie, wiejskie lub miejsko-wiejskie.

Warunki realizacji ZIT:

A. Zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa (powołanie Związku ZIT)

Jednym z warunków realizacji ZIT jest zawiązanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa – tzw. Związku ZIT. Związki ZIT będą pełnić funkcję wspólnej reprezentacji władz miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie wobec władz krajowych i regionalnych. Podstawowym zadaniem Związku ZIT jest kreowanie polityki rozwoju na obszarze realizacji ZIT i koordynowanie realizacji projektów wynikających ze Strategii ZIT.

Możliwe są cztery formy partnerstwa:

- stowarzyszenie jednostek samorządu terytorialnego;
- porozumienie międzygminne;
- związek międzygminny, powiatowy lub powiatowo-gminny;
- związek metropolitalny województwa śląskiego.

Wybór formy prawnej współpracy pozostawiony jest do decyzji uczestniczących w niej JST. Ważne jest, by umożliwiła ona partnerstwu prawidłowe i sprawne wdrażanie strategii ZIT, w tym realizację projektów.

Partnerstwa mogą składać się z samych gmin lub z gmin i powiatów. Podstawą funkcjonowania partnerstwa powinno być zaangażowanie gmin z obszaru realizacji ZIT. W przypadku stowarzyszenia możliwy jest również udział samorządu wojewódzkiego.

Partnerstwa funkcjonują na podstawie przepisów właściwych dla prawnych form współpracy w ustawie o samorządzie gminnym, a w przypadku udziału powiatu i województwa w Związku ZIT, również na podstawie ustaw odpowiednio: o samorządzie powiatowym i o samorządzie wojewódzkim.

Aby umożliwić zaangażowanie partnerom społeczno-gospodarczym w przygotowanie i realizację Strategii ZIT, w strukturze Związku ZIT należy uwzględnić umocowane statutowo, lub w inny prawny sposób, ciało doradcze organu stanowiącego lub lidera porozumienia składające się z wszystkich właściwych dla obszaru realizacji ZIT partnerów. Reprezentacja powinna uwzględniać m.in. społeczeństwo obywatelskie, podmioty działające na rzecz ochrony środowiska oraz odpowiedzialne za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji. Wszystkie podmioty powinny mieć prawo do opiniowania decyzji tego organu lub lidera związanych z

przygotowaniem i wdrażaniem Strategii ZIT poprzez przyjmowanie przez powyższe ciała doradcze stosownych uchwał lub stanowisk.

B. Przygotowanie i przyjęcie Strategii ZIT

Podstawowym dokumentem realizacji działań realizowanych w formule ZIT jest Strategia ZIT, która pełni rolę strategii terytorialnej, o której mowa w art. 29 rozporządzenia ogólnego.

Strategia ZIT powinna w szczególności zawierać:

- syntezę diagnozy obszaru realizacji ZIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych;
- cele, jakie mają być zrealizowane w ramach ZIT, ze wskazaniem podejścia zintegrowanego, oczekiwanych wskaźników rezultatu i produktu, powiązania z właściwym programem;
- listę projektów wraz z informacją na temat sposobu ich wyboru oraz powiązania z innymi projektami;
- źródła finansowania;
- warunki i procedury obowiązujące w realizacji Strategii ZIT;
- opis procesu zaangażowania partnerów społecznych i gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem Strategii ZIT oraz sprawozdanie z jego konsultacji społecznych.

Strategia ZIT jest przyjmowana w trybie właściwym dla wybranej formy prawnej partnerstwa JST tworzącego Związek ZIT – uchwałą organu stanowiącego (stowarzyszenia i związku) lub udokumentowaną decyzją lidera porozumienia międzygminnego, wspartą wiążącą opinią pozostałych członków Związku ZIT. Aktualizacja Strategii ZIT odbywa się co do zasady w tym samym trybie co jej pierwsze opracowanie i przyjęcie przez Związek ZIT.

JST wchodzące w skład Związku ZIT, które posiadają lub zamierzają przygotować strategię rozwoju ponadlokalnego, nie będą musiały przygotowywać oddzielnego dokumentu dla realizacji ZIT, a jedynie dodatkową część wdrożeniową opisującą realizację ZIT, która będzie spełniała wszystkie wymienione warunki dla Strategii ZIT. W takiej sytuacji strategia rozwoju ponadlokalnego będzie pełniła funkcję strategii ZIT. Możliwe jest również przygotowanie Strategii ZIT – jako odrębnego dokumentu wdrożeniowego do strategii rozwoju ponadlokalnego – zawierającej niezbędne elementy Strategii ZIT nieujęte w strategii rozwoju ponadlokalnego np. listę projektów do dofinansowania. Strategia ZIT przygotowana jako odrębny dokument, powinna być spójna ze strategią rozwoju ponadlokalnego, jeżeli strategia ta została wcześniej przyjęta.

Warunkiem realizacji ZIT dla MOF miast wojewódzkich (OSI o znaczeniu regionalnym) jest przygotowanie strategii rozwoju ponadlokalnego (o której mowa w ustawie z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach

prowadzenia polityki rozwoju) dla całego obszaru MOF – do dnia 31 grudnia 2025 r. W przypadku wszystkich pozostałych ośrodków miejskich, dla których w SRW wyznaczono MOF, warunek ten ma charakter fakultatywny. Możliwe będzie wsparcie eksperckie partnerstw, które zdecydują się przygotować strategię rozwoju ponadlokalnego,

C. Finansowanie Strategii ZIT

Projekty wynikające ze Strategii ZIT mogą być finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+ w ramach wydzielonych działań. Dodatkowym źródłem wsparcia Strategii ZIT mogą być środki krajowych programów, w tym w szczególności w obszarach wskazanych w pkt D. Związek ZIT powinien uzyskać potwierdzenie możliwości finansowania projektów wskazanych w Strategii ZIT ze środków programu regionalnego. Potwierdzeniem finansowania Strategii ZIT, jak również wskazanych w niej projektów, jest opinia właściwej Instytucji Zarządzającej.

W przypadku, gdy projekty lub przedsięwzięcia wynikające ze Strategii ZIT mają być współfinansowane również ze środków krajowego programu, wymagana jest dodatkowo opinia ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego pod kątem zgodności Strategii ZIT z UP oraz w zakresie możliwości finansowania projektów ze środków programu krajowego.

Projekty wynikające ze Strategii ZIT finansowane z Funduszu Spójności mają charakter komplementarny do reszty projektów wynikających ze Strategii.

D. Zakres tematyczny ZIT

Projekty ZIT mogą realizować wszystkie cele polityki spójności wskazane w rozporządzeniu ogólnym. Działania ZIT realizowane w ramach CP1-4 i 6 wliczają się do koncentracji tematycznej. Gdy te same działania są realizowane w ramach CP5 (działania właściwe dla celów CP1-4 i 6) – nie wliczają się do koncentracji tematycznej.

Interwencja wdrażana w ramach Strategii ZIT w perspektywie finansowej 2021-2027 powinna mieć charakter zintegrowany i ponadlokalny i służyć wzmocnieniu relacji funkcjonalnych. Działania mogą być ukierunkowane w szczególności na (ostateczny zakres tematyczny ZIT wskażą IZ, po konsultacji ze Związkiem ZIT przygotowującym Strategię):

- i. Rozwój zrównoważonego transportu publicznego łączącego miasto i jego obszar funkcjonalny – realizacja projektów dotyczących np. zakupu lub modernizacji taboru na potrzeby czystego transportu publicznego wraz z budową i przebudową niezbędnej infrastruktury (liniowej i punktowej dla usług transportowych bądź poprawiających dostępność miast) – dla tworzenia spójnego, zintegrowanego systemu transportowego, gdzie komunikacja rowerowa i z wykorzystaniem urządzeń transportu osobistego jest jej istotnym, integralnym elementem, rozwój e-usług w obszarze komunikacji miejskiej (np. wprowadzenie zintegrowanych kart miejskich), udogodnienia dla podróży multimodalnych i mobilności pracowników (m.in. budowa systemów

- „parkuj i jedź”, parkingów rowerowych), realizacja innowacyjnych transportowych systemów informacji i zarządzania ruchem, ograniczenie i uspokajanie ruchu samochodowego w centrach miast i na obszarach o intensywniej zabudowie mieszkaniowej, budowa ścieżek rowerowych.
- ii. Poprawę stanu środowiska przyrodniczego na obszarze funkcjonalnym miasta, szczególnie w zakresie jakości powietrza oraz działania służące ograniczeniu niskiej emisji, w tym wymiana źródeł ciepła na bardziej ekologiczne i rozbudowa sieci gazowej, a także działania w zakresie gospodarki odpadami i oczyszczania ścieków.
 - iii. Zwiększenie efektywności energetycznej w obszarze funkcjonalnym – realizacja projektów w zakresie inteligentnych systemów dystrybucji energii, wysokosprawnej kogeneracji, systemów ciepłowniczych, kompleksowej modernizacji energetycznej w budynkach mieszkaniowych, w tym termomodernizacja budynków.
 - iv. Wsparcie rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego w odpowiedzi na potrzeby i wyzwania rynku pracy w obszarze funkcjonalnym – projekty z zakresu wsparcia infrastruktury na potrzeby kształcenia i szkolenia zawodowego i rozwoju usług społecznych, które umożliwiają lub wspierają aktywizację zawodową oraz kształcenie osób dorosłych, w tym budowa i rozbudowa oraz wyposażenie w bazę dydaktyczną nowych obiektów, a także przebudowa, adaptacja, modernizacja, wyposażenie w bazę dydaktyczną już istniejących obiektów; działania mają być ukierunkowane na tworzenie i rozwój kształcenia praktycznego w branżach zgodnych z potrzebami rynku pracy w miejskim obszarze funkcjonalnym.

W ramach instrumentu ZIT mogą być realizowane wyłącznie projekty zintegrowane, rozwiązujące wspólne problemy, w tym projekty realizowane wspólnie na etapie przygotowania, wykonania lub eksploatacji.

- E. Zawarcie stosownych zapisów w programie regionalnym, spełniających wymogi KE oraz zgodnych z zapisami UP

Realizacja projektów ZIT w ramach programu regionalnego wymaga wyodrębnienia dedykowanych działań w ramach co najmniej dwóch priorytetów programu finansowanych z co najmniej dwóch celów polityki spójności.

Regionalne programy zawierają informacje dotyczące realizacji ZIT, w tym w szczególności:

- przewidywany obszar/obszary realizacji ZIT, oparty na delimitacji MOF w SRW;
- indykatywną wartość środków funduszy (EFRR, EFS+) w ramach wskazanych priorytetów programu przyporządkowanych do celów polityki i celów szczegółowych.

W programie określone są zadania Związku ZIT związane z przygotowaniem Strategii ZIT oraz wyborem projektów. Nie ma obowiązku wyznaczania ZIT jako IP, poza sytuacją, w której IZ przekazuje ZIT zadania wykraczające poza przygotowanie Strategii ZIT i udział w wyborze projektów lub przedsięwzięć z niej wynikających, finansowanych ze środków programu.

8.3. Inne instrumenty terytorialne

IIT jest instrumentem wspierającym rozwój relacji funkcjonalnych. IIT mogą być realizowane na obszarach strategicznej interwencji wyznaczonych w KSRR tj. obszarach zagrożonych trwałą marginalizacją oraz w miastach średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze lub w ramach regionalnych OSI. IIT może być wykorzystany również dla wsparcia miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, dla których nie zostaną wyznaczone MOF lub nie przewiduje się przez nie realizacji ZIT. Adresatem IIT mogą być także inne obszary wymagające dodatkowego wsparcia – wskazane przez samorządy województw w SRW na przykład: uzdrowiskowe, inwestycyjne czy o szczególnym potencjale turystycznym lub kulturowym.

Instrument może być wykorzystany przez partnerstwa objęte projektem Centrum Wsparcia Doradczego. IIT będzie instrumentem dedykowanym obszarom, dla których planowane są działania rewitalizacyjne. W tym przypadku funkcję strategii terytorialnej pełni gminny program rewitalizacji (GPR).

IIT może być realizowany przez pojedyncze JST szczebla lokalnego, tj. gminy lub powiaty albo ich związki lub inne rodzaje ich partnerstw. Jednak ze względu na zwiększony potencjał i skalę oddziaływania rekomenduje się wdrażanie IIT przez partnerstwa JST, z wyjątkiem rewitalizacji. IIT jest przeznaczony dla wszystkich typów obszarów, zarówno obszarów miejskich, wiejskich, jak i miejsko-wiejskich.

Warunki realizacji IIT

A. Zawarcie stosownych zapisów w programie, spełniających wymogi KE oraz zgodnych z zapisami UP Program regionalny musi wskazywać priorytet (lub priorytety) oraz działanie (lub działania), w ramach których przewidziana jest realizacja instrumentu IIT. Działania te nie są ograniczone tylko do IIT. Program regionalny określa fundusze i alokację na realizację IIT oraz szczegółowy zakres zadań podmiotów realizujących IIT związanych z przygotowaniem Strategii IIT i wyborem projektów.

B. Przygotowanie Strategii IIT

Podstawowym dokumentem realizacji działań w formule IIT jest strategia IIT, która pełni funkcję strategii terytorialnej, o której mowa w art. 29 rozporządzenia ogólnego. Strategia IIT jest przygotowywana przez jednostki samorządu terytorialnego. IIT przyjęta przez partnerstwo gmin lub partnerstwo gmin i powiatów musi zostać przyjęta przez jedną z form prawnych współpracy tych samorządów, uregulowanych w ustawach samorządowych.

Strategia IIT może zostać przygotowana również przez jednostkę samorządu terytorialnego szczebla lokalnego, tj. gminę lub powiat – na bazie aktualnych gminnych lub powiatowych dokumentów strategicznych. Strategia terytorialna musi wpisywać się w zakres tematyczny przewidziany w programie. Strategia IIT powinna w szczególności zawierać:

- syntezę diagnozy obszaru realizacji IIT wraz z analizą problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych;
- cele, jakie mają być zrealizowane w ramach IIT, ze wskazaniem podejścia zintegrowanego, oczekiwanych wskaźników rezultatu i produktu, powiązania z programem;
- listę projektów wraz z informacją na temat sposobu ich wyboru oraz powiązania z innymi projektami;
- opis procesu zaangażowania partnerów społeczno-gospodarczych oraz właściwych podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji w pracach nad przygotowaniem i wdrażaniem Strategii IIT.

Nie ma konieczności przygotowywania Strategii IIT na potrzeby realizacji IIT, jeżeli dotychczas obowiązujące dokumenty o charakterze strategicznym spełniają warunki określone dla Strategii IIT. W takim wypadku istniejące dokumenty mogą pełnić funkcję Strategii IIT (strategia rozwoju gminy, strategia rozwoju ponadlokalnego, inne aktualne dokumenty strategiczne, spełniające wymogi art. 29 rozporządzenia ogólnego).

Dotyczy to także GPR, dla których podstawą prawną jest ustawa o rewitalizacji. GPR będą obligatoryjnie pełnić funkcję Strategii IIT w przypadku finansowania przewidzianych w nich działań ze środków polityki spójności. Ponieważ GPR jest sporządzany w procesie partycypacyjnym wystarczy uzupełnić go o opis partnerskiego procesu konsultacji, o którym mowa powyżej, by spełniał warunki strategii IIT. W odniesieniu do GPR, IZ programu regionalnego prowadzi i na bieżąco aktualizuje wykaz programów rewitalizacji wraz z datą ich uchwalenia, dla których przeprowadzono z wynikiem pozytywnym weryfikację spełnienia wymogów dotyczących cech i elementów GPR. Wykaz prowadzony jest dla wszystkich pozytywnie zweryfikowanych programów rewitalizacji.

Strategia IIT może być wykorzystana do realizacji porozumienia terytorialnego, o którym mowa w art. 14rb ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Porozumienie określa w szczególności przedsięwzięcia priorytetowe dla rozwoju danego obszaru, a te które będą realizowane w ramach IIT, powinny mieć swoje odzwierciedlenie w Strategii IIT.

C. Zakres tematyczny IIT

Zakres tematyczny IIT wynika z programu, w zależności od zasad określonych dla danego instrumentu określonych przez właściwą IZ. IIT może realizować działania ze wszystkich CP (CP1-6), o ile służą wzmocnieniu procesów funkcjonalnych na terytoriach objętych strategią. Celem IIT jest budowanie potencjału dla rozwoju obszaru objętego IIT, w tym w zakresie pobudzania rozwoju lokalnej przedsiębiorczości oraz przedsiębiorstw społecznych, a także wspierania rynku pracy.

D. Finansowanie Strategii IIT

Projekty wynikające z Strategii IIT są finansowane ze środków regionalnego programu zarówno z EFRR, jak i EFS+. Mogą być też finansowane z innych źródeł.

IZ programu krajowego również może zdecydować o dofinansowaniu Strategii IIT ze środków własnego programu, biorąc pod uwagę czy Strategia IIT uwzględnienia OSI, powstała w partnerstwie JST czy jest efektem projektu CWD.

8.4. Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

Instrument RLKS umożliwia społecznościom lokalnym inicjowanie i realizację – w sposób partycypacyjny – działań rozwojowych. W tym celu powoływane są na określonym terytorium Lokalne Grupy Działania (LGD), które odpowiadają za opracowanie i realizację strategii rozwoju lokalnego. Zastosowanie instrumentu RLKS nie ogranicza się do terenów wiejskich. Może być on wdrażany także w gminach miejsko-wiejskich, miejskich, jak również w dzielnicach miast.

Wykorzystanie RLKS jako jednego z instrumentów w ramach programów regionalnych jest fakultatywne. O jego zastosowaniu decyduje IZ. Wskazuje równocześnie czy zamierza zastosować mechanizm funduszu wiodącego i określa w takim przypadku fundusz lub fundusze wiodące dla RLKS w danym województwie. Wsparcie realizacji Lokalnych Strategii Rozwoju może przybrać także formułę pośrednią, stosowaną już w perspektywie 2014-2020. Polega ona na zapewnieniu w ramach programu regionalnego dedykowanego działania/działania lub dodatkowych punktów w naborach otwartych na projekty wynikające ze strategii rozwoju lokalnego, zgłaszane przez LGD. Nie stanowi to jednak wdrożenia mechanizmu RLKS i może się odbywać poza CP5.

A. Zakres tematyczny

W ramach RLKS wpierane będą projekty, których realizacja wynika z LSR, a których celem jest zaspokojenie specyficznych potrzeb lokalnych społeczności, zgłaszanych i wypracowywanych oddolnie. Projekty wynikające z LSR mogą być finansowane z EFRROW i EFS+, EFRR, a także oddzielnie z EFMRA. RLKS jest instrumentem skupionym na animacji lokalnych społeczności oraz rozwijaniu współpracy i sieciowaniu LGD. RLKS realizuje działania, w których – sprawdzone już i skuteczne oddolne podejście – może przynieść większą wartość dodaną niż w przypadku realizacji w tradycyjny, odgórny sposób, bądź realizacji ich wyłącznie z inicjatywy podmiotów publicznych. Dlatego ważne jest promowanie tego podejścia i wykorzystanie RLKS w większej liczbie województw, niż w perspektywie 2014-2020.

RLKS nie jest instrumentem, który miałby zastępować działalność inwestycyjną gminy, lecz przede wszystkim ma służyć budowie kapitału społecznego na danym terenie, budowaniu więzi społecznych i służyć rozwiązywaniu lokalnych problemów. Udział gminy lub instytucji reprezentujących w realizacji strategii rozwoju lokalnego jest niezbędny dla skoordynowanego rozwoju społeczno-gospodarczego i

przestrzennego obszaru objętego strategią rozwoju lokalnego, w ramach trójstronnego partnerstwa. Ważnym aspektem RLKS jest upodmiotowienie społeczności lokalnej i wzmacnianie jej potencjału do przeprowadzenia zmiany. Wyróżniki RLKS to: oddolność, podejście terytorialne, partnerstwo lokalne, integracja sektorów oraz sieciowanie i współpraca. Tym samym kluczowym elementem działania całego systemu jest LSR – zarówno sposób jej tworzenia, jak i sam jej kształt i struktura oraz bardzo zróżnicowane pod różnymi względami LGD.

B. Finansowanie RLKS

Podstawowym funduszem, mającym służyć wspieraniu zintegrowanego rozwoju terytorialnego w ramach polityki spójności, w tym RLKS, jest EFRR. Nie można jednak pomijać roli i znaczenia pozostałych funduszy we wdrażaniu tego instrumentu. Konieczność ich wykorzystania wynika przede wszystkim z szerokiego zakresu strategii rozwoju lokalnego, jak i z obowiązku, aby miały one charakter zintegrowany. Chodzi o to, aby działania były komplementarne i realizowane z myślą o tworzeniu synergii w celu zmniejszenia kosztów administracyjnych i obciążeń dla organów zarządzających i beneficjentów. Właściwe instytucje będą działać tak, by ułatwić skoordynowane wsparcie z poszczególnych funduszy na rzecz rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność oraz uprościć ich wdrażanie. Instytucje zarządzające będą wspierać podejście, które zakłada wykorzystanie funduszu wiodącego.

RLKS może być instrumentem wielofunduszowym, angażującym w ramach CP5 środki EFRR, EFS+, FST lub EFRROW. Natomiast w przypadku EFMRA jest to instrument jednofunduszowy. W przypadku RLKS wielofunduszowych, angażujących EFRROW, instytucje zarządzające programami regionalnymi będą współpracować z Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, jako instytucją zarządzającą Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Podobna współpraca będzie zagwarantowana w przypadku projektowanego Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, który nie jest objęty Umową Partnerstwa na lata 2021-2027.

Projekty RLKS mogą być finansowane z EFS+ w ramach 4 celu polityki „Bardziej inkluzywna Europa o silniejszym wymiarze społecznym wdrażająca Europejski filar praw socjalnych”, pod warunkiem, że będą realizować jego cele szczegółowe oraz zapewniać uzyskanie wartości dodanej dzięki zastosowaniu instrumentu terytorialnego. Także w przypadku pozostałych funduszy realizowane projekty muszą spełniać założone dla tych funduszy cele.

Z uwagi na specyfikę obszarów zależnych od rybactwa oraz na potrzebę zwiększenia udziału instrumentu RLKS w osiąganiu społeczno-ekonomicznych i środowiskowych celów Wspólnej Polityki Rybackiej, przyjęty zostanie odrębny tryb i warunki wyboru monofunduszowych LSR oraz funkcjonowania rybackich LGD w przypadku programu współfinansowanego ze środków EFMRA na lata 2021–2027. Mogą się one terytorialnie nakładać na LGD funkcjonujące w opraciu o inne fundusze.

C. Wdrażanie RLKS

Na gruncie polskiego prawa kwestie związane z funkcjonowaniem RLKS reguluje szczegółowo ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (dalej: ustawa o RLKS). Zapewnia ona wspólną podstawę prawną – niezależnie od źródła finansowania. Przepisów ustawy nie stosuje się do programu realizowanego z wykorzystaniem Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury na lata 2021-2027.

W przypadku strategii, która jest wielofunduszowa, możliwe jest wybranie jednego funduszu, który będzie pokrywać koszty jej przygotowania, zarządzania nią i aktywizacji lokalnej społeczności. Wskazanie takiego funduszu należy do kompetencji instytucji zarządzających, które muszą się porozumieć co do wyboru. W celu uproszczenia instrumentu w tym zakresie istnieje także możliwość ustanowienia tzw. funduszu wiodącego dla działań finansowanych z różnych źródeł w ramach jednej strategii. Zastosowanie funduszu wiodącego pozwala na wprowadzenie np. wspólnych zasad kontroli i korekt, jednak przy zachowaniu różnych zasad kwalifikowalności, co wynika z treści rozporządzenia ogólnego. Decyzja o skorzystaniu z funduszu wiodącego i jego wybór należy do działających w porozumieniu instytucji zarządzających, które będą współpracować przy finansowaniu wdrażania danej strategii. O wyborze właściwego jednego funduszu pokrywającego koszty przygotowania, zarządzania i aktywizacji lub funduszu wiodącego powinna decydować diagnoza potrzeb i zakres lokalnej strategii rozwoju. Do rozliczeń RLKS należy rozważyć zastosowanie metodyki kosztów uproszczonych.

Tabela: Instrumenty terytorialne w Polsce w latach 2021-2027

Instrument	Obszar	Indykatorywny zakres tematyczny	Strategia	Podmiot wdrażający	CP	Fundusz
ZIT	MOF wskazane w SRW jako OSI (np. MOF OW, MOF miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, MOF miast subregionalnych	Zgodnie z Strategią ZIT/strategią rozwoju ponadlokalnego, w tym w szczególności: Transport niskoemisyjny Poprawa stanu środowiska przyrodniczego na obszarze MOF. Zwiększenie	Strategia ZIT Strategia rozwoju ponadlokalnego o obowiązkowa dla MOF OW (do 31.12.25 r.), rekomendowana dla miast średnich tracących funkcje	Związek ZIT	CP1-CP6 (programy regionalne, wybrane programy krajowe)	Strategia jedno lub wielofunduszowa Możliwe finansowanie z EFRR lub EFS+, lub FS (dla projektów komplementarnych) Możliwe wykorzystanie FST

Instrument	Obszar	Indykatorywny zakres tematyczny	Strategia	Podmiot wdrażający	CP	Fundusz
	realizujących ZIT w ramach perspektywy 2014-2020)	efektywności energetycznej w MOF Wsparcie rozwoju kształcenia i szkolenia zawodowego wsparcie edukacji w obszarze funkcjonalnym	społeczno-gospodarcze			
RLKS	Obszary wiejskie, miejskie, miejsko-wiejskie	Zgodnie z LSR. Projekty małej skali, zgłaszane oddolnie na poziomie lokalnym	Lokalna Strategia Rozwoju	Lokalna Grupa Działania	CP1-CP6 (RPO)	Strategia jednofunduszowa lub wielofunduszowa. W ramach programu regionalnego strategia jednofunduszowa finansowana z EFRR lub EFS+. Możliwość realizacji strategii wielofunduszowych łączących wsparcie EFRR, EFS+ z EFROW. Możliwe wykorzystanie FST. Odrębne, jednofunduszowe strategie finansowane z

Instrument	Obszar	Indykatorywny zakres tematyczny	Strategia	Podmiot wdrażający	CP	Fundusz
						EFMRA
Inne Instrumenty Terytorialne	Obszary funkcjonalne w tym obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze, dla których nie wyznaczono MOF, OSI o znaczeniu regionalnym, Obszary rewitalizacji, Inne obszary wskazane w programie	Zgodnie ze Strategią IIT i RPO Rewitalizacja na podstawie GPR	Strategia IIT Strategia rozwoju gminy Strategia rozwoju ponadlokalnego Inne aktualne dokumenty strategiczne, spełniające wymogi art. 29 rozporządzenia ogólnego Gminny program rewitalizacji	Gmina, powiat, lub ich związki, porozumienia lub stowarzyszenia partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego z zawartym porozumieniem terytorialnym	CP1-CP6 (programy regionalne, wybrane programy krajowe zgodnie z decyzją właściwych IZ)	Strategia jedno- lub dwufunduszowa (CP1-CP6), finansowane z EFRR lub EFS+. W przypadku GPR strategię dwufunduszową – EFRR i EFS + Możliwe wykorzystanie FST

9. Zasady horyzontalne

9.1. Zasada niedyskryminacji

Zasada równości szans kobiet i mężczyzn

Zasada równości szans kobiet i mężczyzn jest jedną z podstawowych zasad UE, której przestrzeganie gwarantuje kobietom i mężczyznom równe prawa i obowiązki, a także równy dostęp do zasobów (środków finansowych, szans rozwoju), z których mogą korzystać. Zasada będzie w dalszym ciągu przestrzegana podczas wdrażania programów realizujących różne obszary wsparcia finansowane ze wszystkich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych. Jej zastosowanie ma charakter horyzontalny. W sposób szczególny powinny zostać powzięte działania przyczyniające się do zwiększenia trwałego udziału kobiet i mężczyzn w zatrudnieniu i rozwoju ich kariery, ograniczenia segregacji na rynku pracy, zwiększania równości płci w obszarze kształcenia i szkolenia, a także przeciwdziałania pauperyzacji kobiet oraz propagowania godzenia pracy i życia osobistego poprzez dostęp do opieki nad dziećmi i osobami zależnymi. Sposób odniesienia się w programie do zasady równości szans kobiet i mężczyzn powinien wynikać z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej przygotowanej na potrzeby programu, z uwzględnieniem sytuacji kobiet i mężczyzn w obszarach, które będą podlegać wsparciu z danego funduszu. W treści programu powinien znaleźć się opis sposobu wdrażania równości szans kobiet i mężczyzn na każdym etapie jego realizacji¹⁵¹. Szerszy opis sposobu zastosowania zasady równości szans kobiet i mężczyzn dla wszystkich funduszy realizujących politykę spójności zostanie zawarty w *Wytycznych dotyczących zasady równości szans kobiet i mężczyzn oraz zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami*.

Zasada równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami

Zasada niedyskryminacji ma na celu zapobieganie wszelkim formom dyskryminacji, nie tylko ze względu na płeć, ale również z powodu rasy lub pochodzenia etnicznego, religii lub światopoglądu, niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej.

Przestrzeganie tej zasady jest prawnym obowiązkiem, dlatego wszystkie projekty realizowane w ramach programów muszą ją uwzględniać.

Będzie się to wyrażać w konkretnym zakresie interwencji, mającym na celu zapewnienie wszystkim osobom, w tym osobom ze szczególnymi potrzebami, jednakowego dostępu do m.in. produktów, usług, infrastruktury, transportu, edukacji, informacji i zatrudnienia - co przyczyni się do zapobiegania powstawaniu różnego rodzaju problemów społecznych, tj. wykluczenia, marginalizacji społecznej, bezrobocia czy ubóstwa.

¹⁵¹ W ramach rozporządzenia ogólnego wskazano, że IZ powinna zadbać o to, aby procedura wyboru projektu pozwalała na zgodność z zasadą równości szans kobiet i mężczyzn.

Poprzez eliminację wszelkich barier fizycznych, finansowych, socjalnych czy psychologicznych, utrudniających lub zniechęcających do brania pełnego udziału w życiu społeczeństwa, należy dążyć do umożliwienia wszystkim osobom czynnego uczestnictwa w rynku pracy i integracji z otoczeniem społecznym.

Zasada równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami będzie realizowana przede wszystkim poprzez zastosowanie uniwersalnego projektowania oraz mechanizmu racjonalnych usprawnień, opisanych w art. 2 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Są to dwa podstawowe podejścia, umożliwiające planowanie i projektowanie zarówno produktów, jak i odpowiedniego otoczenia, mające na celu promowanie społeczeństwa włączającego wszystkich obywateli oraz zapewniające im pełną równość oraz możliwość uczestnictwa w inwestycjach i inicjatywach finansowanych ze środków funduszy europejskich. Konsekwencją horyzontalnego charakteru zasady niedyskryminacji będzie uwzględnienie jej na każdym etapie wdrażania programów.

W Polsce w ramach realizacji polityki spójności na lata 2021-2027 zasada ta w szczególności rozwijana będzie w celu zapewnienia dostępności do usług, transportu, infrastruktury, komunikacji, kultury, edukacji i zatrudnienia dla osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062). Jest to w pełni zgodne z celami i założeniami rządowego programu Dostępność Plus, a także założeniami Strategii Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030, której opracowanie stanowi wypełnienie horyzontalnego warunku podstawowego¹⁵² dotyczącego wdrażania Konwencji [ONZ] o prawach osób niepełnosprawnych. W kontekście celów i wyzwań, jakie stawia rządowy Program Dostępność Plus szczególnie istotne jest odpowiednie zaprojektowanie inwestycji infrastrukturalnych, z których korzystać będą na co dzień mieszkańcy - w tym tych związanych ze zdrowiem, transportem, edukacją, kulturą czy rekreacją. Dostępność przestrzeni, budynków, czy infrastruktury transportowej pozostaje bez wątpienia jednym z podstawowych warunków aktywności społecznej i zawodowej osób z niepełnosprawnościami. Dlatego rekomendowane jest takie zaplanowanie wydatków w ramach programów, by uwzględniały one nie tylko horyzontalne wsparcie zasady niedyskryminacji (zgodność ze standardami dostępności) przez stosowanie odpowiednich kryteriów wyboru operacji, ale też odrębne typy wsparcia czy konkretne projekty, dedykowane przedsięwzięciom służącym realnej zmianie w kierunku poprawy dostępności.

W treści każdego programu finansowanego ze środków polityki spójności na lata 2021-2027 znajdzie się opis jego wkładu w promowanie równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Od programów wymaga się co najmniej identyfikacji poszczególnych grup docelowych, które mogą mieć ograniczony dostęp do wsparcia lub są narażone na dyskryminację oraz

¹⁵² Zgodnie z załącznikiem III do rozporządzenia ogólnego.

identyfikację środków dla złagodzenia tych zagrożeń, zapobiegania dyskryminacji na etapie wyboru i wdrażania projektów, stosowania zapisów antydyskryminacyjnych w umowie o dofinansowanie oraz monitorowania i ewaluacji realizacji przedmiotowej zasady.

Szerszy opis sposobu zastosowania zasady niedyskryminacji we wszystkich funduszach realizujących politykę spójności na poziomie projektów zostanie zawarty *Wytycznych dotyczących realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027*.

W celu promowania zasady równości szans i zapobiegania dyskryminacji wszystkie programy mają obowiązek zapewnić działania edukacyjne adresowane zarówno do pracowników instytucji zaangażowanych we wdrażanie programów, jak również do projektodawców i uczestników projektów (ostatecznych odbiorców).

Wdrażanie zasady jest omawiane w sprawozdaniach rocznych z Umowy Partnerstwa na podstawie informacji dostarczanych przez instytucje zarządzające programami, a także będzie przedmiotem ewaluacji na poziomie Umowy Partnerstwa.

Zgodnie z art. 9 ust 1 rozporządzenia ogólnego zasadą horyzontalną w procesie wdrażania funduszy jest poszanowanie praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej. Jest to również horyzontalny warunek podstawowy wdrażania funduszy, który wymaga od państwa członkowskiego zastosowania skutecznych mechanizmów zapewniających zgodność programów wspieranych z EFSI z Kartą praw podstawowych UE (KPP) oraz procedury zgłaszania przypadków niezgodności w tym zakresie właściwemu komitetowi monitorującemu. W przypadku Polski właściwe procedury zostały przygotowane do stosowania na poziomie Umowy Partnerstwa oraz na poziomie programów.

Ze stosowaniem zasady równości szans i niedyskryminacji w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami wiąże się również konieczność spełnienia horyzontalnego warunku podstawowego w zakresie wdrażania postanowień Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych (KPON). Zgodność przygotowania i wdrażania programów współfinansowanych z EFSI z postanowieniami KPON, w tym zgłaszanie komitetowi monitorującemu przypadków niezgodności operacji wspieranych przez fundusze z KPON, umożliwia właściwą procedurę stosowaną na poziomie Umowy partnerstwa oraz każdego z programów.

Procedury dotyczące zapewnienia zgodności z Kartą Praw Podstawowych (KPP) oraz Konwencja [ONZ] o prawach osób niepełnosprawnych w odniesieniu do programów finansowanych z EFRR, EFS+, FS, FST przewidują właściwe działania realizowane odpowiednio przez Instytucję Zarządzającą, Pośredniczącą i Wdrażającą oraz Rzecznika Funduszy Europejskich powołanego w Ministerstwie Funduszy i Polityki Regionalnej oraz odpowiednich rzeczników na poziomie województw. W przypadku programów finansowanych z EFMRA, FAMI, FBW i IZGW realizacja tych działań będzie zapewniona przez Instytucję Zarządzającą oraz inne instytucje w ramach właściwych struktur zarządzania ww. programami.

9.2. Zasada zrównoważonego rozwoju i zasada „nie czyn poważnych szkód” (DNSH)

Zgodnie z art. 9 ust. 4 rozporządzenia ogólnego cele funduszy są realizowane zgodnie z celem wspierania zrównoważonego rozwoju, określonym w art. 11 TFUE oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czyn poważnych szkód”.

Działania na rzecz klimatu są włączone do głównego nurtu polityki. 30% wydatków z budżetu UE zostanie przeznaczone na wspieranie celów klimatycznych. EFRR wniesie wkład w wysokości 30% całkowitej koperty finansowej EFRR, a Fundusz Spójności 37 % całkowitej alokacji FS na cele związane z klimatem.

Zgodnie z legislacją Polityki Spójności¹⁵³, EFRR i Fundusz Spójności powinny wspierać działania, które są zgodne ze standardami i priorytetami Unii w zakresie klimatu i środowiska oraz nie powodują poważnych szkód dla celów środowiskowych w rozumieniu art. 17 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2020/852 w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje, zmieniającego rozporządzenie (UE) 2019/2088¹⁵⁴ (UE) nr 2020/852 i które zapewniają przejście na gospodarkę niskoemisyjną na drodze do osiągnięcia neutralności klimatycznej najpóźniej do 2050 r.

Instytucje zaangażowane w wydatkowanie środków polityki spójności powinny wspierać działania, które byłyby prowadzone z poszanowaniem norm i priorytetów Unii w zakresie klimatu i środowiska i które nie czyniłyby poważnych szkód dla celów środowiskowych zgodnie z zasadą ‘Do no significant harm’ (DNSH), czyli „nie czyn poważnych szkód” we wszystkich programach.

Zasada DNSH będzie analizowana na poziomie programów i każdego celu szczegółowego Polityki Spójności z uwzględnieniem wyłączeń przedmiotowych, podmiotowych i kwotowych, które dotyczą oczywistych działań nie mających wpływu na klimat/środowisko lub posiadających oczywisty pozytywny wpływ. Wyłączenie to na poziomie UP obejmuje następujące zakresy:

- instrumenty finansowe,
- projekty/działania, dla których nie jest przeprowadzana ocena oddziaływania na środowisko, oraz te wymienione w załączniku II dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie oceny skutków wywieranych przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko (EIA)¹⁵⁵, dla których nie ma konieczności przygotowania raportu,
- działania/przedsięwzięcia/projekty, dla których markery klimatyczne i środowiskowe osiągają wartości pow. 0% (tj. 40% lub 100%), zgodnie z załącznikiem 1 do rozporządzenia ogólnego,
- przedsięwzięcia/projekty o wartości nie przewyższającej 200 000 Eur (wyłączenie kwotowe), w tym małe projekty grantowe,
- projekty miękkie, neutralne klimatycznie i środowiskowo jak np. działania na rynku pracy, szkolenia, doradztwo, prace przygotowawcze/dokumenty strategiczne,

¹⁵³ Motyw 10 w rozporządzeniu ogólnym, motyw 6 w rozporządzeniu ws. EFRR i FS.

¹⁵⁴ Dz. Urz. UE L 198 z 22.06.2020, str. 13.

¹⁵⁵ Dz. Urz. UE L 26 z 28.01.2012, str. 1.

- projekty z certyfikatem Seal of Excellence, włączane do finansowania w oparciu o art. 67(5) CPR;
- typy działań, dla których dokonano analizy zasady DNSH w ramach Krajowego Programu Odbudowy.

Na poziomie programu zostanie przeprowadzona analiza dla obszarów (zakresów tematycznych, typów działań), które nie zostały objęte wyłączeniami w UP. W przypadku zidentyfikowania zagrożeń dla zgodności z DNSH określone typy projektów mogą zostać wyłączone ze wsparcia PS. W niektórych przypadkach, celem zachowania zgodności z DNSH instytucje zarządzające zapewnią odpowiednie zawężenie zakresu interwencji, określą warunki dofinansowania bądź też odpowiednie rozwiązania na poziomie wyboru operacji.

Jednym z narzędzi realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w polityce spójności 2021-2027 będzie stosowanie kryteriów wyboru projektów premiujących rozwiązania proekologiczne takie jak oszczędność energii i wody, powtórne wykorzystanie zasobów itp. Kryteria tego typu dostosowane będą do charakteru interwencji i będą stosowane jak najszerzej w ramach wszystkich celów polityki.

W celu wzmocnienia efektów ekologicznych polityki spójności prowadzone będą działania w zakresie edukacji ekologicznej oraz podnoszenia kwalifikacji, zarówno jako samodzielne projekty, jak i element dodatkowy inwestycji, które przyczyniają się bezpośrednio lub pośrednio do osiągnięcia celów środowiskowych i klimatycznych. Działania edukacji ekologicznej powinny zmierzać do zmiany postaw i zachowań obywateli, a także upowszechnienia ekologicznych praktyk i procedur w przedsiębiorstwach i administracji publicznej (np. upowszechnienie zielonych zamówień publicznych) oraz mogą być prowadzone w ramach wszystkich celów polityki, tam gdzie postawy indywidualne mają istotne znaczenie dla osiągnięcia efektów ekologicznych projektu (np. gospodarka cyrkularna, ochrona różnorodności biologicznej, zazielenienie powierzchni, zrównoważona mobilność miejska, projekty kolejowe, efektywność energetyczna w budynkach, gospodarowanie wodą).

Właściwe instytucje zarządzające zapewnią, aby w ramach realizowanych przedsięwzięć infrastrukturalnych uwzględniane były zagadnienia związane z ochroną zieleni. Mając na uwadze ochronę różnorodności biologicznej i potrzebę adaptacji do zmiany klimatu (w szczególności na obszarach miejskich), wycinka istniejących drzew i krzewów będzie ograniczona do minimum w trakcie realizacji projektów współfinansowanych ze środków polityki spójności. Instytucje zarządzające będą dokładały starań, aby w ramach realizowanych przedsięwzięć uwzględniane były zagadnienia związane z ochroną zieleni (np. poprzez stosowanie standardów ochrony zieleni tam, gdzie zostały one opracowane i przyjęte).

Szczególne dbałość o tereny zielone będzie miała miejsce w projektach rewitalizacyjnych, które nie mogą obejmować wycinki drzew i krzewów ani zwiększania powierzchni nieprzepuszczalnych w miastach (placów, rynków itp.), chyba że udokumentowano zagrożenie z ich strony, np. w wyniku spróchnienia.

Zrównoważone planowanie przestrzenne pozwoli osadzić inwestycje finansowane w ramach programów PS w ładzie przestrzennym, wykorzystywać narzędzia koordynacyjne oraz współpracę samorządów terytorialnych w tym zakresie.

Osiągnięcie założeń zrównoważonego rozwoju jest możliwe poprzez promowanie oraz stosowanie przez instytucje zarządzające programami zamówień publicznych do wspierania celów zrównoważonego rozwoju. Beneficjenci będą wspierani i zachęceni do stosowania większej liczby kryteriów związanych z jakością i kosztami cyklu życia produktów i usług. Jeżeli będzie to wykonalne, względy środowiskowe (kryteria zielonych zamówień publicznych) i społeczne, a także zachęty do innowacji zostaną włączone do procedur zamówień publicznych stosowanych zarówno przez beneficjentów, jak i instytucje wdrażające programy. Ze środków pomocy technicznej odbędą się szkolenia i budowanie wiedzy na temat skutecznego stosowania zamówień zielonych i społecznych.

9.3. Zasada Partnerstwa

Zasada partnerstwa jest konsekwentnie realizowana przez kolejne perspektywy finansowe funduszy unijnych na każdym etapie realizacji Umowy Partnerstwa oraz programów krajowych i regionalnych. W praktyce realizacja zasady partnerstwa oznacza włączenie przedstawicieli samorządów terytorialnych, partnerów społecznych, gospodarczych, organizacji społeczeństwa obywatelskiego, organizacji badawczych i uniwersytetów w procesy programowania, wdrażania, monitorowania i ewaluacji funduszy unijnych. Zasada partnerstwa opiera się na mechanizmach wielopoziomowego zarządzania odzwierciedlonych w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz wypełnia postulat europejskiego kodeksu postępowania w sprawie umów o partnerstwie i programów wspieranych z europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych ustanowionego rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) nr 240/2014 (zwanego „europejskim kodeksem postępowania w sprawie partnerstwa”).

Realizacja zasady partnerstwa podczas wdrażania Umowy Partnerstwa i programów

Realizacja zasady partnerstwa jest zapewniona na poziomie komitetów monitorujących powoływanych dla programów finansowanych z funduszy unijnych i odgrywających kluczową rolę w ich realizacji. Skład komitetów oraz sposób doboru reprezentatywnych przedstawicieli jest unormowany w tzw. ustawie wdrożeniowej, która wskazuje jako uczestników:

- 1) ogólnopolskie organizacje jednostek samorządu terytorialnego tworzące stronę samorządową Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego, o której mowa w ustawie z dnia 6 maja 2005 r. o Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego oraz o przedstawicielach Rzeczypospolitej Polskiej w Komitecie Regionów Unii Europejskiej (Dz. U. poz. 759);
- 2) organizacje związkowe i organizacje pracodawców, reprezentatywne w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego (Dz. U. z 2018 r. poz. 2232, z późn. zm.);
- 3) organizacje pozarządowe, w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057, z późn. zm.) wyłonione w postępowaniu prowadzonym przez:

- a) Radę Działalności Pożytku Publicznego, o której mowa w art. 35 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w odniesieniu do komitetu monitorującego krajowy program oraz w odniesieniu do komitetu monitorującego regionalny program, jeżeli w danym województwie nie utworzono Wojewódzkiej Rady Działalności Pożytku Publicznego,
- b) właściwą Wojewódzką Radę Działalności Pożytku Publicznego, o której mowa w art. 41a ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, w odniesieniu do komitetu monitorującego regionalny program, jeżeli w danym województwie utworzono Wojewódzką Radę Działalności Pożytku Publicznego, z zastrzeżeniem art. 17 a ust 4 9ustawy wdrożeniowej).

Przy komitetach monitorujących funkcjonują również grupy robocze, których skład uwzględnia przedstawicieli wszystkich współpracujących stron.

Oprócz komitetów monitorujących w Polsce funkcjonuje również umocowany w ustawie o zasadach prowadzenia polityki rozwoju¹⁵⁶ Komitet do spraw Umowy Partnerstwa¹⁵⁷, w którym zasiadają przedstawiciele strony rządowej, samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych na zasadach pełnoprawnych członków. Ze strony partnerów społecznych i gospodarczych zasiadają w nim przedstawiciele organizacji związkowych i organizacji pracodawców reprezentatywnych w rozumieniu ustawy z dnia 24 lipca 2015 r. o Radzie Dialogu Społecznego i innych instytucjach dialogu społecznego przedstawiciele organizacji pozarządowych wskazanych przez Radę Działalności Pożytku Publicznego, przedstawiciele izb gospodarczych oraz środowiska akademicko-naukowego delegowani przez Radę Główną Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Konferencję Rektorów Akademickich Szkół Polskich, Polską Akademię Umiejętności, Polską Akademię Nauk.

Skład tego gremium ma zapewnić zrównoważony liczebnie udział poszczególnych grup w podejmowaniu uchwał oraz jak najwyższą efektywność ich pracy. Partnerzy debatują nad efektami realizacji programów Umowy Partnerstwa w oparciu o dostarczane wyniki monitoringu oraz ewaluacji, opiniują decyzje dotyczące wdrażania funduszy perspektywy finansowej na lata 2014-2020 i 2021-2027. Uczestnikami spotkań KUP są także przedstawiciele Komisji Europejskiej. Dyskusja nt. Założeń do Umowy Partnerstwa odbyła się na forum KUP w październiku 2019 r.

W ramach Komitetu do spraw Umowy Partnerstwa funkcjonuje poświęcony budowie relacji partnerskich i doskonaleniu wdrażania tej zasady Podkomitet do spraw rozwoju partnerstwa¹⁵⁸. Powstał on z połączenia dwóch wcześniej funkcjonujących Podkomitetów: Podkomitetu do spraw monitorowania realizacji zasady partnerstwa oraz Podkomitetu do spraw Efektywności Funduszy UE.

¹⁵⁶art. 14l ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.u. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.), dalej *uzppr*.

¹⁵⁷ regulamin KUP: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/media/55782/PRZYJETYREGULAMINKUP.rtf>

¹⁵⁸ Zarządzenie nr 4 Przewodniczącego Komitetu do spraw Umowy Partnerstwa na lata 2014-2020 w sprawie powołania Podkomitetu do spraw rozwoju partnerstwa z dnia 26 sierpnia 2020 r.

Do zadań Podkomitetu należy m.in. monitorowanie realizacji zasady partnerstwa w ramach wdrażania Umowy Partnerstwa i programów służących realizacji UP, organizowanie spotkań i warsztatów poświęconych zagadnieniom promowania zasady partnerstwa oraz obywatelskich postaw w ramach realizacji UP, wypracowanie propozycji działań podnoszących efektywność realizacji programów UP oraz propozycji kompleksowego systemu monitorowania i oceny efektywności interwencji dla tych obszarów. Członkowie Podkomitetu debatują także nad innymi instrumentami europejskimi, np. dedykowanym zwalczaniu skutków pandemii COVID-19 mechanizmem REACT-EU oraz Krajowym Planem Odbudowy. Na tym forum odbyła się dyskusja nt. Założeń do Umowy Partnerstwa w listopadzie 2019 r. (Podkomitet ds. monitorowania zasady partnerstwa). Następnie w grudniu 2020 r., jeszcze przed ogłoszeniem konsultacji społecznych, został zaprezentowany projekt UP.

Ww. Podkomitet jest również aktywny w procesie ewaluacji polityki spójności. Przedstawiciele tego gremium biorą udział w prezentacjach wyników badań oraz aktywnie uczestniczą w realizacji wybranych ewaluacji. Na uzasadniony wniosek podkomitetu są także realizowane badania ewaluacyjne¹⁵⁹.

Przygotowanie nowej perspektywy finansowej funduszy unijnych w Polsce odbywa się z poszanowaniem zasady partnerstwa.

W celu realizacji zasady partnerstwa na etapie programowania perspektywy finansowej 2021-2027 zarządzeniem Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 26 kwietnia 2019 r.¹⁶⁰ zostały powołane grupy robocze wspierające prace nad przygotowaniem programów na nową perspektywę. W 2019 r. powstało pięć grup roboczych odpowiadających pięciu celom polityki wskazanym w projekcie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 29 maja 2018 r. Prace grup nadzorowane i organizowane były przez właściwe departamenty w Ministerstwie Inwestycji i Rozwoju: cel 1 - Departament Wsparcia Programów Innowacji i Rozwoju, cel 2 - Departament Programów Infrastrukturalnych, cel 3 - Departament Programów Infrastrukturalnych w zakresie celów szczegółowych dotyczących transportu oraz Departament Rozwoju Cyfrowego w zakresie sieci połączeń cyfrowych, cel 4 - Departament Europejskiego Funduszu Społecznego, cel 5 - Departament Regionalnych Programów Operacyjnych. Wsparcie przygotowania programu pomocy technicznej poprzez prace Grupy Sterującej ds. Pomocy Technicznej koordynował Departament Programów Pomocowych. W pracach wszystkich grup brał udział Departament Regionalnych Programów Operacyjnych zapewniający koordynację i demarkację z programami regionalnymi, Departament Strategii Rozwoju oraz

¹⁵⁹ Przykładowo na wniosek członków Podkomitetu Krajowa Jednostka Ewaluacji zrealizowała badanie „Ewaluacja w zakresie identyfikacji dobrych praktyk w realizacji zasady partnerstwa w ramach perspektywy 2014-2020 w wybranych krajach członkowskich UE”, w którym zidentyfikowano potencjalne rozwiązania usprawniające realizację zasady partnerstwa. Badanie zostało zakończone w połowie 2020 r., a jego wyniki zaprezentowano stronie społecznej. Kolejne badanie zainicjowane na wniosek Podkomitetu, „Ewaluacja realizacji zasady partnerstwa w ramach perspektywy 2014-2020” ma dostarczyć w 2021 r. informacji na temat sposobu realizacji zasady partnerstwa w perspektywie 2014-2020 oraz mechanizmów identyfikacji reprezentatywnych partnerów spoza administracji. Wartością dodaną tego badania będą rekomendacje dla pełniejszego zastosowania Zasady Partnerstwa w nowym okresie programowania.

¹⁶⁰ Zarządzenie Ministra Inwestycji i Rozwoju z dnia 26 kwietnia 2019 r. w sprawie powołania grup roboczych wspierających prace nad przygotowaniem programów operacyjnych na lata 2021–2027 (Dz. Urz. Min. Inw. i Roz. poz. 16).

Departament Koordynacji Wdrażania Funduszy UE, koordynujące przygotowanie do nowej perspektywy. Zgodnie z ww. zarządzeniem ministra i dotychczasową praktyką realizacji zasady partnerstwa w grupach pracowali przedstawiciele instytucji rządowych (sektorów odpowiedzialnych za polityki publiczne), samorządów wojewódzkich (desygnowanych przez Konwent Marszałków), regionalnych instytucji zarządzających, partnerów społecznych i gospodarczych oraz organizacji społeczeństwa obywatelskiego. W przypadku tych ostatnich Rada Działalności Pożytku Publicznego wskazała w uchwale nr 53 z 2019 r. swoich przedstawicieli do udziału w składach poszczególnych grup. Do prac w grupie CP4 zaproszeni zostali również przedstawiciele organizacji działających na rzecz zwiększenia dostępności. W pozostałych grupach również dobierani byli przedstawiciele organizacji mających doświadczenie w danej tematyce. Podobnie jak w składzie komitetów monitorujących partnerzy społeczni reprezentowali członków Rady Dialogu Społecznego. Łącznie w prace grup włączono ok. 80 podmiotów reprezentujących partnerów społecznych, gospodarczych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

Nieco później w MFiPR utworzona została także grupa robocza ds. Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. W jej skład wchodzi przedstawiciele kluczowych resortów, właściwych komórek MFiPR oraz regionalnych instytucji zarządzających. Jednakże z uwagi na roboczy charakter prac grupy oraz tempo prac ustalono, że partycypacja społeczna zostanie zagwarantowana poprzez udział przedstawicieli Urzędów Marszałkowskich, którzy na poziomie województw opracowywać będą Terytorialne Plany Sprawiedliwej Transformacji w ramach regionalnych grup roboczych. W prace tych grup zostaną włączeni partnerzy społeczni i gospodarczy oraz przedstawiciele organizacji społeczeństwa obywatelskiego.

W listopadzie 2020 r. MFiPR zwróciło się pisemnie do Marszałków Województw o zapewnienie udziału organizacji pozarządowych w pracach związanych z tworzeniem regionalnych programów na lata 2021-2027. We wszystkich województwach powołane zostały różnego rodzaju gremia - grupy konsultacyjne, grupy robocze czy zespoły, które przygotowują w sposób partycypacyjny założenia do przyszłych programów. Do ich zadań należy np. opracowywanie wkładów merytorycznych do dokumentów, opiniowanie dokumentów związanych z programowaniem czy też upowszechnianie w swoim środowisku wiedzy nt. planowania operacyjnego w województwie.

Udział partnerów społecznych w konsultacjach Umowy partnerstwa

Partnerzy społeczni bardzo licznie uczestniczyli w dialogu nieformalnym z Komisją Europejską w pierwszej połowie 2019 r., który dotyczył wszystkich celów polityki.

W sierpniu 2019 roku odbywały się konsultacje Założeń do UP (dokumentu poprzedzającego właściwą UP). Dokument był przedmiotem obrad Rady Działalności Pożytku Publicznego (RDPP). Pod koniec sierpnia 2019 r. odbyło się spotkanie, w trakcie którego członkom RDPP przedstawiono postęp prac nad ZUP oraz stanowisko wobec złożonych wcześniej uwag, a 10 września 2019 r. projekt ZUP otrzymał pozytywną opinię Rady.

Rada Dialogu Społecznego uczestniczyła w konsultacjach ZUP w sierpniu 2019 r. Najważniejsze uwagi (dotyczące rozwoju nowoczesnego, branżowego szkolnictwa zawodowego, włączenia pracodawców w proces kształcenia zawodowego, a także postulat wzmocnienia instytucji dialogu społecznego) zostały w kolejnej wersji UP uwzględnione.

Forum dyskusji nt zagadnień horyzontalnych oraz kwestii wynikłych w trakcie prac nad Umową Partnerstwa i programami, w którym uczestniczą przedstawiciele samorządów wojewódzkich stanowi Międzyresortowy Zespół ds. Funduszy Unii Europejskiej obradujący regularnie na poziomie dyrektorów departamentów ministerialnych i marszałkowskich.

Inną płaszczyznę współpracy samorządów wojewódzkich z rządem stanowi Konwent Marszałków, natomiast udział samorządów terytorialnych gminnych i powiatowych (ich reprezentacji) zapewnia Komisja Wspólna Rządu i Samorządu Terytorialnego.

W styczniu 2021 r. rozpoczęły się konsultacje Umowy Partnerstwa, w których r. został zapewniony szeroki udział reprezentantów organizacji społeczeństwa obywatelskiego oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Organizacje pozarządowe zgłosiły niemal 1/3 wszystkich uwag, więcej niż urzędy marszałkowskie, miasta czy przedsiębiorstwa. Łącznie złożyły ok 2000 uwag poprzez formularz dostępny na stronie ministerstwa od 18 stycznia do 22 lutego 2021 r. Organizacje uczestniczyły w 16 regionalnych konferencjach odbywających się on-line, zadawały pytania w trakcie konferencji i na większość z nich otrzymywały odpowiedź. Ponadto uwagi składane były jako stanowiska lub uchwały w sprawie UP przez RDPP, RDS i Wojewódzkie Rady Dialogu Społecznego. W okresie konsultacji odbywały się spotkania rządu z RDPP i RDS, podczas których przedstawiciel rządu prezentował założenia UP oraz odpowiadał na uwagi zgłaszane przez reprezentantów strony społecznej. Na stronie Ministerstwa zamieszczono formularz z ok 5 000 zgłoszonych do UP uwag.

RDPP sformułowała uwagi do UP w swoich uchwałach. Rada wystąpiła m.in. o zmianę poziomu finansowania programu Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa w nowej perspektywie i utrzymanie alokacji dostępnej w latach 2014-2020 tj. 460 mln euro. Uwaga ta została uwzględniona. W zakresie celu 1 postulowano m.in. wsparcie prowadzenia działalności B+R oraz wdrażania wyników prac przez przedsiębiorstwa i konsorcja z ich udziałem oraz organizacje społeczeństwa obywatelskiego; w celu 4 postulowano wzmocnienie roli organizacji społeczeństwa obywatelskiego np. w dostarczaniu usług, deinstytucjonalizacji, rozwoju ekonomii społecznej, wyodrębnieniu działań realizowanych wyłącznie przez NGOs, w celu 5 postulowano przeznaczenie 3% środków programów regionalnych na RLKS, w celu 6 obecność ekonomii społecznej w Programie Sprawiedliwej Transformacji, a poza tym w Programie Polski Wschodniej. Ponadto w uwagach ogólnych postulowano transfer środków do województw, które mają największy spadek alokacji w ramach programów regionalnych, czyli województwa dolnośląskiego i wielkopolskiego oraz zwiększenia dostępności funduszy unijnych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, np. poprzez rozliczanie ryczałtem czy regranting.

Rada Działalności Pożytku Publicznego uchwałą z 20 kwietnia 2021 r. wydała pozytywną opinię dla UP wskazując na potrzebę uwzględnienia uwag przedłożonych przez Radę w finalnym brzmieniu Umowy. Ponadto w uchwale RDPP zwróciła uwagę na udział Wojewódzkich Rad Działalności Pożytku Publicznego w procesie wyłaniania przedstawicieli organizacji obywatelskich do komitetów monitorujących programy w perspektywie 2021-2027, dostosowanie zapisów ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju do rozporządzenia ogólnego w zakresie określenia partnerów społecznych i gospodarczych, upowszechnienie zasady dostępności i innych zasad horyzontalnych, przeznaczenie środków na budowanie zdolności partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego w wysokości 1% EFS+ w każdym programie. Uwagi te zostały przeanalizowane i częściowo uwzględnione. Wojewódzkie Rady Działalności Pożytku Publicznego będą wyłaniały członków komitetów monitorujących dla programów regionalnych spośród organizacji społeczeństwa obywatelskiego w danym regionie. Alokacja na wzmocnienie instytucjonalne partnerów społecznych i gospodarczych w wysokości 0,5% alokacji EFS+ została wyodrębniona w ramach programu FERS, ponadto programy mogą przeznaczać środki pomocy technicznej na potrzeby dialogu społecznego i wzmocnienie partnerów.

Rada Dialogu Społecznego zgłosiła uwagi partnerów społecznych w stanowisku z marca 2021 r. Zgłoszono uwagę dotyczącą niejasnego powiązania UP z dokumentami długookresowymi i krótkookresowymi planowania strategicznego oraz wskazano na niejasne powiązanie z Krajowym Planem Odbudowy i Zwiększania Odporności. W zakresie realizacji zasady partnerstwa wskazano na brak jej ujęcia w UP. W związku z tym oraz podobnymi postulatami IK UP zdecydowała o uzupełnieniu UP o opis zasady partnerstwa. RDS postulowała także dodanie informacji o przeznaczeniu co najmniej 0,25 % środków EFS+ na wsparcie dla rozwoju dialogu społecznego i budowy potencjału partnerów społecznych. Informacja taka została dodana. Ponadto zgłoszono uwagę co do zasady podziału środków finansowych na szczeblu regionalnym. Ministerstwo odniosło się do postulatów RDS na piśmie i wyjaśniło kwestię statusu strategii średniookresowej kraju i jej wpływu na Umowę Partnerstwa oraz kwestię rezerwy rozdysponowanej w wyniku negocjacji kontraktu programowego. Podobnie odniesiono się do postulatu wsparcia dużych przedsiębiorstw, roli partnerów społecznych i dialogu społecznego w osiąganiu celów CP4 oraz zaproszono partnerów do działań informacyjno-promocyjnych kierowanych do odbiorców wsparcia.

W celu poszerzenia dialogu społecznego przeprowadzono wysłuchanie obywatelskie dotyczące Umowy Partnerstwa na nowy okres, a następnie wysłuchania dotyczące programów krajowych, które ją realizują. Współorganizatorem wysłuchania był Podkomitet ds. zasady partnerstwa, który przy pomocy Ogólnopolskiej Federacji Organizacji Pozarządowych umożliwił wypowiedzi reprezentantów administracji samorządowej, przedsiębiorców, partnerów społecznych i społeczeństwa obywatelskiego. Dodatkowy czas poświęcony na wysłuchania i analizę postulatów, pozwolił lepiej wniknąć w istotę wielu problemów i znaleźć na nie odpowiedzi, a także zbudować konsensus wokół Umowy Partnerstwa na następne 9 lat.

Raport z konsultacji projektu Umowy partnerstwa 2021-2027, które trwały od stycznia do kwietnia 2021 r. jest zamieszczony na stronie: <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-na-lata-2021-2027/konsultacje-up/o-funduszach/>

W raporcie znajduje się również odniesienie do uwag zgłoszonych podczas wysłuchania obywatelskiego 7 kwietnia 2021.

Zasada partnerstwa w perspektywie finansowej funduszy unijnych 2021-2027

Szansą na wzmocnienie dialogu społecznego i obywatelskiego w perspektywie 2021-2027 jest przeznaczenie min. 0,25% środków EFS+ na budowanie zdolności partnerów społecznych i organizacji społeczeństwa obywatelskiego. W Polsce na ten cel zostanie przeznaczone 0,5% alokacji EFS+. Wymóg w zakresie koncentracji tematycznej zostanie osiągnięty w samym tylko programie krajowym EFS+, przy czym wsparcie zdolności partnerów społecznych i organizacji pozarządowych będzie realizowane również w innych programach. Środki te zostaną zaprogramowane przy bardzo aktywnym udziale zainteresowanych stron. W tym celu prowadzony jest nieformalny dialog z udziałem przedstawicieli reprezentatywnych organizacji partnerów społecznych oraz organizacji reprezentujących społeczeństwo obywatelskie w Radzie Działalności Pożytku Publicznego.

Dodatkowo na potrzeby realizacji zasady partnerstwa i wzmocnienia potencjału partnerów zaplanowane zostały działania w ramach pomocy technicznej programu Fundusze Europejskie na Rozwój Społeczny. Dla partnerów przewidziano wsparcie umożliwiające podnoszenie potencjału instytucjonalnego, a także doskonalenie i zdobywanie nowych umiejętności, takie jak: szkolenia, dotacje na budowanie sieci współpracy, przygotowanie ekspertyz i analiz czy konsultacje ze środowiskiem. Partnerzy spoza administracjomogą być wspierani również jako projektodawcy ze środków krajowego programu Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich.

Podobnie jak dotychczas sposoby realizacji zasady partnerstwa w nowej perspektywie zostaną określone w wytycznych ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego przygotowywanych we współpracy z partnerami. Wytyczne usystematyzują udział partnerów w takich procesach jak monitorowanie realizacji programów (w szczególności w ramach komitetów monitorujących), ewaluacji czy sprawozdawczości.

10. Formy wsparcia finansowego

Instrumenty finansowe (IF) mają coraz większe znaczenie ze względu na efekt dźwigni, ich zdolność do łączenia różnych form środków publicznych i prywatnych w celu wspierania celów polityki publicznej oraz zwrotne formy finansowania. Sprawiają, że wsparcie takie ma charakter zrównoważony i długotrwały. Zgodnie z prezentowanym aktualnie przez Komisję Europejską podejściem, IF co do zasady, powinny być podstawową formą finansowania projektów, natomiast dotacje powinny być stosowane tylko w przypadku takich projektów, dla których istnieją obiektywne, odpowiednio uzasadnione przesłanki wskazujące na brak możliwości zastosowania zwrotnych form wsparcia. Takie podejście do kwestii stosowania zwrotnych i

bezwrotnych form wsparcia dla różnych grup projektów wskazuje na zmianę akcentu w porównaniu do programowania okresu 2014 – 2020, kiedy to główny nacisk położony był na uzasadnienie dla wykorzystania instrumentów finansowych.

IF powinny być wykorzystywane w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb rynku w sposób efektywny pod względem kosztów oraz w zgodzie z celami programów i nie powinny wypierać finansowania prywatnego. Podjęcie decyzji o finansowaniu zwrotnym powinno być jednak oparte na ocenie ex -ante, która wskazuje na występowanie zawodności mechanizmów rynkowych lub nieoptymalnego poziomu inwestycji oraz szacunkowy poziom i zakres zapotrzebowania na inwestycje publiczne.

Zgodnie z art. 58 rozporządzenia ogólnego do wsparcia w formie IF będą się kwalifikowały projekty wykonalne finansowo, generujące zwrot lub zysk, nie znajdujące wystarczających źródeł finansowania na rynku. Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia polityki spójności, przewiduje się w okresie 2021 – 2027 zastosowanie IF w projektach charakteryzujących się relatywnie niskimi ryzykiem ze względu na wykonalność ekonomiczną, poziom zwrotu z inwestycji i okres tego zwrotu oraz ze względu na status odbiorcy wsparcia.

Należy też mieć na względzie środki będące w re-użyciu z perspektywy 2007-2013 oraz 2014-2020. W szczególności dotyczy to wsparcia dla przedsiębiorców, w odniesieniu do których IF stosowano na szeroką skalę w minionych perspektywach. Nie bez znaczenia w tym kontekście są regulacje krajowe dotyczące środków podlegających re-użyciu, które wskazują na konieczność wykorzystania tych środków tylko na zwrotne formy wsparcia (IF lub pomoc zwrotna).

Przy planowaniu form wsparcia oprócz potencjału inwestycji do generowania zwrotu czy oszczędności należy uwzględniać dodatkowo koszty ustanowienia i realizacji instrumentu, ale też możliwość osiągnięcia masy krytycznej (skala wsparcia i możliwość zaadresowania potrzeb grupy docelowej). IF powinny znaleźć zastosowanie w odniesieniu do przedsięwzięć finansowo wykonalnych (opłacalnych). Dodatkowo, środki publiczne powinny interweniować w zakresie luki czyli w obszarze „niezaspokojanym” lub nieadresowanym przez rynek. Tym samym obok specyfiki przedsięwzięcia i jego „economic viability” to rynek stanowi podstawowy punkt odniesienia. Konieczne jest unikanie sytuacji, w której będzie zastosowane różne podejście do podobnych typów inwestycji w różnych programach.

Grupę docelową dla wsparcia publicznego stanowią podmioty lub projekty postrzegane przez rynek jako zbyt ryzykowne (ze względu na fazę rozwoju, brak historii kredytowej, rodzaj działalności, specyfikę projektu itd.), co skutkuje brakiem możliwości pozyskania finansowania rynkowego lub nieakceptowalną dla odbiorcy ceną tego finansowania.

Korzyści towarzyszące finansowaniu ze środków publicznych w porównaniu z finansowaniem rynkowym powinny bilansować odbiorcy warunki towarzyszące finansowaniu środkami publicznymi (rozliczanie, monitoring, sprawozdawczość, dokumentowanie, ekspozycja na kontrole). W obecnej sytuacji rynkowej, przy relatywnej „tanioci” pieniądza, ustanowienie instrumentu finansowego stanowi niemałe wyzwanie.

W zakresie planowania form wsparcia dla przedsiębiorstw istotne znaczenie mają m.in. ekspozycja na ryzyko, faza rozwoju firmy, konieczność korzystania przez firmę z usług czy ponoszenia przez nią dodatkowych nakładów inwestycyjnych niezbędnych dla dalszego rozwoju.

Nie bez znaczenia jest również zakres wspieranych inwestycji i ich zróżnicowanie. Im większa kompleksowość projektów, tym większe prawdopodobieństwo ich zróżnicowania. Możliwość zwiększenia skali zastosowania IF jest w dużej mierze uzależniona od warunków, na jakich będzie udzielane to wsparcie. Biorąc pod uwagę mniejszy niż w przypadku dotacji efekt przysporzenia dla odbiorcy wsparcia, warunki dotyczące inwestycji do objęcia wsparciem jak również rozliczania tego wsparcia powinny być łagodniejsze/mniej restrykcyjne niż w przypadku systemu dotacyjnego.

Nie bez znaczenia dla możliwości zastosowania IF jest również wpływ pandemii COVID-19 na sytuację finansową firm, JST oraz podmiotów o innym statusie, realizujących lub planujących realizować projekty możliwe do objęcia wsparciem. Należy zakładać, że przedsiębiorstwa będą w dużej mierze dążyć do odbudowy swojej pozycji rynkowej sprzed pandemii, w związku z tym ich skłonność do ekspozycji w zakresie finansowania zwrotnego może być zdecydowanie mniejsza. Dodatkowymi trudnościami finansowymi będą dotknięte jednostki samorządu terytorialnego z uwagi na spadek dochodów w okresie pandemii COVID-19 i ograniczone możliwości w zakresie realizacji inwestycji lub ich finansowania.

W zakresie projektów, których specyfika nie pozwala wygenerować dochodu lub oszczędności kosztów, stosowane będą formy bezzwrotne. Odbiorcami takiej formy wsparcia są te podmioty, które nie są w stanie sfinansować koniecznych do przeprowadzenia inwestycji, zaś inwestycje te nie generują przychodu.

Takie podejście, co do zasady, będzie stosowane w projektach instytucji publicznych, których zadaniem jest realizowanie konkretnych usług dla społeczeństwa. Nie działają one tym samym dla zysku. Jednocześnie nie można wykluczyć, że pewne projekty realizowane przez podmioty publiczne będą umożliwiały wygenerowanie dochodu, który pozwoli na sfinansowanie wsparcia zwrotnego. Dotacyjna forma wsparcia umożliwia i przyspiesza inwestycje w interesie społeczeństwa, rozwój nauki i badań, postęp cywilizacyjny, dostosowanie się do wymaganych norm środowiskowych, transformację energetyczną, możliwość dostarczenia nowoczesnych dóbr i usług dla społeczeństwa, np. w zakresie transportu, internetu i usług medycznych.

Biorąc pod uwagę zróżnicowane potrzeby i konieczność jak najbardziej adekwatnego dostosowania wsparcia (skali i formy) do potrzeb, najbardziej optymalnym rozwiązaniem w ramach większości obszarów wsparcia jest zastosowanie systemu dualnego (tj. dotacji i IF, z uwzględnieniem instrumentów mieszanych). Ostatecznie o wyborze formy wsparcia zdecyduje wynik oceny ex-ante sporządzonej przez instytucję zarządzającą. Jeśli badanie potwierdzi taką możliwość, stosowane będzie wsparcie z funduszy za pośrednictwem IF.

Dokonując analizy form wsparcia oraz mając na względzie dotychczasowe doświadczenia, można wskazać rekomendacje co do stosowania instrumentów zwrotnych, dotacyjnych lub form mieszanych. Poniżej

podano przykładowe obszary z poszczególnych celów polityki oraz wstępne rekomendacje co do ich wsparcia. Ze względu na konieczność ograniczenia opisu na poziomie UP, nie jest to wyczerpująca lista. W ramach CP1 wdrożenie wyników prac B+R (prowadzących działalność B+R) jest potencjalnie dochodowe, ale same prace B+R obarczone są dużym ryzykiem niepowodzenia. Nie ma pewności co do finalnych wyników prac B+R, jest natomiast ryzyko zakończenia prac całkowitym niepowodzeniem i wystąpienia „kosztów utopionych”, nie do odzyskania z punktu widzenia przedsiębiorcy i potencjalnych zewnętrznych podmiotów finansujących. W kontekście wyzwań jakim jest zwiększenie nakładów na B+R, w szczególności przez sektor prywatny, dotacja stanowi istotną zachętę do podejmowania działań przez firmy. W przypadku technologicznych start-upów, które oprócz finansowania potrzebują wysokiej jakości wsparcia o charakterze doradczym możliwe będzie zastosowanie finansowania mieszanego (np. dotacja + inwestycja kapitałowa lub pożyczka, lub inne). Dotacja dla start-upu zwiększy skłonność funduszy VC do zaangażowania kapitału (publicznego i od inwestorów prywatnych) w najbardziej ryzykowne przedsięwzięcia, wsparcie doradcze ze strony funduszy VC zwiększy natomiast szanse na sukces komercyjny.

W sytuacji, gdy komponent badawczy lub infrastrukturalny będzie stanowił relatywnie niewielką część w projekcie, o ile taka możliwość będzie wynikać z dalszych analiz przeprowadzanych przez poszczególne IZ, możliwe jest zastosowanie instrumentu finansowego z umorzeniem (w szczególności w formie pilotażu). W obszarze wdrożenia prac B+R oraz innowacji, co do zasady brak jest uzasadnienia dla finansowania w formie dotacji - projekty wdrożeniowe nadal obarczone są ryzykiem z punktu widzenia zarówno przedsiębiorstw, jak i podmiotów finansujących inwestycje. Jednak jest to ryzyko o charakterze biznesowym, a nie związane z procesem badawczym, jak w przypadku projektów B+R. Niższy poziom ryzyka uzasadnia w większym stopniu korzystanie ze zwrotnych form finansowania (kapitałowego, dłużnego). Łączenie wsparcia zwrotnego z dotacją (np. kredytu bankowego lub pożyczki z dotacją) może ułatwić przedsiębiorcom pozyskiwanie finansowania dłużnego (połączenie kredytu lub pożyczki z dotacją zwiększa zdolność kredytową przedsiębiorstw, dzięki czemu warunki uzyskania kredytu lub pożyczki są bardziej korzystne w zakresie marży i/lub oprocentowania, a w przypadku części przedsiębiorstw częściowe finansowanie inwestycji w formie dotacji jest warunkiem pozytywnej oceny zdolności kredytowej). W przypadku trudności z pozyskaniem finansowania dłużnego na rynku – możliwe byłoby uzależnienie zastosowania umorzenia i jego skali od poziomu innowacji (innowacja na poziomie firmy, regionu, kraju). Zastosowanie dotacji byłoby możliwe na zasadzie odstępstwa, tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach, np. finansowanie określonej grupy docelowej, określonych sektorów, branż, inicjatyw przedsiębiorstw zlokalizowanych w OSI.

Innym przykładem jest wsparcie dla nowopowstałych firm, co do którego można rekomendować instrument finansowy połączony z dotacją. Decyzja o ostatecznej formie wsparcia powinna być uzależniona od ekspozycji na ryzyko, fazy rozwoju firmy, konieczności korzystania przez firmę z usług czy ponoszenia przez nią nakładów inwestycyjnych niezbędnych dla rozwoju. Optymalna forma finansowania: IF (w tym z

umorzeniem), z możliwością zastosowania formy bezzwrotnej w ograniczonym zakresie tylko w uzasadnionych przypadkach (ograniczenie branżowe, sektorowe lub obszarowe).

W przypadku technologicznych start-upów optymalna forma finansowania to dotacja + ewentualnie IF.

Instrument skierowany jest do technologicznych firm w początkowej fazie rozwoju (przedsiębiorstw poszukujących swojego modelu biznesowego), a więc firm będących na szczególnie trudnym i ryzykownym etapie rozwoju. Etap ten jest określany jako tzw. „dolina śmierci”, bo firma nie prowadzi jeszcze systematycznej sprzedaży oraz nie generuje przychodów pokrywających wydatki inwestycyjne związane z pracami nad innowacyjnym pomysłem. Oznacza to szczególną ryzykowność finansowania zwrotnego takich przedsięwzięć, co praktycznie eliminuje możliwość ich finansowania w oparciu o instrumenty zwrotne. Dla tego typu projektów system bankowy praktycznie nie ma oferty, możliwości zdobycia środków na rynku kapitałowym również są bardzo ograniczone.

Połączenie instrumentów finansowych z częścią dotacyjną można rozpatrywać także w ramach wsparcia finansowego dla MŚP o charakterze obrotowym. Formą wsparcia mogłyby być preferencyjne pożyczki lub kredyt bankowy z dotacją.

W ramach CP1 warto przywołać jeszcze przykład związany z infrastrukturą internetową oraz telekomunikacyjną. Zarówno budowa ultra-szybkiej sieci szerokopasmowej dla gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw oraz inwestycje w zakresie zapewnienia gigabitowego dostępu do Internetu dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego, jak również inwestycje w rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej najnowszych generacji, kwalifikują się do wsparcia dotacją. Potwierdza to dotychczasowe doświadczenie w Programie Operacyjnym Polska Cyfrowa. Instrumenty mieszane powinny być stosowane wyjątkowo.

Dla części działań przewidzianych w formie dotacji w ramach **CP1** należą:

- budowanie potencjału regionów w zakresie wsparcia działalności badawczo-rozwojowej przedsiębiorstw oraz konsorcjów przedsiębiorstw z organizacjami badawczymi,
- proinnowacyjne usługi dla przedsiębiorstw (finansowanie bezzwrotne, dotacja, grant, bon), które stwarzają zachętę do podnoszenia innowacyjności przedsiębiorstw poprzez wykorzystanie usługi świadczonej przez wyspecjalizowany podmiot (instytucja otoczenia biznesu, jednostka naukowa),
- infrastruktura B+R przedsiębiorstw (infrastruktura B+R sama w sobie nie generuje przychodów dla przedsiębiorcy, nie stanowi samoistnego źródła przychodów, lecz służy do prowadzenia badań i prac rozwojowych),
- rozwój infrastruktury organizacji badawczych (infrastruktura B+R nie stanowi samoistnego źródła przychodów),

- wspieranie badań naukowych w ramach międzynarodowych i strategicznych programów (agend) badawczych („niebankowalność” tego typu projektów, niemożliwe zastosowanie instrumentów kapitałowych),
- wsparcie aplikowania do programów Komisji Europejskiej zarządzanych centralnie (typu Horyzont Europa) - wsparcie ma na celu zwiększenie aplikowalności do tych instrumentów,
- wsparcie technologicznych firm typu startup w początkowej fazie rozwoju,
- wsparcie transformacji modeli biznesowych przedsiębiorstw w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym,
- wsparcie wdrażania e-usług publicznych, digitalizacji i udostępniania danych, rozwiązań z zakresu cyberbezpieczeństwa, współpracy międzysektorowej na rzecz cyfrowych rozwiązań problemów społeczno-gospodarczych oraz rozwoju e-kompetencji pracowników instytucji sektora publicznego.

Potencjał zastosowania zwrotnych form finansowania jest także w CP 2. Obszarem dla którego rekomenduje się zbadanie możliwości zastosowania IF lub instrumentu mieszanego jest poprawa efektywności energetycznej w przedsiębiorstwach (duże i średnie przedsiębiorstwa) wraz z instalacją urządzeń OZE. . Stosowane mogą być również gwarancje zabezpieczających kredyty bankowe finansujące tego typu inwestycje. Gwarancje są instrumentami o bardzo dużej efektywności, jeśli chodzi o generowanie finansowania na cele inwestycyjne. Dzięki zastosowaniu tzw. współczynnika mnożnikowego obliczonego na podstawie analizy ryzyka właściwego dla danego rodzaju projektów, gwarancje generują akcję kredytową o wartości kilkukrotnie wyższej niż wartość alokacji środków publicznych przeznaczoną na instrument gwarancyjny. Ich wdrażanie jest również relatywnie tanie - banki komercyjne i spółdzielcze uczestniczące w realizacji programów gwarancyjnych udzielają kredytów bankowych z własnych środków i na własny koszt. Planowane jest wykorzystanie instrumentu gwarancyjnego do finansowania inwestycji przedsiębiorstw polegających na instalacji OZE służących wytwarzaniu energii przeznaczonej na uruchomienie, utrzymanie lub rozwój działalności produkcyjnej/usługowej, w tym realizacji inwestycji zasilanych energią wytwarzaną przy pomocy OZE.

Wsparcie kierowane do przedsiębiorców powinno zapewnić preferencyjne traktowanie MŚP w porównaniu do pozostałych przedsiębiorstw.

W przypadku projektów z zakresu efektywności energetycznej (wraz z instalacją urządzeń OZE oraz wymianą/modernizacją źródeł ciepła) należy zbadać, czy specyfika danego projektu (wysokość jego kosztów inwestycyjnych i potencjał do generowania oszczędności kosztów energii) pozwala na zastosowanie instrumentu zwrotnego w postaci IF połączonego z dotacją.

Obszary rekomendowane do analizy w tym zakresie to poprawa efektywności energetycznej budynków mieszkalnych (w tym należących do podmiotów publicznych), w tym wielorodzinnych (np. spółdzielni

mieszkaniowych) i modernizacji oświetlenia ulicznego na energooszczędne. Zastosowanie rozwiązania mieszanego jest uzależnione od tego, czy wygenerowane w ramach projektu oszczędności kosztów energii będą na tyle wysokie, żeby pokryć środki wydatkowane na etapie inwestycyjnym. Sytuacja braku odpowiedniego poziomu oszczędności może wynikać z faktu zastosowania rozwiązań z zakresu efektywności energetycznej, w których koszt instalacji jest wysoki. Rekomendowane do wsparcia dotacją są też budynki zabytkowe.

W przypadku zastosowania rozwiązania mieszanego, część zwrotna mogłaby podlegać częściowemu umorzeniu pod warunkiem osiągnięcia i zachowania odpowiedniego efektu energetycznego.

Mając powyższe na uwadze, należy pamiętać, że dotychczasowe doświadczenia w realizacji projektów z zakresu efektywności energetycznej wskazują, że formułą w największym stopniu gwarantującą zachowanie efektu energetycznego jest partnerstwo publiczno-prywatne – PPP/ESCO¹⁶¹.

Wiele przedsiębiorstw ciepłowniczych ma utrudniony dostęp do środków publicznych ze względu na brak spełniania kryterium efektywnego systemu ciepłowniczego, dlatego w tym obszarze zasadna będzie dotacja lub instrument mieszany uwzględniający możliwość częściowego umorzenia w przypadku osiągnięcia i zachowania odpowiedniego efektu energetycznego.

Z uwagi na duże prawdopodobieństwo występowania luki finansowej w obszarze OZE rekomenduje się wykorzystanie IF. Jednocześnie należy zauważyć, że w przypadku rodzajów OZE, w których nie zostanie zdiagnozowana luka finansowa, zostanie zaproponowane wsparcie w formie dotacyjnej, zwłaszcza w odniesieniu do rodzajów OZE, gdzie brakuje systemów wsparcia operacyjnego lub gdy technologia OZE jest niewystarczająco dojrzała, co oznacza, że jest dużo droższa. W przypadku źródeł zawodowych, wielkoskalowych, należy mieć na uwadze, iż istnieje dla nich dedykowany system wsparcia w postaci aukcji OZE (w ramach tego systemu wsparcia instalacje, które wygrają poszczególne aukcje, mają zagwarantowany poziom sprzedaży energii elektrycznej na okres 15 lat).

W odniesieniu do mikroinstalacji zasadne wydaje się wykorzystanie zarówno instrumentów zwrotnych, jak i dotacji, w zależności od konkretnego przypadku.

Na potrzebę kontynuowania wspierania OZE w formie zwrotnej wskazują m.in. m.in. dojrzałość technologii OZE (przekłada się ona na spadające koszty inwestycyjne oraz wydajność instalacji OZE).

Wsparcie przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych będzie realizowane w formie mieszanej we współpracy z bankami kredytującymi. Celem działania planowanego do realizacji w ramach FENG ze środków CP 2 będzie wspieranie transformacji

¹⁶¹ W celu zagwarantowania trwałości efektu energetycznego konieczne jest zastosowanie podejścia polegającego na tym, że kompleksową odpowiedzialność za uzyskanie efektu energetycznego projektu weźmie wyspecjalizowany podmiot zajmujący się na co dzień systemami zarządzania energią, a nie użytkownik danego obiektu. Najbardziej skuteczną formą współpracy w tym zakresie jest współpraca w oparciu o umowę EPC (ang. – skrót od energy performance contract). Założenia EPC oznaczają, że wypłata wynagrodzenia dla wykonawcy inwestycji jest uzależniona od tego, czy planowany efekt energetyczny jest rzeczywiście osiągany w poszczególnych latach po zakończeniu prac. W oparciu o umowę EPC współpraca może być realizowana poprzez formułę PPP/ESCO.

przedsiębiorstw w zakresie efektywności energetycznej poprzez wprowadzanie nowych lub ulepszonych dla przedsiębiorstwa produktów, usług lub procesów, które umożliwią znaczącą redukcję zużycia energii. Obszarem w ramach CP 2, w którym zasadne jest zastosowanie dotacji jako formy finansowania są projekty badawcze, w tym realizowane z wykorzystaniem tzw. innowacyjnych zamówień publicznych, a w szczególności zamówienia przedkomercyjne (PCP), czy też partnerstw innowacyjnych. Pozwalają one stymulować wybrane, określone sektory gospodarki, oraz nadawać tym sektorom odpowiednie kierunki rozwoju. Finansowanie przedsięwzięć badawczych poprzez innowacyjne zamówienia publiczne pozwoli na finansowanie projektów, w ramach których, w odpowiedzi na konkretną potrzebę związaną np. z poprawą efektywności energetycznej lub określony przez podmiot publiczny cel, opracowane zostaną rozwiązania o parametrach dotychczas niedostępnych na rynku. W modelu tym publiczny zamawiający kreuje nowy, lub stymuluje istniejący rynek dla nowatorskich produktów. W ramach innowacyjnych zamówień publicznych finansowane będą prace B+R prowadzące do uruchomienia technologii w skali 1:1, czyli w pełni działającego w skali 1:1 demonstratora technologii.

Instrument dotacyjny jest zasadny w obszarze budowy lub przebudowy sieci umożliwiających odbiór energii z OZE, budowy i modernizacji inteligentnych sieci elektroenergetycznych i gazowych, a także budowy lub rozbudowy magazynów gazu lub energii elektrycznej.

W obszarze ochrony środowiska przeważnie będzie stosowana dotacja. Podmiotami realizującymi projekty w tym obszarze są na ogół instytucje publiczne, a efekt działań nie służy bezpośrednio prowadzeniu działalności gospodarczej. Działania np. w przypadku adaptacji do zmian klimatu nie są inwestycjami generującymi przychód, ponieważ sensem tych przedsięwzięć są korzyści środowiskowe. Jeśli w wyniku realizacji projektów powstaje jakaś infrastruktura, ma ona charakter publiczny (ogólnodostępny), a za jej użytkowanie nie pobiera się opłat.

Takimi obszarami są np.: działania adaptacyjne do zmian klimatu na terenach zurbanizowanych, opracowanie planów adaptacyjnych; budowa, przebudowa lub remont urządzeń wodnych i infrastruktury towarzyszącej służących zmniejszeniu skutków powodzi lub suszy; wspieranie małej retencji; rozwijanie systemów ratownictwa (zakup sprzętu do prowadzenia akcji ratowniczych) i usuwania skutków zjawisk katastrofalnych; rekultywacja, w tym remediacja, terenów zdegradowanych, czy działania w obszarze różnorodności biologicznej.

Również działania w zakresie gospodarki wodno-ściekowej (oczyszczalnie, sieci kanalizacji i wodociągowe, osady ściekowe) w ramach KPOŚK, jak również kompleksowe inwestycje z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi zgodnie z hierarchią sposobów postępowania z odpadami, kwalifikują się raczej do dotacji.

W obszarze recyklingu odpadów widać pewien potencjał stosowania finansowania zwrotnego, jednak należy pamiętać, że instrument wsparcia powinien zachęcać beneficjentów do rozwijania działań w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, a nie ograniczać projekty do niezbędnego minimum.

Niewielki potencjał zastosowania wsparcia zwrotnego dostrzec można w obszarze transportu w CP2 i CP3. Zaznaczyć trzeba jednak, że decyzja w tej sprawie musi być potwierdzona wynikami badania ex-ante.

Transport w miastach to na ogół usługi nieopłacalne rynkowo. Nie generują zysku lub zysk jest bardzo niski, a pokrycie strat rozliczane jest w ramach rekompensaty z tytułu świadczenia usług publicznych. Ponadto sytuacja finansowa miast wynikająca z epidemii COVID-19 pogorszyła się, jeżeli chodzi o utrzymanie transportu. Dlatego też zastosowanie wsparcia zwrotnego mogłoby opóźnić przeprowadzenie ważnych inwestycji, opóźnić rozwój (wdrażanie) niskoemisyjnych form transportu i wpłynąć na osiągnięcie celów obniżania emisyjności transportu w miastach. Dlatego dla większości działań w transporcie rekomendowana będzie dotacja. Ewentualne wsparcie zwrotne mogłoby być zastosowane dla projektów budowy i modernizacji infrastruktury przez zarządy portów morskich. Pozostałe obszary transportu, w tym bezpieczeństwo transportu lotniczego, transport drogowy, kolejowy, śródlądowy, intermodalny poza sieciami TEN-T, a także cyfryzacja tego sektora kwalifikują się do dotacji.

W obszarze dedykowanym społeczeństwu (CP4) również jest bardzo mały potencjał do zastosowania instrumentów zwrotnych.

Projekty planowane do realizacji w ramach CP4 trudno byłoby skomercjalizować. Dlatego inwestycje w infrastrukturę edukacyjną czy szkolnictwa wyższego, infrastrukturę społeczną, powiązaną z procesem integracji społecznej kwalifikują się do wsparcia dotacyjnego. Również w sektorze zdrowia nie przewiduje się realizacji inwestycji nastawionych na osiągnięcie zysku, tym bardziej, że na tym sektorze bardzo boleśnie odbiły się skutki COVID-19. W obszarze zdrowia inwestycje będą nastawione na realizację zadań publicznych, a ich celem będzie poprawa dostępności mieszkańców do wysokiej jakości usług zdrowotnych oraz wzmacnianie odporności i skuteczności systemu ochrony zdrowia.

W obszarze kultury także nie przewiduje się realizacji inwestycji nastawionych na osiągnięcie zysku. W tym obszarze inwestycje będą przede wszystkim realizować zadania publiczne o charakterze niekomercyjnym, promujących zachowanie i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz poprawiających dostęp do usług społecznych w zakresie kultury, dlatego tu też zasadna jest dotacja.

Działania w ramach CP4 w turystyce będą realizowane głównie przez podmioty publiczne, zaś projekty będą dotyczyły głównie turystycznych szlaków tematycznych, turystycznych szlaków rodzajowych (np. kajakowych, rowerowych) i innych produktów turystycznych (odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych). Inwestycje w publiczną, ogólnodostępną infrastrukturę staną się fundamentem dla rozwoju MSP prowadzących działalność w branży turystycznej. Działalność tych firm może zostać wsparta w ramach CP1, w tym także w formie instrumentów finansowych.

Obszar zastosowania wsparcia zwrotnego lub częściowo zwrotnego jest możliwy przy wsparciu samozatrudnienia (np. pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej). Udzielanie dotacji na podjęcie działalności gospodarczej zostanie ograniczone tylko do grup znajdujących się w najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy.

Kolejnym przykładowym obszarem, gdzie zostanie zastosowane wsparcie zwrotne lub bezzwrotne to kształcenie osób dorosłych (w postaci np. pożyczki z dotacją w postaci umorzenia części kapitału). Wsparcie to kierowane jest do osób, które widzą potrzebę samodzielnego doksztalcania się i mają warunki finansowe

do zaciągnięcia pożyczki. Dodatkowo doświadczenie okresu programowania 2014-2020 pokazały, że istnieje duże zainteresowanie i popyt na pożyczki na ten cel.

Potencjał zastosowania wsparcia zwrotnego (np. w postaci pożyczek) widać też w obszarze przedsiębiorstw ekonomii społecznej, tym bardziej, że było już ono stosowane w poprzednich perspektywach. Dotacja mogłaby być stosowana przy tworzeniu miejsc pracy. Z pewnością dotacja musi być zastosowana w obszarze aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz osób biernych zawodowo, jak również w obszarze wsparcia na rzecz osób z niepełnosprawnościami. Planowane jest również wykorzystanie instrumentów zwrotnych na wsparcie przedsiębiorców w zakresie poprawy dostępności prowadzonej przez nich działalności gospodarczej. Dostęp do finansowania zwrotnego na preferencyjnych warunkach pomoże dostosować się przedsiębiorcom do wymogów prawa w obszarze dostępności.

Jedynym obszarem w **CP5**, który kwalifikuje się do wsparcia zwrotnego jest rewitalizacja. Już dotychczasowa praktyka pokazuje, że projekty rewitalizacyjne zawierają istotny komponent o charakterze komercyjnym. Pojemne pojęcie rewitalizacja pozwala na zidentyfikowanie stosunkowo dużej grupy potencjalnych projektów, które po realizacji mają potencjał do spłaty pożyczki. Zastosowanie wsparcia zwrotnego (np. IF z umorzeniem) może pozwolić na zapewnienie środków finansowych na tego typu projekty oraz przyciągać sektor prywatny do ich realizacji. Dotacje byłyby uzasadnione w przypadku projektów z dominującym wymiarem społecznym, obejmujące budynki użyteczności publicznej czy uwzględniające ochronę dziedzictwa narodowego. Część projektów rewitalizacyjnych (np. obiekty zabytkowe, objęte ochroną konserwatorską, zdegradowane działalnością przemysłową lub górniczą, obiekty użyteczności publicznej) nie generuje przychodów, co uniemożliwia zastosowanie IF.

Demarkacja pomiędzy formami wsparcia

Istotną częścią opisu form wsparcia jest wskazanie demarkacji pomiędzy instrumentami zwrotnymi a grantowymi. Ma to ogromne znaczenie, by zapobiec wypieraniu instrumentów zwrotnych przez dotacje. Ważne jest zachowanie takiego samego podejścia dla podobnych typów projektów. W celu określenia ostatecznej formy wsparcia w poszczególnych programach, przeprowadzone będą analizy ex-ante, jednak należy zachować spójność w stosowaniu wybranych form wsparcia. Uzasadnieniem do zmiany, zastosowania bardziej korzystnego podejścia, np. dotacji w miejsce instrumentu zwrotnego lub mieszanego, może być szczególna sytuacja danego regionu, spowodowana konkretnymi trudnościami (wysoka stopa bezrobocia, klęska żywiołowa, katastrofa naturalna, zapaść gospodarcza regionu), jednakże dopuszczenie korzystniejszych form wsparcia nie może powodować zjawiska przenoszenia siedzib podmiotów chcących uzyskać wsparcie dotacyjne do innych regionów.

W badaniach ex-ante należy też porównywać formę wsparcia z instrumentów spoza polityki spójności (np. środki krajowe) na ten sam obszar (np. na efektywność energetyczną). Chodzi o to, by nie wprowadzać na

rynek bardziej korzystnych form wsparcia w ramach polityki spójności niż funkcjonujące od lat na polskim rynku.

Jeśli chodzi o rozróżnienie, kiedy zasadne jest stosowanie form zwrotnych i dotacji, to można w tym miejscu dokonać charakterystyki obu instrumentów.

Za zastosowaniem dotacji przemawiają następujące argumenty:

- podmiotami realizującymi projekty są instytucje publiczne,
- działalność beneficjentów nie ma charakteru gospodarczego,
- zazwyczaj finansowana infrastruktura nie służy bezpośrednio prowadzeniu działalności gospodarczej,
- przewiduje się finansowanie inwestycji o niepewnej lub niskiej stopie zwrotu (np. w przypadku adaptacji do zmian klimatu),
- projekt charakteryzuje się niską opłacalnością finansową, ale za jego realizacją przemawiają inne względy, np. środowiskowe, społeczne,
- wspierane inwestycje nie generują przychodów,
- wytworzona infrastruktura ma charakter publiczny (ogólnodostępny), a za jej użytkowanie nie pobiera się opłat,
- w przypadku zastosowania zwrotnego dofinansowania projekty nie doszłyby do skutku ze względu na potencjalne niewielkie zainteresowanie wśród odbiorców,
- jedyną zachętą do realizacji takich projektów jest zastosowanie bezzwrotnego wsparcia
- ewentualny zwrot z inwestycji byłby osiągnięty w bardzo długim okresie,
- zastosowanie wsparcia zwrotnego do tego danego projektów spowoduje wzrost ceny usług dla ludności,
- dla osiągnięcia oczekiwanych celów działań konieczny jest silny efekt zachęty do realizacji trudnych innowacyjnych rozwiązań z zakresu m.in. GOZ, robotyzacji, szczególnie na obszarach słabszych gospodarczo,
- realizacja projektu wiąże się z potrzebą dostosowania do wymogów środowiskowych lub standardów jakości,
- „niebankowalność” inwestycji, brak możliwości pozyskania wsparcia komercyjnego,
- brak potencjału komercyjnego projektów,
- brak możliwości pozyskania kapitału prywatnego,
- brak możliwości pozyskania kapitału prywatnego na rozwój na wczesnym, koncepcyjnym etapie rozwoju pomysłu biznesowego,
- finansowanie bezzwrotne (dotacja, grant, bon) działa jako zachęta do podnoszenia innowacyjności,

- ryzyko zakończenia prac całkowitym niepowodzeniem i wystąpienia „kosztów utopionych”, nie do odzyskania z punktu widzenia przedsiębiorcy i potencjalnych zewnętrznych podmiotów finansujących,
- zbyt wysokie koszty obsługi instrumentu zwrotnego wobec potencjału projektów,
- brak pośredników finansowych.

Za zastosowaniem instrumentu finansowego przemawiają następujące argumenty:

- wdrożenie danego rozwiązania jest potencjalnie dochodowe, np. wdrożenie wyników prac B+R,
- istnienie luki w finansowaniu danego obszaru oraz wysoki potencjał projektowy,
- możliwość podjęcia ryzyka finansowego, zwłaszcza w przypadku dojrzałej fazy rozwoju firmy,
- potencjalna wysoka stopa zwrotu z projektu,
- instrument finansowy np. z niewielkim umorzeniem jest wystarczającym impulsem do podjęcia inwestycji,
- projekty dotyczące prostszych inwestycji (np. wymiana sprzętu, nowe oprogramowanie dotyczące tylko wymiany niewielkim ryzykiem a jednocześnie charakteryzują się szybkim przełożeniem na zwrot z inwestycji lub wygenerowaniem oszczędności (zmniejszenie kosztów),
- wyższa jakość projektów finansowanych ze środków IF niż grantów (inwestycje lepiej przemyślane),
- mniejsze obciążenie administracyjne wsparcia zwrotnego niż w przypadku dotacji (istotną barierę stanowią wymogi dotyczące sporządzania wniosków oraz liczby obowiązkowych załączników - proces aplikowania o środki zwrotne musi być prostszy niż proces aplikowania o dotację),
- doświadczenie potwierdzające zasadność wsparcia zwrotnego,
- projekty finansowo wykonalne,
- efektywność projektu, oszczędność wydatkowania środków, projekt dotyczy wydatków niezbędnych,
- dojrzałość technologii, która przekłada się na spadające koszty inwestycyjne oraz wydajność instalacji OZE - dotacja dla danego obszaru (np. OZE) mogłaby spowodować wręcz wzrost cen towarów i usług na rynku.

Instrumenty mieszane powinny odzwierciedlać zarówno ryzyka jak i korzyści charakterystyczne dla obu form i uzasadniające dany komponent wsparcia i jego skalę w wartości dofinansowania.

Jeśli chodzi o demarkację stosowania zwrotnych form wsparcia pomiędzy poziomem krajowym a regionalnym, decyzje co do przeprowadzania analiz ex-ante, dedykowania odpowiednich środków na wsparcie w formule zwrotnej oraz wybór podmiotu wdrażającego instrumenty będzie powiązana z każdym programem. Decyzje te będą podejmować instytucje zarządzające. Koordynacja co do kwestii zapobiegania kanibalizacji instrumentów pomiędzy programami powinna być zapewniona na poziomie UP.

Poziom uproszczeń

Jak wskazano w rozporządzeniu ogólnym, w okresie 2021–2027 instrumenty finansowe mają być głównym mechanizmem realizacji inwestycji przynoszących dochody lub dających oszczędności kosztów. Rozporządzenie podkreśla, że zasady korzystania z nich zostały ulepszone i zaktualizowane w celu zapewnienia lepszego i łatwiejszego wdrożenia, jak również szybszego powstawania instrumentów w nowej perspektywie. Zgodnie z rozporządzeniem, instrumenty finansowe zostaną lepiej zintegrowane od samego początku z procesem programowania i realizacji, a ocena ex-ante zostanie odpowiednio udoskonalona. Proponuje się też elastyczne podejście do łączenia dotacji z IF oraz uproszczenie zasad płatności, przy czym proponuje się utrzymanie związku między płatnościami na rzecz instrumentów finansowych a odpowiadającymi im wypłatami na rzecz ostatecznych odbiorców. Nie będzie dodatkowej odrębnej sprawozdawczości w przypadku IF, ponieważ są one włączane do tego samego systemu sprawozdawczego, co wszystkie inne formy finansowania.

Dodatkowe uproszczenia w obszarze IF przewidują, że:

- połączenia różnych funduszy oraz instrumentów i dotacji – zostały skodyfikowane w formie prostych zasad,
- przestaną obowiązywać szczególne zasady dotyczące inwestycji przynoszących dochody,
- nie będzie procedur dla dużych projektów (zamiast tego komitet monitorujący będzie nadzorował projekty strategiczne),
- finansowanie zostanie uproszczone, na przykład poprzez podejście oparte na pieczęci doskonałości.

Aby uniknąć marnowania dotacji, wzmocniono też przepisy dotyczące przenoszenia przedsiębiorstw.

Komplementarność IF z innymi źródłami

Instrumenty zwrotne, przewidziane w polityce spójności są komplementarne do różnych instrumentów, obecnych na rynku. Poniżej przedstawiono przykładowe źródła finansowania, które mogą stanowić alternatywę dla wsparcia różnorodnych przedsięwzięć.

- Fundusz Termomodernizacji i Remontów, prowadzony przez BGK - jest to pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe. Formy pomocy to: premia termomodernizacyjna, premia remontowa, premia kompensacyjna.
- Program STOP SMOG prowadzony przez Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) - program dla gmin położonych na obszarze, gdzie obowiązuje tzw. uchwała antysmogowa, na wsparcie likwidacji lub wymiany źródeł ciepła na niskoemisyjne oraz

termomodernizacji w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych osób najmniej zamożnych. Dotacja ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów.

- Grant rządowy - program wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla gospodarki polskiej na lata 2011-2030. Jest to instrument wsparcia dla przedsiębiorców planujących rozpoczęcie działalności w Polsce oraz już funkcjonujących w kraju.
- Horyzont Europa - głównym celem programu Horyzont Europa jest finansowanie przełomowych badań naukowych i innowacji realizowanych przez międzynarodowe konsorcja.
- Program LIFE, to jedyny instrument finansowy Unii Europejskiej poświęcony wyłącznie współfinansowaniu projektów z dziedziny ochrony środowiska i klimatu.
- Środki norweskie i EOG - bezzwrotna pomoc finansowa dla Polski w postaci dwóch instrumentów pod nazwą: Mechanizm Finansowy EOG oraz Norweski Mechanizm Finansowy (potocznie znanych jako fundusze norweskie), pochodzi z trzech krajów EFTA (Europejskiego Stowarzyszenie Wolnego Handlu), będących zarazem członkami EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), tj. Norwegii, Islandii i Liechtensteinu.
- Wsparcie w formie instrumentów finansowych i grantów będzie również oferowane ze środków Krajowego Planu Odbudowy (np. na rzecz branży turystycznej). Przeprowadzone przez IZ badania możliwości zastosowania instrumentów finansowych (ocena ex ante) w ramach perspektywy finansowej UE 2021-2027 pozwolą na zapewnienie komplementarności finansowania inwestycji z tym źródłem finansowania.

11. Wykorzystanie formuły partnerstwa publiczno-prywatnego

W trakcie realizacji programów w ramach UP, rekomenduje się instytucjom systemu wdrażania stosowanie formuły PPP przy realizacji projektów inwestycyjnych.

Podstawową zaletą formuły PPP jest jej kompleksowość. Partner prywatny (czyli wykonawca wybrany zgodnie z określonymi procedurami) odpowiada nie tylko za projektowanie budowę i finansowanie (w całości lub w części) inwestycji, ale również za późniejsze zarządzanie infrastrukturą, za co otrzymuje wynagrodzenie. Partner prywatny, dążąc do maksymalizacji swoich przychodów, dąży jednocześnie do optymalizacji kosztów operacyjnych, przy zachowaniu umówionej jakości usług. Mając powyższe na uwadze, realizację projektu w formule PPP należy traktować jako równorzędną formule tradycyjnej, a w przypadku niektórych sektorów (np. efektywności energetycznej), jako zalecaną. Doświadczenia z realizacji projektów PPP z poprzednich perspektyw finansowych są pozytywne, dlatego ta ścieżka realizacji projektu

będzie propagowana w kolejnych latach. Inwestycje tego typu zostały z sukcesem zrealizowane m.in. w sektorach: gospodarki odpadami, efektywności energetycznej¹⁶² oraz telekomunikacji.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego pełni rolę centralnej jednostki koordynująco-zarządzającej PPP w Polsce. W ramach swoich zadań m.in. świadczy wsparcie doradcze dla instytucji systemu wdrażania PS zarówno na etapie przygotowania, jak i wdrażania programów.

12. System instytucji zaangażowanych w realizację umowy partnerstwa

W perspektywie 2021-2027 utrzymany zostanie obecny system zarządzania na poziomie krajowym i na poziomie regionalnym. W systemie wdrażania programów objętych UP będą funkcjonować instytucje poziomu zarządzania i kontroli oraz audytu/kontroli: instytucja koordynująca na poziomie UP; instytucje zarządzające; instytucje pośredniczące, wdrażające; instytucja audytowa; instytucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE. Dodatkowo, wprowadzona zostanie kategoria instytucji odpowiedzialnych za spełnienie warunków podstawowych. W uzasadnionych przypadkach utrzymana zostanie funkcja instytucji wdrażającej.

Instytucje koordynujące na poziomie UP

Za koordynację na poziomie UP odpowiedzialny jest minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego pełniący funkcję państwa członkowskiego w rozumieniu rozporządzenia ogólnego, z zastrzeżeniem wiodącej roli:

- ministra właściwego do spraw rybołówstwa w zakresie EFMRA;
- ministra właściwego do spraw wewnętrznych w zakresie Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz;
- ministra właściwego do spraw pracy w zakresie działań dotyczących komponentu „Zatrudnienie i innowacje społeczne”,
- ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego w zakresie programowania działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie deprywacji materialnej przez udzielanie pomocy żywnościowej lub podstawowej pomocy materialnej osobom najbardziej potrzebującym oraz z zastrzeżeniem kompetencji właściwych Radzie Ministrów.

¹⁶² W celu zagwarantowania trwałości efektu energetycznego w tego typu projektach, konieczne jest zastosowanie podejścia polegającego na tym, że kompleksową odpowiedzialność za uzyskanie efektu weźmie wyspecjalizowany podmiot zajmujący się na co dzień systemami zarządzania energią, a nie użytkownik danego obiektu. Najbardziej skuteczną formą współpracy w tym zakresie jest współpraca w oparciu o umowę EPC (ang. – skrót od energy performance contract). Założenia EPC oznaczają, że wypłata wynagrodzenia dla wykonawcy inwestycji jest uzależniona od tego, czy planowany efekt energetyczny jest rzeczywiście osiągnięty w poszczególnych latach po zakończeniu prac. W oparciu o umowę EPC współpraca może być realizowana poprzez model PPP oraz model ESCO (ang. – skrót od energy saving company). Model PPP/ESCO gwarantuje uzyskanie rzeczywistych efektów, wysokiej jakości usług, optymalizacji kosztów oraz ochronę środków publicznych na wypadek błędów projektowych lub wykonawczych.

Wskazani ministrowie pełnią wiodącą rolę w koordynacji w zakresie programowania działań. Powyższe oznacza, że wskazani ministrowie są odpowiedzialni za przygotowanie właściwych programów lub ich części, wdrażających wskazane fundusze, komponenty funduszy i instrumenty.

Instytucje koordynujące na poziomie UP odpowiadają za właściwą realizację celów UP. Wyróżnia się: (1) instytucję koordynującą ds. strategicznych; (2) instytucję koordynującą zarządczą ds. wdrożeniowych; (3) instytucję koordynującą ds. RP; (4) instytucję koordynującą ds. EFS+ oraz (5) instytucję koordynującą ds. informacji i promocji.

Minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego w związku z powyższą kompetencją w szczególności koordynuje programowanie i negocjacje dokumentów programowych na lata 2021-2027: UP i programów, zapewnia przygotowanie ram prawnych oraz wydaje wytyczne w zakresie programów polityki spójności na lata 2021-2027, koordynuje realizację UP (z zastrzeżeniem wiodącej roli ww. ministrów), RP oraz interwencje współfinansowane z EFS+.

Instytucje zarządzające

Za przygotowanie programów realizujących UP oraz sprawne i efektywne funkcjonowanie systemów zarządzania i kontroli programów odpowiedzialne są instytucje zarządzające (IZ). Rolę IZ dla programów krajowych pełni minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego, z zastrzeżeniem programu współfinansowanego z EFMR, dla którego rolę IZ pełni minister właściwy do spraw rybołówstwa oraz programu dotyczącego pomocy żywnościowej współfinansowanego ze środków EFS+, dla którego rolę IZ pełni minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego¹⁶³, a w przypadku wielofunduszowych (zintegrowanych) RP rolę IZ pełnią zarządy województw. IZ w ramach programów krajowych lub regionalnych odpowiada za całokształt zagadnień związanych z zarządzaniem programem, w zakresie określonym przepisami art. 72 projektu rozporządzenia ogólnego, zgodnie z zasadami należytego zarządzania finansowego.

Poza funkcjami związanymi z zarządzaniem, monitorowaniem, ewaluacją i kontrolą, IZ powierzone zostały zadania w zakresie księgowania wydatków, zgodnie z przepisami art. 76 projektu rozporządzenia ogólnego. Zadania te instytucja zarządzająca może wykonywać sama lub powierzyć je innemu organowi.

Mając na względzie, że w perspektywie finansowej 2014-2020 dla Programu Operacyjnego Rybactwo i Morze 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Pomoc Żywnościowa 2014-2020, zadania w zakresie rachunkowości były realizowane przez resort właściwy ds. finansów publicznych (pełniący funkcję Instytucji Certyfikującej), zadania te nadal będą realizowane przez ten resort.

Zgodnie z art. 73 rozporządzenia ogólnego IZ, w procedurze wyboru operacji do objęcia wsparciem, zobowiązana jest stosować kryteria i procedury, które są niedyskryminacyjne, przejrzyste, zapewniają dostępność dla osób z niepełnosprawnościami i równouprawnienie płci oraz z uwzględniają Kartę praw podstawowych Unii Europejskiej, jak również zasadę zrównoważonego rozwoju oraz unijną politykę w

¹⁶³ Zgodnie z planowaną nowelizacją ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

dziedzinie środowiska. Lepszemu wdrożeniu zasady niedyskryminacji służyć będą Wytyczne w zakresie realizacji zasad równościowych w ramach funduszy unijnych na lata 2021-2027.

Instytucje pośredniczące

Zgodnie z art. 71 ust. 3 rozporządzenia ogólnego IZ może wyznaczyć jedną lub większą liczbę instytucji pośredniczących do pełnienia niektórych zadań na jej odpowiedzialność. Uzgodnienia pomiędzy instytucją zarządzającą i instytucjami pośredniczącymi są ujęte na piśmie.

Instytucje wdrażające

Mając na względzie efektywność i zapewnienie sprawnego systemu wdrażania, przewiduje się możliwość delegowania przez instytucję pośredniczącą części zadań związanych z realizacją programu (na poziomie działania) jednej albo większej liczbie instytucji wdrażających. Analizując bieżące doświadczenia z realizacji programów w perspektywie 2014-2020, zakłada się, w przypadku programów krajowych możliwe spłaszczenie struktury zarządzania. Niemniej w przypadkach, w których dotychczasowa struktura się sprawdziła i ma uzasadnienie, podejście będzie kontynuowane z uwzględnieniem specyfiki danego programu. W sytuacjach, w których zakres interwencji to uzasadnia możliwe jest również powołanie nowych IW.

Instytucja audytowa

IA powoływana jest zgodnie z art. 71 rozporządzenia ogólnego. Podobnie jak w perspektywie 2014-2020 rola instytucji audytowej dla wszystkich KP i RP polityki spójności zostanie powierzona Szefowi Krajowej Administracji Skarbowej, który sprawuje swoją funkcję przy pomocy komórki organizacyjnej urzędu obsługującego ministra właściwego ds. finansów publicznych oraz izb administracji skarbowej.

Instytucja odpowiedzialna za otrzymywanie płatności z KE

Instytucją odpowiedzialną za otrzymywanie płatności z KE jest minister właściwy do spraw finansów publicznych. Środki przekazywane są przez KE jako zaliczki oraz płatności okresowe i płatność końcowa i przekazywane na finansowanie projektów.

Minister właściwy do spraw finansów publicznych, w zakresie skali i warunków finansowania RP, uzgadnia projekt kontraktu programowego z ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego.

Instytucja odpowiedzialna za spełnienie warunku

W perspektywie finansowej 2021-2027 zmienia się charakter warunkowości. Spełnienie warunków podstawowych, zarówno horyzontalnych (załącznik III do rozporządzenia ogólnego) jak również tematycznych (załącznik IV do rozporządzenia ogólnego) ma charakter ciągły i jest zapewniane w trakcie trwania całej perspektywy finansowej. Za spełnienie warunków odpowiedzialnych jest szereg instytucji: organów administracji rządowej (ministrowie właściwi w sprawach obszarów objętych warunkiem, inne podmioty administracji rządowej, jak np. Rządowe centrum bezpieczeństwa) lub samorządowej (zarządy województw w zakresie warunków spełnianych na poziomie regionalnym).

13. Koordynacja

Powierzenie ministrowi właściwemu do spraw rozwoju regionalnego kompetencji:

- w zakresie przygotowania Umowy Partnerstwa oraz
- opiniowania wszystkich programów realizujących UP oraz ich zmian pod kątem zgodności z UP,
- a także w zakresie negocjacji programów krajowych (i koordynacji negocjacji programów regionalnych) realizujących UP, jak również
- w zakresie przygotowania ram prawnych oraz
- wydania wytycznych w zakresie programów polityki spójności na lata 2021-2027

jest kluczowym instrumentem zapewniającym spójny i komplementarny system dokumentów programowych na lata 2021-2027 oraz mechanizmów i zasad ich wdrażania. Ponadto, pełnienie przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego funkcji strategicznej w odniesieniu do polityki rozwoju umożliwia koordynację interwencji rozwojowych podejmowanych przy wykorzystaniu różnych źródeł finansowania. Przede wszystkim dotyczy to przygotowania i wdrożenia KPO finansowanego ze środków Instrumentu na rzecz Odbudowy i Odporności (Recovery and Resilience Facility). Do koordynacji KPO zostaną wykorzystane te same mechanizmy, które są wykorzystywane do koordynacji UP.

Koordynacja na poziomie UP jest realizowana w dwóch podstawowych wymiarach: strategicznym i zarządczym.

Koordynacja strategiczna na poziomie UP

Koordynacja strategiczna na poziomie UP jest zorientowana na zapewnienie właściwej realizacji celów UP i polega w szczególności na:

- reprezentowaniu Rzeczypospolitej Polskiej w kontaktach z KE w zakresie związanym z realizacją UP;
- przygotowaniu pakietu dokumentów programowych na lata 2021-2027;
- negocjacjach pakietu dokumentów programowych na lata 2021-2027;
- osiąganiu celów UP, celów polityki i związanych z nimi wskaźników;
- zapewnieniu koordynacji RP, w tym w obszarze komplementarności z programami krajowymi;
- zapewnieniu koordynacji interwencji współfinansowanej z EFS+, w tym zapewnieniu wspólnych standardów dla interwencji podejmowanych w ramach EFS+ na poziomie regionalnym;
- zapewnieniu koordynacji między funduszami oraz w ramach funduszy;
- ukierunkowaniu programów na realizację celów SOR oraz realizację zasad EFPS;
- monitorowaniu spójności działań realizujących cele różnych polityk objętych UP;
- monitorowaniu rzeczowym i finansowym wsparcia OSI ze środków polityki spójności, z uwzględnieniem podziału administracyjnego oraz wpływu interwencji (bezpośredniego i pośredniego);
- monitorowaniu spójności działań realizowanych w ramach programów z działaniami realizowanymi w ramach innych instrumentów UE, w tym programów zarządzanych centralnie przez KE;

- podziale zakresów interwencji, określeniu zasad służących osiągnięciu komplementarności interwencji oraz koordynacji wsparcia w różnych programów z politykami krajowymi (np. rynku pracy, zdrowia, integracji społecznej, edukacji, transportu, ochrony środowiska) oraz z KPO;
- monitorowaniu spełnienia warunków podstawowych;
- monitorowaniu warunkowości makroekonomicznej;
- monitorowaniu wskaźników określających oczekiwane rezultaty UP w poszczególnych CP;
- prowadzeniu ewaluacji na poziomie horyzontalnym (UP);
- analizie powiązania interwencji EFSI z realizacją CSR na podstawie m.in. danych wynikających z monitorowania procesu realizacji CSR przez ministra właściwego ds. gospodarki;
- zapewnieniu koordynacji, prowadzeniu i monitorowaniu działań informacyjnych i promocyjnych na poziomie horyzontalnym w odniesieniu do UP oraz w razie potrzeby innych instrumentów UE.

Koordynacja zarządcza na poziomie UP

Koordynacja zarządcza na poziomie UP polega w szczególności na:

- analizie bieżącego stanu realizacji wszystkich programów pod kątem zasady n+;
- analizowaniu i rozwiązywaniu problemów wdrożeniowych na poziomie UP, w tym proponowaniu stosownych uproszczeń;
- analizowaniu potencjału administracyjnego niezbędnego do realizacji celów UP
- wypracowywaniu rozwiązań systemowych w zakresie instrumentów finansowych oraz pomocy publicznej;
- zapewnieniu Centralnego Systemu Teleinformatycznego wspierającego realizację programów;
- zapewnieniu ram prawnych wdrażania programów polityki spójności objętych UP;
- wydawaniu wytycznych dotyczących wdrażania funduszy unijnych, Funduszu Spójności i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji;
- monitorowaniu realizacji programów oraz wydawaniu rekomendacji dotyczących postępu finansowego lub sposobu realizacji programu.

Narzędzia koordynacji strategicznej

Wśród narzędzi koordynacji strategicznej wyróżnia się m.in.:

Komitet ds. Umowy Partnerstwa (KUP)

KUP powoływany jest zgodnie z art. 14l ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju w celu zapewnienia koordynacji i monitorowania realizacji UP, w szczególności programów służących jej realizacji. Przewodniczącym KUP jest minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego. W skład KUP wchodzi przedstawiciele: wszystkich instytucji zarządzających programami służącymi realizacji UP, IK UP w obszarze informacji i promocji, ministrów właściwych ze względu na zakres objęty UP, ministra właściwego do spraw finansów publicznych, ministra właściwego do spraw gospodarki, Prezesa GUS, partnerzy społeczni

i gospodarczy oraz przedstawiciele samorządów wskazani przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego.

KUP podejmuje zasadnicze decyzje odnoszące się do realizacji UP w kwestiach dotyczących koordynacji celów UP oraz celów polityki, koordynacji interwencji polityki spójności z innymi politykami UE i z innymi instrumentami UE, instrumentami krajowymi oraz EBI.

Podkomitet ds. transformacji regionów górniczych

W celu zapewnienia koordynacji i spójności działań w obszarze transformacji regionów górniczych (podejmowanych w ramach I, II, III filaru MST) powołany zostanie w ramach KUP podkomitet do spraw koordynacji finansowania transformacji energetycznej. Podkomitet będzie organem doradczo-koordynacyjnym. Celem jego prac będzie:

- weryfikacja wykorzystania środków ze wszystkich trzech filarów MST i identyfikacja ryzyk i działań zapobiegawczych;
- identyfikowanie źródeł finansowych, aby zapewnić jak najlepszą komplementarność oferowanego wsparcia;
- opiniowanie przebiegu samego procesu transformacji w skali kraju;

Podkomitet w postaci Rady ds. transformacji składać się będzie z przedstawicieli IZ i IP (czyli regionów), resortów zaangażowanych w proces transformacji (resort rozwoju regionalnego, aktywów państwowych, klimatu, środowiska, gospodarki, pracy) oraz partnerów społecznych i gospodarczych tj. związków zawodowych, organizacji przedsiębiorców, reprezentantów spółek energetycznych i wydobywczych włączonych w proces transformacji, kluczowych organizacji pozarządowych: ekologicznych i społecznych zajmujących się transformacją oraz jednostek samorządu terytorialnego z obszarów transformacji.

Podkomitet do spraw zdrowia

Głównym narzędziem koordynacji interwencji podejmowanych w sektorze zdrowia ze środków UE jest Komitet Sterujący do spraw koordynacji wsparcia w sektorze zdrowia. Komitet działa pod przewodnictwem ministra właściwego do spraw zdrowia. W skład Komitetu, poza przedstawicielami tego resortu i jednostek mu podległych, wchodzi w szczególności przedstawiciele ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, ministra właściwego do spraw pracy, ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego, ministra właściwego ds. cyfryzacji oraz przedstawiciele samorządów województw, a także partnerzy reprezentujący tzw. trzeci sektor w zakresie ochrony zdrowia. Warunkiem koniecznym dla podejmowania interwencji w sektorze zdrowia jest ich zgodność z uzgodnionym przez Komitet Sterujący Planem działań. Plan działań zawiera m.in. rekomendacje dla komitetów monitorujących co do trybów i kryteriów wyboru projektów w ramach naborów ogłaszanych w programach krajowych i regionalnych oraz proponowane interwencje realizowane w formie projektów pozakonkursowych. Plan działań wskazuje również odpowiednie uzasadnienie do podjęcia interwencji, czy to w formie planowanego postępowania

konkursowego czy pozakonkursowego. Komitet Sterujący opiera się na mechanizmie gwarantującym zobowiązanie instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie środków unijnych na rzecz systemu ochrony zdrowia do ścisłej i formalnej współpracy z Ministrem Zdrowia, tak aby umożliwić właściwą koordynację inwestycji w obszarze zdrowia, w szczególności przy tak licznych instrumentach wsparcia. Ponadto, Komitet na bieżąco analizuje kwestie związane z ochroną zdrowia, w szczególności pod kątem zapewnienia skuteczności i efektywności podejmowanych interwencji ze środków UE. Skład i formę działania Komitetu Sterującego określają ramy strategiczne dla systemu ochrony zdrowia na lata 2021-2027.

Kontrakt programowy

Kontrakt programowy zgodnie z zapisami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jest mechanizmem uzgodnień pomiędzy rządem, reprezentowanym przez ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego, a samorządem województwa stanowiącym zobowiązanie stron do realizacji zadań w ramach programu służącego realizacji UP. Określa kierunki i warunki dofinansowania RP, w tym przedsięwzięcia priorytetowe realizowane w tym programie. Kontrakt może także określać zasady identyfikacji lub wskazywać przedsięwzięcia istotne w skali kraju zlokalizowane w poszczególnych regionach i finansowane w ramach jednego lub kilku KP. Negocjacje i przyjęcie przez strony kontraktu programowego są warunkiem przygotowanie projektu RP i rozpoczęcia jego negocjacji z KE.

Wspólna Lista Wskaźników Kluczowych

Na poziomie monitorowania rzeczowego, tj. ram wykonania (ustanowionych zgodnie z art. 16 rozporządzenia ogólnego), obowiązuje wspólna dla wszystkich programów krajowych i regionalnych lista wskaźników produktu i rezultatu bezpośredniego, a w przypadku EFS+ również wskaźników rezultatu długoterminowego. Umożliwia ona agregację i porównanie wyników poszczególnych programów w ramach podejmowanych interwencji.

Krajowa Jednostka Ewaluacji

Jednostka, której zadaniem jest ewaluacja wpływu realizacji UP na zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce oraz skuteczności podejmowanych interwencji. Zadaniem jednostki jest również koordynacja procesu ewaluacji polityki spójności w programach.

Dokumenty strategiczne stanowiące ramy dla planowanych interwencji

Dokumenty o charakterze strategicznym o zasięgu krajowym i regionalnym, które dają podstawy do podejmowania skoordynowanych interwencji w ramach różnych programów finansowanych ze środków polityki spójności. Będą to również dokumenty, które powstaną w ramach wykonania warunków podstawowych.

Narzędzia koordynacji zarządczej

Wśród narzędzi koordynacji zarządczej wyróżnia się m.in.:

Międzyresortowy Zespół ds. Funduszy Unii Europejskiej

Na poziomie koordynacji zarządczej minister właściwy ds. rozwoju regionalnego wspomagany jest przez Międzyresortowy Zespół do spraw Funduszy Unii Europejskiej. Ww. Zespół, składa się z przedstawicieli IZ wszystkich programów objętych zakresem UP, resortów zaangażowanych w realizację UP, a także przedstawiciela KPK dla SUE RMB, Prezesa GUS oraz przedstawiciela IK UP w obszarze informacji i promocji. Celem Zespołu jest zapewnienie efektywnego wykorzystania przez Polskę funduszy Unii Europejskiej. Do jego zadań należy w szczególności: monitorowanie postępu realizacji programów, dokonywanie oceny efektywności i skuteczności wykorzystania funduszy europejskich oraz opracowywanie rozwiązań służących zapewnieniu efektywnej ich absorpcji.

Komitet Monitorujący

Zgodnie z art. 38 rozporządzenia ogólnego KM powoływany jest przez IZ w ciągu trzech miesięcy od daty powiadomienia danego państwa członkowskiego o decyzji w sprawie zatwierdzenia programu. Każdy komitet monitorujący zostanie ukształtowany zgodnie z art. 39 rozporządzenia ogólnego. Funkcje komitetu monitorującego, do których należy m.in. zatwierdzanie metodyki i kryteriów wyboru projektów, rozpatrywanie postępów w realizacji programu i osiąganiu celów pośrednich i celów końcowych czy analizowanie kwestii mających wpływ na wyniki programu i środków podjętych w celu zaradzenia tym kwestiom, opisane są w art. 40 rozporządzenia ogólnego.

Centralny System Teleinformatyczny 2021 („CST2021”) będzie:

- (infrastruktura) wykorzystywać rozwiązania chmurowe (co pozwoli zapewnić odpowiednią wydajność aplikacji w okresach wzmożonego wykorzystania) i bazy danych o różnej specyfice (dopasowane do charakteru procesu, który obsługują),
- (architektura) składać się z grupy aplikacji obsługujących procesy:
 - o programowania (aplikacje: Administracja, w tym: eSZOOP)
 - o wyboru projektów do dofinansowania (aplikacja: WOD2021)
 - o rozliczania projektów (aplikacje: SL2021, nowa Baza konkurencyjności: BK2021)
 - o kontroli projektów (aplikacje: eKontrola, Kontrola Krzyżowa)
 - o certyfikacji wydatków (aplikacja: Certyfikacja)
 - o zredukowanego logowania (rozwiązanie typu single sign-on)

Te aplikacje – razem z wybranymi aplikacjami Centralnego systemu teleinformatycznego dla perspektywy 2014-2020 będą tworzyć tzw. ekosystem CST2021.

Dzięki wykorzystaniu nowoczesnych rozwiązań typu *Bussines Intelligence* i wymiany informacji z istniejącymi rejestrami publicznymi system :

- wspiera podejmowanie decyzji na poziomie koordynacyjnym (IK) i zarządczym (IZ, IP);
- zapewnia komplementarność z działaniami podejmowanymi w ramach Krajowego Planu Odbudowy;
- zapewnia efektywną obsługę procesów audytowych;
- redukuje do niezbędnego minimum obciążenia administracyjne zarówno dla beneficjentów jak i instytucji zaangażowanych w realizację programów.

14. Informacja i promocja

W perspektywie finansowej 2021-2027 widoczność działań i efektów PS ma kluczowe znaczenie dla dostrzegania i zrozumienia przez obywateli znaczenia i roli UE, upowszechniania idei integracji europejskiej rozumianej jako przestrzeń do współpracy przy budowaniu silniejszej Europy. KE zwraca uwagę, że komunikacja na temat Funduszy Europejskich jest tak samo ważna, jak ich wdrażanie, sprawozdawczość czy kształtowanie polityki spójności. W latach 2021-2027 realizowane będą działania komunikacyjne dotyczące celów i możliwości finansowania działań z FE oraz na temat wyników programów i projektów PS dopasowanych do potrzeb i oczekiwań konkretnych grup docelowych.

Działania informacyjne i promocyjne będą koncentrować się na dostarczaniu potencjalnym beneficjentom i beneficjentom kompleksowych i dostosowanych do ich potrzeb informacji dotyczących możliwości i zasad realizacji projektów.

Jednocześnie dla utrzymania wysokiego poziomu świadomości na temat osiągnięć polityki spójności oraz roli i znaczenia wsparcia pochodzącego z UE dla realizacji wspólnych celów i priorytetów rozwojowych kraju i UE, w tym korzyści niematerialnych i wartości, które są istotne dla budowania postawy zaufania, prowadzone będą rzetelne działania informacyjno-promocyjne skierowane do ogółu społeczeństwa. Poinformowanie o realizacji projektów dofinansowanych z FE w tym zwłaszcza projektów o znaczeniu strategicznym, zwiększenie widoczności FE i efektów polityki spójności oraz informowanie o ich pozytywnym wpływie na rozwój regionów i życie mieszkańców Polski ma kluczowe znaczenie dla dostrzegania i zrozumienia przez obywateli celów i efektów działań UE, której Polska jest integralną częścią. Jest ono również istotne dla zapewnienia wysokiej świadomości działań rozwojowych kraju, realizowanych z wykorzystaniem Funduszy Europejskich, świadomości znaczenia przynależności do Unii Europejskiej oraz poczucia udziału w kształtowaniu przyszłości Europy.

Działania komunikacyjne prowadzone na temat FE realizowane będą we współpracy wszystkich instytucji w systemie finansowanych z FE. Współpraca dotyczyła będzie w szczególności następujących działań m.in.:

kampanii otwierającej nową perspektywę finansową, systemu informacji (ogólnopolski portal internetowy Fundusze Europejskie, ogólnopolska sieć punktów informacyjnych FE), dużych działań promocyjnych skierowanych do ogółu społeczeństwa, jak również wsparcia i aktywizowania beneficjentów do współpracy przy promocji.

Minister właściwy ds. rozwoju regionalnego będzie koordynował (przez IK UP w obszarze informacji i promocji) działania komunikacyjne realizowane w ramach wszystkich funduszy i programów Umowy Partnerstwa oraz zapewni komplementarność i spójność tych działań. Koordynacja odbywa się w szczególności poprzez:

- opracowanie wytycznych w zakresie informacji i promocji,
- opracowanie horyzontalnej Strategii komunikacji Funduszy Europejskich,
- wyznaczenie na poziomie IK UP w obszarze informacji i promocji osoby odpowiedzialnej za koordynację działań związanych z komunikacją FE w odniesieniu do wszystkich programów (krajowy koordynator ds. komunikacji) – zgodnie z art. 48 rozporządzenia ogólnego.

Opis celów i grup docelowych działań komunikacyjnych polityki spójności, sposób ich wdrażania oraz docelowe wskaźniki rezultatu znajdują się w horyzontalnym dokumencie – Strategia komunikacji Funduszy Europejskich. Za jej realizację będzie odpowiadał minister właściwy ds. rozwoju regionalnego. W oparciu o horyzontalną strategię komunikacji z programami regionalnymi przygotowują spójne z nią strategie komunikacji dla poszczególnych programów uwzględniające ich specyfikę. Strategie programowe będą rozwinięciem i uszczegółowieniem założeń przedstawionych w rozdziale programu poświęconemu komunikacji. Strategie komunikacji dla programów krajowych będą stanowić integralną część horyzontalnej strategii komunikacji.

Działania informacyjno-promocyjne realizowane w perspektywie 2021-2027 będą koordynowane, aby utrzymać wysoką spójność przekazu oraz komplementarność komunikatów i narzędzi. Ścisła współpraca umożliwi spójniejsze i skuteczniejsze informowanie o dokonaniach osiągniętych w ramach polityki spójności w powiązaniu z innymi politykami UE i z innymi instrumentami UE lub programami KE.

Kontynuowane będą prace nad leżącym u podstaw skutecznej komunikacji przygotowaniem dostępnych i prostych w odbiorze dokumentów skierowanych do potencjalnych beneficjentów i beneficjentów, a także materiałów przeznaczonych do komunikacji w mediach, przy użyciu czytelnego i zrozumiałego powszechnie języka.

W celu zapewnienia kompleksowej i dostępnej w jednym miejscu informacji o wszystkich funduszach kontynuowane będzie działanie Sieci Punktów Informacyjnych Funduszy Europejskich (sieć PIFE) oraz Portalu Fundusze Europejskie (zgodnie z art. 46 rozporządzenia ogólnego). Narzędzia te zapewnią potencjalnym beneficjentom i beneficjentom dostęp do wiedzy o wszystkich programach polityki spójności, sprofilowanej zgodnie z ich potrzebami oraz praktyczne wsparcie w ubieganiu się o dofinansowanie.

Dodatkowo, aby zapewnić komplementarność wsparcia w ramach EFSI ze wsparciem dostępnym z innych instrumentów europejskich (np. programów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską, Krajowym Planem Odbudowy), sieć PIFE oraz Portal Fundusze Europejskie będą dostarczały również informacji o innych źródłach unijnego wsparcia.

Na bieżąco będzie prowadzona ocena działań komunikacyjnych dotyczących FE pod kątem ich jakości, trafności i skuteczności w realizacji celów komunikacyjnych oraz dotarciu do grup docelowych. Prowadzone będą badania poziomu wiedzy ogółu społeczeństwa na temat FE. Działania monitorujące i ewaluacyjne będą podstawą do planowania kolejnych działań komunikacyjnych. Jeżeli wyniki monitorowania wskażą problemy w skutecznej realizacji celów komunikacyjnych, wówczas zostaną podjęte odpowiednie działania naprawcze.

15. System monitorowania i ewaluacja

System monitorowania i ewaluacji

Realizacji polityki spójności w perspektywie finansowej 2021-2027 będą towarzyszyć procesy monitorowania i ewaluacji. Głównym celem ww. procesów będzie dostarczenie rzetelnych informacji o osiągniętych efektach oraz sformułowanie wniosków i rekomendacji, które będą przyczyniały się do poprawy jakości działań w bieżącej oraz kolejnych perspektywach finansowych wdrażania polityki spójności.

Monitorowanie

System monitorowania Umowy Partnerstwa, służy ocenie postępu prac w zakresie uruchomienia funduszy europejskich w ramach polityki spójności w latach 2021-2027 oraz ocenie wpływu tych środków na sytuację w Polsce, w obszarach objętych interwencją.

Monitorowanie postępu rzeczowego i finansowego odbywa się w ramach monitoringu programów zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniach KE, przy pomocy wskaźników obrazujących zakres wsparcia, wielkość wytworzonych dóbr jak i zrealizowanych usług oraz efektów bezpośrednio wynikających z interwencji.

Proces monitorowania na poziomie programów będzie realizowany przy wykorzystaniu centralnego systemu teleinformatycznego administrowanego przez MFIPR.

Zasady monitorowania oraz sprawozdawczości z realizacji programów zostaną określone we właściwych wytycznych ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego.

Monitorowanie oczekiwanego wpływu prowadzonej polityki na poziomie Umowy Partnerstwa odbywa się przy pomocy wskaźników pozyskiwanych ze statystyk publicznych. Zmiana wartości tych wskaźników nie zawsze jest związana tylko i wyłącznie z bezpośrednią relacją z konkretnym strumieniem pieniędzy unijnych, ale daje pogląd o zmianach zachodzących na skutek prowadzonych inwestycji. Dodatkowo będą

podejmowane prace analityczne i ewaluacyjne mające na celu oszacowanie wpływu środków unijnych na globalną zmianę wartości tych wskaźników w okresie objętym interwencją.

Proces będzie realizowany z wykorzystaniem bazy STRATEG, utworzonej we współpracy z Głównym Urzędzie Statystycznym w perspektywie 2014-2020. Jest to system monitorowania strategicznego, gromadzący wskaźniki ze wszystkich strategii krajowych i regionalnych oraz programów i Umowy Partnerstwa.

Za organizację procesu monitorowania oraz czuwanie nad prawidłowym przebiegiem odpowiada minister właściwy do spraw rozwoju regionalnego.

Ewaluacja

Na poziomie ogólnym obowiązki dla systemu ewaluacji regulują zapisy rozporządzeń oraz adekwatne wytyczne KE¹⁶⁴. Z kolei szczegółowe rozstrzygnięcia i zasady funkcjonowania systemu ewaluacji polityki spójności w Polsce zawarte zostaną w odpowiednich wytycznych ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego.

Kształt instytucjonalny systemu ewaluacji

Proces ewaluacji będzie realizowany przez jednostki ewaluacyjne zlokalizowane w administracji publicznej realizującej politykę spójności. W szczególności będą to następujące podmioty:

- Krajowa Jednostka Ewaluacji (KJE) – umiejscowiona w ministerstwie obsługującym ministra właściwego do spraw rozwoju regionalnego - centralna jednostka odpowiedzialna m.in. za koordynację procesu ewaluacji (w tym planów ewaluacji) w ramach całej polityki spójności, przeprowadzanie ewaluacji horyzontalnych na poziomie UP oraz metaanaliz i metaewaluacji, opracowywanie standardów, wytycznych i podręczników, budowę kultury ewaluacyjnej, monitoring realizacji procesu ewaluacji, w tym w szczególności wykorzystania wyników badań ewaluacyjnych, koordynację współpracy międzynarodowej;
- Jednostki ewaluacyjne funkcjonujące na poziomie IZ poszczególnych programów i odpowiedzialne za przeprowadzenie procesu ewaluacji na tym poziomie (JE IZ). Do ich obowiązków należy m.in.: koordynacja i realizacja procesu ewaluacji programu (w tym przygotowanie planów ewaluacji), współpraca z KJE, czynny udział w pracach grup tematycznych mających na celu wypracowanie metodologii i realizację badań przekrojowych w obszarach tematycznych, animowanie i monitorowanie wykorzystania wyników badań ewaluacyjnych dot. danego programu, raportowanie KE, KM i KJE wyników ewaluacji, budowa potencjału i kultury ewaluacyjnej na poziomie programu i in.;

¹⁶⁴ Wydane Wytyczne KE pochodzą z 2013 roku, w okresie programowania 2021-2027 KE nie przewiduje wydania nowych Wytycznych.

- Jednostki ewaluacyjne działające w ramach innych instytucji systemu polityki spójności realizujące ewaluacje na podstawie wytycznych i standardów wypracowanych przez KJE i JE (na poziomie programów).

Istotną funkcję w realizacji procesu ewaluacji będą pełniły także KM funkcjonujące na poziomie programów oraz UP. Rolą KM będzie akceptacja planów ewaluacji (oraz ich ewentualnych zmian), a także analiza postępu ich realizacji. Przedmiotem działania KM będzie także dyskusja dot. wyników ewaluacji i ich wykorzystania. Dzięki udziałowi w procesie ewaluacji KM i KKUP, a w szczególności dzięki udziałowi ich członków reprezentujących partnerów spoza administracji będzie także zapewniona realizacja zasady partnerstwa w ww. procesie. Badania ewaluacyjne powinny być przeprowadzane przez ekspertów wewnętrznych lub zewnętrznych, którzy są funkcjonalnie niezależni od instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie programów. Dla zapewnienia prawidłowości procesu ewaluacji każda JE systemu musi posiadać odpowiednie zasoby, w tym w szczególności odpowiedni potencjał kadrowy.

Realizacja procesu ewaluacji

▪ Plany ewaluacji

Proces ewaluacji UP oraz programów realizowany będzie w oparciu o plany ewaluacji sporządzane przez KJE (Plan ewaluacji UP zawierający także badania przekrojowe i horyzontalne dla EFSI) oraz JE na podstawie Wytycznych KJE (Plany ewaluacji programów)¹⁶⁵.

Realizacja planów ewaluacji podlega monitorowaniu przez KE oraz - dodatkowo - przez KM i KJE. IZ zobowiązana jest do raportowania wyżej wymienionym podmiotom postępów z realizacji planu ewaluacji.

▪ Typy przeprowadzanych badań ewaluacyjnych

Biorąc pod uwagę fazę procesu wdrażania interwencji, w której przeprowadzana będzie ewaluacja w perspektywie finansowej w okresie 2021-2027 mogą być realizowane następujące typy ewaluacji: ex ante, bieżąca oraz retrospektywna (podsumowująca).

Badania ewaluacyjne będą realizowane z wykorzystaniem (jednego lub więcej - w zależności od potrzeb) kryteriów takich jak skuteczność, efektywność, adekwatność, spójność i europejska wartość dodana (EAV), włączenie społeczne, niedyskryminacja oraz rozpoznawalność funduszy.

Realizowane badania ewaluacyjne mogą również obejmować inne kryteria w zależności od potrzeb. Mogą też obejmować więcej, niż jeden program. Celem tychże ewaluacji ma być poprawa jakości kształtu i wdrażania programów.

Mając na uwadze zalecenia KE powyższe badania będą realizowane przy wykorzystaniu adekwatnych metod, w tym, tam gdzie będzie to celowe - tzw. rygorystycznych metod ewaluacyjnych¹⁶⁶.

¹⁶⁵ Wytyczne KJE w tym zakresie będą dotyczyły zarówno zasad tworzenia planów ewaluacyjnych jak i będą zawierać konkretne tematy strategicznych badań ewaluacyjnych, które muszą zostać ujęte w planach ewaluacyjnych programów.

- Wykorzystanie wyników badań ewaluacyjnych

W perspektywie 2021-2027 duży nacisk zostanie położony na wykorzystanie wyników badań ewaluacyjnych. Mające to na uwadze KJE będzie udostępniać opinii publicznej wyniki wszystkich ewaluacji zrealizowanych w ramach polityki spójności. KJE będzie także prowadzić monitoring strategiczny wykorzystania rekomendacji z badań ewaluacyjnych.

16. Spis Skrótów

AROPE - (ang. At risk of poverty or social exclusion), odsetek osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym

BAEL - Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności

B+R – badania i rozwój

B+R+I – badania i rozwój i innowacje

BGK – Bank Gospodarstwa Krajowego

BUR - Bazy Usług Rozwojowych

CEF – (ang. Connecting Europe Facility) Instrument „Łącząc Europę”

CNG – (ang. Compressed Natural Gas) sprężony gaz ziemny

CP – Cel Polityki

CPR - (ang. Common Provisions Regulation), Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r.

CSR – (ang. Country-Specific Recommendations) Zalecenia dla poszczególnych państw członkowskich

DESI –(ang. Digital Economy and Society Index) Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego

DIH – (ang. Digital Innovation Hub), doradztwo w zakresie transformacji cyfrowej

DNSH - (ang. do no significant harm), zasada nieczynienia szkody środowisku

GIH - (ang. Green Innovation Hubs), huby zielonych innowacji

EAV - (ang. European Added Value), Europejska wartość dodana

ETV – (ang.Environmental Technology Verification), Weryfikacja technologii środowiskowych

EBI - Europejski Bank Inwestycyjny

EDIH- (ang. European Digital Innovation Hubs), Europejskie Huby Innowacji Cyfrowych

EDM – elektroniczna dokumentacja medyczna

EFMRA – Europejski Fundusz Morski, Rybacki i Akwakultury

EFPS – Europejski Filar Praw Socjalnych

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

¹⁶⁶ Por. Pkt. 1.2.2.1, EC DG Regional Policy, Programming Period 2014-2020. Monitoring and Evaluation of European Cohesion Policy - European Regional Development Fund and Cohesion Fund - Concepts and Recommendations. Guidance document, marzec 2013. W okresie programowania 2021-2027 KE nie przewiduje wydania nowych Wyttycznych.

EFROW – Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich

EFIS – Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne

EFS+ - Europejski Fundusz Społeczny +

ERASMUS+ - program Unii Europejskiej w dziedzinie edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu na lata 2014-2020 i jego nowa edycja na lata 2021-2027

ERTMS – (ang. European Rail Traffic Management System) - Europejski System Zarządzania Ruchem Kolejowym

ESCO – (ang. Energy Service Company), dostawca usług energetycznych

ETV - Environmental Technology Verification, Weryfikacja technologii środowiskowych

FAMI - Fundusz Azylu, Migracji i Integracji

FBW – Fundusz Bezpieczeństwa Wewnętrznego

FENG- Fundusze Europejskie dla Nowoczesnej Gospodarki

FENIKS – Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko

FEPW - Fundusze Europejskie dla Polski Wschodniej

FEPŻ - Fundusze Europejskie Pomoc Żywnościowa

FERC - Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy

FERS - Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego

FEST - Fundusze Europejskie dla Sprawiedliwej Transformacji

FS – Fundusz Spójności

FST – Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

PTFE - Pomoc Techniczna dla Funduszy Europejskich

FUE - Fundusze Unii Europejskiej

GOZ – gospodarka o obiegu zamkniętym

GPR - gminny program rewitalizacji

GUS – Główny Urząd Statystyczny

Horyzont 2020 – Program ramowy UE w zakresie badań naukowych i innowacji 2014-2020

HE – Horyzont Europa

HDI- Human Development Index. poziom rozwoju danego kraju

HLY - (ang. Healthy Life Years), oczekiwana długość życia

IF - instrument finansowy

IIT – inne instrumenty terytorialne

IPCEI - (ang. Important Projects of Common European Interest), projekty stanowiących przedmiot wspólnego, europejskiego zainteresowania

IT - (ang. Information technology), technologia informacyjna

IZGW - Instrumentem wsparcia finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz

JST – jednostki samorządu terytorialnego

KE – Komisja Europejska

KJE - Krajowa Jednostka Ewaluacji

KPM – Krajowa Polityka Miejska

KPO - Krajowy Plan Odbudowy

KPON - Konwencja [ONZ] o prawach osób niepełnosprawnych

KPOŚK - Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych

KPEiK - Krajowy plan na rzecz energii i klimatu na lata 2021-2030

KPP - Karta Praw Podstawowych

KPST - Krajowy Plan Sprawiedliwej Transformacji

KSRG - Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy

KSRR - Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

KUP – Komitet do spraw Umowy Partnerstwa

LCA – (ang. Life Cycle Assessment), Ocena cyklu życia produktu

LGD – lokalne grupy działania

LLL - (ang. Lifelong learning), kształcenie ustawiczne

LOWE - lokalne ośrodki wiedzy i edukacji

MOF – miejski obszar funkcjonalny

MOF OW – miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego

MST - Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji

MŚP – małe i średnie przedsiębiorstwa

NEET – (ang. not in employment, education or training) – osoby pozostające poza sferą zatrudnienia i edukacji, którzy jednocześnie nie uczą się, nie pracują ani nie przygotowują się do zawodu

NGA- (ang. next generation access), sieć dostępu nowej generacji

NGO - (ang. nongovernmental organization), organizacje pozarządowe

NUTS (fr. Nomenclature des unités territoriales statistiques, ang. Nomenclature of Territorial Units for Statistics), Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych

NPS - Narodowy Plan Szerokopasmowy

OECD - Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. Organisation for Economic Co-operation and Development)

OPT - obywatele państw trzecich

OSI - obszary strategicznej interwencji

OZE – odnawialne źródła energii

OWES - Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej

PAF - (ang. Prioritised Action Framework for Natura 2000), Priorytetowe Ramy Działań dla Sieci Natura 2000.

PEF - (ang. Product Environmental Footprint), ślad środowiskowy produktu

PEP2040 - Polityka energetyczną Polski do 2040 r.

PEP2030 – Polityka Ekologiczna Państwa 2030.

PES - podmioty ekonomii społecznej

PKB – Produkt Krajowy Brutto

PM2.5 - aerozole atmosferyczne, których średnica nie jest większa niż 2.5 mikrometra

PM10 - mieszanina zawieszonych w powietrzu cząsteczek, których średnica nie przekracza 10 mikrogramów

Policy paper 2021+ (Policy Paper dla obszaru zdrowia) - dokument, który przedstawia długofalową wizję rozwoju systemu ochrony zdrowia, a także cele strategiczne oraz narzędzia ich realizacji w latach 2014-2020

p.p. – punkt procentowy

POZ - podstawowa opieka zdrowotna

PPP- (ang. purchasing power parity), parytet siły nabywczej

PPP – Partnerstwo Publiczno-Prywatne

PPS - (ang. purchasing power standard), standard siły nabywczej

PPSS - Plan Przeciwdziałania Skutkom Suszy

PSZOK - Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych

PS – Polityka spójności

PSF - podmiotowe systemy finansowania

PSZ - publiczne służby zatrudnienia

RDOŚ – Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska

RIS – Regionalne Inteligentne Specjalizacje

RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

RLM – równoważna liczba mieszkańców

ROPS - Regionalny ośrodek pomocy społecznej

RP – regionalny program

RRF – (ang. Recovery and Resilience Facility) Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności

SOR – Strategia na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do r. 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

SRT 2030 - Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku

SRW - strategia rozwoju województwa

Systemy FIT (ang. feed-in-tariff)- system taryf gwarantowanych energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii FIT

System FIP (ang. feed-in premium)- system dopłat do ceny rynkowej FIP energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii

SUE RMB – Strategia UE Regionu Morza Bałtyckiego

SUMP - (ang. Sustainable Urban Mobility Plan), Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej

TBS - Towarzystwa Budownictwa Społecznego

TED - (ang. Tenders Electronic Daily), europejski dziennik zamówień publicznych

TEN-T - Transeuropejska Sieć Transportowa

TFUE -Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej

TIK –technologie informacyjno-komunikacyjne

TPST - Terytorialne plany sprawiedliwej transformacji

UE – Unia Europejska

UOKiK - Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

UP – Umowa Partnerstwa

UTK - Urząd Transportu Kolejowego

UZP - Urząd Zamówień Publicznych

VC /(ang. venture capital) – kapitał lokowany w przedsięwzięcia związane z wysokim ryzykiem, spółka inwestująca w takie przedsięwzięcia

WDB – wartość dodana brutto

WMDT - Wskaźnik międzygałęziowej dostępności transportowej

WKDT - Wskaźnik Kolejowej Dostępności Transportowej

WPR – Wspólna Polityka Rolna

WRF - Wieloletnie Ramy Finansowe

ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

ZSK - Zintegrowany System Kwalifikacji

ZSU 2030 - Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030

ZUP – założenia Umowy Partnerstwa

LSR – Strategia rozwoju lokalnego (zgodnie z ustawą o RLKS), strategia rozwoju lokalnego (zgodnie z rozporządzeniem)

UN Habitat (ang. United Nations Human Settlements Programme) - Program Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich